

 18 januari

Debatter m. m.

Torsdagen den 18 januari fm.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.	4
Interpellationer av:	
herr Berglund (fp) ang. det ökande alkoholmissbruket	87
herr Franzén i Träkumla (cp) ang. Gotlands trafikproblem	88
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Persson i Heden (cp) ang. tillverkning inom landet av försvars- rets materiel	91
herr Jansson (vpk) ang. materielbeställningar för försvaret	91
herr Hamrin i Kalmar (fp) ang. åtgärder för att bereda sysselsättning åt dem som i vår slutar sin värnpliktstjänstgöring	91
fru Thunvall (s) ang. friställning av arbetskraft efter försvarsbeställ- ningar utomlands	92
herr Ullsten (fp) ang. anteckning i kyrkobok om sinnesslöhet eller sinnessjukdom	92
herr Mossberg (s) ang. åtgärder med anledning av industrinedlägg- ningar och personalinskränkningar i Värmland	92
herr Andersson i Storfors (s) ang. åtgärder mot arbetslöshet i östra Värmland	92
herr Nihlfors (fp) ang. utskriften av recept och remisser från läkare	92

Torsdagen den 18 januari em.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (forts.)	92
--	----

Torsdagen den 18 januari

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 10 innevarande januari.

§ 2

Herr talmannen meddelade, att herr Börjesson i Glömminge enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 16—den 25 innevarande januari.

Herr Börjesson i Glömminge beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 3

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 5, med förslag till förordning med särskilda bestämmelser om insättning på skogskon- to.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 7, med förslag till narkotikastrafflag, m. m., hänvisades propositionen, såvitt avsåg riktlinjerna för organisationen av vården av narkotikamissbrukare, till statsutskottet och i övrigt till lagutskott.

Vidare föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr 8, angående livränta till vissa personer; och

till lagutskott propositionen nr 9, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 2 § förordningen den 22 april 1960 (nr 77) angående byggnadsforskningsavgift.

§ 4

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet riksdagens löne delegations å bordet vilande redogörelse för dess verksamhet under år 1967.

§ 5

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till utrikesutskottet motionen nr 49;

till konstitutionsutskottet motionerna nr 50 och 51;

till statsutskottet motionerna nr 52—60;

till bevillningsutskottet motionerna nr 61—63;

till bankoutskottet motionen nr 64;

till lagutskott motionerna nr 65—75;

till jordbruksutskottet motionen nr 76;

till allmänna beredningsutskottet motionen nr 77;

till statsutskottet motionen nr 78; samt

till allmänna beredningsutskottet motionen nr 79.

§ 6

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

fru *Nettelbrandt* (fp), till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående nybebyggelsen vid Frescati för Stockholms universitet, samt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

herr Wiklund i Stockholm (fp), till statsrådet fru Odhnoff angående åtgärder mot ungdomens alkohol- och narkotikamissbruk.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 7**Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.**

Föredrogs för remiss till utskott i ett sammanhang Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1968/69, och nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68.

Därvid anförde:

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Jag läste häromdagen ett försök till beskrivning av utvecklingen i Sverige under 1967 och till en beräkning av hur det skulle kunna gå under 1968. Då frapperades jag av hur lätt de stora och starka orden och positiva omdömena kom. Det mesta som hänt eller kunde väntas hända här i landet fann författaren kunna beskrivas med formuleringar som »mycket gynnsamt», »förbättrades avsevärt», »ett av de viktigaste målen för politiken har uppnåtts», »denna politik börjar av-sätta väsentliga resultat», »stabilisering på en mycket hög nivå», »väsentliga framgångar», »osedvanligt kraftigt», »uppgången tillfredsställande», »fast och konsekvent politik», »betingelserna väsentligt bättre», »bevarad full sysselsättning och trygghet», »säkerställande av vår ekonomis konkurrensförmåga», »kraftfulla statliga insatser», »sambhallets ansvar och vilja» osv.

Om inte ämnet hade varit förra årets ekonomiska politik i Sverige och en plan för vad som skulle göras framöver, och om inte språket hade varit modernt, skulle jag lätt kunnat få det intrycket

att jag läste en av de gamla krönikor som flydda seklers mer eller mindre maktfullkomliga kungar lät särskilt anställda skrivare åstadkomma för att söka ge åt sig själva en så fin och väl färglagd bild som möjligt på hävdernas blad.

Det är inte så märkvärdigt att herr Gunnar Strängs trettonde finansplan kunde ge upphov till föreställningar av det slaget. I ett avseende är nämligen finansministern mycket frikostig: han snålar inte på berömmet av sin egen politik.

Men avståndet, herr talman, är stort mellan å ena sidan hans egen belåtna beskrivning av utvecklingen och å den andra det som i verkligheten har inträffat och hur det har upplevts av de svenska medborgarna. Så bra som Gunnar Sträng gör gällande är inte tillståndet i riket, och så duktig som han själv säger är inte Gunnar Sträng.

I själva verket är det väl inte så svårt att se att regeringens politik när det gällt att ta itu med väsentliga ekonomiska problem sedan åtskillig tid på många punkter varit ofullständig eller felaktig. Det har varit mer förhållning än initiativförmåga, mer improvisationer än målmedveten konsekvens.

Regeringen har nu kapitulerat för momsen och i detta sammanhang för oppositionen. Det står klart att vårt ekonomiska läge i dag skulle ha varit bättre och sysselsättningen tryggare, om regeringen genast hade tagit upp skatteberedningens enhälliga förslag 1964 och lagt fram det för riksdagen med de förändringar, som den själv kunde finna berättigade. Oppositionen hade då också fått möjligheter att föra fram konkreta förslag i riksdagen, och under alla förhållanden skulle ett beslut om mervärdesskatt ha kunnat fattas. En successiv skattereform skulle ha inletts flera år tidigare än vad som nu blir fallet.

Det förslag som regeringen nu framlägger innebär ju endast haltande och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

senfärdiga åtgärder. Det är verkligen ett talande bevis för att regeringen, även när den så småningom handlar, handlar för litet och för sent.

Otillräckligheten i politiken framträder också, som jag ser det, klart i utvecklingen av konsumentpriserna i en rad av länder under åren 1960—1966. Det framgår att bland fjorton länder innefattande alla EEC- och EFTA-länderna — jag tror endast med undantag av Luxemburg — och dessutom Förenta staterna och Kanada, ligger Sverige på fjärde plats uppifrån. Prisstegringarna hos oss har under denna period varit ungefär dubbelt så stora som i länder som Förenta staterna och Kanada och avsevärt större än i länder som Belgien, Västtyskland, Schweiz, Frankrike och Storbritannien.

För OECD-länderna i genomsnitt var vidare den genomsnittliga ökningen av arbetskostnaden per produktenhet — en viktig faktor — för det första under åren 1959—1966 mindre än en tredjedel av ökningen i Sverige.

För det andra var ökningen i Sverige under perioden 1965—1966 särskilt besvärande för Sveriges del även enbart jämfört med de västeuropeiska länderna. Våra kostnader steg då per produktenhet med nära 5 procent, medan motsvarande siffra för Västeuropa var något över 3 procent.

Det vill verkligen till en väsentligt mer målmedveten antiinflationspolitik än vad regeringen förmått driva för att komma till rätta med dessa problem. Detta är ett annat viktigt område där regeringen handlat för litet och för sent.

Industriinvesteringarna förklarades av finansministern i våras vara mycket angelägna att öka. De har stigit under 1967 med endast någon procentenhet, långt under den i och för sig blygsamma målsättning som sattes upp vid årets början. Men märkligt nog tycks finansministern inte vara missnöjd ens med detta resultat. Han förklarar i stället att stagnationen har skett på en hög nivå.

Men om det alltså är tillfredsställande, herr finansminister, varför framhöll Ni då så sent som i våras att det med hänsyn till vår ekonomis utvecklingsmöjligheter på längre sikt är mycket angeläget att bryta tendensen till stagnerande industriinvesteringar?

Det som jag ser som inte minst förvånansvärt i den attityd, vilken kommer till uttryck i finansplanen, är att regeringen tycks blunda för det klara sambandet mellan investeringsnivå, produktivitet per anställd och reallönenivå. Med en hög investeringsnivå skapas naturligtvis förutsättningar för en särskilt hög produktivitet och därmed också förutsättningar för att göra produkter som är konkurrenskraftiga i pris, trots att vi har en högre lönenivå än de flesta av våra konkurrentländer.

Den belåtenhet som präglar finansplanen, trots misslyckandet även med att få någon fart på industriinvesteringarna, framstår särskilt mot denna bakgrund — som jag ser det — såsom malplacerad. Är den något mer än en pose, avsedd att skyla över ett misslyckande, så tyder den dessutom på en allvarlig felbedömning av hela läget. Under alla förhållanden är det klart att regeringen även beträffande de omständigheter som påverkar investeringsutvecklingen inom näringslivet har handlat för litet och för sent.

Denna serie av svagheter — hög inflationstakt, för högt kostnadsläge, för låg investeringsnivå — måste naturligtvis förr eller senare få återverkningar på sysselsättningen. Vi är där nu. Och jag vill för min del klart säga ut, att kan vi inte komma upp ur de hjulspår, som den svenska politiken nu kört ned i och som lett fram till dessa svagheter, då är vi ännu bara i början av våra svårigheter. Och jag tror inte det är sannolikt att de som kört ned oss i dessa hjulspår också är de bästa att ta oss upp ur hjulspåren. Jag ser på denna herr Strängs trettonde budget som ett provisorium, som stryker under nödvän-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

digheten av att gå över till någonting nytt och bättre.

Det är inte förvånande att det i detta läge, med denna serie av klara svårigheter i ekonomin, uppstått en lika befogad som vitt förekommande oro i vårt land. Den oron har uppstått hos dem som drabbats av arbetslöshet och hos dem som inte drabbats ännu men som sett och erfarit vad som hänt andra. Den finns naturligtvis också i hög grad hos dem som har ansvaret för företagens ledning och utveckling och för de anställdas situation.

Det är klart att vi har företag som är mindre väl ledda inom både den enskilda och den statliga sektorn. Men det är också klart, herr talman, att produktionen — de varor som framställs — måste kunna få avsättning. Det måste finnas individer och andra företag som tycker att produkterna är bra i förhållande till kvalitet och pris och som därför köper dem. När man lyssnar till en viss socialdemokratisk förkunnelse är det svårt att undgå intrycket att även de svåraste problem beträffande sysselsättningen skulle kunna lösas bara staten träder in och på det ena eller andra sättet — genom att överta företag, genom att starta nya statliga företag — håller produktionen i gång. Men produktionen måste alltså även kunna säljas. Så enkelt är det.

Vi kan inte uppnå fortsatta framsteg eller hålla vår nuvarande standard genom att i mycket stor utsträckning lita till beredskapsarbeten. Vi kan inte heller skola om människor för sysselsättning inom företag, vilkas produkter inte kan säljas eller som är svåra att sälja — antingen därför att det är fel produkter i förhållande till vad våra kunder inom och utom landet verkligen vill ha eller därför att produkterna blivit för dyra i förhållande till vad andra tillverkare i andra länder kan presteras.

När det nu gäller att uppnå en tillrättavridning krävs åtgärder på såväl kort som lång sikt. Vi kommer för

folkpartiets del att före denna månads utgång presentera förslag i båda dessa avseenden, och jag skall här försöka dra upp några av huvudlinjerna för dessa serier av åtgärder.

Herr talman! När det gäller politiken på kort sikt är det naturligtvis en första och betydelsefull fråga i vilken utsträckning finansministerns konjunkturbedömning över huvud taget är något så när rimlig och riktig. Bedömningsförmågan på regeringssidan för ett år sedan inger i det avseendet föga förtroende. Då var herr Sträng angelägen om att framhålla att hans budget var förhållandevis bra och väl ägnad att möta en väntad konjunkturuppgång. Upplåningen angavs till ungefär 1 500 miljoner kronor och det ansågs vara försvarligt. Nu blev det helt annorlunda. Konjunkturavmattningen fortsatte och arbetslösheten steg. Upplåningen blev nära nog den dubbla mot vad herr Sträng beräknade i april och maj — ja, om jag förstått saken rätt — ännu så sent som i augusti förra året. Det var naturligtvis väl att denna omsvängning i statsmakternas politik skedde, annars skulle arbetslösheten i dag ha varit ännu större än den är. Men det inträffade visar verkligen att regeringen inte är så förutseende som den gärna vill framställa sig. Den handlar för litet och för sent.

Den socialdemokratiska politiken har nu fört oss in i ett ekonomiskt dilemma, och detta framträder klart i budgeten och i regeringens resonemang. Detta dilemma kan karaktäriseras så här. De svaga och i alla händelser mycket osäkra konjunkturutsikterna, sysselsättningssvårigheterna och den bristande framstegstakten i vår ekonomi skulle i och för sig motivera en mer expansiv politik än den regeringen föreslår. Samtidigt måste dock pris- och kostnadsstegringarna hållas nere så att vi inte i detta avseende fastnar i vårt nuvarande dåliga läge i förhållande till våra främsta konkurrentländer. Vårt valuta-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

läge är, trots alla stora ord från herr Sträng och herr Åsbrink, ehuru inte dåligt, dock inte så bra att vi inte — annat än tillfälligtvis — kan föra en egen konjunkturpolitik i något slags lysande isolering. Det skulle nog ta en ände med förskräckelse.

Denna problematik återspeglas också i budgeten på ett sätt som står i stark kontrast till regeringens självsäkerhet. Finansministern räknar med en konjunkturuppgång och en oförändrad exportutveckling jämfört med förra året. Det skulle vara en kortsynt politik, säger han, att framkalla en allmän efterfrågeexpansion, och han kommer fram till ett upplåningsbehov av något över två miljarder kronor för budgetåret 1968/69. Jag tror inte att denna siffra kommer att hålla. Den blir förmodligen inte oväsentligt större när hänsyn skall tas till tilläggsstat och lönekostnadsstegringar för 1969.

Landsorganisationen anser nu för sin del att det är alltför optimistiskt att tro, att en ny högkonjunktur står för dörren, och förordar en mer expansiv politik under de närmaste månaderna. Såvitt jag kan förstå tycks inrikesministern också vara mer pessimistisk än finansministern i sin bedömning av det nuvarande läget och av framtidsutsikterna. Han föreslår en väsentlig ökning av anslagen till beredskapsarbeten, 60 miljoner kronor mer än arbetsmarknadsstyrelsen har begärt och 30 miljoner kronor mer än vad som beräknas bli använt under innevarande budgetår. Också detta tyder på att arbetsmarknadsläget är mer oroande än vad finansministern vill erkänna.

Vi har också att ta hänsyn till den mycket svaga exportökningen under andra halvåret 1967. Den översteg 1966 års nivå med endast någon enstaka procent. Också detta framstår för mig som ett illavarslande tecken.

Min slutsats av detta är att det under den närmaste framtiden blir nödvändigt att satsa mer energiskt än regering-

en gjort på åtgärder för att stimulera näringslivet, särskilt exportindustrin och därigenom bättre säkra sysselsättningen. Den tioprocentiga extra avskrivningen är bra men inte tillräcklig. Det behövs förstärkta åtgärder med verkningar i samma riktning, och vi återkommer härtill i våra motioner.

Jag delar också Landsorganisationens uppfattning — och det framgår av vad jag redan sagt — att det som nu oroar mest är sysselsättningsläget under de närmaste månaderna och att här behövs akuta insatser. Vi kommer också att föreslå sådana.

De åtgärder som vi förordar skall samtidigt vara av den beskaffenheten att de, om och när vi verkligen får en konjunkturuppgång, snabbt kan avvecklas i lämplig utsträckning. Våra förslag förestavas alltså av att vi anser att arbetslöshetsriskerna är så allvarliga att ytterligare åtgärder behövs. Vi menar också att en bättre stimulans av exporten krävs, om valutaläget inte onödigtvis skall skärpas.

Till de angelägna åtgärderna både på lång och på kort sikt hör särskilt stödet till den äldre arbetskraften. Det är ett av de mera positiva inslagen i årets budget att regeringen avser att framlägga förslag om sådant stöd. Vårt initiativ vid förra årets riksdag har alltså givit ett snabbt resultat. Det är väl också uppenbart att den äldre arbetskraften kan komma att utsättas för särskilda problem i tider som präglas av hård rationaliseringstakt och strävanden från företagens sida att begränsa även personalkostnaderna.

Jag skall, herr talman, övergå till några av de åtgärder som har mer eller mindre långsiktiga verkningar. En grundläggande trygghetsfråga är naturligtvis införandet av en allmän sysselsättningsförsäkring. Jag har tidigare här i kammaren utvecklat varför jag anser en sådan angelägen och varför regeringen enligt min mening borde utfärda tilläggsdirektiv till den sittande utred-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ningen, så att denna skyndsamt kan utarbeta förslag därom. Jag skall därför nu inskränka mig till en enda synpunkt. Det har stundom hävdats att det skulle råda en motsättning mellan kraven på en allmän sysselsättningsförsäkring å ena sidan och de redan försäkrades situation å den andra. Jag kan inte förstå denna uppfattning. Avsikten är ju inte att försämlra för någon grupp, utan att ge samtliga löntagare ett gott skydd mot arbetslöshet. Naturligtvis måste man diskutera hur detta skydd bäst skall utformas, men också här handlar regeringen för litet och för sent.

Det förvånar mig och framstår som icke minst betänkligt att regeringen fortfarande tycks sakna en målmedveten plan för hur inflationen skall kunna bekämpas utan en alltför omfattande arbetslöshet. Är efter år har vi tillsammans med centerpartiet lagt fram program för en antiinflationär politik, ett program som bl. a. omfattat krav på en skattereform, skärpt monopol- och prisövervakning, olika sparstimulerande åtgärder och statliga initiativ för samråd mellan företrädare för det allmänna, arbetsmarknadens organisationer, näringslivet och fristående ekonomisk expertis.

Vi har inte föreställt oss och vi har heller aldrig påstått att åtgärder av detta slag i ett nu skulle medföra mycket betydelsefulla resultat. Men vi anser att de anger en väg som är den riktiga, att situationen över huvud taget är sådan att den kräver nya metoder för att man skall kunna komma till rätta med svårigheterna och att dessa metoder måste vara av den arten att de angriper detta väldiga problemkomplex från flera olika utgångspunkter. Regeringen har sagt nej utan att komma med något i stället. Den är tydligen så övertygad om förträffligheten i sin egen politik att den inte funnit det värt att lyssna på våra förslag. Också här handlar den för litet och för sent.

Regeringen har inte heller tagit fasta på våra förslag om en förbättrad ekonomisk planering. När jag senast i remissdebatten i höstas tog upp den saken försvarade sig statsministern med att inte heller vi inom folkpartiet hade gjort upp någon planering på längre sikt av inkomster och utgiftsbehov. Det var sannerligen inte mycket till försvar, herr talman. Det kan väl inte ha undgått landets statsminister sedan drygt 20 år att det är han och hans regering som har ansvaret för den förda politiken. Vi kan påpeka brister, vi kan ange hur en bättre planering bör åstadkommas och på vilka områden den bör genomföras — det har vi också gjort många gånger, och i dag gör vi det på nytt — men det är regeringen som måste se till att något blir gjort.

Jag har tidigare berört de allvarliga farhågor för att vi får en alltför långsam framstegstakt, vilka stagnationen i näringslivets investeringar väcker till liv. Dessa farhågor förstärks av den omständigheten att finansministern trots det extra investeringsavdraget räknar med en fortsatt stagnation under 1968 för ifrågavarande investeringar. För min del har jag den uppfattningen att vi har svårt att få en tillfredsställande utveckling av investeringarna inom näringslivet utan ett större sparande inom företagen än för närvarande. Jag tror att näringslivet står inför en långvarig period, som kommer att präglas av stora kapitalbehov. Om inte våra nuvarande svårigheter skall förlängas och förvärras, är det nödvändigt att det kapitalbehovet blir tillgodosett.

Kapitalbildningen har för närvarande fyra huvudkällor. En sådan källa är det enskilda sparandet — hushållssparandet. Jag är anhängare av strävanden att skapa former för enskilt sparande, att i små poster under stark riskutjämnings finna placering i företag. Men jag har svårt att föreställa mig att problemet till större delen kan lösas på den vägen. Det enskilda sparandet visade

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

för övrigt en svag utveckling under 1967.

En annan och växande källa är naturligtvis AP-fonden. En tredje är det statliga sparandet över budgeten.

Lyssnar man till många ivriga socialdemokratiska förkunnare, finner man att deras syfte med de båda källorna i det sammanhang jag talar om är tvåfaldigt. Dels skall särskilda AP-medel i ökad utsträckning slussas till näringslivet. När det gäller formerna för detta är meningen att den statliga investeringsbanken skall få en särställning, något som vi för vår del inte kan godtaga. Dels skall dessa båda källor användas på ett sätt som ger statliga organ starkt ökade möjligheter att centralt bestämma hur kapitalet skall sättas in och att i stället för konsumenterna bestämma vilken produktion som skall byggas ut och vilken som behöver krympas.

Det skulle finnas mycket att säga om detta, herr talman, men vad jag nu vill diskutera är främst konsekvenserna för framstegstakten, om idéer av den här karaktären blir bestämmande för investeringsutvecklingen. Jag kan konstatera att det t. ex. förra året inte var någon brist på kreditmedel som utgjorde huvudorsaken till det svaga investeringsresultatet. Stagnationen beror mest på att företagen — inte svärförklarligt enligt min mening — tvekar att göra investeringar om stora risker för förluster föreligger. Detta är i all synnerhet fallet, om dessa investeringar i mycket hög grad skall ske med medel som måste hämtas från källor utanför företagen. Riskerna är i många fall utan tvivel stora för närvarande på grund av vår försvagade internationella konkurrenskraft. Den socialdemokratiska ekonomiska politikens ansvar i det avseendet har jag något belyst. Funnes emellertid egna medel för lovande men samtidigt riskbärande investeringar till förfogande i större utsträckning än vad som är fallet, skulle denna tvekan i högre grad övervinnas. Det skulle bli bättre

fart på investeringarna med större framtida tillväxtmöjligheter och bättre sysselsättning som följd.

Jag tror att de socialdemokratiska resonemangen alldeles tydligt underskattar de oerhörda svårigheterna, för att inte säga omöjligheterna, att genom centrala beslut träffa rätt i avgöranden om vilka rationaliseringsinvesteringar och investeringar för satsning på nya produkter och nya uppfinningar som verkligen kommer att visa sig vara betydelsefulla för den ekonomiska tillväxten. Även i ett så litet land som vårt är det sannerligen inte bara fråga om satsning eller om ett val mellan satsning på olika projekt, som berör ett relativt litet antal utpräglat stora företag. I Förenta staterna kommer enligt tillgängliga undersökningar ett mycket stort antal tillväxtskapande nyheter i fråga om produkter och produktionsmetoder fram inom de medelstora och mindre företagen.

För att här i landet återställa och bibehålla en verkligt god framstegstakt krävs enligt min uppfattning en mycket mer differentierad satsning än den som tydligen föresvävar socialdemokraterna. Det behövs satsning på personliga engagemang för att uppnå framgångar och öka tryggheten i sysselsättningen i många tusen företag; det behövs satsning på att underlätta — och inte på att föra över till staten — ett mycket stort antal bedömningar av vad marknaden kräver och i framtiden kan komma att kräva.

Staten kan inte klara en så oerhört mångfasetterad uppgift. Risken för kolossala felbedömningar med omfattande negativa verkningar för sysselsättningen är uppenbar. Även de, som har stor tilltro till svenska politikere och deras experters möjligheter att i stället för medborgarna själva bestämma över en större anpart av den del av konsumtionen som vänder sig till näringslivet, måste vara på det klara med att — för att ta ett mycket enkelt exempel — den svens-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ka politikens förmåga att bestämma om t. ex. brittiska, danska, norska, tyska och franska medborgare och företag vill köpa våra produkter är lika med noll.

Däremot kan det allmänna i större utsträckning än för närvarande underlätta och stödja de marknadsundersökningar och analyser av dem som ligger till grund för investeringsbeslut inom ett mycket stort antal svenska företag och som avser att finna avsättning för svensk export.

Jag har för min del, herr talman, genom resonemang av denna typ kommit fram till att det är en chimär att tro på möjligheten att slussa kapital från AP-sparande eller statligt sparande och förknippa en sådan process med växande statliga krav på bestämmanderätt i fråga om var insatserna skall göras. Det är inte ägnat att öka framstegstakten. Jag har den uppfattningen att utsikterna blir större om medel från AP-fonden kunde stå till förfogande under friare och mer decentraliserade former.

Jag kommer då, herr talman, till den fjärde form av sparande som har en betydelsefull omfattning, nämligen sparandet inom företagen. Med ett annat och kanske sämre ord har vi alla i detta sammanhang mest talat om självfinansiering. Jag tror att företagssparandet är av mycket stor vikt för att vi skall lyckas bestående höja nivån för de investeringar som är av utslagsgivande betydelse för takten i tillväxten av våra samlade resurser.

Löntagarorganisationerna har — och det förstår jag mycket väl — fört in fördelningsproblemet i denna diskussion. Jag förstår den inställningen ur rättvis- och jämlikhetssynpunkt. Samtidigt vill jag understryka — jag har gjort det många gånger tidigare — hur mycket mer betydelsefull en hög tillväxttakt är för förbättringar av samtliga folkgruppers levnadsförhållanden än olika metoder för omfördelning av vid varje tidpunkt existerande resurser. Vi har emellertid, även med erkännande av den

stora betydelse som tillväxttakten har, två olika slag av fördelningsproblem. Det ena berör lönerna och inkomstbildningen, det andra förmögenhetsbildningen. I det sammanhang som jag nu diskuterar har det förra slaget av problem mindre betydelse än det senare, men jag är naturligtvis medveten om att det i andra sammanhang har mycket stor betydelse.

Om jag nu något förenklar — utan att därför förvanska — den argumentation som löntagarorganisationerna har fört beträffande företagssparandet kan den mycket kort återges på följande sätt. Ett högt företagssparande innebär att ägarerna av företag ökar sina tillgångar, men löntagarna får inte vara med. Problemet skulle med detta synsätt vara att vi här står inför ett val mellan å ena sidan en ökad förmögenhetstillväxt som tillfaller företagsägarna, å andra sidan uttag av en del av samma medel i form av ökade kontantlöner för de anställda. Men behöver frågeställningen verkligen vara denna?

En annan möjlighet är att ett större sparande inom företagen inte ensidigt skulle leda till att ägarna fick en förmögenhetstillväxt utan också finge medverka till att de anställda — som verkar inom företagen — bereds tillfälle att få ta del av det sparandet såsom en individuell och personlig tillgång; ett led i uppbyggandet av ett eget långsiktigt sparande. Om man så vill kan man kalla detta för en länge uppskjuten andel i vinst.

Det är klart att inte minst de tekniska svårigheterna kan vara avsevärda, men jag tror inte alls att de är oöverkomliga. Möjligheterna att lösa i varje fall de tekniska problemen bör vara betydande i ett skede då datamaskinerna klarar av ännu mer komplicerade uppgifter. Under alla förhållanden är denna frågeställning den relevanta: Det gäller inte en fördelning mellan å ena sidan långsiktigt sparande, å andra sidan pengar som i stor utsträckning

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

snabbt skall användas för ökad konsumtion, det gäller hur sparandet och förmögenhetsbildningen skall ske i framtidens samhälle på ett sätt som står i överensstämmelse med våra idéer om en rimlig förmögenhetsfördelning. Samtidigt måste företagens möjligheter stärkas när det gäller att öka investeringarna i en takt som bättre främjar hela samhällsekonomins tillväxt till nytta för alla folkgrupper.

Vi kommer att framlägga förslag om en parlamentarisk utredning, med erforderlig expertis, som skall ta upp denna fråga till ingående och skyndsam behandling.

Jag nämnde att ett utbyggt företagssparande skapar förutsättningar för ett mer långsiktigt risktagande inom företagen. Detta är inte minst viktigt med tanke på behovet av ett förstärkt industriellt forsknings- och utvecklingsarbete. Sett ur internationellt perspektiv ligger den totala svenska satsningen på forsknings- och utvecklingsarbete ungefär på samma nivå som i flertalet EEC-länder, men väsentligt under inte endast satsningen i Förenta staterna utan även den i Storbritannien. De initiativ för teknologiskt samarbete i Europa — inkluderande ett europeiskt teknologiskt institut — som tagits av den brittiske premiärministern bör behandlas av den svenska regeringen i avsikt att söka förverkliga projekt av det slaget. Om den brittiska regeringen av en eller annan anledning skulle söka utestänga någon eller några stater inom EFTA eller EEC från dylikt samarbete begår den, enligt min mening, ett allvarligt misstag.

Regeringen har till årets riksdag aviserat förslag på forskningens område som innefattar dels en del organisatoriska förändringar — de har föreslagits i en promemoria från finansdepartementet — dels ett statligt utvecklingsbolag. Vilken utformning och vilka uppgifter det bolaget skulle få är än så länge mycket oklart och jag förut-

sätter att regeringen avser att låta ge sitt förslag en ordentlig remissbehandling innan det presenteras för riksdagen.

De forskningsresurser som finns vid våra universitet och högskolor tror jag kan utnyttjas mer systematiskt för näringslivets — och inte minst industrins — del. Hittills har sådana resurser utnyttjats i alltför liten skala. Ett dylikt samarbete kan ta sig olika former. För närvarande samarbetar en del branschforskningsinstitut med olika universitet och högskolor. En vidareutveckling av detta samarbete vore att inrätta ett uppdragsforskningsinstitut i nära anslutning till de institutioner som nu finns. På ett sådant sätt skulle redan gjorda investeringar kunna utnyttjas bättre och samtidigt skulle forskarna stimuleras till bättre insatser inom näringslivet. Effektiva institut av det slaget existerar i Förenta staterna och spelar en mycket betydelsefull roll för den amerikanska industrins stora teknologiska försprång.

Jag har nu, herr talman, berört några av de insatser som från samhällets sida krävs för att skapa förutsättningar för en ökad tillväxttakt i produktionen och ökad trygghet för de anställda. De större resurser som därigenom ställs till vårt förfogande måste sättas in där angelägenhetsgraden är störst. Det är i det sammanhanget naturligtvis nödvändigt att beakta de rättvis- och jämlikhetsfrågor, som det nuvarande läget skjutit i förgrunden. Det gäller, som jag tidigare nämnt, den äldre arbetskraften. Det gäller också barnfamiljerna. Samhällets stöd till barnfamiljerna bör, som vi gång på gång förfäktat här i riksdagen, ses som en helhet. Målet bör vara en samlad reform av familjebeskattning, barnbidrag och familjebostadsbidrag. I ett sådant sammanhang kan det direkta stödets utformning och storlek avvägas mot beskattningens utformning. Beträffande beskattningen har vi också sagt, att det slutliga målet bör vara en indi-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

viduell beskattning. Samhällets stöd skall gälla barnfamiljerna, inte de gifta som grupp. Det är fullt klart att den nuvarande beskattningen i vissa avseenden innebär orättvisor gentemot de ensamstående. Även om en övergång måste ske successivt och under stort hänsynstagande till dem som växt in i det nuvarande systemet, bör ingen tvekan råda om målet.

Regeringen har nu inte klarat uppgiften att åstadkomma en samlad reform av detta slag. Den kommer i stället med delförslag, som avser ett i och för sig mycket välbehövligt stöd till de sämst lottade barnfamiljerna. Vi kommer att noga pröva, huruvida det inte är möjligt att gå ett steg längre.

Bostadsfrågan sammanhänger naturligtvis i stor utsträckning med de problem jag nyss talat om. I stor utsträckning är det de unga familjerna som drabbas av den bostadsbrist vi alltjämt har. För föregående år redovisas det i finansplanen ett relativt högt bostadsbyggande; investeringarnas stegring säges ha uppgått till 13 procent. Regeringen vill nu ge sken av att det är resultatet av en förutseende politik och av den investeringsavgift man införde. Så är det ju inte! Orsaken är i stället i huvudsak att regeringen av konjunkturpolitiska skäl blev tvingad att väsentligt öka bostadsinvesteringarna. Ser man på utvecklingen under ett antal år tillbaka, framträder verkligen med all önskvärd tydlighet den ryckighet i den förda politiken i detta avseende, som vi så ofta kritiserat. 1966 minskade bostadsinvesteringarna — inte mycket, men de minskade absolut en del. Nu har vi alltså haft en stegring med 13 procent. Nästa år planeras ökningstakten sjunka mycket kraftigt — ned till 2,5 procent eller någonting sådant.

Vi har krävt en konsekvent flerårsplanering för en ökning av det ordinarie bostadsbyggandet med tillgänglig konjunkturreserv om ungefär 10 000 bostäder. Hade regeringen följt den plan,

som vi framlade för ett antal år sedan, skulle i stället för de föreslagna 95 000 lägenheterna i år 102 000 lägenheter kunnat påbörjas plus den konjunkturreserv som kan komma att behöva utnyttjas.

Med ett bostadsbyggande av den omfattning som präglat de tre senaste åren skulle regeringen inte ens kunna infria sitt vallöfte från 1964 om 1 miljon bostäder på 10 år, ett program som i och för sig av oss betecknats som otillräckligt — programmet är för litet och det kom för sent.

Får jag i detta sammanhang tillägga en enda reflexion med anledning av att regeringen i kommunisträdslands tecken i höstas tog tillbaka sitt eget förslag om hyresregleringens avskaffande. På sitt sätt var nog den åtgärden karakteristisk för det relativa låtsinne, med vilket regeringen behandlar detta problem, som kanske är vårt viktigaste sociala problem.

I förra årets remissdebatt hade jag ett replikskifte med inrikesminister Johansson just beträffande frågan om en parlamentarisk beredning som skulle kunna lägga fram ett samlat program, innefattande även en avveckling av hyresregleringen. Inrikesministern avvisade då liksom vid tidigare tillfällen det förslaget och förklarade, att utredningarna nu var färdiga med sina förslag, som skulle bli föremål för bearbetning i kanslihuset. Inrikesminister Johansson fortsatte:

»Sedan kan vi» — och med det menade han regeringen — »på det sätt som tillkommer en regering ta ansvaret för att lägga fram ett program, som i parlamentarisk ordning får diskuteras i syfte att uppnå en samförståndslösning.»

Jag vill, herr talman, fästa kammarens uppmärksamhet på detta uttalande som säkert var — och som vi givetvis uppfattade så — helt ärligt menat. Är det då i överensstämmelse med parlamentarisk ordning att en regering först

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

framlägger ett förslag och sedan drar det tillbaka, därför att oppositionspartierna framlägger tilläggsförslag? Man stjälpste alltså hela denna viktiga sak därför att det inkom förslag från oppositionen. Är det ett uttryck för den strävan att uppnå en samförståndslösning som inrikesministern talade om så här dags förra året? Svaret på den frågan kan inte bli annat än nej, herr talman. Det är ett klart underbetyg för regeringens vilja att ge bostadsfrågorna prioritet. I valet mellan att uppnå vissa valtaktiska fördelar och att åstadkomma en bättre fungerande bostadsmarknad valde man det förra.

Jag vill i detta sammanhang till sist bara stryka under den vikt som vi sedan länge fäst vid ansträngningar att bättre komma till rätta med vårdkrisen. Men för att spara tid skall jag inte närmare utveckla det temat. Jag kan emellertid inte, herr talman, även om vi får en särskild utrikespolitisk debatt senare — och det utgår jag ifrån att vi skall få — underlåta att säga några ord om det internationella skeendet och de krav som det ställer på vår demokrati och på vår egen vilja att leva upp till de kraven. Det är kanske främst tre händelser och en utebliven händelse som dominerat den internationella scenen under 1967. Det är kriget i Vietnam, kriget och krisen i Främre Orienten och Frankrikes vägran — Frankrike var ensamt om det bland De sex — att öppna dörrarna till medlemskap för Storbritannien och andra EFTA-stater i den europeiska Gemenskapen. Det finns naturligtvis också andra händelser och skeenden som det kunde vara anledning att uppmärksamma.

Jag har för min del sedan långt tillbaka reagerat mot den förenklade bild av det komplicerade och fruktansvärda sydostasiatiska problemet som i vår debatt tecknas av en del talare. De som vill göra gällande att regeringarna i Förenta staterna, i Australien, i Nya Zeeland och även den brittiska labour-

regeringen och andra socialdemokratiska regeringar i Europa — och de är inte få — som visar olika grader av förståelse för detta tragiska problems komplicerade karaktär och svårigheterna att hantera det egentligen kan liknas vid banditer och mördare. FNL, Nordvietnam och naturligtvis den kinesiska regeringen är ljusets riddare och änglar.

Till den svart-vitteckningen skall jag i dag göra två kommentarer. Den ena fastslår ett i varje fall för mig mycket överraskande faktum. Dessa teckningars mästare har i andra sammanhang inte ord nog stora för att utmåla ett globalt kärnvapenkrigs fälor. När det gäller Kina blundar de emellertid nästan totalt för att de kinesiska ledarna i dagens värld är de enda ledare i spetsen för en stormakt som inte vill låta dessa fälor inverka på sina framtidskalkyler. I stället söker de målmedvetet för det egna landets befolkning dimensionera ned deras betydelse. De inte bara tiger om dem utan föraktar och bekämpar paroller om fredlig samexistens. Att mot den bakgrunden tala om farhågorna för Kinas framtida avsikter som ett spöke utan substans i sinnevärlden är enligt min mening lika lössinnigt som osakligt.

Vidare kan inte en fred i Vietnam grundas på att Förenta staterna försöker hjälpa Saigon-juntorna till att diktera fredsvillkor. Den kan varken grundas på Saigon-juntornas terror eller på den lika grymma och skoningslösa kommunistiska terrorn. Den måste grundas på ansträngningarna att bygga på de krafter i Sydvietnam som vill främja, trots oerhörda svårigheter, en spirande demokrati där, hur lång dess väg än må vara. Den starka amerikanska bindningen vid Saigon-juntorna är och har enligt min mening alltid varit en tragedi. Upphörande av bombningarna i Nordvietnam i avvaktan på förhandlingar, fria val under internationell kontroll i Sydvietnam och en stor samfärd an-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

strängning från den demokratiska världen, där Sverige då måste göra en betydande insats, för uppbyggnadsarbetet efter kriget, för detta vill vi verka. Det är min varma förhoppning att FN:s generalsekreterare U Thant nu har rätt i att en reell förhandlingssituation ligger inom räckhåll, att man även i Hanoi är villig till förhandlingar på realistiska villkor, och jag hoppas att Förenta staternas regering skall göra allt den kan för att ta till vara denna möjlighet.

Vi önskar naturligtvis också att den nu verksamme svenske medlaren i Främre Orienten, ambassadör Jarring, skall ha all möjlig framgång. Det är banalt att säga att hans uppgift är utomordentligt svår. För vår del här i Sverige är vi säkerligen — fränsett även inom sitt eget parti sannolikt begränsade kommunistiska kretsar — också alldeles överens om att en varaktig fred vid östra Medelhavets stränder inte kan uppnås om ej det arabiska förintelsehotet mot Israel och hela den filosofi som ligger bakom den kan bringas att upphöra. Arabländernas och inte minst Egyptens egna problem är ju kolossala. Jag tror att en omsvängning i inställningen inom arabvärlden i den riktning som vid ett par tillfällen har angivits av president Bourguiba i Tunisien skulle i ett slag förvärva en stor goodwill åt dessa stater i den industrialiserade världen, och jag tror att det skulle stegra dess villighet att göra starkt ökade insatser för att i samverkan med arabstaterna lösa dessa länders egna mycket svåra problem.

När det gäller utvecklingen i Europa finns det, enligt min mening, ingen anledning för oss att inte säga rakt ut hur allvarligt vi bedömer Frankrikes nej till ett medlemskap i den europeiska ekonomiska gemenskapen för Storbritannien och andra EFTA-stater. Det finns, som jag ser det, en egendomlig motsättning mellan de franska strävandena att söka göra Europa till en av Förenta staterna oberoende faktor i världspolitiken och det envisa franska motståndet mot en ut-

vidgning av EEC. Jag måste säga att det finns även andra drag i den franska politiken som många av oss måste betrakta med undran och olust. Sedan åtskillig tid vägrar t. ex. många länder, bland dem Förenta staterna, Storbritannien och Sverige att leverera vapen till den Sydafrikanska unionen. Det är i enlighet med rekommendationer som antagits inom Förenta Nationerna. Trots det svåra och pressade ekonomiska läget och sysselsättningsläget i Storbritannien och trots slitningar inom regeringspartiet självt har den brittiska regeringen nyligen beslutat att hålla fast vid denna princip och att inte ändra sin hållning. Den förtjänar respekt och beundran för det. Det är med desto större olust vi erfar att Frankrike nu gör sig berett, i den mån det inte redan skett, att överta de vapenkontrakt som briterarna har avböjt.

Liknande händelser, i strid även mot beslut inom Förenta Nationernas säkerhetsråd, har rapporterats beträffande Rhodesia. Vad som skett aktualiserar på nytt frågan om en internationell solidaritet när det gäller att rättvist dela de bördor som åtgärder av ekonomisk sanktionskaraktär i särskilt hög grad kan pålägga vissa länder. Det franska handlingssättet visar hur svårt det är att komma till rätta med detta problem. Men vi får fördenskull inte resignera. Jag vill uppmana den svenska regeringen att stödja alla initiativ och ansträngningar som kan föra denna sak vidare och att själv inte tveka att ta initiativ, om den bedömer, att därigenom möjligheter kunde uppstå att föra saken framåt.

Den under förra året uteblivna stora internationella händelse, som jag nyss syftade på, var naturligtvis misslyckandet att under detta år nå fram till ett hållbart avtal på kärnvapenområdet som gick längre än det nu gällande provstoppsavtalet mellan Förenta staterna, Sovjetunionen och Storbritannien. Detta innebär naturligtvis också en besvikelse. Herr Ståhl kommer senare i sitt anför-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

rande att närmare kommentera detta liksom försvarsfrågan. Här vill jag nu endast göra den kommentaren att läget i världen och de risker det allttjämt rymmer sannerligen inte kan utgöra någon grundval för regeringspartiets sätt att behandla försvarsfrågan och att bryta den tidigare enigheten mellan de demokratiska partierna.

Under 1967 har u-ländernas situation i många avseenden ytterligare försvagats. FN:s utvecklingsdecennium har inte blivit vad man hade hoppats. U-länderna kommer inte att genomsnittligt uppnå den ganska blygsamma framstegstakt som hade uppställts. Det finns visserligen u-länder, som de senaste åren kan uppvisa en ganska god tillväxttakt, men för de fattigaste bland de fattiga, asiatiska länder lika väl som afrikanska, har den ekonomiska tillväxten per capita minskat 1966 i förhållande till resultatet under perioden 1960—1965. En huvudorsak till detta är den väldiga befolkningsökningen i just dessa länder. Samtidigt kan man konstatera att den samlade u-hjälpen från i-länderna har stagnerat under de senaste sex åren. Det offentliga resursflödet uppgick 1961 till 6 miljarder dollar mot knappt 6,5 miljarder dollar år 1966. Den lilla ökningen förbyts i ett ordentligt minus, om u-ländernas försämrade bytestförhållanden och starkt växande skuldbörda tas med i beräkningen. Skuldbördan — accentuerad av att lånevillkoren i allmänhet tenderat att bli hårdare — växer snabbare än exportinkomsterna för u-länderna med vilka de ändå till sist måste betala sina skulder. Enligt världsbankschefen George W. Woods betalar de fattiga länderna i dag årligen tillbaka hälften av allt kapital de tar emot.

Detta betyder uppenbarligen att de rika ländernas ansträngningar mattats av och att en allvarlig och skyndsam omprövning av hela u-landsbiståndet måste äga rum. Är det, herr talman, att vara för optimistisk att tro, att i-län-

dernas ledare skall visa sig vuxna uppgiften att solidariskt planera och utföra en frontalattack mot fattigdomen och nöden i världen — en attack av andra och mycket större dimensioner än de ansträngningar som hittills gjorts? Jag tror inte det. Var det möjligt för ett land — visserligen en supermakt — att genom Marshallhjälpens få Europa på fötter genom att bidra med 14 miljarder dollar under tre år — och 80 procent av detta i rena gåvor, Europa tycks ha glömt bort det — skulle då inte den samlade i-världen kunna ta på sig ansvaret för den starka höjning av insatserna i u-länderna som nu behövs? Vi kommer att föreslå en större höjning av det svenska u-landsstödet utöver regeringens äskande.

Steget är inte — eller bör i varje fall inte vara — långt från u-landsproblemen till ett spørsmål som kan formuleras som frågan om det demokratiska ansvaret. Jag har i andra sammanhang sagt att vi, som lever nu, lever under ett skede som i flera avseenden är fullständigt unikt. Det ställer större krav på osjälviskhet och insikter inte bara hos de välutvecklade folkens politiska ledare utan hos alla människor. Skedet är unikt så till vida att jordens folk-mängd, som aldrig före år 1900 översteg 1,5 miljard människor, 100 år senare kommer att ha mer än fyrfaldigats. Det är ingen hypotes. Det kommer att bli så. Skedet är unikt också i fråga om snabbheten i den ekonomiska tillväxten, den tekniska utvecklingen och levnadsstandardens stegring för alla folkgrupper i de delar av världen som lyckats tillgodogöra sig de nya tekniska möjligheterna i full skala, i stort sett Europa och Nordamerika. Det gemensamma draget i allt detta är övergången från tidigare närmast statiska skeden, där ingenting förändrade sig snabbt, till en våldsam acceleration i utvecklingen.

Den fråga som då inställer sig — jag har tidigare många gånger inför andra

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

fora ställt den och jag vill upprepa den nu — är denna: Kommer människornas moraliska kvalitet och intellektuella kapacitet att räcka till för att drägligt lösa alla de oerhörda problem som denna accelererande utveckling ställer? Jag kan lika litet nu som tidigare själv ge något svar på den frågan, men jag tror det är möjligt att med bestämdhet säga en sak. Vi får inte bara gå ut till medborgarna i de välutvecklade och relativt rika länderna och tala om för dem vilka rättigheter de har och vad vi vill göra för dem. Vi måste också tala om vilka deras skyldigheter är och vad vi måste kräva av dem, om en demokrati med dess fri- och rättigheter skall bestå. Det gör ingen av oss i tillräcklig utsträckning. För min del är jag övertygad om att den demokrati som med olika nyanser har utvecklats i Väst- och Nordeuropa samt i Nordamerika har självständiga förtjänster, som under en bestämd förutsättning kan göra denna demokrati till en skola för världen — för att här använda ett mycket gammalt och klassiskt uttryck.

Denna förutsättning är att inte endast de mer välutvecklade ländernas politiska ledare utan också dessa länders medborgare som individer inte bara kräver sina rättigheter utan även är beredda att uppfylla sina skyldigheter. Väst- och Nordeuropa är sedan en historiskt sett kort tid inne i en demokratisk utveckling, som har haft fruktansvärda avbrott i två världskrig och genomlidit avskyvärda bakslag i själva centrum av kontinenten. Vad det nu gäller, om vi skall kunna undvika eller låt mig säga höja oss över risken av nya bakslag, är just detta: balansen mellan rättigheter och skyldigheter. Det är en fråga om hur hög nivån är på demokratiens vitalitet i bemärkelsen individuellt engagemang och vilja till ansvar hos medborgarna själva. Till slut blir demokratiens öde beroende av hur de många väljer sin livsstil och uppbär sitt ansvar. Jag tror alltså inte att det går att

hålla ihop och att få ett demokratiskt samhälle att fungera utan att det finns ett fungerande, självständigt provande samvete hos ett tillräckligt antal människor.

Det oroar mig att det i dagens svenska samhälle finns tydliga tendenser i två varandra motsatta riktningar, som båda på längre sikt kan bli antikrafter till en god demokrati. För dem som är fångar hos den ena tendensen flyter nästan allting. Ingenting är riktigt fel eller riktigt rätt. Toleransen slår över till att acceptera även intoleransen. Hög-ljudda och kritiska röster höjs mot demokratin själv, därför att det finns företeelser i demokratiska samhällen som ogillas av dem som höjer rösterna. Men det räcker inte för dem med att kritisera de företeelser de ogillar, de måste också vraka den demokratiska samhällsordningen som sådan. Insikten om att demokratin är en förutsättning för att röster över huvud taget skall kunna höjas fritt och obundet förefaller hos dessa kritiker vara obefintlig. Den tendensen pekar mot anarki och, eftersom anarki i längden är en omöjlighet, mot diktatur.

Den andra tendensens fångar binder sig i stället, som jag ser det, allt hårdare i något slags egenrättfärdighet. De är som passagerare på ett skepp, som de tror kan kasta ankar för alltid i någon skyddad vik — ett skepp som aldrig skall segla vidare mot framtiden. Olik-tänkande ses med ovilja och vräks så småningom över bord. Toleransen avtar och ersätts till slut av mer eller mindre uttalad fanatism. Misstron mot möjligheterna att bygga en samhällsordning väsentligen på medborgarnas eget ansvar, på deras självdisciplin och hänsyn till varandra leder slutligen till krav på en av överheten genomförd kommandodisciplin. Även denna tendens pekar mot diktatur.

Jag har säkerligen inte, herr talman, med dessa få ord klart lyckats karaktärisera de rörelseriktningar i vårt sam-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

hälle som jag nu talat om. Jag hoppas att ändå några av kammarens ledamöter har förstått mitt syfte. Det är i varje fall min övertygelse att det är fråga om företeelser, som i ett långt perspektiv är mer betydelsefulla — eller rättare riskabla — för utvecklingen i vårt samhälle än det mesta av de besvärligheter för dagen som vi eljest nu diskuterar.

Jag tror alltså att en av hörnstenarna för ett demokratiskt samhälle måste vara en medvetenhet hos den enskilde medborgaren om att vår samhällsordning inte bara ger rättigheten utan också kräver en vilja och förmåga, en skyldighet till hänsyn och till solidaritet med medmänniskorna. Om vi kan vidga denna medvetenhet och solidaritet till att omfatta hela vår värld, då, men kanske också endast då, kan den demokratiska samhällsordningen gå en ljus framtid till mötes.

Herr HEDLUND (cp):

Herr talman! Även om jag utgår från att riksdagen senare kommer att ha en utrikespolitisk debatt, vill också jag säga några ord i dag om de utrikespolitiska förhållandena. Om vi betraktar situationen i vår värld som helhet finner vi, att 1967 har varit ett år fyllt av krig och kriser. Ser vi enbart på Europa visar det sig däremot att läget varit tämligen lugnt även under 1967. Frågan om Tysklands delning innebär givetvis en konfliktsituation som torde komma att förbli latent under åtskillig tid framöver, men såvitt man nu kan bedöma är det väl inte sannolikt att den kommer att blåsa upp i en akut konflikt, som skulle medföra en militär konfrontation mellan NATO och Warszawapaktens länder.

Mot det relativa lugnet i Europa kontrasterar alltså de farofyllda spänningslägena i Mellersta Östern och Sydostasien. Ett nytt krig mellan Israel och dess arabiska grannar eller en utvidg-

ning av kriget i Vietnam till Kambodja skulle helt säkert kunna föra med sig nya och betydande risker.

Det finns emellertid tecken som tyder på att förnuft och omdöme börjar göra sig mera gällande än tidigare i relationerna mellan Israel och arabstaterna. Det är tydligt att Förenta staterna och Sovjetunionen försöker att manövrera så att det osäkra vapenstillståndet inte skall komma att gå över i ett nytt krig. Även de intrikata problemen rörande Sydostasien borde, förefaller det, vara möjliga att tackla med moderation.

Det måste dock konstateras att vietnamkriget faktiskt har brutit den trend mot avspänning mellan de båda supermakterna USA och Sovjetunionen, vilken följde på kubakrisens fredliga upplösning 1962. Trots detta önskar tydligen de båda makterna undvika en militär konfrontation med varandra. Och trots att deras intressen divergerar mycket starkt tvingas de faktiskt i sin politik rörande detta område ta hänsyn till att Kina, som det tycks, vill eliminera allt politiskt inflytande från de vita stormakterna i Asien.

Något slut på kriget i Vietnam går inte att skönja, men uttalanden av Nordvietnams utrikesminister kan tolkas som villighet till förhandlingar med USA. Sammanställer man dessa uttalanden med FNL:s försök att upprätta kontakter med Förenta Nationerna finns det, säger de mest optimistiska, anledning att tänka sig inledningen till en händelseutveckling som så småningom kan leda till en nedtrappning av krigsaktiviteten och någon gång till fred. Men jag tror det är klokt att säga sig, att någon verklig grund för optimism är svår att finna. Och jag vill än en gång stryka under att det förefaller mig som om det är svårt att nå fram till lösningar för så vitt inte båda sidor vill ta i varje fall något steg, hur litet det än må vara. Det behövs kanske bara röra sig om en gest.

Situationen i försvarsfrågan tycks

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

egentligen inte ha sin grund i några djupgående skillnader i bedömningen av det utrikespolitiska läget eller i fråga om behovet av ett försvar. Skilje-linjen har av någon oförklarlig anledning kommit att gå, förefaller det, främst mellan dem som vill ha en uppgörelse och dem som inte vill ha det. På borgerligt håll eftersträvar vi en uppgörelse, och jag beklagar att den förhandenvarande situationen uppkommit. Försvaret är minst av allt lämpat som en de inrikespolitiska lidelsernas tummelplats, och vi måste alla se till att det inte går dithän. Vi får hoppas att saken är reparerbar och att vi kan nå fram till för alla de demokratiska partierna godtagbara lösningar. Jag har i varje fall inte velat ge upp hoppet därvidlag.

Möjligheterna att samla in, snabbt sammanställa och bearbeta informationer om det ekonomiska förloppet har, som vi vet, förbättrats undan för undan. Men samtidigt har utvecklingstakten ökat; planerna och förutsägelserna revideras i rask takt av verkligheten. I långtidsutredningens betänkande, som publicerades så sent som 1966, räknade man med knapphet på arbetskraft — ett problem som näppeligen har någon aktualitet i dagens läge. Det förhållande att konjunktursvängningar rubbar antaganden och förutsättningar innebär naturligtvis inte att planeringen skulle vara mindre värd, tvärtom. Det ger oss en anvisning om behovet av alternativa lösningar i planeringen så att resurserna effektivt kan utnyttjas i skilda konjunkturlägen och så att man är beredd att skifta om i den ekonomiska politiken, när man börjar tydligt skönja svängningar i den ekonomiska utvecklingen.

Det sägs, i statsverkspropositionen bl. a., att den ekonomiska politiken kunde redovisa väsentliga framgångar under fjolåret. Man åberopar att pris- och kostnadsstegringarna visar en klar avsaktnings och att det beror på en fast

och konsekvent ekonomisk politik. Utan att vilja på något sätt förringa betydelsen av vidtagna åtgärder, särskilt indragningen av köpkraft med 500 miljoner kronor genom höjningen av omsättningsskatten för överflyttning till en fond i fjol, skulle det dock vara att göra våld på verkligheten om man inte samtidigt framhåller att den — för övrigt inte alltför stora — uppbromsningen av prisstegringarna till väsentlig del beror på en försämrad konjunktur.

Två ekonomer, herrar Jacobsson och Lindbeck, har i en tidningsartikel nyligen belyst sambandet mellan arbetstillgång och prisstegring. De framhåller det kända förhållandet att hög arbetslöshet medför låg eller ingen prisstegring och vice versa. De beräknar att priserna vid en så hög arbetslöshet som 2,5 procent kan hållas stabila om produktivetsförbättringen är 4 procent. Med samma förutsättning skulle prisstegringen kunna begränsas till 2 procent vid en arbetslöshet av 1,7 procent. Jag tar naturligtvis inte upp vad som sagts i artikeln enbart för att erinra om dessa förut ganska väl kända samband utan för att något nämna om att vi inte står helt tomhänta när det gäller rekommendationer för att nå fram till hög sysselsättning och stabilt penningvärde. En annan sak är att ett flertal av dessa rekommendationer kan vara av den karaktären att de inte är praktiskt tillämpliga. Jag tror dock att det finns åtskilligt att hämta i denna artikel.

En sak är emellertid klar: gör man litet, blir det litet resultat. Då får man samma förhållande som med kommuniserande kärn: prisstegring och arbetslöshet i huvudsak oförändrade. Jag skall inte uppehålla mig vid denna artikel särskilt mycket. Men ett av förslagen i den gäller det förkättrade samråd som folkpartiet och centern har pläderat för i många år och som av en tillfällighet fått namnet rundabordskonferens. Vi har önskat ett samråd

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mellan politikerna och arbetsmarknadens parter för att diskutera bl. a. möjligheterna att hålla penningvärdeför-sämringen nere. Då skulle man givetvis diskutera sådana saker som fördelningen mellan privat konsumtion å ena sidan — det är väl vad de är mest intresserade av inom löntagarorganisationerna — och å andra sidan den offentliga konsumtionen och investeringarna.

Årets budgetförslag innebär ett upplåningsbehov av 2,1 miljarder kronor mot beräknade 2,8 miljarder för innevarande budgetår. Budgeten är väl i stort sett riktigt avvägd. Då blir utgångspunkten att ökade utgifter för reformer på det hela taget bör motsvaras av besparingar eller intäktsökningar. Detsamma gäller naturligtvis permanenta skattelättnader; jag tänker då inte på temporära sådana, som kan vara rent konjunkturbetingade och syfta till att skapa en mera expansiv politik.

När jag har läst finansplanen har jag inte kunnat undgå att få det intrycket att det föreligger en viss svaghet i uppläggningsen. Man kan inte bara vänta på en omsvängning utomlands. Sysselsättningskrisen är faktiskt den värsta under efterkrigstiden, men någon förbättring kan man inte lova, utan det vilar något av resignation över det hela, trots att finansminister Sträng ju inte är en resignationens man. Men jag har ändå fått detta intryck när jag denna gång har läst igenom finansplanen. Politiken är för passiv.

Regeringen satsar mycket på arbetsmarknadspolitik. Vi skulle vara de sista att rikta någon kritik mot detta. Vi tycker att det är riktigt, och vi har ingenting emot det belopp som man önskar. Men vad som främst behövs är inte en medicin i form av arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att lindra verkningarna av den sjuka i samhället som arbetslösheten utgör, utan vad vi behöver är en hälsokost som medför att vi slipper sjukdom, om möjligt helt och hållet. De arbetande vill i första hand

ha god sysselsättning med trygghet i arbetet och i inkomsten. Åtgärderna via AMS är de naturligtvis utomordentligt tacksamma för, men självfallet betraktar flertalet dessa som ett surrogat.

Vad skulle man då kunna tänkas göra? Jag tror att en sänkning av räntan skulle vara ett medel. Vi har i dag en rekordhög ränta under efterkrigstidens svåraste sysselsättningskris, då investeringarna i näringslivet visar sjunkande andel i stället för ökande, alltså i ett läge där räntan från konjunktursynpunkt borde vara den lägsta möjliga.

En räntesänkning skulle göra gott för företagen och därmed även för de anställda. Jag tror att det mer och mer går upp för alla anställda, att ju bättre företagen har det, desto bättre får också de anställda — de anställda känner på sig att de har kraft nog att ta ut den ökade andelen av kakan; det är inte däri svårigheterna ligger, utan svårigheterna ligger i att göra kakan större. Det är där problemet finns; fördelningen tror jag som sagt att organisationerna är tillräckligt starka för att kunna klara.

Sedan får vi väl inte heller se bort från att en räntelättnad skulle vara till gagn även för hyresgästerna. Vi vet att räntorna betyder ganska mycket för hyreskostnaderna.

Finansministern föreslår nu ett extra avdrag vid beskattningen för maskininvesteringar under 1968. Ingen kan väl säga annat än att detta är en åtgärd som verkar i rätt riktning. Förslaget har emellertid den inte helt ovanliga egenhet, som brukar beskrivas med talesättet att när det regnar välling har den fattige ingen sked. För företag som lämnar vinster som delas ut innebär förslaget faktiskt en god kompensation, men företag som inga vinster har utöver lagstadgade avskrivningar har bra liten nytta av hela detta förslag; möjligen kan de dra nytta av det någon gång i framtiden — men det är ju inte en framtidspolitik som är av-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

sedd att sträcka sig 10—15 år framåt i tiden som vi nu talar om.

Därför tycker jag att man bör ta sig samman och snarast befria alla investeringsfrån omsen. Då blir det en stimulans för alla, oberoende av deras vinstförhållanden.

En tredje sak som bör uppmärksammas i detta sammanhang är energiskatten för företagen. Detta är en ganska stor utgiftspost. I nuvarande konjunkturläge bör den inte belasta näringslivet. Ett beslut bör därför fattas snabbt att tills vidare inte ta ut denna avgift från företagen. När jag säger tills vidare, betyder det naturligtvis att jag tänker på det förhållandet, att energiskatten i ett annat konjunkturläge kan visa sig vara befogad och t. o. m. nödvändig.

Det har talats om — och jag hör till dem som kan instämma däri — att man skulle kunna inrikta sig på hjälp till u-länderna med produkter av skilda slag. På det sättet skulle man, samtidigt som man hjälper dessa länder, stärka företagen och sysselsättningen i vårt land och alltså utnyttja den överkapacitet, som vi faktiskt har, till förmån för synnerligen angelägna ändamål. Vi har ju en överkapacitet för närvarande, både i arbetskraft och maskinellt. Frågan är: Hur gå fram för att på bästa sätt kunna utnyttja denna överkapacitet? Då menar jag att man utöver vad jag nyss har föreslagit inte helt får utesluta att i konsumtions- och efterfrågestimulerande syfte införa en — jag stryker under det igen, med två streck — *temporär* sänkning av omsen på konsumtionsvaror. Fråga är, om inte omsen är ett lämpligt konjunkturstimulerande resp. konjunkturdämpande medel. När vi haft en överfull verksamhet har vi vant oss vid att försöka komma till rätta med konjunktursvårigheterna genom dämpande åtgärder. Merendels har det då varit fråga om skatter, men nu när det gäller att komma till rätta med konjunkturen i det motsatta läget, är vil-

jan och energin inte fullt ut desamma. Jag understryker ordet konjunkturen, därför att jag vill icke på något sätt lasta regeringen med påståendet att den underlåtit att vidta arbetsmarknadspolitiska åtgärder. De arbetsmarknadspolitiska åtgärder som jag talade om är avsedda att bota verkningarna av en uppkommen sjukdom, medan man för näringslivets stimulans måste servera ett slags hälsokost. Härvidlag är vi enligt min mening inte lika energiska som när det gäller dämpningen. Det finns naturligtvis en förklaring till detta. Denna ligger i att det är högkonjunkturen som under ett antal år varit dominerande. Endast någon enstaka gång har svårigheterna varit av det andra slaget.

Nå, hur kommer då budgeten att se ut, om vi för en mera expansiv politik, vilket jag anser att vi bör göra? Jag tror inte att vi under första halvåret 1968 med den försvagning som föreligger i konjunkturen behöver ha några större bekymmer, även om vi skulle försvaga budgeten. Men flertalet insiktsfulla bedömare inom vetenskapen, näringslivet, LO o. s. v. tycks ha en ganska pessimistisk syn på konjunkturutvecklingen även för andra halvåret. Denna syn är mera pessimistisk än den finansministern givit uttryck åt i budgeten. Det kan inte hjälpas att jag denna gång mera tror på de andra, inte bara därför att de är så många, utan därför att jag tycker att åtskilliga skäl talar för att de har rätt. Naturligtvis är det i viss mån en fråga om nyanser i bedömningen, men det föreligger dock en skillnad, och även en nyansskillnad kan vara rätt betydelsefull.

Det må emellertid vara hur som helst med konjunkturutvecklingen under andra halvåret 1968. Det väsentliga i sammanhanget är att det finns en klar och effektiv beredskap. Vi bör ha handen på bromsspaken, så att vi kan slå till bromsarna, om de många jag nyss talade om till äventyrs skulle ha tagit fel

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

och konjunkturutvecklingen blir gynnsammare än vad de tidigare trodde. Att detta går vet vi sedan tidigare, bara vi är beredda och inte blir överraskade. Det blir då i första hand att återställa skatteläget till dagens situation.

Så några ord om EEC och EFTA. Det är beklagligt att någon form av samgående nu inte kom till stånd. Jag hör till dem som på detta område likasom på så många andra litar på människornas goda vilja och förmåga att ta sitt förnuft till fånga. Jag tror därför att man kommer att inse att två sådana här institutioner i längden inte kan vara frikopplade från varandra. När insikten därom ger resultat, kan ingen säga. Vi vet emellertid vilket läget är nu. Varken England, Danmark, Norge eller Sverige torde nu bli medlemmar av EEC. Det betyder att vi måste hålla ögonen öppna för att om möjligt ta andra initiativ till samverkan. Jag har tidigare tillåtit mig att fästa regeringens uppmärksamhet på hur viktigt det är att uppmärksamhet följa utvecklingen för att inte försitta något tillfälle till initiativ. När det gällde EFTA har vi redan tidigare tagit ett initiativ — och varför skulle vi inte kunna göra det ännu en gång — till någon form av samverkan? Det borde ligga inom möjligheternas ram att åstadkomma en samverkan. Det går inte i medlemskapets form, och knappast heller i associeringens form, men därmed är inte alla möjligheter uttömda.

Så några ord om handeln med östländerna. Handeln mellan öst och väst vidgas ju, och det skall vi vara belåtna med. Vi bör handla med varandra, köpa och sälja. Men jag håller med dem som säger att det är fullständigt realistiskt att tänka sig östhandeln som något surrogat eller någon ersättning för handeln mellan EFTA och EEC — det finns inte verklighetsunderlag för det. Detta är en sak för sig; vi bör som sagt försöka främja även handeln med östländerna. Så långt det över huvud taget

är möjligt bör vi handla med andra länder.

Som jag sade för en stund sedan är arbetsmarknadssituationen inte tillfredsställande. Beträffande tjänstemannagrupperna, som kommit i skottlinjen vid den omvandling i form av rationalisering som sveper över administrations- och kontorsvärlden, måste man nog konstatera att det inte är så mycket gjort i fråga om arbetsmarknadspolitisk upprustning för dessa grupper. Det finns visserligen arkivarbeten och en del liknande sysselsättningar, men de är för få. Det är därför hög tid att tillsätta en särskild utredning som tar upp detta problem.

Vad arbetslösheten beträffar måste man befara att inte bara de i arbetslöshetskassorna registrerade arbetslösa har ökat i antal utan att den s. k. dolda arbetslösheten har ökat förhållandevis ännu mer. Detta gäller bl. a. gifta kvinnor och ungdomar. Många skogsarbetare, småbrukare och andra människor i glesbygderna, vilka inte tillhör några kassor och därför inte blir registrerade, har också fått betydande svårigheter på grund av det tryckta läget i skogsbranschen.

Vi har begärt undersökningar rörande den dolda arbetslösheten. Det krävet kvarstår och, tror vi, kommer icke att kunna negligeras i längden.

Så några ord om dem som för ett par år sedan som värst drev — nu skall jag använda ett förfärligt ord — jordbruksödeläggelselinjen. Det är ett långt ord men det säger en del. Dessa personer är nog i dag ganska glada för att deras nedläggningsiver blev dämpad. Man menade, att friställda jordbrukare i åldern över 55 år skulle kunna placeras inom industrin. I dag har industrinäringarna nog med svårigheterna att bereda sysselsättning åt sin egen äldre arbetskraft.

Vad beträffar den äldre arbetskraften har den s. k. KSA-utredningen föreslagit en ökning av kontantstödet vid ar-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

betslöshet. Förslaget bör enligt vår mening föranleda ett beslut så fort som möjligt. Men om man godtar det i förslaget uppställda villkoret om anställning under en viss tid, blir ganska många utestängda. Det gäller t. ex. vissa som är utförsäkrade från arbetslöshetsförsäkringen eller som varit verksamma som företagare. Villkoret bör i stället vara, att vederbörande under viss tid skall ha varit arbetssökande utan att ha kunnat beredas något arbete. Då slipper man denna enligt vår mening orättvisa utestängning. En allmän sysselsättningsförsäkring — eller måhända jag hellre bör kalla den för en allmän inkomstförsäkring — måste vara ett mål. Man kanske måste genomföra en sådan reform steg för steg genom att bygga ut de nuvarande hjälpformerna, t. ex. fortsätta enligt KSA-utredningens förslag och vidga avgångsvederlaget att gälla nya grupper. Vi anser att målet bör vara något slags mot svarighet till sjukförsäkringen.

Jag sade ett par ord om jordbruket och har väl ett par ord till att säga — det skall inte bli så många. År 1966 var debatten väldigt häftig, och det fanns de som var inne på tanken på en mycket omfattande nedläggning av jordbruk, så omfattande att om man i en rad norrifrån lade ut de jordbruk, som skulle nedläggas i norr, skulle denna sträcka sig en bit nedom Dalälven. Vi ansåg att detta ur många synpunkter var orimligt. Framför allt har vi hävdat beredskapssynpunkten men också — och det har vi ibland fått litet påskrivet för — u-ländernas problem. När vi sagt, att Sverige bör försöka placera sitt överskott av mat i u-länderna, har vi fått det teoretiskt helt riktiga svaret, att sådana produkter skall framställas där förutsättningarna är bättre; vårt land bör producera helt andra varor och ge dessa till u-länderna. Men — handen på hjärtat — hur länge dröjer det innan man lyckas producera så mycket jordbruksprodukter på annat

håll, att de hundratals miljonerna svältande får äta sig mätta och inte behöver våra produkter? Något måste det väl ändå göra, om de erhåller även våra produkter.

Sådana här teoretiska resonemang är ägnade att förvilla ett hos många i övrigt ganska gott omdöme.

Debatten kring jordbrukspolitiken har dämpats, och en uppgörelse träffats som man har anledning att glädjas över. Varje samförstånds lösning, som parterna kan betrakta som rimlig, måste vara eftersträfvansvärd. Jordbrukarna fick inte vad de ville ha, men det är ju vanligt vid en kompromisslösning att ingen blir riktigt nöjd. En kompromisslösning har också ibland den svagheten att konturerna ter sig ganska vaga och att resultatet av kompromissen blir beroende av tillämpningen. Men vi tror att svenska folket även i fortsättningen vill ha ett ord med i laget i fråga om tillämpningen av den kompromiss som vi har anslutit oss till.

När man talar om glesbygd och jordbruk kan man inte undgå att beröra de bekymmer som stundar för massor av människor, om statens järnvägar fortsätter att på egen hand ordna så, att tågen stannar bara vid de allra största stationerna, kanske var tionde mil eller så. Vilka är det som skall begagna tågen i så fall? Det har talats om att SJ är svenska folkets egen järnväg; det kunde vi läsa i vagnarna för några år sedan. De anslagen är borta nu.

Omkring 1975 beräknar man att det av dagens 1 100 järnvägsstationer skall finnas kvar inte fler än 200—300 bemannade; därutöver blir det väl en del automatstyrda stationer. Detta är en så pass genomgripande förändring att den enligt min mening icke bör genomföras utan att riksdagen blivit i tillfälle att ta del av riktlinjerna och de ekonomiska skälen och samtidigt bedöma huruvida man vill tillskjuta några pengar över budgeten för att göra indragningarna mindre kännbara. Riksdagen bör också

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ges tillfälle att undersöka huruvida enbart järnvägsföretagsekonomiska bedömanden skall vara avgörande eller om det inte bör ske ett bedömande i större sammanhang. Även från regeringens sida har man ju börjat tala om att inte enbart de företagsekonomiska aspekterna skall bedömas, utan att även de samhällsekonomiska aspekterna måste tas med i bilden. Det gäller med andra ord att göra ett slags totalkalkyl.

Det är en sådan kalkyl vi vill se. Jag tror att riksdagens ledamöter är synnerligen intresserade av att ta del av den, innan man lägger ned flertalet järnvägsstationer.

Frågan om inkomstfördelningen i samhället kan jag inte fördjupa mig i vid detta tillfälle. Mycket kan göras inom arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik. Utbildningssidan är också viktig. Detta gäller naturligtvis även solidariteten mellan olika grupper vid avtalsförhandlingarna. Men den är något som är lättare att tala om än att effektuera, därför att varje grupp naturligtvis gärna ser på möjligheterna hos det egna företaget och den egna branschen. Det är därför inte så enkelt som det låter att åstadkomma en solidarisk lönepolitik, såvida man inte gör någon institutionell förändring. Jag återkommer till Jacobssons och Assar Lindbäcks planer på institutionella förändringar, förslag som jag ingalunda vill genomgående endossera. Jag pekar endast på dem som ett område, där man alltid kan picka upp en del korn av stort värde.

Den FN-undersökning om inkomst- och fördelningspolitik i Europa som redovisades i höstas var ju inte helt smickrande för Sverige. Den negativa bild som där gavs för låglönegruppernas vidkommande skulle, om man så vill, kunna ytterligare kompletteras i negativ riktning genom ett påpekande om — eftersom den gällde en utredning utan hänsyn till skatt — ökningen av den proportionella kommunalskatten.

1967 var medelutdebiteringen 18:70; tio år tidigare utgjorde den 12:60. Det finns anledning att uttala tillfredsställelse över att regeringen har uppmärksammat denna sak. I årets finansplan nämns nämligen ånyo behovet av »jämnare inkomstfördelning» som ett av den ekonomiska politikens mål.

Bland dem som får sitta emellan i penningvärdeförsämrings decennier och särskilt under de sista åren märks barnfamiljerna. Som ett första mål hade man ställt upp att barnbidraget inte skulle holkas ur, men det har faktiskt skett. Vi frågade i fjol finansministern, om han inte skulle vilja undersöka möjligheterna att i budgeten inrymma en penningvärdeförsämringskompensation till barnfamiljerna. Det skulle jag väl tänka mig att han har försökt, men vi vet att utrymmet är begränsat, och han har inte tagit med något sådant förslag. Däremot nämner han bostadsbidragen och framhåller att det i fråga om dessa skall bli åtskilliga förbättringar.

I detta sammanhang vill jag ta tillfället i akt för att reagera mot ett av villkoren för erhållande av bostadsbidrag. Det ligger i öppen dag vad jag syftar på. Om det funnes tillräckligt med bostäder, så att alla som fyller kraven i fråga om inkomstläge och familjestorlek verkligen kan skaffa sig en reglementsenlig — jag kallar den så — bostad, skulle jag inte ha något emot ett slags konsumtionsdirigering på detta område. Konsumtionsdirigering är i regel inte önskvärd, men en konsumtionsdirigering som någorlunda tryggar barnens tillgång till bättre bostäder, skulle jag nog kunna finna mig i. Däremot kan jag inte finna mig i att man säger till somliga, kanske lika många som de som får bostadsbidrag: Nej, du har visserligen tillräckligt låg inkomst och tillräckligt många barn, men du har inte fått tag i en bostad som är reglementsenlig och därför får du inget bidrag.

Detta är en ganska cynisk bestämmelse — det är hårda ord men jag drar mig

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

inte för att använda dem. Litet till mans har vi godtagit bestämmelsen, och jag skyller inte på något speciellt parti, men åtskilliga av oss har under de senaste åren reagerat mot den sedan det blivit uppenbart hur eländiga förhållandena är. Därför tar de på sig ett stort ansvar som vill behålla en lagstiftning, som innebär att man säger till folk att de är tillräckligt medellösa och har tillräckligt många barn för att få bidrag, men att bostaden inte är nog fin; de har inte lyckats tillräckligt bra i sina strävanden på bostadsmarknaden. En helt annan blir situationen den dag då vi vet att alla kan få en tillfredsställande bostad.

Herr talman! Det skulle föra för långt att nu tala mera ingående om bostäder och dylikt; dessa frågor får väl tas upp motionsledes. Detsamma gäller vården av våra åldringar vilken måste intensifieras. Härvidlag måste målsättningen vara den att varje åldring skall kunna stanna kvar i sitt hem så länge hälsan medger, men då fordras också en hel del hemsamariter.

Det har tidigare talats mycket om ryckigheten i bostadspolitiken, igångsättningen o. s. v., men man måste erkänna att utvecklingen varit god under 1967 — talar vi om det dåliga bör vi för jämnhetens skull också tala om det som varit något så när hyggligt. Omfattningen av bostadsbyggandet 1967 närmade sig vad som årligen behövs för att komma upp till en miljon lägenheter på tio år. Det är självklart att ledig arbetskraft på andra områden, vid industribyggen m. m., skall utnyttjas för att bygga bostäder. När denna arbetskraft sedan behövs vid industribyggena får den gå tillbaka dit.

Vidare har vi hyresregleringen. Jag tror inte att det tjänar mycket till att tala om den snö som föll i fjol, även om det var så sent som i december månad. Nu gäller frågan vad som skall hända i det dödläge där saken har kommit in. Alla tycker att hyresregleringen skall

bort, men hur? Det kan tänkas att man kan gå successivt till väga, men uppenbarligen endast under ett villkor. I de bestämmelser som gäller den successiva avvecklingen måste inbyggas det omtalade skyddet mot orimliga hyreshöjningar, så att det får precis samma omfattning som föreslås i propositionen. Det är möjligt — härom har jag ingen bestämd uppfattning — att detta kunde vara en väg ut ur dödläget.

Utbildning är som vi alla vet förutsättningen för hög framstegstakt i samhället och en investering väl så god som någon annan. Vi måste kunna erbjuda ungdomen den utbildning den efterfrågar, men samtidigt är det av största vikt att prognosinstrumenten förfinas, så att tillförlitligheten av det förutsagda behovet av olika yrkesgrupper ökas.

Till årets riksdag har aviserats en proposition om yrkesutbildning. Den har låtit vänta på sig trots att det fanns skäl att behandla detta spörsmål samtidigt med frågan om gymnasiet och fackskolan, men låt oss hoppas att det nu blir så mycket bättre.

Så några ord om trivselfrågorna i samhället — eller miljöfrågorna som vi tidigare har kallat dem. Allt flera grupper börjar nu ägna uppmärksamhet åt dem, och jag skall inte här ta upp någon tävlan om vem som först lanserade de frågorna här i riksdagen; det skulle inte ge någonting. Det är viktigt att detta på många håll nyvagnade intresse för miljövärdsfrågorna hålles vid liv. Till miljöproblemen hör inte bara luft-, vatten- och bebyggelsefrågorna, utan även anpassningen människor emellan samt vissa biologiska och medicinska frågor. Det skulle emellertid föra för långt att gå närmare in på de sakerna.

Slutligen vill jag också säga något om u-länderna. Klyftan mellan rika och fattiga länder fortsätter att växa. Världens befolkning ökar årligen med cirka 60 miljoner människor, varav inte mindre än omkring 50 miljoner i områden

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

där livsmedelsförsörjningen är otillräcklig. I en sådan situation är det naturligt att intresset främst koncentreras till familjeplaneringsfrågorna och till möjligheterna att förbättra livsmedelsförsörjningen. På intetdera området är några lätta segrar att vänta. Men det verkar faktiskt som om familjeplaneringstanken — som är av utomordentligt stor betydelse i sammanhanget — har vunnit ökad anslutning under 1967. Det ger ett visst hopp för framtiden, liksom de åtaganden om betydande leveranser av vete under tre år som gjorts inom Kennedyrondens ram.

Inför den stundande konferensen i New Delhi med UNCTAD — FN-organet för handel och utveckling — är det anledning att uppmärksamma u-ländernas enorma handelsproblem. Till helt övervägande del består deras export av råvaror, som prismässigt är utsatta för betydande fluktuationer. Vår u-landsdebatt måste till väsentlig del ägnas åt dessa frågor. Regeringens delegation vid världshandelskonferensen bör medverka till att åstadkomma internationella överenskommelser när det gäller både handels- och kapitalfrågor. Redan i dag går mer än hälften av u-ländernas lån och gåvor åt till amorteringar och räntor. Enligt en nyligen publicerad OECD-rapport kan utvecklingen i u-länderna komma att helt stoppas upp inom tio, femton år, därför att tillgängliga utländska valutor behövs för dessa ändamål och sålunda ingenting återstår för import av kapitalvaror eller för investeringsverksamhet över huvud taget.

Jag tror inte man i främsta rummet skall se u-landshjälpen som en gård av barmhärtighet utan som en hjälp till självhjälp på längre sikt. Vi vet inte vad som händer, om vi misslyckas med att under de närmaste årtiondena mildra världssvälten och att ekonomiskt sätta u-länderna på fötter.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! I en insändare i Svenska Dagbladet häromdagen kritiserades

oppositionens betygsättning av årets statsverksproposition. Enligt insändarens mening framstod årets budget efter finansministerns TV-redovisning som en »realistisk, sund och sympatisk produkt som man tycker att alla kunde säga åtminstone något positivt om».

Men vad hände? frågar insändaren. Jo, efter herr Sträng kom oppositionsledarna och gav sin syn på saken — »en karsk och kritisk och ändå knarig kavalkad». Det talades om kraftlöshet, orättvisor och skumma spekulationer. Ingen gav ett ärligt erkännande. Finns det, frågade insändaren, verkligen ingenting som var bra och varför sade i så fall kritikerna inte det? Och det som här skedde var — menade han — betecknande för den politiska debatten.

Ja, herr talman, i dag kommer med all säkerhet det som insändaren vände sig emot att upprepas. Kritiken kommer förvisso att bli tämligen ensidig. Men det kommer att gälla *båda* parter. Vi på oppositionssidan vet att vi nu, liksom alltid tidigare, kommer att få höra av regeringssidan att vår granskning av finansplan och statsverksproposition är ett onyanserat felfinneri, att vi saknar förmåga och handlingskraft och att vi inte kan erbjuda något som helst alternativ till regeringens genomtänkta produkt.

När vår insändare ondgör sig över att politiska meningsbyten innehåller så litet av erkännanden av motpartens bevekelsegrunder och förslag, gör han det alltså inte utan fog. Och ändå är hans kritik inte helt berättigad. Först och främst därför att det faktiskt förekommer — i varje fall då det gäller statsverkspropositionen — att oppositionen räknar regeringen till godo det som är riktigt och som alla kan acceptera. Men dessutom bortser insändaren från att våra meningsutbyten inte främst syftar till att ge belysning åt det som förenar oss, utan att klargöra vad som skiljer oss åt.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Till oppositionens viktigaste uppgifter hör ju att nagelfara regeringens politik och att påvisa för väljare och andra vad man tycker är galet. Oppositionen har helt enkelt en klar demokratisk skyldighet att säga ifrån, att påtala vad som brister i regeringens redovisning, bedömning och program, så att väljarna i val skall kunna göra sitt ställningstagande med ledning av en debatt där *alla* parter redovisat sin mening.

Tyvärr saknar oppositionen för närvarande möjlighet att i praktisk politik omsätta de alternativ som den skulle vilja sätta i stället för regeringens. Den har det svårare än regeringen att bevisa sina teser. Men på lång sikt kommer ändå resultatet av regeringspolitiken att värka ut och visa vem som haft rätt.

Dagens läge bekräftar detta. De samhällsekonomiska och statsfinansiella problem vi i dag brottas med, vilka den ojämförligt största delen av det svenska folket är medveten om och vilka även regeringen nu ser sig nödsakad att — låt vara halvhjärtat — vitsorda, är i hög grad en följd av regeringens ekonomiska politik. Dagsläget bekräftar alltså att oppositionens kritik icke saknat berättigande, om jag nu skall använda det slag av understatement som vår insändare tydligen föredrar.

Det var inte så länge sedan finansminister Gunnar Sträng ansåg sig kunna utforma den svenska ekonomiska politiken utan tillräckligt hänsynstagande till den ekonomiska utvecklingen i vår omvärld. Man fick en känsla av att den svenska välståndsutvecklingen var en gång för alla given och att det därför var viktigt att så avskärma oss från omvärlden, att vi inte skulle behöva importera dess problem och svårigheter. Denna »insulära» inställning, som länge påverkade regeringens syn på den europeiska integrationspolitiken, kom bl. a. till drastiskt uttryck i statsminister Erlanders s. k. Metalltal.

Bedömningen i dagens finansplan är en annan. Man har nästan gått till motsatt ytterlighet. De åtgärder som nu föreslås för att förverkliga den ekonomiska politikens målsättning har så gott som helt bestämts av prognoser rörande den internationella konjunkturen och den ekonomiska politik som kan komma att föras i våra viktigaste avnämrländer.

Det finns — ärade insändare — verkligen anledning att kritisera en sådan ensidig uppläggning av det ekonomiskt-politiska handlandet. Den svenska konjunkturedgången och dess yttringar kan nämligen bara delvis tillskrivas internationella faktorer. Det beror inte på utlandet, att bruttonationalprodukten för den nu aktuella treårsperioden växt med bara 3 procent, d. v. s. 2 procent långsammare än åren 1960—1965. Det är den låga aktiviteten i vår industri som är den viktigaste och på lång sikt allvarligaste anledningen till den svaga tillväxten i vår ekonomi. Som bekant svarar industrin för en tredjedel av sysselsättningen i landet och för närmare 40 procent av bruttonationalprodukten. Villkoren för industrins expansion bestämmer alltså i betydande utsträckning hela vår ekonomiska tillväxt och sysselsättningen.

Regeringen är självfallet medveten om detta. Och det är därför finansministern söker göra gällande att produktionen prioriterats i den ekonomiska politiken. Men i så fall har finansministern verkligen inte stora pretentioner på begreppet »prioritering». Det bekräftas av resultaten. År 1966 ökade vår industriella produktion med bara 3,8 procent och i fjol ännu långsammare — med 2,5 procent. I nationalbudgeten för 1967 hade man räknat med 5 procent.

Om uppgången 1968 skall bli de 4 procent man nu hoppas på är ovisst. Den siffran skall i varje fall jämföras med genomsnittsökningen per år under förra delen av 1960-talet, nämligen

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

7 procent. Oavsett hur det förhåller sig därmed, har den svaga industriexpansionen följts av en ännu svagare resultatutveckling med successivt avtagande vinster. Det är inte egendomligt att det råder en tilltagande osäkerhet i näringslivet och pessimism inför framtiden och att detta i sin tur har medverkat till en relativt sett sjunkande investeringsbenägenhet. Även om vi accepterar förutsägelserna om de industriella investeringarna för i år, kommer dessa investeringar i början av år 1969 att ligga på *samma* nivå som tre år tidigare. Att göra gällande att stagnationen ligger på en mycket hög nivå, som finansministern hävdar i finansplanen, är väl knappast riktigt. Internationellt sett är dessutom nivån måttlig. Och skulle vi acceptera den aktivitetsnivån för framtiden finns det risk för att vi hamnar i samma situation som britererna.

Att exportvolymen under det förflutna året utvecklats relativt hyggligt skall inte bestridas. Det är ett positivt faktum. Men ett genomgående och starkt oroande drag är likväl den svaga prisutvecklingen för ett stort antal industrivaror, halvfabrikat och råvaror. I själva verket har alltför många företag tvingats att acceptera order till ofördelaktiga, inte sällan förlustbringande priser för att inte bli utslagna på väsentliga marknader. Man har med andra ord sålt t. o. m. med förlust i hopp om en bättring och för att i det längsta uppehålla produktionen här hemma och inte behöva friställa arbetskraft. Men man kan inte fortsätta på det viset i längden. Läget är alltså resultatmässigt långt sämre än vad som framgår av de volymmässiga produktions- och exportförändringarna.

Finansministern har nu trots detta skrivit upp konjunkturinstitutets prognos för årets export, exklusive fartyg, från 5,5 procent till 6,5 procent. Denna optimistiska uppräknings har förbättrat bytesbalansen och minskat det underskott däri som vi under alla förhållanden måste räkna med. Den alltid osäkra

korrigeringsposten har också bidragit till att göra redovisningen av vårt bytesbalansläge mer apolitisk.

Herr talman! Det är vanskligt att göra exportprognoser och det är särskilt svårt under nuvarande internationella konjunkturer. Finansministerns förutsägelser är emellertid i djärvaste laget, inte minst om man tar hänsyn till att exportutvecklingen under andra halvåret 1967 faktiskt stagnerade. Hade samma tendens gjort sig gällande under hela året hade man inte kunnat — som finansministern — beteckna utvecklingen under 1967 som »lyckosam». Och ändå hade de finska, brittiska och danska devalveringarnas konsekvenser då ännu inte hunnit nämnvärt påverka utvecklingen och naturligtvis än mindre de åtgärder som vi nu har att vänta från amerikansk sida för att stärka den amerikanska betalningsbalansen och vilka måste få — det är finansministern självfallet medveten om — i varje fall indirekta konsekvenser för vårt lands ekonomi. Dessutom lär väl ytterligare påfrestningar vara att vänta som en följd av premiärminister Wilsons radikala ekonomiska giv.

Orsakerna till att den snabba utvecklingstakten i vårt lands ekonomi har brutits, till strukturförändringarna i näringslivet, till företagsnedläggelserna och till friställandet av arbetskraft ligger djupare än finansministern har velat öppet erkänna. Även med en positiv vändning av de internationella konjunkturerna — som naturligtvis kommer så småningom — lär våra sysselsättnings- och balansproblem i viss utsträckning kvarstå, för så vitt inte den strama ekonomiska politik som förs i våra konkurrentländer radikalt läggs om. Finansministern knyter själv vissa förhoppningar till en sådan omläggning mot en mer lättsinnig politik. Det framgick av finansministerns radiouttalande. Men det finns *inget* belägg för att de förväntningarna skall komma att infrias.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Det är, herr talman, ett faktum att den svenska industrins kostnadsläge är högre och att kostnaderna dessutom stiger snabbare hos oss än hos våra konkurrenter. Det är likaledes obestriddt att kostnaderna per producerad enhet nu ökar hastigare hos oss än i omvärlden. Här har skett en omsvängning. Vår lönsamhet sjunker. Självfinansieringsgraden är en helt annan än för några år sedan och investeringsbenägenheten har försvagats. Detta är alltså fakta som man inte kan komma ifrån, om man skall ge en rättvisande bild av vår ekonomi och våra framtidsutsikter. Vi kan inte heller komma ifrån att ett land, vars näringsliv kämpar under sådana betingelser, i längden inte kan garantera fortsatt full sysselsättning och välståndsutveckling.

Det är därför inte förvånansvärt att utflyttningen av svenska företag, framför allt till EEC-området men även till andra länder med lägre arbetskostnader, tenderar att öka. Det bekräftas av gårdagens redovisning från valutamyndigheterna. Den analys av svensk industris investeringar utomlands som Arbetsgivareföreningen, Exportföreningen och Industriförbundet redovisade i höstas bör ge en extra tankeställare.

»Vårt näringslivs konkurrensläge är inte sådant att en nedskrivning av den svenska kronan är motiverad», framhåller finansministern i finansplanen. Men icke desto mindre är det obestriddt att vår position på världsmarknaden har försvagats och att den svenska kronan internationellt sett betraktas som övervärderad. Detta gör det än mer angeläget att vår politik inriktas på att bevara den svenska kronans värde och att förebygga en devalvering med alla de olyckliga konsekvenser som en sådan brukar föra med sig.

Kraftfulla åtgärder måste med andra ord snabbt sättas in. Den minst sagt avvaktande näringspolitik och den arbetsmarknadspolitik som regeringen — av finansplanen att döma — ser som

främsta botemedel mot våra svårigheter är klart otillräcklig. Den mest väsentliga uppgiften för den ekonomiska politiken både på kort och på lång sikt måste vara att stimulera produktionen och investeringarna i näringslivet och att ta i anspråk våra outnyttjade resurser i fråga om både arbetskraft och kapital. Arbetslösheten är i dag oförsvarligt hög — redovisningen av arbetslöshetssiffrorna ger inte en riktig bild av läget — och den industriella kapaciteten är ofullständigt utnyttjad.

Inte kan väl ändå den socialdemokratiska regeringen bära *hela* skulden till den utveckling av vår ekonomi som jag här beskrivit, frågar sig kanske vår välvillige insändare. Nej, herr talman, naturligtvis inte hela men en mycket stor del av ansvaret. Vi behöver inte gå många år tillbaka i tiden och analysera remissdebatterna för att få belägg för hur kapittlet den socialdemokratiska regeringen har felbedömt situationen. Det räcker att på nytt spela upp de socialdemokratiska propagandabanden från 1966 års valrörelse. Socialdemokraterna har haft regeringsansvaret under hela efterkrigstiden. Den expansiva högskattepolitik, som lett till att vi överintecknat framtiden och varje år tagit ut mera än vad våra resurser tillåtit, bär socialdemokraternas märke. Man har varit mera intresserad av offentliga investeringar än av näringslivets. Genom emissionskontroll och andra regleringar har regeringen hållit tillbaka de produktiva insatser som företagsamheten begärt att få göra.

Regeringen har hellre velat bjuda väljarna lättköpt gods än anpassa statsutgifterna efter tillgångarna, garantera penningvärdet och skapa resurser för framtiden. Den expansiva politiken har drivit upp löneutgifterna. De har ytterligare spåtts på med arbetsgivareavgifter och kostnader för arbetstidsförkortning. Samtidigt som inflationen och den progressiva beskattningen har urholkat den enskildes löneinkomster,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

har kostnadsspiralen ytterligare vridits i höjden inom näringslivet. Resultatet har blivit den kostnadsinflation som försämrat våra konkurrensförutsättningar både utomlands och här hemma och framtingat den hårdhanta rationalisering av näringslivet, som i populärt språkbruk brukar kallas strukturomvandling och vars konsekvenser för den enskilde blivit att han ställts utan arbete.

Herr talman! Naturligtvis är regeringen medveten om detta orsakssammanhang, och likväl kommer finansministern förmodligen att i debatten med eftertryck bestrida detta. Det kommer han att göra, inte därför att han inte begriper sammanhangen — det är inte något fel på herr Strängs intellekt — utan därför att det naturligtvis inte kan vara särskilt lustbetonat för en finansminister som i tretton år burit ansvaret för vår ekonomi att öppet erkänna att oppositionens varningar inte varit oberättigade.

Detta är ingenting att glädjas åt — tvärtom. Det hade varit bättre, om våra varningar hade varit obefogade och om statsministern även i dag liksom tidigare hade kunnat göra gällande att vi på oppositionssidan är olyckskorpar som kraxar i onödan. Men det kan han inte göra. I varje fall skulle ett sådant påstående inte vinna tilltro hos de många människor som upplever oron ute på arbetsplatserna.

Det mest betänkliga, herr talman, är emellertid att regeringen även denna gång — trots de problem som möter oss — försöker släta över och inte klart redovisar de risker och bekymmer som vi av allt att döma har att räkna med för framtiden. Jag vidhåller med andra ord att de åtgärder regeringen föreslagit i statsverkspropositionen icke vittnar om den ansvarskänsla, målmedvetenhet och fasta vilja som krävs av en stark regering. Det är mitt svar till den insändare som vill göra gällande att oppositionen inte tecknar den rätta,

nyanserade bilden av årets statsverksproposition.

Till den aktiva näringspolitik som krävs hör, herr talman, utan varje tvekel skattepolitiken. Regeringen håller alltså fast vid sin skattepolitik utan att låtsas om det fullständiga omtänkande som dess egna partivänner i Norge åstadkommit. Någon förståelse för att det för ett modernt betraktelsesätt framstår som väsentligt att skattesystemet också skall främja den allmänna ekonomiska tillväxten har synbarligen den svenska regeringen ännu inte. Det sätter — nu som tidigare — sin prägel på de konkreta skatteförslagen.

När finansministern nu äntligen har bestämt sig för att ersätta omsättningskatten med mervärdeskatt åberopar han som motiv härför behovet att stimulera näringslivet och att utjämna konkurrensolikheter mellan vårt land och den omvärld där mervärdeskatt i allt större utsträckning kommer att tillämpas. Och det gör han med rätta. Såväl det aktuella konkurrensläget som dagens konjunktursituation kräver helt enkelt en omläggning av den indirekta beskattningen. Västtyskland, Frankrike, Holland, Belgien, Italien, Danmark och Norge har eller kommer att få en sådan modern beskattning. Inte minst den västtyska skattereformen kommer att få konsekvenser för andra länder. Enligt gjorda beräkningar kommer det tyska konkurrensläget att förbättras med icke mindre än 4 procent i förhållande till nuvarande priser, något som för övrigt redan föranlett särskilda skatteåtgärder även i andra länder än de nu nämnda.

Men, herr talman, i stort sett stannar finansminister Strängs reform på papperet, eftersom han »i samma veva» tar tillbaka vad han ger genom att pålägga bl. a. näringslivet en särskild skatt på lönerna, dvs. i realiteten en skatt på arbetskraften — ett besynnerligt sätt för övrigt att stimulera sysselsättningen. Jag skall, herr talman, inte fördjupa

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mig i herr Strängs motivering för sitt förslag, nämligen att förebygga en övervältring av skattekostnaderna från näringslivet till konsumenterna. Det må räcka med att framhålla att den föreslagna löneskatten måste få direkt pris- och kostnadsökande konsekvenser och att dessa i sista hand måste bäras av löntagaren/konsumenten. Och generellt sett åstadkommes inte den förbättring av konkurrensförutsättningarna som ju angavs vara själva syftet med åtgärden. Löneskatten slår omedelbart ut på hela lönesumman, medan däremot vinsterna av en upphävd omsättningsskatt först så småningom slår igenom.

Men inte nog med detta. Medan man tidigare, inte bara i allmänna skatteberedningen utan även i andra statliga skattekommittéer, varit överens om att ett modernt indirekt skattesystem skall vara generellt och att punktskatter av typen energiskatt och olika varuskatter bör bort, bibehåller finansministern hela floran av mer eller mindre antikerade pålagor. Motivet är detsamma som i fråga om löneskatten. Övergången till en generell mervärdeskatt förklaras innebära en alltför stor övervältring från näringslivet till konsumenterna och löntagarna. Bortsett från att även i det hänseendet argumenteringen är långtifrån bärande — beträffande energiskatten kan naturligtvis en viss begränsad övervältringseffekt inträffa, men beträffande övriga punktskatter är så långtifrån fallet — bygger resonemang- et på rent kortsiktiga bedömningar och på den förutsättningen, att det skulle föreligga en motsättning mellan näringslivets och löntagarnas intressen. Här som i så många andra sammanhang tycks regeringens förespråkare ha svårt att i handling vitsorda att ett konkurrenskraftigt och lönsamt näringsliv trots allt utgör den *enda verkligt säkra garantin* för sysselsättning, trygghet och utveckling. Bristen på förmåga eller vilja att öppet erkänna detta har alltså åter lett till att vi alltför får dras med ett

skattemässigt lapptäcke, som snedvrider konkurrensen mellan olika branscher och försvårar för svensk industri att göra sig gällande.

Men finansministern nöjer sig inte med detta. Han har tydligen ansett sig behöva vara fullt konsekvent och har velat ta avstånd från *alla* de ledande principer på beskattningsområdet som allmänna skatteberedningen på sin tid enade sig om. Då var man medveten om den direkta progressiva beskattningens otillfredsställande konsekvenser. Skatteberedningens förslag syftade därför som bekant till en omfördelning av skattrycket, bl. a. för att minska marginal- effekten, från direkta till indirekta skatter. Men regeringen framhärdar i sin doktrinära syn på den direkta beskattningen och trots att herr Sträng i några, tydligen svaga och ljusa ögonblick, erkänt att våra marginalskatter är otillfredsställande och trots vad som sker i Norge, har han alltså icke kunnat tänka sig att försöka lägga fram ett förslag till en verklig skattereform.

Flertalet löntagare och de som företräder det svenska näringslivet är klart medvetna om att den nuvarande direkta beskattningen i vårt land hämmar initiativ och arbetslust, driver priser och kostnader i höjden och skapar de kompensationsbehov som bär en stor del av skulden för alltför långt drivna lönekrav. Allt fler börjar dessutom numera inse, att det direkta skattesystemets utformning långtifrån är ägnad att utjämna inkomstolikheterna medborgarna emellan och att motsatsen i själva verket ofta kan vara fallet. Men regeringen framhärdar.

Herr talman! Om vi skall kunna infria den rad åtaganden och reformer som samhället bundit sig för och medverka till att förverkliga de enskilda människornas många personliga önskemål, måste vi stimulera de krafter i nationen som skapar nya och ökade tillgångar. En målmedvetet driven prisbekämpande politik och en snabb reformering av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

vårt skattesystem — framför allt en sänkning av de kostnadsuppdrivande marginalskatterna — måste vara grundstommen i en sådan resursskapande politik.

En fortsatt pris- och kostnadsstegring och ett otidsenligt skattesystem sätter inte fart på hjulen. Pris- och högskattepolitiken utgör tvärtom ett hot mot välfärdsstatens centrala begrepp: arbete, trygghet och utveckling. Det har de senaste åren klart visat.

Vi får — som jag redan framhållit — praktiskt taget dagligen exempel på hur företag på grund av det höga kostnadsläget och den skärpta konkurrensen tvingas avskeda arbetare och tjänstemän. Tryggheten i anställningen har för många människor och landsändar förbytts i otrygghet, därför att motorn till framåtskridandet, vår företagsamhet, börjat strypas.

Regeringen Erlander misstar sig då den sätter likhetstecken mellan resurser och höga skatter. Vi skapar inga resurser genom att hantera skatteinstrumentet så att vår företagsamhet blir olönsam. Om vi skall mura en fast grund för vårt välstånd, om vi skall kunna undanröja bostadseländet, vårdkrisen och åldringsvårdens brister, då räcker det inte med att via skatterna *omfördela* tillgångarna i samhället. Det krävs — jag upprepar detta — att vi medvetet stimulerar de välståndsskapande krafterna.

Herr talman! Jag har inte för avsikt att ta upp en debatt om vad som hänt i försvarsutredningen. Det finns anledning att senare i vår återkomma, kanske också här i debatten. Men jag kan inte helt förbigå försvaret.

För det första finns det anledning att nu sedan de borgerliga ledamöterna lämnat försvarsutredningen konstatera, att herr Virgin och jag inte hade så fel förra året då vi vädjade till vårt parti att få lämna utredningen. Redan då hade vi den uppfattningen, att de borgerliga företrädarna i försvarsutredningen mest

kommit att fungera som något slags gisslan för den förhållningspolitik som regeringen bestämt sig för att driva. Att regeringspartiet inte var intresserat av att som tidigare förhandla med de övriga demokratiska partierna, tyckte vi oss då ha fått tillräckligt belägg för. Detta har nu till fullo bekräftats.

För det andra, herr talman, är regeringens presentation av försvarsanslagen i finansplanen och finansministerns redovisning i Sveriges Radio så missvisande, att jag helt enkelt inte kan underlåta att beröra dem.

Låt mig först påminna om — herr talmannen känner själv till det såsom ordförande i en tidigare försvarsutredning — att principerna för vårt försvars målsättning, uppgifter och behov i demokratisk enighet fastställdes i tre på varandra följande demokratiska försvarsutredningar. De tre utredningarna var överens om vilka krav vårt försvar skulle tillgodose och vilka anslag som med hänsyn härtill skulle avsättas. Man var också överens om vilken planeringsnivå som försvarsmyndigheterna skulle arbeta efter för att försvarseffekten skulle vara oförändrad i förhållande till försvaret i andra stater.

När finansministern inleder sin presentation av statsverkspropositionen, påminner han om den utgiftsram som fastställdes för innevarande budgetår och framhåller att utgifterna för nästa år i fasta priser skulle vara i huvudsak oförändrade i jämförelse därmed. Han låter bli att tala om att han förra året genomdrev en nedräkning av försvarsanslagen med i runt tal 500 miljoner kronor i förhållande till de anslagsbelopp som försvarsöverenskommelsen skulle ha inneburit. När finansministern nu för budgetåret 1968/69 tillämpar samma metodik och påstår att utgiftsnivån är oförändrad, då är den verkliga reduktionen av anslagen i förhållande till tidigare planering i realiteten betydligt mer än 1 miljard kronor, en skillnad i förhållande till vad alla

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

demokratiska partiers företrädare, inklusive regering och riksdag, tidigare ansåg att försvaret skulle behöva för att bibehålla sin effekt. Därutöver har ytterligare reduceringar vidtagits som jag här icke skall gå in på.

Det är mot den bakgrunden man skall bedöma påståendet i finansplanen att förslaget till utgiftsram för nästa budgetår innebär att »det starka försvar som är nödvändigt för att trygga vår alliansfria utrikespolitik kan bibehållas och successivt moderniseras». Detta påstående är klart missvisande.

För att ytterligare förstärka det felaktiga intrycket räknas i finansplanen upp ett stort antal kvalificerade vapen och vapenbärare som beräknas bli levererade nästa budgetår utan att det på något sätt antyds att leveranserna utgör resultatet av beställningar och medelsanvisningar sedan många år tillbaka och möjliggjorts av de kostnadsramar som vi då alla var inriktade på. Det anges inte att de nya utgiftsramarna förutsätter en väsentlig neddragning av tidigare förutsatta projekteringar för materialanskaffning. Det anges inte att förutsedda moderniseringsåtgärder nu måste uteslutas eller ställas på framtiden och inte heller hur äldre krigsmaterial som successivt kommer att gå ut skall ersättas.

Den förut av alla accepterade grundsatsten att vi måste bibehålla försvarets *relativa* styrka har i själva verket upphävts. På sikt kommer — och det vet regeringen men det underlåter den att säga någonting om i finansplanen — försvarseffekten även *absolut sett* att högst avsevärt gå ned. Dessutom, herr talman, ger statsverkspropositionen inget underlag och inga anvisningar för hur den långsiktiga planering skall ske som tidigare har utgjort ett av de mest betydelsefulla resultaten av det nytänkande beträffande det svenska försvaret som genomfördes i full enighet mellan alla demokratiska partier genom 1958 års försvarsbeslut. Finansplanen är

alltså — jag vidhåller det — klart tentatiös och missvisande.

Socialdemokratin är i dag medveten om att allt fler saknar förtroende för regeringen. Vi behöver ledare som inger förtroende. Förtroende förutsätter förmåga och vilja att ta ansvar och att stå för de åtgärder man vill genomföra. Förtroende kräver också förmåga att planera och att förverkliga planerna till gagn för alla medborgare utan hänsyn till partitaktik eller finurliga finter betingade av opinioner inom den nygamla vänstern eller på andra håll.

Hur har regeringen svarat mot de kraven? Har regeringen t. ex. redovisat ett klart utrikespolitiskt ståndpunktstagande i vietnamfrågan och har den uppriktigt strävat efter att informera opinionen om vad den anser? De gatudemonstrationer, eller rättare sagt upplopp, som förekommer i Stockholm, skulle inte ha fått den omfattning och det skrämmande innehåll som fallet blivit, om regeringen i tid och med kraft sagt ifrån. Med undfallenhet och passivitet kommer man inte till rätta med missbruk av de demokratiska friheterna — det visade erfarenheterna från förkrigstidens Europa. Än värre blir det om man går så långt som statsministern själv gjorde i en TV-intervju, då han förklarade att han »innerst inne» sympatiserade med demonstranterna. Det var först efter det som jag hoppas exceptionella uppträdandet utanför kanslihuset som statsministern till sist fann sig böra klart ta avstånd ifrån vad som skedde. Det var bra, men det skulle ha skett tidigare och tydligare. Det skulle ha skett utan de reservationer som föregick det slutliga, bestämda fördömandet.

Har regeringen drivit en viljeinriktad, målmedveten och saklig europapolitik? Eller är de trevande försöken från Sveriges sida att långsamt närma sig Gemensamma marknaden ett uttryck för en splittrad regerings försök att dölja inre motsättningar? Eller beror

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

de på ovilja att erkänna tidigare felbedömningar?

Är det ansvarskänsla eller är det enbart partitaktik som styr regeringens bostadspolitik? Kastningarna mellan olika ståndpunkter i höstas då man utan hänsyn till de bostadslösa och till missförhållandena på bostadsmarknaden drog tillbaka sin egen proposition, vad är det annat än ett bevis på osäkerhet och rädsla inför den negativa reaktion, som de i och för sig riktiga åtgärderna på sina håll skulle kunnas utlösa?

Och varför, herr talman, är inte regeringen beredd att informera opinionen om att ett avståndstagande från alla de försvarsprinciper som de demokratiska partierna varit ense om *måste* leda till sänkt försvarseffekt? Är inte regeringens handlande i försvarsfrågan ett typiskt uttryck för taktiska strävanden att *å ena sidan* utnyttja den bristande försvarsvilja som man vet finns på vissa håll samt *å andra sidan* lugna den starka försvarsopinion som också finns i Sverige med missvisande försäkringar om att försvarseffekten är och förblir oförändrad?

Eller för att ta ytterligare ett exempel — näringspolitiken. Det begreppet har som bekant under många år varit så gott som obefintligt i regeringens arsenal, för att nu plötsligt — av omständigheternas makt — få hög prioritet. Man vet nu att man måste satsa på företagsamheten, att näringspolitiken måste bli i verklig mening aktiv. Men vad gör man då? Jo, man skjuter fram förra årets politiska investeringsbank, samt årets förslag om ett politiskt utvecklingsbolag och sysslar i övrigt med angrepp och beskyllningar mot företagsamheten, talar om krav på insyn och samordnad planering o. s. v. Motsägelsen mellan behovet av verkliga stimulansåtgärder och vad regeringen har politiskt mod och förmåga att genomföra är även här uppenbart.

Herr talman! När jag *nu* kritiserar regeringen gör jag det inte på grund

av dess ståndpunktstaganden i sak. Vad jag främst vänder mig emot är att den inte har det politiska och moraliska modet att klart och oförfalskat ge det svenska folket en riktig bild av vad som verkligen sker. För förtroende krävs inte bara att man är beredd att ta ståndpunkt utan också att man redovisar konsekvenserna av sitt handlande. Det har man i regeringspartiet i ett tidigare skede inte varit rädd för att göra. Man har tvärtom visat handlingskraft och ett mod som är värt allt erkännande. Men nu motsvarar regeringen inte de krav som man har rätt att ställa på en regering. Jag har svårt att se hur förtroendet skall kunna återvinnas. Vi behöver en ny regering.

Herr talman! Vi bör få en ny regering, medan vi ännu har någonting att tacka den gamla för!

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Vi har nu hållit på i nära tre timmar, varunder oppositionens tre huvudtalare har redovisat sina synpunkter på statsverkspropositionen och en hel del annat. Om jag lika utförligt skulle redovisa mina synpunkter, bör det gå åt en timme härför. Om jag sedan skall bemöta var och en av herrarna på ett sådant sätt, att ni inte anser er helt nonchalerade, är det möjligt att det tar en timme till. Jag vill därför på förhand varsko herr talmannen om att jag kanske behöver litet tid. Men jag skall göra mitt bästa för att fatta mig så kort som möjligt, och det kan — *mirabile dictu* — hända att jag kan ställa er inför den våldsamma överraskningen att jag slutar relativt kvickt.

Det är alltid en delikat och svår uppgift för en regering att redovisa sitt fögderi på ett sådant sätt, att den helt undgår att sätta betyg på sin egen politik. Den enda möjligheten att åstad-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

komma ett inslag av den efterlysta objektiviteten är väl att försöka se utvecklingen av det egna landets ekonomi i relation till utvecklingen i vår omvärld. Gör man det har ju de som lyssnar möjlighet att dra sina egna slutsatser, och man behöver inte bli beskylld för vare sig det ena eller det andra. Jag skall försöka att följa den linjen.

Det gångna året gav väl klart vid handen att konjunktursvängningarnas tid — konjunktursvängningarna är ju ekonomins eviga följeslagare i de industrialiserade länderna — inte är ett passerat stadium. Men naturligtvis är konjunktursvängningarna väsentligt lugnare och mer modererade nu än de var tidigare då de uppträdde i en helt annan och mer brutal form. De har numera också andra orsaker än de hade förr i världen. Då orsakades de av att de stora konsumentgrupperna nationellt och internationellt hade för dålig köpkraft. I statsledningarna saknades det kurage som behövdes för att initiera eller bättra på köpkraften och efterfrågan för att därigenom få de latent resurser som fanns utnyttjade. I dag är orsakerna andra. Trots att jag är beredd att tillstå att 1967 präglades av en stor utnyttjad kapacitet i många länder så måste jag konstatera att man samtidigt av och till haft överansträngningsfenomen och konjunkturdämpningsfenomen i de olika nationer som ligger sida vid sida. Anledningen till överansträngningsfenomenen har ju under hela efterkrigstiden varit att man släppt fram en efterfrågan som varit litet för stor i förhållande till nationens resurser. Det betyder naturligtvis inte att den absoluta köpkraften och efterfrågan varit anmärkningsvärt stor, men den har varit litet för stor i förhållande till nationens egna resurser, och då har man fått varseltecken i form av en felaktig bytesbalans och en valutaserv som har en benägenhet att flyta ut.

Rädslan för att hamna i den situationen har väl på sina håll — det finns

exempel på det i Europa i dag — gjort att man inom den ekonomiska politiken arbetat med en räddhåga och en åtstramningsambition som gått längre än som varit hälsosamt för det egna landet och för den omvärld, med vilken man handlar och byter varor och med vilken man alltså har en integrerad ekonomi. Detta medför influens och reflexverkan även på andra, progressivt inställda länders ekonomi, framför allt om det land som saknar möjligheter, kurage och vilja till en progressiv ekonomi är tillräckligt stort och betydelsefullt för att spela en avgörande roll i det internationella varuutbytet.

Vårt land är ju mycket beroende av den internationella ekonomins utveckling. Var och en som har tittat efter i statsverkspropositionen vet att vi har en utrikeshandel som balanserar på 24 000 miljoner kronor, d. v. s. i runt tal en fjärdedel av hela bruttonationalprodukten. Vi kan helt enkelt inte undgå att beröras av utvecklingen omkring oss så länge vårt land har denna utpräglade utåtriktade ekonomi.

Jag fann till min förvåning — och jag kommer kanske tillbaka till det — att herr Bohman i sitt inlägg försökte göra gällande, att i vart fall finansministern för en insulär ekonomisk politik. Det skulle således innebära, om jag nu får överraska herr Bohman med att försöka översätta hans konstiga ord till ren svenska, att regeringen har gjort sig skyldig till något slags isolerat ekonomiskt betraktelsesätt som inte är hälsosamt för den allmänna utvecklingen. Jag gissar att var och en, som har varit vänlig nog att lyssna på mig när jag har talat under remissdebatterna i elva års tid, är beredd att verifiera, att jag ständigt har varit angelägen om att placera in den svenska ekonomiska politiken i det internationella ekonomiska skeendet. Vi har t. o. m. inlett varje finansplan — jag tror såväl under min som under mina företrädarens tid — med en internationell redovisning och satt in

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

den svenska ekonomin i det sammanhanget. Herr Bohmans beskyllningar har således på den punkten ett fasligt litet underlag.

Jag inledde mitt anförande med att säga att i dessa visserligen litet mera modererade konjunkturdämpningarnas skede går väl 1967 till historien som ett sämre år i avseende på den ekonomiska utvecklingen. Tar jag Väst Europas tillväxt, d. v. s. frågan om hur mycket Väst Europa har ökat sina resurser med — vi brukar kalla det för nationalprodukten — hamnar jag på en medelsiffra av 2 procent. Det är litet, det är inte stort mer än hälften av vad man väl kan räkna med skall vara en normal och god utvecklingstakt. Tar jag med även Förenta staterna, Canada och Japan, alltså hela OECD-området, ökas siffran till 3 procent. Men fortfarande är siffran ett klart uttryck för den allmänna dämpningen i hela vår omvärld. Denna dämpning existerar oavsett politiska regimer eller regeringarnas mer eller mindre radikala karaktär. Det är ett fenomen som smittar av sig, och man kommer inte ifrån att inregistrera det.

Om man sätter in den svenska produktionsökningen eller resurstillväxten i det internationella sammanhanget, står mot denna ökningstakt av 2 procent i Väst Europa en ökningstakt av 3,3 procent för Sveriges vidkommande. Vi behöver således inte skämmas ens om vi tar med Förenta staterna, Canada och det mycket progressiva Japan i en internationell medelsiffra.

Vi har under det gångna året ökat den svenska exporten med 6,5 procent. Det enkla konstaterandet ger en bättre bild än långa omskrivningar på att svenskt näringsliv och svensk industri är konkurrenskraftiga även i det i dag avlästa hårdare marknadsläget. Den bytesbalans, som var vårt varningstecken 1965 och som jag från denna talarstol då redovisade och som visade ett underskott på 1 000 miljoner kronor, lyckades vi

genom den rad av åtgärder som med användning av herr Hedlunds terminologi kan kallas politisk medicin nedbringa till någonting mellan 700 och 800 miljoner under 1966 för att nu under 1967 kunna avläsa att bristen stannar vid 300 miljoner.

Detta vittnar, menar jag, om svensk industris konkurrenskraft. Man behöver inte framföra dessa utomordentligt mörka och pessimistiska bilder om framtiden än så länge. Ingen tjänar på och ingen har anledning att efterlysa dem. Det är mycket bättre att sluta beskrivningen med dagsläget och försöka avläsa detta siffermässigt så långt det nu är möjligt med den statistik vi har till vårt förfogande.

Att svensk exportindustri har haft det besvärligt har således inte berott på att det saknats länder som velat köpa vår exportproduktion. Volymmässigt har exporten varit större än någon gång tidigare, men problemet har varit att våra varor måste säljas i ett hårdare konkurrensläge och vid en hårdare prispress än industrin tidigare varit van vid — i varje fall under efterkrigstiden. Detta har medfört den utvecklingen av, om jag får använda uttrycket, den svenska industrins allmänna bild, att de sämre konsoliderade och de mindre rationella enheterna ibland fått stryka på foten. Stundom har de måst reducera tillverkningen och ibland har de varit tvungna att vidta nedläggningar. Men man får inte glömma bort att om slutresultatet ändå innebär en volymstegring på 6,5 procent kan detta inte förklaras på något annat sätt än att det finns andra enheter inom den svenska industrin som har uppvägt denna nedgång och till och med gjort att vi hamnat på plussidan. Det är detta sista som glöms bort. Man talar om svårigheterna, som kan avläsas, men det talas inte om att industrin som helhet ändå hävdar sig. Jag är inte så överraskad över att det gamla ordspråket att »var plåga har sitt skri för sig, men hälsan tiger still»

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

naturligtvis även gäller i så seriösa sammanhang som i en riksdagens remissdebatt.

Denna utveckling, och jag vill att vi skall komma ihåg att detta ligger i bakgrunden hela tiden, har medfört att regeringen avvisat de generella stimulanserna, som enligt vad jag kan förstå efterlysts i de tidigare talarnas inlägg. En generell stimulans över hela fältet skulle enligt regeringens bedömning inte vara den riktiga åtgärden i dagens läge. Vi har fått ingripa där det varit nödvändigt. Om jag får använda ett utländskt ord — jag har väl rättighet att göra det när herr Bohman använde åtminstone ett sådant — kan jag kalla den politiken för en selektivt inriktad politik i motsats till den generella politik som mina opponenter har efterlyst. Den selektiva politiken har den fördelen, att just det område angrips som behöver ett handtag. Det kan vara fråga om att ta hand om människor och föra över dem till andra områden, ge dem omskolning och utbildning, för att de skall kunna gå in där det ändå frågas efter folk. Märk väl, ärade kammarledamöter, att än i dag — fastän det blir inte några nämnvärda rubriker härom — har vi Gud vare tack och lov industrier som expanderar och frågar efter folk!

Att man inte kan gå den generella vägen har också sin förklaring däri, att en brist i en bytesbalans inte bara hänförs sig till exportens storlek utan också beror på hur mycket som importeras. Om man tillåter stimulans över hela fältet, både där det behövs och där det inte behövs, är det väl helt naturligt att man också får en kraftigare efterfrågan på importvarorna, och detta är precis detsamma som att förlora möjligheterna att hävda sig på exportmarknaden. Slutresultatet beträffande bytesbalansen och omsorgen om valutarenserv är exakt detsamma i båda dessa fall.

I debatten har det av och till talats om den svenska kronan såsom varande

en övervärderad valuta vid en internationell jämförelse. Den uppfattningen delar inte jag, och jag hemställer att de talare som uttryckt sig så väljer sina ord litet bättre med hänsyn till detta gamla lands egna intressen. Om ett lands valuta utsättes för spekulation, beror nämligen detta inte alltid på att valutans förtjänar underbetyg. Många gånger kan spekulatören ha sin grund i ryktesspridning, och rykten har, som bekant, en benägenhet att rulla vidare som en våg. En person säger det och det, en annan lägger till litet och så gör även den tredje — och så är spekulatören i gång. Vi har alls inget intresse av att underblåsa en sådan spekulation, framför allt inte mot bakgrunden av de besvärligheter vi fick vidkännas efter den engelska devalveringen den 18 november i fjol. Och de besvärligheterna komplicerades ytterligare av en del illa genomtänkta uttalanden från framträdande politiker och representanter för svenskt näringsliv, uttalanden som gjorde att man ute i världen frågade: Inte kan väl Sverige hålla sin valuta, när den ene efter den andre nu börjar darra i knäveckan och ge uttryck för en annan uppfattning?

För en tid fick även vi en spekulation mot den svenska kronan, som gjorde att vi inregistrerade ett utflöde ur den svenska valutarenserv på omkring 900 miljoner kronor. För att stoppa det utflödet ansåg vi det nödvändigt att tillgripa en del ganska hårda metoder med kassareservkvoter gentemot bankerna, och det innebar i sin tur att bankerna relativt snabbt levererade tillbaka de valutor bankerna tagit ut hos riksbanken. För att demonstrera vår vilja att verkligen slåss för den svenska kronans internationella värde fick vi dessutom bita i det sura äpplet och ta den nödvändiga men obehagliga och ganska dramatiska räntehöjningen. Och det är ju en ödets ironi att Gunnar Hedlund, som ständigt varit ledsen för vår höga ränta, var en av dem som i en öm-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tålig situation pratade bredvid munnen på sådant sätt att också räntehöjningen blev nödvändig för att återställa ordningen.

Under fjolårets klara — eller dämpade nedgång, som jag har kallat den; allting är ju relativt här i världen — blev det nödvändigt för regeringen att driva sysselsättningspolitiken på ett mera energiskt och aktivt sätt än tidigare. Så skedde också, och en rad åtgärder sattes in. Som kammarens ledamöter vet släppte vi t. ex. loss investeringsfondsmedel på ungefär 2 miljarder. Man har uppskattat att detta gav sysselsättning åt 10 000 eller 12 000 anställda. Vi provade också och provar för närvarande insättande av investeringsfondsmedel på ett nytt område, alltså inte bara för att bygga industrianläggningar och köpa maskiner utan även för att producera på lager, vilket har haft överraskande god effekt.

Detta frisläppande av fondmedel är en utomordentlig skatteförmånsförskötsel för den svenska industrin och därför mycket effektivt som konjunkturbalanserande medel. Jag tror att vi är ganska ensamma om den favoriseringen i hela världen, och jag är glad så länge vi har den möjligheten, fastän det har sagts att om vi integreras i ett större europeiskt sammanhang är det möjligt att vi inte längre kan hålla på med detta favoriserande över investeringsfonderna, som vi har lärt oss värdera som ett mycket effektivt medel. Nå, jag skall inte spekulera ytterligare i detta. Det föll mig bara in att ta upp frågan i samband med att jag nu talar om investeringsfonderna.

Vi har successive spätt på byggnadsaktiviteten, och byggnadsindustrin är naturligtvis en industri, som också har följdverkningar på aktiviteter även inom andra områden än den egentliga byggnationen. Jag tänker härvid närmast på hela byggnadsmaterialindustrin. De 8 000 extra lägenheterna utöver riksdagsprogrammets 90 000 för 1967 —

igångsättningen blev nämligen sammanlagt 98 000 lägenheter — är ett uttryck för detta.

Vi kunde — delvis genom den lugnare konjunktur som blev följden av investeringsavgiften, vilken uppsköt byggnationer för ungefär 3—3,5 miljarder — få kreditmarknaden att fungera på ett väsentligt bättre sätt för bostadsbyggandet. Byggnadstiderna sjönk för ett flerbefolkningshus från 15—16 månader till 11—12 månader. Följaktligen kunde vi under fjolåret också redovisa ett färdigställande på något över 100 000 lägenheter.

Jag kan också i denna något siffermässiga bostadsstatistik meddela att vi för närvarande har under produktion ett antal av ungefär 110 000—115 000 lägenheter. Vi släppte vidare fram en ökad aktivitet i fråga om byggandet av skolhem, ålderdomshem och sjukhem.

De kommunala investeringarna, som under 1966 hade hållits på en relativt försiktig nivå, fick större tillskott genom kreditmarknaden utan att riksbanken hade någon anledning att ingripa, och vi kunde under fjolåret avläsa en expansion på det kommunala området på inte mindre än 11 procent mot — om jag minns rätt — 6 procent under föregående år.

Ja, sedan återstår industrin. Jag är medveten om att industrin under 1967 inte höjde sin investeringsaktivitet. Vi höll emellertid kvar denna på en hög nivå. Som ett bevis för att nivån är hög kan jag nämna, att den ligger 20 procent över den nivå, på vilken industriinvesteringarna låg under de närmast föregående åren av 1960-talet, 1961—1964, och det är inte någon dålig uppgångstakt på dessa tre år.

Jag nämnde tidigare att en slutsummering av dessa ekonomiska data ger vid handen, att den svenska tillväxttakten står sig gott i en internationell jämförelse och att den i detta avseende ligger på plussidan. Vi har naturligtvis i denna tillväxttakt också räknat in bo-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

stadsexpansionen och den kommunala expansionen.

Om jag ser på konsumtionens stegring visar det sig också att den offentliga konsumtionen ökar snabbare än den privata. Detta är dock inte så överraskande med hänsyn till den drive som förekommer i fråga om utbildningen på olika nivåer och i fråga om utbyggandet av våra vårdresurser.

Hur ser då förutsättningarna ut för år 1968? Bakom finansplanens skrivningar och våra slutsatser i statsverkspropositionen ligger den mycket klara och bestämda utgångspunkten, att vi skall få en uppgång under nästa budgetår, dvs. den sista hälften av 1968 och den första hälften av 1969. Vi är dock angelägna om att understryka att det är fråga om en försiktig uppgång, och det är en prognos som naturligtvis får föras med alla erforderliga reservationer.

Men vad har då finansministern lagt till grund för denna försiktiga optimism? Den är ju inte så där allmänt omfattad, även om jag väl funnit, när jag läst kommentarerna till statsverksbudgeten, att det varit andra bevekelsegrunder än de rent sakliga som legat bakom när man velat värdera ned denna utgångspunkt. Jo, enligt den internationella statistik som föreligger räknar amerikanerna med att höja takten i ökningen av bruttonationalprodukten från 2,8 procent under 1967 till 5 procent under 1968. Västtyskland, som har varit en stor och viktig faktor i den europeiska konjunkturutvecklingen, hade under fjolåret en nedgång i sin tillväxt med 1,5 procent i förhållande till tidigare år. Från denna nedgångssiffra på minus 1,5 procent räknar Västtyskland med att under 1968 öka med 3,5 procent. Frankrike räknar med att öka sin tillväxt från 3 till 4 procent, England räknar med en ökning från 1,5 till 2 procent och för hela Västeuropa beräknas det bli en ökning från 2 procent till 3,5 procent.

Denna statistik görs upp av varje

enskild nation och sammanställs av OECD:s statistiska kontor i Paris. Har vi anledning tro att den ekonomiska expertisen i varje enskilt land gör precis samma felbedömningar, så att vi kan vifta bort denna statistik och säga, att detta är bara vad man tror — det är optimism, det är sangviniska förhoppningar och ingenting att ta fasta på? Nej, det är det enda vi har att röra oss med om vi vill ha något siffermässigt underlag för våra bedömningar och prognoser. Och i detta nya planhushållningsraseri, som jag tyckte framskymtade i inläggen från ett par av oppositionens inledare, är det väl inte meningen att den kommande planeringen bara skall bygga på att man önskar och gissar, utan även oppositionen vill väl ha ett underlag för sin verksamhet och sin bedömning.

Det finns dessutom andra siffror som leder till samma slutsatser, och det är de olika ländernas importprognoser — mycket intressanta siffror med hänsyn till, som jag sade, det svenska utåtriktade näringslivet. För hela Västeuropa var importökningen under fjolåret 4,7 procent, och den beräknas stiga till drygt 7 procent under 1968. I USA var importökningen under fjolåret 5 procent, och den beräknas stiga till 8,5 procent under innevarande år.

Alla dessa data talar således för en uppgång — men säg gärna en försiktig uppgång och en uppgång med alla reservationer. — Detta är alltså ett par av de bedömningar som ligger bakom värderingarna i budgeten för nästkommande budgetår. Den slutar, som ni allesammans kunnat konstatera, på den ganska imponerande siffran 38,5 miljarder och får helt naturligt sin funktion i den samhällsekonomiska utvecklingen och konjunkturpolitiken.

Vi redovisar ett statligt upplåningsbehov på 2 150 miljoner under nästa budgetår. Jag har årligt sagt att jag tror att siffran är tilltagen i underkant, ty den ger inte täckning för den löne-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

höjning som vi kanske får räkna med under första halvåret 1969 och inte heller för de tilläggsstater som vi vet kommer. Därför bör vi försiktigtvis höja beloppet med 300 å 400 miljoner, om jag nu skall försöka se in i framtiden. Men vi har för närvarande en statlig upplåning på 2 800 miljoner. Följaktligen innebär ändå den nu framlagda budgeten en viss uppstramning av den ekonomiska politiken, vilket jag betraktar som ganska nödvändigt om det skall finnas någon konsekvens i våra försök att anpassa budgetens upplåning så att den kan påverka konjunkturen i förhållande till den internationella utvecklingen.

Denna budget karakteriseras mer påtagligt än någon tidigare budget av önskan att tillgodose behovet av sysselsättning och trygghet. Med hänsyn till bl. a. påslagen om 520 miljoner kronor för arbetsmarknadspolitiska åtgärder och den speciella trygghetsreform i avseende på den äldre arbetskraften, som inrikesministern under våren kommer att presentera riksdagen, vågar jag nog — med den erfarenhet jag har — säga att så utpräglad sysselsättningsvänlig och trygghetsvänlig har inte någon tidigare budget varit. Det är i och för sig inte så överraskande, eftersom vi alla i dag står inför en situation som är arbetsmarknadsmässigt annorlunda än vi varit vana vid tidigare i varje fall under 1960-talet.

Jag vill säga något om arbetslösheten, helt enkelt därför att den är den stora och dominerande politiska frågan just nu. Det är väl alldeles uppenbart att ingen på regeringssidan nonchalerar eller tar lätt på de sysselsättningsbesvärigheter vi för närvarande kan konstatera. Det vore ju helt i strid med mitt partis hela tradition och ständigt konsekvent förda politik. Jag behöver säkert inte i allmänna ordalag lägga ut texten längre i den riktningen.

Den arbetslöshet vi har just nu är ungefär 2,2 procent av de arbetslöshets-

försäkrade — jag vill minnas att dessa är cirka 1 400 000 — och för dem finns väl ungefär samma risker att bli arbetslösa som för dem som inte är försäkrade. De som inte är försäkrade är nämligen folk som innehar mycket städiga befattningar. Nästan alla kroppsarbetare är väl arbetslöshetsförsäkrade, tjänstemännen i den utsträckning de kan riskera att bli arbetslösa. Det har varit sämre med anslutningen till arbetslöshetsförsäkring av dem som innehar befattningar på den högre nivån, där man troligen räknar med att om man en gång kommit dit kan någon arbetslöshet inte gärna bli aktuell.

Om jag därför säger att arbetslöshetsutvecklingen bland de försäkrade och de oförsäkrade är ungefär likartad, tror jag inte att jag gör mig skyldig till en sådan presentation som skulle vara speciellt tillrättalagd för mig när jag nu utgår från de försäkrade. Det är naturligtvis tendensen som är intressant. Låt mig gå tillbaka i tiden och se hur utvecklingen har varit. Vi hade under 1967 i genomsnitt 1,7 procent arbetslösa. Nu befinner vi oss mitt i vintern och den senaste siffran ligger på ungefär 2,2 procent — jag kan inte säkert säga om den gäller december eller januari. Under alla förhållanden ligger siffran någonstans mellan 2 och 2,5 procent. Medeltalet 1,7 procent för 1967 kan jämföras med medeltalet för åren 1960—1966, som var 1,2 procent. Följaktligen hade vi under 1967 en arbetslöshet som låg en halv procentenhet över medeltalet för tidigare delen av 1960-talet. Ett par år under 1960-talet präglades otvivelaktigt av en ganska påtaglig överansträngning och över efterfrågan på arbetskraft.

Går jag tillbaka till den förra konjunkturdämpningen, visar sig medelsiffrorna för de försäkrade under åren 1957, 1958 och 1959 vara högre än medelsiffran under fjolåret. Detta betyder naturligtvis inte att jag nonchalerar någon arbetslöshet, men jag tycker att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

det finns ett intresse av att sätta in den i sin statistiska belysning, ty om man har en riktig utgångspunkt att resonera från, resonerar man bättre och riktigare och mera balanserat.

Man kan givetvis föra en diskussion om huruvida en arbetslöshet på ett par procent är tolerabel eller inte. Låt mig, herr talman, säga klart och oreserverat att den arbetslöshet som vi har nu och har haft under år 1967 är för hög i förhållande till vad en ambitiös sysselsättningspolitik skall eftersträva. Det har förts många intressanta diskussioner om denna fråga från vetenskapliga utgångspunkter. Vilken arbetslöshet skall ett modernt industrisamhälle tolerera för att få ut det största och mest effektiva produktionsresultatet ur sin verksamhet? Jag vet att jag någon gång har citerat en skrift av Bertil Ohlin från år 1948, och jag vet också att han blir irriterad när jag gör det. Jag citerar honom emellertid utan några elaka avsikter, helt enkelt därför att jag tror att Bertil Ohlin vid detta tillfälle försökte dra en slutsats av dessa intressanta frågeställningar: När tar man ut den största effektiviteten och den bästa nationalprodukten? Gör man det vid en hundraprocentig sysselsättning eller skall man ha någon annan sysselsättningsgrad? Bertil Ohlin säger år 1948 ordagrant följande: Man har därför anledning att anta att fullsysselsättningen, t. ex. i genomsnitt 95 procent sysselsatta — vi har i dag 98 procent sysselsatta — fränsett säsongarbetslösheten kan leda till en högre produktionsvolym och bättre levnadsstandard för hela folket än en överfull sysselsättning av det slag som förekommit i Sverige år 1947, t. ex. 97 eller 98 procent.

Denna diskussion behöver man inte skämmas för. Det är en vetenskaplig debatt, i vilken herr Bertil Ohlin har portförbjudit alla politiska, taktiska funderingar, satt sig ned och funderat över var man får ut det bästa ekonomiska resultatet och funnit att man inte

bör gå upp till 97—98 procents sysselsättning utan kanske stanna på 95 procents, säsongsvängningarna borträknade. Enligt min mening var herr Ohlin vid detta tillfälle inte så djärv som han borde vara. Det är sannolikt att han har ändrat sin uppfattning på denna punkt, ty vi har nu visat att man kan ha högre sysselsättning utan att det därför är någon fara för avkastningen i folkhushållet. Förden skull är han kanske även från vetenskapliga utgångspunkter beredd att revidera sig med några procent.

Vad den internationella situationen beträffar har vi försökt hämta in sysselsättningssiffrorna så färska som de kan vara. Det visar sig då att Danmark, som har alldeles speciella problem — danskarna tvingades devalvera och har en över huvud taget mycket besvärligare situation med sin utrikeshandel och sina valutaförhållanden än vi behöver räkna med — i dag redovisar en arbetslöshet på 7,2 procent. Finland, som befinner sig i ungefär samma situation, redovisar en arbetslöshet på 3,2 procent. Norge ligger på samma siffra som vi. Det har nämligen skett en del förändringar i den norska ekonomin under senare hälften av år 1967. Man har i Norge fått vidkännas en alldeles påtaglig prisstegring, starkare än den vi haft i Sverige. Man har samma sysselsättningsprocent som vi och man har tyvärr — jag säger tyvärr — nödgats registrera en brist i sin bytesbalans på ungefär 2 miljarder norska kronor för det gångna året. Detta är rätt färska uppgifter, men det skadar inte att de finns i protokollet. Norrmännen gör så gott de kan och har nog möjligheter att komma till rätta med sina problem, men det har ofta anförts i dagspressen att om bara vi här i Sverige bleve lika kloka, förståndiga och skickliga som man är i Norge, vore det inte någon fara på taket. Grunden för denna jämförelse har ändrats en hel del under det senaste halvåret.

Storbritannien har av kända skäl

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

större arbetslöshet än vad vi har, Österrike har 4,5 procent, Belgien 5 procent, Frankrike ligger ungefär på den svenska nivån, Holland ligger högre, Italien ligger icke oväsentligt högre, Västtyskland ligger också högre och i Canada och Förenta staterna har man en högre arbetslöshetsprocent än vi. Detta var en liten snabbexposé över hur sysselsättningssituationen ser ut i världen i en konjunktur som präglas av en viss internationellt dämpad efterfrågan. Man kan beklaga detta förhållande. Det behövs försök till en internationell aktivisering av både tänkande och handlande för att komma ur den vågdal vi nu befinner oss i.

Jag läste en motion som väl kommer att presenteras i tryck — jag läste den i stencil i natt. Jag fick uppfattningen att det var en folktoppartistisk partimotion — eller möjligen uppfattade jag det så, när jag i hörtelefonen här i statsrådsbänken lyssnade på folktoppartiets talesman i första kammaren. Under alla förhållanden var det folktoppartistisk ursprungsbeteckning på innehållet. Man gjorde gällande att det är nödvändigt för Sverige att göra en mycket mera aktiv prestation för att få den europeiska internationella ekonomin ur den stagnation som den har i dag. Regeringen skulle åta sig att sätta fart på västtyskar, italienare, danskar, finnar och vad det än kan vara fråga om, så att det verkligen blir en skjuts uppåt i den internationella ekonomin. Naturligtvis är jag djupt tacksam och rörd över det förtroende som folktoppartiet visar mot regeringen och den tilltro det har till regeringens förmåga. Jag måste dock i ärlighetens intresse säga: Kritisera oss inte om vi inte omedelbart kan redovisa resultat, ty detta är en mycket svår uppgift! Så mycket vågar jag dock säga, att vid de tillfällen, då vi har möjlighet att föra den svenska regeringens talan i internationella sammanhang, försitter vi aldrig någon chans att driva denna argumentering.

2* Andra kammarens protokoll 1968, Nr 2

Om jag ser på sysselsättningsfrågorna som det nu ter sig så finner jag att det är i speciella branscher och sektorer vi kan avläsa besvärligheter. Vi har en näring som lever under mycket stora besvärligheter för närvarande, och det är den svenska varvsindustrin. Denna industri frågar dock permanent efter mera folk och kan inte i dag få den förstärkning på arbetarsidan som den begär. Det föreligger en underlig motsättning i detta, men så är det faktiskt.

Skogsindustrin har dock varit en dämpad sektor under innevarande vinter. Det innebar en hårdare press på skogsindustrins produkter att man från köparsidan inte var beredd att betala samma priser som tidigare utan ville betala lägre pris för virke den här säsongen. Men säljarna — detta får man heller inte vara alltför förvånad över — ville inte pruta på sina virkespriser. För att då ha någonting att sätta emot uppmanade skogsägareföreningarna genom sin organisation sina medlemmar att ta ned avverkningarna innevarande vinter med hänsyn till föreliggande hårda situation i prisförhandlingarna.

Det är klart att detta smittar av sig också när det gäller förädlingen av virkesråvaror. Vi har inregistrerat hur en del dåligt rustade och svagt solida mas-safabriker fått stänga igen. Detta är en ofrånkomlig utveckling som vi ännu inte sett något slut på. Jag tar bara upp dessa saker såsom ett exempel.

Dess bättre expanderar annan verksamhet. Jag såg för litet sedan en glädjande rapport från arbetsmarknadsverket. Vi har under den gångna sommaren varit utomordentligt bekymrade över den arbetslöshet som bl. a. Bergslagen har tvingats att notera genom de genomförda gruvnedläggningarna. Om jag minns rätt rörde det sig enligt den senaste rapporten om en friställning av 800 eller 850 man. I dag är det endast ett femtiotal av dessa som inte är placerade. Tendensen gäller inte bara LKAB utan även Grängesberg-bolaget,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

som i år skall bryta mer malm än man gjort under de senaste åren tack vare en ökande efterfrågan. En förändring är att notera även internationellt sett.

Det gruvbolag som har Bergslagen som sitt område har för närvarande svårigheter att rekrytera folk till den ökade malmbrytning som måste ske. Det är en omskolningsprocess som måste till. Det är möjligt att vår tids ungdom ställer sig mera tveksam än man gjorde tidigare till att gå ned i gruva. Jag tror inte att jag gör några avslöjanden, om jag säger att LKAB har ett nyrekryteringsbehov under 1968 på i runt tal 400 man men att bolaget har vissa svårigheter att klara denna siffra när det gäller att få fram unga, krya och arbetsdugliga människor.

För oss har det framstått alldeles klart att man i detta läge måste ha en slagkraftig, välutrustad och aktiv arbetsmarknadsorganisation, som är beredd att omskola folk, hjälpa dem att flytta från den ena verksamheten till en annan verksamhet där de efterfrågas. Jag vågar också säga att arbetsmarknadsverket med sin nuvarande kapacitet på ett utomordentligt sätt klarat sin uppgift. Arbetsmarknadsstyrelsen är funktionsduglig i detta läge.

Man brukar ibland säga att den arbetslöshet som jag stått här och redovisat inte är något riktigt uttryck för hur pass besvärlig situationen är, ty vi har 30 000 under omskolning och 10 000—15 000 i beredskapsarbete, vilka även bör inräknas. Det är enligt min mening fel att räkna in dessa. Arbetsmarknadsstyrelsen har redovisat att sedan man omskolat människorna är 80 procent av dessa omplacerade i nya och i regel bättre betalda arbeten inom 4—5 veckor.

Under sådana förhållanden vill jag inte kalla omskolningen för ett slags substitut till understöd via arbetslöshetskassorna eller kontantstöd via kommunerna och räkna vederbörande som arbetslösa. Tvärtom är det ett alldeles

riktigt och för folkhushållet givande inslag i den allmänna verksamheten. Grundtanken i konjunkturpolitiken är att när det privata näringslivet på grund av konjunktursvängningarna sviktar, skall den offentliga sektorn expandera. Då har jag sagt mig att visst skulle man — om man så ville — kunna ta in folk och bygga på Väg och vattens personalorganisation eller Vattenfalls personalorganisation. I så fall skulle ingen komma på idén att säga att de är arbetslösa. Men när vi säger till arbetsmarknadsverket att det skall anlita Väg och vatten och Vattenfall och låta dem driva arbetena i arbetsmarknadsstyrelsens regi, då blir de som deltar i beredskapsarbeten på något underligt sätt arbetslösa människor. De har gängse marknadslöner, de utför ett lika bra arbete som de ordinarie — i varje fall i allmänhet, ty det kan hända att någon ovan inte riktigt hänger med i takten. Det är fel att försöka ge den uppfattningen att de människor som omskolas och som deltar i beredskapsarbeten egentligen skall räknas som arbetslösa.

I den framlagda budgeten, som jag har karakteriserat som en sysselsättnings- och trygghetsbudget, finns också ett inslag av en solidaritet som jag hoppas att denna kammare och medkammaren inte skall ha några avvikande meningar om. Det gäller den förstärkning till barnfamiljerna, som familjeministern kommer att redovisa längre fram under vårriksdagen, och den 25-procentiga uppräknings av u-hjälpen. Det sistnämnda bör ses i sitt sammanhang med — jag tror att någon av de tidigare talarna har varit inne på det — att den internationella atmosfären nu tyvärr präglas av en nedrustning av de olika nationernas engagemang för u-länderna. Sverige bryter den internationella trenden genom att ta på sig större anslag än någonsin tidigare.

Naturligtvis skall jag, herr talman, säga något om skattepolitiken. Jag behöver inte ge mig in på någon detalj-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

redovisning, men det är nödvändigt att slå fast ett par principiella synpunkter framför allt sedan herr Bohman, tror jag det var, gjort sig skyldig till exakt samma felslut i sin tankegång som jag sett i en uppsjö av tidningsartiklar under de senaste veckorna i den borgerliga pressen.

Vi redovisar att omläggningen till mervärdeskatt den 1 januari 1969 kommer att innebära att man lyfter av industrin 900 miljoner kronor som den i dag betalar i omsättningsskatt på sina investeringar. Vi redovisar vidare att vi inte kan ta detta inkomstbortfall. Det skulle i så fall leda till att finansministern redan nu måste presentera en statlig upplåning på 3 miljarder kronor — och kom ihåg vad jag har sagt om den konjunkturutveckling som vi kan avläsa! Även den upplåningen skulle vara i underkant, eftersom vissa utgiftsposter inte är täckta i budgetredovisningen. Av naturliga, statsfinansiella, konjunkturpolitiska och allmänt ekonomiskt vettiga skäl måste regeringen försöka skaffa sig en kompensande inkomst. Det har den gjort genom att föreslå arbetsgivaravgiften på 1 procent.

Detta är en halv reform, säger man, det är ingen mening med den om man tar tillbaka utgifterna för omsättningsskatten via arbetsgivaravgiften. Vi tar inte igen dem helt — på industrins plus-sida klaras 150 miljoner kronor på annat sätt, vilket de av kammarens ledamöter som har studerat statsverkspropositionen väl känner till.

Det är på denna punkt jag har behov av att litet närmare lägga ut texten. Denna procent i arbetsgivaravgift går in parallellt med att man lyfter av omsättningsskatten på investeringsvarorna. Totalt tjänar industrin 150 miljoner kronor på den operationen.

Med dessa förutsättningar kan man ju aldrig framställa det hela som en extra belastning på svensk industri, om man vill vara ärlig i sin argumentering.

Men naturligtvis får denna teknik vissa verkningar. Det blir den tunga, exportinriktade industrin som får ett litet plus, ty den har de stora och tunga investeringarna, som nu befrias från omsättningsskatt. Denna industri är väl rationaliserad och har i förhållande därtill icke samma olag av arbetsgivaravgiften. Det blir en favör för denna industri, och det kan naturligtvis ha sin poäng i en situation, där bytesbalansens och valutareservens allvarliga frågor ständigt står på dagordningen för den ekonomiska diskussionen. Det blir andra delar av näringslivet som får en liten nackdel av denna förskjutning. Det blir serviceindustrierna, den offentliga sektorn och jag föreställer mig även handeln, ty jag tror inte att omsättningsskatten på handels investeringar motsvarar arbetsgivaravgiften. Men för alla industrier gäller det ett pro et contra; man får sätta sig ned och räkna hur detta slår. Alla industrier får betala arbetsgivaravgiften, och praktiskt taget hela den svenska industrin gör ju i större eller mindre utsträckning investeringar. Vi har försökt göra vissa analyser av detta, och vi kommer att redovisa dessa för riksdagen i specialproposition. Man kommer fram till att dessa förskjutningar från den ena sektorn till den andra är förskjutningar på marginalen av 1 procent. Det blir ingen som inte får tillbaka en del av denna procent, eftersom investeringarna blir fria från oms. Ingen får heller hela vinsten av att omsen försvinner utan får betala igen en del genom arbetsgivaravgiften. Det gäller alltså förskjutningar på övre delen av procentenheten.

Man måste fråga sig: Hur kan nu det ställa till så mycken oro i den allmänna politiska debatten? Hur kan detta vara det strå som skall knäcka kamelens rygg? Här sitter ändå representanter för svensk industri varje år och tar efter bedömningar av industrins förmåga på sig utfästelser gentemot de anställda, utfästelser som går avgjort längre

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

än till delar av en enda procent. Om denna del av 1 procent är så fasa-väckande, vilka ord skall ni då ta till — de kan inte finnas i det svenska språket — för att beskriva alla de fruktansvärda faror som den svenska industrin utsätter sig för när den skriver under ett avtal om 3, 4 eller 5 procents löneförhöjning och sedan under året konstaterar att det därtill kommit en löneglidning på ytterligare ett par procent?

Det är ingen balans i argumentationen. Detta är ju bara ett försök att tuta i människorna felaktiga informationer, och det bör man, om man är partiledare, hålla sig litet för god för.

Sedan kan man naturligtvis säga, som herr Bohman gjorde, att det blir överflyttningar på konsumenterna. Ja, denna del av 1 procent på vissa områden kan väl tänkas i det långa loppet skjutas över på konsumenterna, såvida man inte via en effektivisering av produktionen kan eliminera verkningarna härav, på samma sätt som konsekvenserna av delar av 1 procent, en hel procent, 4, 5 eller 6 procent i lönehöjningar kan skjutas över på konsumenterna, ifall man inte samtidigt gör rationaliseringar. Det är i båda fallen fråga om precis samma sak.

Man kan naturligtvis också fråga, varför finansministern inte gick längre. Varför stannade han på halva vägen? Varför tog han inte bort punktskatterna, som ger statskassan 400 miljoner? Varför tog han inte bort energiskatten, som ger ungefär lika mycket?

Självfallet kan man resonera på det sättet. Men då tvingar man ju också finansministern att skriva ut en arbetsgivaravgift på 2 procent i stället för på 1 procent, om han inte vill göra tvärt emot vad en rimlig ekonomisk argumentering kräver och motiverar. Jag har inte velat gå så långt. Jag kommer att få det tillräckligt besvärligt med det sisufusarbete jag har framför mig då det gäller att försöka övertyga folket om att vad ni säger då ni talar om hur omöjligt det

är för industrin inom vissa sektorer att bära en ytterligare kostnad på en del av 1 procent är orimligt. Jag hade räknat ut ungefär vad jag hade att vänta och därför stannade jag vid 1 procent i stället för att presentera en balansfaktor på 2 procent.

Jag skall inte tala mycket om spriten. Alla vet att det är en prismässig anpassning som föreslås. Jag vet av erfarenhet att det är så många i kam-maren som känner sig kallade att diskutera det ämnet den dag då vi behandlar den propositionen, att jag tycker att vi kan spara den intressanta debatten till den dagen.

Avslutningsvis vill jag i min redovisning — som tagit kanske en halvtimme och litet till! — sammanfatta förutsättningarna för 1968 på följande sätt. Jag tycker inte att det är vare sig sangviniskt eller oriktigt att på basis av det förevarande materialet skissera en ökning av vårt lands resurser med 3,5 procent under 1968, när ökningen varit 3,3 procent under 1967. Jag tycker inte att det är orealistiskt att säga att vi kommer att hålla samma takt i exportökningen — 6,5 procent — under 1968, eftersom den internationella statistiken visar att alla de länder som vi handlar med räknar med en ökad import. Jag tycker inte heller att det på de premisserna är felaktigt att säga att minussaldot i vår bytesbalans bör kunna hållas inom rimliga gränser — om det är 300 eller 400 miljoner kan man tvista om; jag har skrivit 400 miljoner kronor. Jag är ganska säker på att vi kommer att hålla bostadsbyggnandet på den nuvarande höga nivån. Kommuninvesteringarna kommer att fortsätta att expandera, inte i samma takt som i fjol men ändå med 6 å 7 procent. Industrins investeringar kommer vi att hålla på nuvarande nivå. Naturligtvis vore det önskvärt att öka dem ytterligare, men jag har inte vågat ge mig på några spådomar härom.

Man kan ju — det sades av någon av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

talarna — säga att vi på regeringsbanken alltid har en fördel, eftersom vi kan presentera program. Man kan kritisera dem, men det ligger ändå en viss tankeverksamhet och ett visst material bakom. Oppositionen är, som oppositionen måste vara, litet handikappad i det avseendet. Men någonting av positivt värde borde kanske oppositionen kunna stå till tjänst med. Det är det vi saknar år efter år. Man framför en utomordentligt avancerad kverulans som alltid öses över statsverkspropositionen. Det har blivit mycket sådant i år, och det finns väl måhända förklaringar till det. Jag tycker det är en surhet som ibland går litet för långt. Det skulle vara värdefullt om oppositionen försökte höja sig litet grand över denna traditionella debattstil, försökte ge sig in på materialet och diskutera det utifrån de förutsättningar som föreligger, även om det skulle innebära att man mot sin vilja finge ge det ett halvt erkännande på en eller annan punkt. Det har ju talats så mycket om hälften i denna debatt, och jag skall inte begära för mycket.

Herr talman! Jag varskodde på förhand herr talmannen om att mitt anförande skulle bli långt, men eftersom kammarens ledamöter är på särdeles gott humör och stannar kvar i bänkarna, skall jag pressa er ytterligare ett tag genom några korta bemötanden, som jag direkt uppfordrades till av de inlägg som gjordes av oppositionsledarna.

Detta var första gången som herr Wedén deltog i en sådan här »riktig» remissdebatt. Han är naturligtvis inte någon nybörjare eller duvunge, långt därifrån, men det var ändå någonting av en premiär för honom. Det är klart att jag med alldeles speciellt intresse avlyssnade vad han hade att säga. I själva verket var väl variationerna på det gamla temat inte märkbara, även om han hördes bättre, när han talade, än vad hans företrädare i allmänhet brukade göra, men han är ju yngre och det kan vara en rent fysiologisk förklaring.

Emellertid kom herr Wedén fram till att regeringen gör för litet och det som görs gör den för sent. Jag har bemött det nyss, och jag tror att herr Wedén skulle lägga åtskilliga tum till sin politiska växt, om han inte startade med denna mycket överdrivet kverulansbetonade argumentering. Dessutom skulle naturligtvis förhållandet mellan mig och herr Wedén bli mycket bättre under sådana önskvärda premisser.

Herr Wedén började med att citera en rad fördelaktiga omdömen om statsverkspropositionen. Men naturligtvis var det inte hans eget omdöme han serverade utan det var omdömen av tidningar som gillar regeringens politik som han citerade i snabb följd och då fick fram alla dessa relativt hyggliga kommentarer. Dessa har givetvis inte dominerat i debatten. Jag tvingas ju på ämbetets vägnar att läsa vad alla tidningar skriver. Om inte tiden vore så långt avancerad skulle jag kunna hålla på tre gånger så länge som herr Wedén med att citera alla ofördelaktiga kommentarer till statsverkspropositionen. Men herr Wedén får väl försöka bilda sig ett eget omdöme. Jag gjorde vissa försök att klara ut det hela, men herr Wedén har nu chansen att bättra på det i ett par inlägg till. Jag blev nämligen inte så särdeles mycket klokare av vad han sade.

På en punkt kom han emellertid med ett besked, och därvidlag fick han herr Bohman med sig. Det gäller ett besked som jag menar är direkt felaktigt, nämligen i fråga om arbetskostnaden per produktenhet. Den frågan har ju spelat en viss roll i den ekonomiska debatten under de senaste veckorna, delvis därför att statsrådet Wickman citerade en artikel i Svenska arbetsgivareföreningens tidning, skriven av föreningens ekonom Faxén. Faxén ville inte riktigt skriva under på att det var rätt på allra sista tampen, dvs. i fråga om de senaste åren. Vi har emellertid sett närmare på detta. Jag reserverar mig för 1967. Där-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

vidlag finns det faktiskt inte något internationellt jämförande siffermaterial som man kan dra några bestämda slutsatser av. Men den grafiska tabell som jag har framför mig — om någon har mycket goda ögon kan han kanske åtminstone se att det är en grafisk tabell — är redovisad av den internationella monetära fonden och är följaktligen gjord med all den objektivitet som man kan begära.

Där förekommer en redovisning just över arbetskostnaden per produktenhet under perioden 1960—1966. Den ger överraskande nog vid handen att mest fördelaktigt ställer det sig för Amerika, men därefter kommer Sverige. Sedan är det Italien, därefter Frankrike, Japan, England och sedan kommer Västtyskland, som är sämst ställt. Jag reserverar mig som sagt för 1967, därför att det därvidlag inte finns några siffror, men så långt är denna statistik ändå den som man väl bör sätta en viss tilltro till. Därför är det inte utan vidare riktigt att gå upp i talarstolen och säga att vad beträffar arbetskostnaden per produktenhet är Sverige mycket illa ställt. Det är inte sanning.

Både herr Wedén och herr Hedlund tog upp frågan om den allmänna sysselsättningsförsäkringen. Det är säkerligen inte herrarna obekant att den sittande KSA-utredningen — dess ordförande kommer strax upp i talarstolen — enligt sina direktiv har att undersöka om det finns praktiska möjligheter att gå över till en allmän sysselsättningsförsäkring. Jag vill emellertid redan nu framhålla, att det inte utan vidare är givet att det skall vara grönt ljus. Det råder mycket stor tveksamhet bland de 1 400 000 arbetslöshetskassaförsäkrade som byggt upp denna försäkringsform, hanterar och administrerar den billigt och bra och har goda erfarenheter från den egna yrkesverksamheten. Det är inte alls säkert att de kommer att hälsa den allmänna sysselsättningsförsäkringen med entusiasm. Jag har velat säga detta därför att det

inte utan vidare kan bestämmas att nu skall vi ha den här försäkringen. Det är ytterst angeläget att man mycket noggrant överväger för och emot, och det är det utredningen är till för att göra.

Sedan kommer man fram till att regeringen saknar en plan som skall vara en sorts lösning då det gäller de framtida bekymren, och detta är väl ett av de stora politiska slagträen som herr Wedén ämnar använda i årets valrörelse. Man kommer att begära av regeringen att den sätter sig ned och utreder om det inte kan åstadkommas en mera planmässig lösning av alla ekonomiska problem. Det skall inte vara en långtidsutredning som efter sitt skön kommer fram till att det finns anledning tro att det blir så eller så, utan det skall bli en plan som omfattar alla olika alternativ. Blir det inte så som vi tror skall det finnas en plan för det vi inte tror på och dessutom en för det som ligger mittemellan det vi tror och inte tror på. Det är klart att det kan finnas sysselsättningsproblem också för dem som arbetar med detta och då kan det ha fog för sig. Men i den praktiska politiken är alla dessa försök att konstruera lösningar av besvärliga problem genom att beställa planlösningar inte så mycket värda. Den praktiska politikens problem gäller vad som skall göras när någonting behöver göras, naturligtvis också med sikte på framtiden. Tyvärr är de här problemen sådana att man aldrig kan skissera upp dem efter vissa linjer och säga: Nu vet vi hur det blir och nu vet vi hur vi skall göra om det går så eller så. Möjligen går det för sig i en diktaturstat där den ekonomiska politiken skulle kunna liknas vid systemet att trycker man på en knapp fungerar ekonomin på ett sätt, medan den fungerar på ett annat om det frycks på en annan knapp. Men i vår demokrati med alla de centrifugala krafter som är på gång — politiskt, fackligt och på annat sätt — har alla dessa planlösningar mycket väsentliga begränsningar.

Jag läste ett utkast till en fp-motion

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

om den regionala planeringen som vi så småningom får tillfälle att läsa på allvar och fäste mig vid några intressanta inslag i beskrivningen. Folkpartiet skriver: »Vi menar därför att den centrala ekonomiska planeringen bör kompletteras med en regional aspekt, dvs. för de viktigare variabler som uppvisar regionala variationer bör dessa i görlig mån redovisas.

Om den tekniska utvecklingen medför en viss minskning av sysselsättningen i skogsnäringarna bör det framgå att detta har högst olika inverkan på arbetsmarknaden i olika regioner liksom att t. ex. den offentliga sektorns expansion betyder mer i regioner med stora befolkningskoncentrationer än i andra — — —.»

Ja, om man nu liksom jag har en medfödd benägenhet att inte se alltför respektfullt på sådana ting gör man onekligen den reflexionen att folkpartiet har alldeles rätt. Men man kunde ju ha sagt det på ett något enklare sätt. Att den tekniska utvecklingen i skogsnäringarna betyder mer i skogsbygderna än på den skånska landsbygden är ju ett påstående som ingen protesterar emot. Inte heller protesterar någon mot påståendet att man i stora befolkningskoncentrationer måste bygga mer gator, avlopp och reningsverk.

Sedan vänder jag på sidan och läser där: »Statliga investeringar i vägar och utbildningsanstalter, bostäder och sjukhus har inte bara en direkt verkan på den ekonomiska aktiviteten i olika regioner, utan också en mycket viktig indirekt genom att de påverkar näringslivets förutsättningar och därmed framtidsplaneringen.» Jag skall inte fortsätta innanläsningen längre. Utifrån denna intressanta upptäckt skall man alltså sedan dra slutsatserna. Och jag är helt ense med folkpartiet därom, att om vi bygger ut det statliga vägnätet eller utbildningsanstalterna, eller om bostäderna koncentreras till en stad eller till sjukhusen, så får detta ett visst sam-

manhang med näringslivets utbyggnad. Men jag har mycket svårt att förstå att det kan vara någon ny eller speciellt intressant upptäckt.

Sedan gick herr Wedén över till frågan om regeringens ansvar och sade att regeringen har ansvar. Där slog han faktiskt huvudet på spiken. Varje regering har ansvaret, det kommer man aldrig ifrån. Men att vi inte alltid har gjort som herr Wedén önskar kan ha sin enkla förklaring däri att vad han och folkpartiet anser att vi skall göra vill inte vi göra, ty vi tycker att det blir tokigt. Men den saken har ju ingenting med ansvaret i och för sig att göra. Vi tar ansvaret för vår politik, inte för folkpartiets politiska linje.

Vidare har man i inläggen här talat om det svenska näringslivets och den svenska industrins kapitalbildning — eller, som det heter, riskkapitalets tillgänglighet. Det har i år också hållits en hel Arosmässa om den saken, så frågan ligger självfallet i förgrunden rent politiskt. Vi har emellertid gjort vissa försök till internationella jämförelser, och de har egendomligt nog visat att man i många länder med väsentligt lägre självfinansiering än Sverige och med väsentligt större lånefinansiering än vår industri är djärvare och mera progressiv, även om den svenska industrin är både djärv och progressiv. Vår självfinansieringsgrad ligger i dag på ungefär 80 procent, om jag tar hela vår industri över en bank. Det finns grenar med lägre procenttal och även med högre, men 80 procent är den ungefärliga, genomsnittliga siffran. Och om jag tillhör de där 100-procentigt självfinansierande företagarna, tycker jag självfallet att jag kan satsa mera pengar på riskbetonade projekt än om jag har mera ont om pengar. Vad jag velat understryka är dock att den svenska industrins självfinansieringsgrad är hög vid en internationell jämförelse.

Om företagen tvekar att investera be-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ror väl detta helt enkelt på att de i den nuvarande konjunkturdämpningen är något osäkra inför den framtida utvecklingen. Om konjunkturen vänder — jag tror att den kommer att vända och jag tror också att de flesta av oss är rätt säkra på att den skall göra det — vaknar investeringsambitionen igen. Då blir det fråga om att låna pengar. Då är inte det avgörande om företagen har egna eller upplånade pengar. Om de bedömer utvecklingen som profitabel och gynnsam, satsar de också på den, och det är det som är det avgörande.

Vidare tyckte jag nog att herr Wedén gjorde en våldsam karikatyr av statens näringspolitik. Om jag minns rätt sade han ungefär så, att näringslivet skall sköta verksamheten, staten skall inte lägga sig i denna. Han har rätt i vissa stycken.

Jag lovar nu från denna talarstol, herr Wedén, att vi inte kommer att gå ut och sälja Lindströms tänger på den internationella marknaden, helt enkelt därför att vi tror att herr Wedén gör det bättre än vad statliga försäljare skulle göra, om de sändes ut för att avsätta hans industriprodukter på världsmarknaden. Men det är ju inte det det gäller. Det är fråga om att etablera ett samarbete mellan stat och näringsliv som kommer att visa sig nödvändigt.

Vem som helst av er — ni må läsa Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter eller vilken annan tidning som helst — är beredd att förklara och har även förklarat, att den svenska varvsindustrin enligt vad man nu kan se befinner sig i en så besvärande situation att man inte vet vad som kan bli av den, om inte staten träder in. Staten skall dock inte träda in utan vidare, utan staten måste först ha garantier för att den svenska varvsindustrin får en riktig och rationell utformning.

Jag tror att vi så småningom kommer fram till en överenskommelse på detta

område, och vi har där alltså ett exempel på samverkan mellan näringsliv och samhälle. Jag är livligt övertygad om att sådana exempel kommer att upprepas också på andra områden, för att nu inte tala om utvecklingsarbetet, forskningsarbetet och den planering för de stora exportinriktade näringarna som förr eller senare tvingar sig fram. Herr Wedéns tänger skall vi dock inte syssla med.

Herr Wedén säger vidare att bostadsbyggandet är för litet och har igångsatts för sent. Ja, varför skulle han inte säga det? Hans företrädare i ämbetet har ju varje år, vid varje riksdag och i varje remissdebatt bjudit över regeringens bostadsprogram med 2 000 lägenheter. Det är alltså helt konsekvent när herr Wedén säger att det som görs på byggnadsområdet är för litet och har gjorts för sent — han måste följa linjen och bjuda över även här.

Sedan har hyresregleringen av någon underlig anledning tagits upp i inlägg från ett par håll. Vi har ju fört denna debatt i ett par omgångar, och därför tror jag att kammaren håller mig räkning för om jag inte alltför mycket tar upp denna fråga. Men vad var det som föranledde regeringen att dra tillbaka sin proposition? Jo, det var det förhållandet att folkpartiet lyckades skrämma upp svenska folket med formuleringar i sitt motionsskrivande att det helt enkelt inte fanns underlag för att genomföra reformen, och detta lyckades man i sin övertaktiska politiska ambition också åstadkomma.

Vidare har jag personligen den uppfattningen att detta tillbakadragande — jag är kanske därvidlag något för optimistisk — också hade en sekundär effekt som kan vara värd att komma ihåg. Jag tror nämligen att det innebar något av en uppfostran för folkpartiet, som gör dess företrädare — jag ber om ursäkt, herr talman, om jag använder ett rätt ord — något mera rumsrena som politisk opposition i fortsättningen!

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Jag vill vidare, herr talman, bemöta herr Hedlund med några ord. Han började med en utrikespolitisk översikt och en sådan slutade herr Wedén med, så det får väl tas som en anknytning mellan de två mittenpartierna. Men eftersom utrikesministern fanns här i kammaren då, så är det väl hans sak att ta upp dessa synpunkter, som jag emellertid inte fann i något avseende kontroversiella i förhållande till regeringens uppfattning i frågorna. Men debatten om ekonomin är det ju jag som skall föra med herr Hedlund.

Herr Hedlund kommer tillbaka till sin idé om en rundabordskonferens. Om allting annat är föränderligt i denna värld, så är rundabordskonferensen outslitlig i alla våra debatter! Vi har ju haft en rundabordskonferens om försvaret som pågått i många år och som slutade med att oppositionssidans representanter marscherade bort från det runda bordet. Och att möjligheterna skulle vara så mycket större, om ytterligare intressen kopplades in i en sådan här konferens, är det väl egentligen ingen som tror. Jag blir också mer och mer förvånad när herr Hedlund nu så envist hänger fast vid tanken på denna rundabordskonferens, ty herr Hedlund och jag har ju flera personliga erfarenheter av hur just kontakter i det lilla formatet kan lösa frågor som det aldrig skulle finnas möjlighet att reda upp vid en rundabordskonferens. Och sedan vet herr Hedlund själv vad jag lägger in i det!

Men det är väl också galet att säga, att nu präglas regeringen av resignation och en passiv politik. Vi behöver inte medicin för sjuka, sade herr Hedlund — vi behöver hälsokost. Det lät ju som en slogan för Svenska mejeriernas riksförening. Och därmed kom herr Hedlund över till att vi bör sänka räntan.

Ja, herr Hedlund, jag hoppas att vi skall få en sådan utveckling att det går att sänka räntan. Den senaste höjningen

var, som jag sade inledningsvis, ett svar mot den devalveringsspekulation som vi tidigare kunde avläsa. Nu har den devalveringsspekulationen ebbat ut, och det verkar som om lugn och sans råder. Därför hoppas jag alltså att vi skall kunna sänka räntan. Men jag vill göra vissa reservationer. De praktiska förutsättningarna måste ju finnas. För närvarande är det internationella ränteläget tyvärr ganska högt, och med tanke på de flytande kapitalrörelserna är det alltid besvärligt, om man inte vill svara sig med en ganska hårt reglerad kapitalmarknad, att i någon större utsträckning bryta sig ur det internationella räntemönstret.

När sedan herr Hedlund drar sitt strå till stacken såsom aktiv politiker gentemot den passiva regeringen presenterar han en rad förslag, som jag gjorde ett försök att summera effekten av.

Vi borde omedelbart, om jag fattade herr Hedlund rätt, upphäva omsättningsskatten på investeringarna. Ja, om vi leker med tanken på att göra det från den 1 april, så måste vi ta hänsyn till att det skulle innebära ett bortfall på 600 å 700 miljoner i statsfinanserna.

Vidare ansåg herr Hedlund att vi temporärt skulle sänka energiskatten. Om vi — jag uttalar mig fortfarande rent hypotetiskt — skulle göra det från den 1 april, så skulle inkomstbortfallet bli cirka 350 miljoner kronor. Vi kan ju inte göra en ändring igen redan efter ett par månader, ty industrin måste veta vad den skall rätta sig efter, och därför finge sänkningen naturligtvis gälla åtminstone året ut.

Omsättningsskatten på konsumtionsvaror skulle också sänkas, enligt herr Hedlund. Sänkningen kunde väl inte bli mindre än 1 procent, föreställer jag mig. Om man tänker sig att också ta den från den 1 april till årsslutet skulle det innebära ett bortfall på 375 miljoner kronor.

Herr Hedlunds friskt framkastade beställning av positiva åtgärder skulle så-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ledes innebära en ökad statsupplåning av 1,5 miljard. Hur man än gör med detta belopp — slår det på nästa budgetår, på innevarande eller försöker slå ut det på kalenderåret 1968 — skulle det innebära en uppräknings av den statliga upplåningen till någonstans mellan 4 och 4,5 miljarder kronor.

Ibland ser jag med stor sympati på herr Hedlund när han står upp i talarstolen och säger: Nu måste vi hålla fötterna, eller tårna, innanför skinnfällan; nu har vi gått för långt i våra ambitioner; nu måste vi göra indragningar. Jag tycker bättre om herr Hedlund när han säger det än när han etablerar sig på detta sätt och anser att man ogenerat skulle kunna försämrats statsfinanserna, öka den statliga upplåningen, mot den konjunkturbakgrund som föreligger. Jag skall inte skälla herr Hedlund för inflationist, men det lutar mycket åt det hållet, om han skall tas på allvar.

Herr Hedlund hann med rätt mycket i sitt inlägg, men jag känner mig mer och mer oroad av herr talmannens fixering av mig. Jag förstår att jag börjar synda på nåden rent tidsmässigt. Jag kanske får tillfälle att återkomma till herr Hedlund i replikerna.

För att ingen orättvisa skall ske vill jag också ta några minuter i anspråk för herr Bohmans vidkommande. Jag har redan svarat herr Bohman på hans inlägg om arbetskostnaderna per produkt. Jag tror att de olika tolkningarna och feltolkningarna i detta avseende i ganska stor utsträckning föranletts av att man har svårt att tro på den mycket kraftiga effektivitetsökning som vi haft i det svenska folkhushållet under 1967. Effektivitetsökningen brukar ibland med ett finare ord kallas produktivitetsökning, d. v. s.: Vad uträttar varje enskild arbetare på en bestämd tid? Siffrorna talar för att den effektivitetsökningen ligger mellan 6 och 7 procent. Den är alltså dubbelt så hög som under 1960-talet. Det är väl

förklaringen till att en jämförelse mellan avkastningen per arbetstimme i Sverige och i andra länder blir relativt gynnsam för Sveriges del. Om jag förde ut dessa kurvor för 1967 skulle de knappast bli så mycket sämre än när jag nyss redovisade dem.

Exportprognosen är för djärv, säger herr Bohman. Jag tror att jag i början av mitt anförande tillräckligt behandlat denna fråga och skall inte återgå till den. Herr Bohman har ändå en underton av optimism i sin allmänna bedömning. Han säger att en förbättring kommer men att regeringen inte tänker på de verkligt djupliggande orsakerna till att vi ändå lever — om jag fattar honom rätt — i ett visst osäkerhetstillstånd. Det är, enligt herr Bohman, kostnadsläget som är så högt och i det sammanhanget kommer han in på synpunkterna om produktionstillväxten.

Jag skulle vilja göra en reflexion. Jag tycker att den ekonomiska historien ger vid handen att det är svårt för svensk industri att samtidigt ha en investeringstakt som ligger på högsta nivå och en optimal produktionsavkastning.

Vi hade en investeringsökning inom industrin under åren från 1957 fram till en bit in på 1961 som var rekordartad. Den steg med 60 procent. Sedan låg investeringsciffran stilla — visserligen på denna höga nivå — ända fram till 1964.

Under dessa senare år hade vi en god produktionsökning. Det var den tidigt genomförda investeringen som gav till resultat stegrad produktionskraft och ökade möjligheter.

Så här går det en tid, och sedan kommer det nya investeringsbehov igen. Detta behov av investeringar har vi haft under åren 1965, 1966 och 1967, då vi ökade det, visserligen inte med 60 men med 20 procent. Det innebar en så pass kraftig ansträngning att det är litet för mycket begärt att också fordra en maximal produktionsökning. Den kommer så småningom när denna investerings-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

drive får omsätta sig i en större produktionskapacitet och effektivitet.

Bara på ett sådant område som tidningspapperets har vi nu kunnat bevittna hur Cellulosabolaget, Holmens bruk och Bergslaget är i färd med investeringar i nya tidningspappersmaskiner, var och en till en kostnad av 130—140 miljoner kronor. De kommer att förmera vår kapacitet med ungefär 150 000 ton per styck när de blir färdiga; de måste först byggas innan produktionsökningen kan avläsas. Jag skulle inte bli förvånad, herr Bohman, om vi efter denna investeringsdrive på vissa avsnitt finge anledning att räkna med en hygglig produktionsuppgång. I nationalbudgeten och finansplanen vågar vi satsa på att denna produktionsstegring för industrin, som låg på 2,5 procent i fjol, skall öka till 4 procent under 1968.

En av mina verkligt goda vänner i det internationella politiska umgänget är Trygve Bratteli. Han åberopades sannerligen inte av den borgerliga oppositionen när han satt i regeringen, men det ligger väl i tidens gång att pallrar man sig bara ut ur regeringen, blir man snabbt och radikalt en annan och bättre människa. Det har följaktligen Trygve Bratteli blivit, eftersom han tillsammans med några andra har skrivit en broschyr om en skatteomläggning, vari han bland annat säger att det nog är klokt att justera den progressiva skatten. Jag skulle kunna upplysa herr Bohman om att den progressiva beskattningen har varit hårdare i Norge än i Sverige. Den har satt in mycket tidigare, den har drabbat folk i relativt blygsamma inkomstklasser mycket snabbare i Norge än hos oss. Om man ser tillbaka på skattejusteringarna under den senaste tioårsperioden, finner man att vi då och då har tillåtit oss att reformera skatte-skalorna just i de intressanta inkomst-lägen där den proportionella statsskat-ten övergår till att bli progressiv. Jag tror inte att vi kan uraktlåta att göra

det även i framtiden. Jag har inte sett möjligheter att lägga fram förslag om det i år, även om kanske en och annan tycker att det skulle ha varit bra med hänsyn till valrörelsen och mycket annat, men förr eller senare måste vi naturligtvis göra en justering även på detta område.

Låt mig göra ytterligare en korrige-ring med avseende på herr Bohmans skattepolitiska utflykter. Han talar om den favör som Tyskland får genom att gå över till mervärdskatt. Det är i och för sig riktigt men den tyska industrin har haft en nackdel som har varit väsentligt mycket större än t.ex. den svenska industrins. Den har haft någon-ting som kallas kaskadskatt och som innebär att man lägger på slutprocen-ten i varje omsättningsled, varför den tyska industrin i vissa fall har fått en skattebelastning på upp till 15 å 20 pro-cent. Att det blir en väsentlig föränd-ring för tyskarna när de går över till mervärdskattesystemet är alldeles up-penbart, men att de utan vidare får ett bättre konkurrensläge än svensk in-dustri kan jag inte hålla med om.

Allra sist — och nu, herr talman, är det allvar; nu lovar jag att snart sluta — förde herr Bohman i sitt anföran-de ett i och för sig intressant skatte-filosofiskt resonemang. Han talade om att alla kloka människor begriper att vi måste sänka skatterna. I annat fall får man inte någon arbetsglädje och man får inte aktivitet i samhället, man får inte heller ut vad man vill. Ibland har jag en känsla av att om man skulle få ut någon verklig arbetsglädje och den verkliga aktiviteten och uppnå det verk-liga välståndet, så skulle man egentli-gen inte ha någon skatt alls, om man skulle vara riktigt konsekvent. Men på något underligt sätt är verkligheten li-tet annorlunda!

Vad rör sig den stora diskussionen i Förenta staterna om i dag? Jo, den borgerlige presidenten Lyndon Johnson kämpar där med kongressen för att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

försöka driva igenom en ny skattehöjning både för fysiska personer och för bolag vilken han anser vara nödvändig för att återställa den disproportion i Amerikas utrikesbalans som är ett av de största problemen för detta land i dag.

Slår man upp dagstidningarna kan man där även läsa om hur min nyvalde kollega Roy Jenkins i Harold Wilsons regering redan har annonserat att han kommer att presentera det engelska parlamentet långtgående skattehöjningar. Är det ändå inte underligt, i varje fall när det gäller Lyndon B. Johnson, att han inte har kommit underfund med sanningsenligheten i den filosofi som herr Bohman är företrädare för, utan att han tydligen är ute på alldeles galna vägar? Herr Bohman talar ju engelska. Skriv ett brev till honom och säg till honom: Du skall göra tvärtom, så klarar Du dina problem! — Jag tror visserligen inte att presidenten kommer att rätta sig efter det, men för all del, försöka att bjuda till kan man väl alltid göra.

Herr Bohman slutade med att säga att vi behöver en ny regering. Det är klart; det är ju därför han är oppositionsledare, och det är klart att han skall försöka genomföra den programpunkten. Jag skulle inte vilja önska honom lycka till på vägen, hur artig jag än skulle vilja vara, helt enkelt därför att jag tror att det kommer att bli sämre för det gamla landet, om han får som han vill.

Herr HEDLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! När England hade devalverat pundet uppstod frågan, hur Sverige — och Norden över huvud taget — skulle göra.

Jag läste i en dansk seriös tidning att en av ministrarna i Danmark och en av ministrarna i Norge omedelbart hade begett sig hit för att få ett resonemang om läget. Enligt tidningen, vars uppgifter jag inte har någon anledning

att betvivla, fick resenärerna beskedet: I herredagsmän, reser icke så fort; vad göras skall är allaredan gjort. Det är alltså ett praktprov på s. k. nordiskt samarbete.

Nåja, meningarna var delade beträffande devalveringens genomförande. Jag hade den uppfattningen att det skulle bli en hel del förluster för vårt lands näringar, om vi inte följde med en bit på väg i devalveringen, särskilt om Danmark och Norge gjorde så. Jag gav uttryck för den meningen. Sedan jag fått klart för mig att devalveringsbeslutet var fattat sade jag emellertid klart ifrån: Nu, när saken är passerad, händer ingenting. Någon devalvering blir inte av. Danskarna for som vi vet hem och devalverade den danska kronan till hälften. Norrmännen devalverade inte.

När jag säger att meningarna är delade så tänker jag inte minst på en man som fört fram sin synpunkt i en artikel i Aftonbladet. Han är ekonom — jag vet inte om finansministern möjligen känns vid honom, men han lär vara partivän till finansministern. Han heter Bo Södersten.

I Aftonbladet har han skrivit en artikel under rubriken »Devalvering eller arbetslöshet». Jag vet inte om finansministern läser denna tidning, men Bo Södersten säger i artikeln att det kanske inte är helt orealistiskt att tänka sig att en del av valutareserven skulle lämna Sverige vid en eventuell spekulation mot kronan. Det var just vad som skedde; han hade uppenbarligen rätt.

Jag har aldrig tidigare anat att jag ägde så stort inflytande i utlandet att man skulle ta större hänsyn till mig än till hela regeringen och riksbanken.

Sedan talas om att vi är beroende av utvecklingen i andra länder. Visst är vi det, och det finns därför anledning att göra jämförelser med förhållandena i andra länder. Jag kan återge en sådan jämförelse ur en tidning som utkom för några dagar sedan. Där fram-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

håller man att vårt land under fyra-årsperioden t. o. m. 1968 hade en 14-procentig produktivitetsökning, medan OECD-länderna hade en 19-procentig ökning. Därefter tillägger man: Därest Sverige hade kunnat följa med i OECD-sammanhang och varit lika duktigt som OECD-länderna under de gångna fyra åren, skulle vi totalt ha haft ungefär sex miljarder kronor mera att röra oss med och finansministern bortåt tre miljarder.

Det är fakta som vi måste ta fasta på, om vi nu skall börja att också studera förhållandena i andra länder, vilket jag inte har någonting emot.

Vad finansministern här säger om virkespriserna är rena fantasier. Skogsägarna hade inga krav på oförändrade priser. Tvärtom innebar den första uppgörelse som träffades en 12-procentig sänkning av priserna trots kostnadsstegringar. I den mån man inte har avverkat, beror detta på att det inte gått att sälja virket. Jag hoppas finansministern håller skogsägarna räkning för att de inte lägger upp virke och låter detta ruttna när det inte behövs i industrierna på grund av produktionsbegränsningar.

Sedan har jag mycket svårt att förstå finansministern när han säger att de till arbetslöshetskassorna anmällda, 1,2 miljon människor, skulle vara motståndare till att de som står utanför kassorna också får en försäkring. Jag vill inte tro så illa om svenska folket, att man skulle missunna utomstående detta om man vet att man själv inte skall få det sämre, även om finansministern menade detta.

Man kan inte planera för olika lägen, framhåller finansministern. Varför kan man inte göra det? För efterkrigstiden planerade vi för en stor och svår arbetslöshet som sedan aldrig kom. Det blev raka motsatsen, en expansiv konjunktur. Skulle det då inte ha varit riktigt att även göra upp en prognos för en utveckling åt andra hållet? Jag

kan inte föreställa mig att det skulle vara svårt att ställa en sådan dubbel prognos. Inte heller kan jag se att det skulle vara till någon nackdel, utan tvärtom.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kanske får börja med att ge finansministern en komplimang för hans trevliga tonläge och hans förmåga att debattera sakligt inom ramen för vad som är möjligt då han försvarar den politik som han företräder. När man debatterar på det sättet blir debatten trevligare — man behöver inte anstränga rösten när man skall argumentera, det räcker med att anstränga hjärnan. — Därmed må det vara nog med vänligheter.

I hela sitt resonemang om budgeten föll finansministern konsekvent tillbaka på de utländska konjunkturerna och underströk därmed det berättigade i min kritik, att man när man diskuterar Sveriges ekonomiska möjligheter inte får, så ensidigt som finansministern gjorde, hänga upp sig på vad som händer ute i världen. En konjunkturuppgång i omvärlden är trolig, men vi vet inte när den kommer och hur omfattande den blir. Förra året gjorde finansministern, som säkerligen både han själv och vi andra minns, precis samma prognoser beträffande hösten 1967, nämligen att konjunkturerna skulle vända. Så skedde inte, utan exportkonjunkturen stagnerade för Sveriges vidkommande.

Det är framför allt mot den bakgrunden som man är orolig när finansministern återger konjunkturinstitutets prognoser och tror att exportökningen i år skall bli 1 procent högre än vad konjunkturinstitutet från sakliga utgångspunkter har kommit fram till.

Men låt gå för att det, herr finansminister, blir den väntade omsvängningen i konjunkturerna; vi kommer trots det att ha kvar åtskilliga av våra problem. Att Sverige har drivit en mera

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

överhettad politik än omvärlden framgår av att vårt kostnadsläge blivit allvarligare än den omvärlds som vi skall konkurrera med. När man varnar, med rätta medger jag, för att prata om devalvering och när man varnar för att föranleda spekulationer, skall man inte glömma bort att de som i omvärlden diskuterar den svenska marknadsekonomi är medvetna om vårt kostnadsläge. Då de menar att den svenska kronan är övervärderad beror det på att de anser att kostnaderna hos oss ligger för högt. Sådant kommer vi inte ifrån, även om vi inte pratar om devalvering, vilket vi som sagt inte bör göra i onödan.

Det är också ett faktum att vår lönsamhet är dålig. Vår självfinansieringsgrad är inte heller vad den borde vara. Den är ändå hög, vidhåller finansministern, och man har möjligheter att låna. Finns bara optimismen, menar finansministern, hänger investeringsbenägenheten inte på självfinansieringsgraden. Men det är alldeles klart att det finns grader av optimism och att det är lättare att göra investeringar, om man kan använda sina egna pengar än om man skall låna pengar och utsetta sig för kreditbedömning av kreditgivarna. Och när optimismen stiger blir konkurrensen om krediterna också större, det blir svårare att få låna. Detta är en fördel, säger finansministern, ty då blir det en bättre allokering — för att använda ett fint ord — av våra resurser än den som åstadkommes när företagarna bestämmer hur de skall använda sina egna pengar. Men god självfinansiering ökar tillväxttakten. Kreditmarknaden anpassar sig också efter det läge som råder i självfinansieringshänseende. Det finns länder som har lägre självfinansiering än vi och som alltid har haft det. Där har emellertid kreditmarknaden sedan länge anpassat sig därefter. Det har den inte gjort i vårt land.

Produktiviteten har varit högre i det svenska näringslivet än utomlands, sä-

ger finansministern. Det skulle bara fattas om den inte vore hög efter de väldiga investeringar som vi gjorde i slutet på 1950-talet och i början på 1960-talet. Men produktivitetstakten har ökat även utomlands. Därmed kommer vi tillbaka till diskussionen om huruvida kostnaderna per produktenhet har stigit eller inte. Jag har i tidigare debatter med finansministern återoplat docenten Faxéns siffror. Nu återoppar finansministern andra siffror. Statistik lär ibland vara lögn, och det är inte lätt att veta vad som är sanning. Jag kan för min del bara bygga på de nämnda siffrorna. Docenten Faxén, som inte bara är anställd i Svenska arbetsgivareföreningen, utan också är vetenskapsman, konstaterar att medan det tidigare förelåg en god och gynnsam utveckling i detta hänseende har Sverige under de senaste åren visat ogynnsamma tendenser i förhållande till andra länder. Stegringstakten beträffande arbetskostnaden per producerad enhet har för Sveriges del överstigit motsvarande takt för industriländerna i allmänhet med omkring två procentenheter per år. Han varnar för att ett land som Sverige, som måste anpassa sig efter de utländska konjunkturerna på marknaden, skall fortsätta på det viset.

Jag tycker, herr finansminister, att det finns anledning att ägna dessa siffror ytterligare studium. De är intressanta och betydelsefulla för bedömningen av vår konkurrenssituation. Finansministern och jag skall inte behöva ha en lång debatt om vilken statistik som är den riktiga; det är bättre att man tar reda på den saken, så slipper vi här ventilerar den.

Visst kommer förhållandena att bli bättre — jag är alldeles övertygad om det — och på lång sikt har jag en mycket optimistisk bedömning av våra utsikter; den svenska industrin kommer nog att klara sina övergångsproblem. Men vi befinner oss just nu i ett besvärligt läge, som vi måste försöka komma över. I dag råder det pessimism i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

det svenska näringslivet. Man behöver inte fråga så många företagare för att få det klart för sig. Det råder också pessimism på arbetsmarknaden; man behöver inte gå ut på arbetsplatserna för att få veta hur arbetarna och tjänstemännen bedömer situationen. Jag tycker fortfarande att finansministern friserar arbetslöshetssiffrorna när han presenterar dem. Jag är inte säker på att man utan vidare kan göra jämförelser med utlandet på det sätt som finansministern gjort; statistiken i de olika länderna är inte jämförbar. Vår statistik redovisar inte på det sätt den borde beredskapsarbetare, i omskolning sysselsatta, arkivarbetare, ungdom som inte får jobb och den dolda arbetslösheten. Detta måste man ta med för att kunna göra en fullt rättvisande bedömning.

Herr talman! Jag måste återkomma till skatterna i nästa replik.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sträng har ju ett både magistralt och ibland trivsamt sätt att framträda. Det har han haft i dag också — med ett bestämt och allvarligt undantag som jag strax skall återkomma till.

Får jag först säga, herr talman, att jag blev utomordentligt förvånad över inledningen till det avsnitt av herr Strängs anförande, där han särskilt apostroferade mig. Han trodde, att hela den serie av superlativer som jag i början av mitt anförande citerade var omdömen som jag hade hämtat från den socialdemokratiska pressen eller andra välvilliga organ. Herr Sträng var tydligen så förtjust över att höra dessa för honom så trevliga omdömen, att han inte kom ihåg att vartenda ett av citaten härstammade från hans egen finansplan. Ingenting hade hämtats från annat håll. Alltsammans var självberöm.

Sedan raljerade herr Sträng — och det tycker jag var det allvarliga — med den motion angående en bättre *metodik*

för den ekonomiska planeringen som väckts från vårt håll. Herr Sträng blandade ihop detta med förslag till planer av konkret slag för politikens bedrivande, som vi tillsammans med centerpartiet lagt fram — det gäller planer för inflationens bekämpande, för bostadsförsörjningen osv. De senare planerna och förslagen är uttryck för vad man vill göra — låt oss kalla det för den politiska viljeinriktningen. Det förra förslaget är avsett att vara en press på regeringen för att få den att försöka åstadkomma en bättre planeringsmetodik. Det borde inte vara så svårt att hålla detta isär.

Det är klart, säger herr Sträng, att åtgärder, som medför försämringar eller förbättringar för skogsindustrin i Norrland, mest har betydelse för de människor som bor i Norrland, på samma sätt som åtgärder inom bostadsbyggandet i tätorterna mest påverkar förhållandena där. Ja, det är riktigt. Men svagheten i regeringens planering framgår just därav, att den inte samordnat sin metodik med nödvändiga hänsynstaganden till de konkreta planerna och de regionala förhållandena. Det finns, herr Sträng, tiotusentals människor här i landet som inte har några egna rum att vara rumsrena i. Och fråga invånarna i stora bygder i Norrland, om de anser att regeringens planering varit tillfredsställande för deras del!

Vid förra årets remissdebatt undervisade herr Sträng oss om att man inte bara kunde välja ut ett visst år när man ville göra jämförelser med utlandet, utan man måste se på en serie av år. Nu passar det emellertid finansministern att plocka ut ett enda år och göra jämförelser.

Eftersom herr Sträng talade om nationalproduktens utveckling i olika länder, vill jag bara nämna, att om man jämför de 13 mest intressanta länderna under den längre perioden 1950—1964, finner man att genomsnittsökningen för Sverige inte är större än att vi kom-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mer någonstans på nionde eller tionde plats. Tar man de år som här tidigare diskuterats och som motsvaras av den valperiod, inför vilken socialdemokraterna avgav sina långtgående löften i 1964 års valrörelse, alltså åren 1965 till 1968, och lägger samman vad som faktiskt har skett med de prognoser som nu föreligger, så finner man, som herr Hedlund nyss sade, att resultatet inte blir bra för den svenska regeringen. Sverige ligger på en sammanlagd ökning av omkring 14 procent medan genomsnittet för OECD är ungefär 19 procent. Norge, som herr Sträng talade om i en del andra sammanhang, kommer sannolikt att ligga ett litet stycke över 19 procent.

Med utgångspunkt från den undervisning som herr Sträng gav oss förra året är således hans eget resonemang i dag helt malplacerat.

Herr talman! Herr Sträng förde en argumentation omkring en allmän sysselsättningsförsäkring som jag beklagar, därför att den indikerar att det finns ett, låt mig kalla det psykologiskt motstånd mot en sådan hos socialdemokraterna. Det finns trots det kategoriska uttalande jag här gjorde att avsikten sannerligen inte är att försämra villkoren för några grupper som nu har sin försäkring ordnad. Finansministern bagatelliserade det antal människor som inte har sin försäkring ordnad och tycktes mena att problemet inte var av någon mer betydande omfattning. Men det är det, herr finansminister.

Till sist sade herr Sträng att det skulle ha varit bättre med litet mindre kverulans. Jag skulle vilja uppmana herr Sträng att läsa mitt anförande så småningom. Han kommer där att finna mera av försök till beskrivning av de ändringar i politiken, som vi vill genomföra, än av kritik av hans eget fögderi. Men herr Sträng gjorde en felsägning som på något vis ändå kan vara varslande för framtiden. Herr Sträng sade: Låt oss spara de pessi-

mistiska bilderna än så länge! Och han talade om vad som var bra för det här gamla landet.

Jag tror att vad som är bra för det här gamla landet är att koppla över till en politik som kan få till stånd en kontinuerlig förnyelse. Annars, herr talman, kan det ganska snart finnas skäl att ta fram de pessimistiska bilderna.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i denna debatt men finansministern utmanade mig. Låt mig bara först säga att de sysselsättningsproblem vi har att lösa i Sverige nog inte på ett tillfredsställande sätt kan anges med siffran 2,2 procent arbetslösa. Därutöver finns det folk som går på kurser, ungdomar som inte är anmälda som arbetslösa och inte har haft någon sysselsättning samt en del gifta kvinnor som inte heller är medtagna i statistiken. Det är också väl bekant att arbetslöshetssiffrorna för olika länder inte är fullt jämförbara.

Herr Sträng gick tillbaka till 1948, då jag hade skrivit något som gällde läget 1947 och nämnt siffran 5 procent arbetslösa såsom en som leder till hög produktion. Men för att bedöma den siffran får man ta hänsyn till då rådande förutsättningar. Sex, sju år senare fördes här i kammaren en debatt i vilken dåvarande finansminister Sköld deltog. Han var ganska nöjd med det tillstånd som rådde 1954 och sade: Jag skall inte bråka vidare med herr Ohlin, om han inte tycker att vi nu har en för hög sysselsättning.

Vid det tillfället var arbetslösheten enligt fackföreningarnas statistik bortemot 3 procent, men vi vet alla att särskilt förr i tiden var den totala siffran större än den så redovisade: den fackliga statistiken täckte inte på långt när alla arbetslösa. Den uppskattning som jag har gjort efter samråd med experter visar att vi då hade nära 4 procent arbetslösa. Detta var alltså sex å sju år se-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

nare än min skrift och då ansåg regeringens ledande man i den ekonomiska politiken att situationen var relativt tillfredsställande.

Arbetsmarknadspolitiken går naturligtvis framåt år efter år. Att då slänga ut siffror som är 20 år gamla i hopp att allmänheten inte skall känna till eller beakta detta förhållandet, är, om jag får säga det, en metod som jag knappast hade väntat mig av finansministern — jag hoppas att han uppfattar det som en komplimang.

Jag kan tillägga att jag redan 1949 publicerade en framställning, där jag klargjorde, att den sysselsättning man kan ha utan övertryck på arbetsmarknaden beror på arbetsmarknadspolitiken. Jag angav redan då att man med en god sådan politik skulle kunna ha 97 procents sysselsättning, alltså en högre siffra än den herr Sköld var nöjd med åtskilliga år senare. Det är alldeles klart att målet måste sättas högre alltefterstom metoderna för arbetsmarknadspolitiken blir bättre.

Låt oss ytterligare belysa regeringens ståndpunkt, herr talman, genom att gå litet längre tillbaka i tiden — jag kan ju också, herr Sträng, få göra en återblick. En ny socialdemokratisk regering tillkom strax efter att den nya konjunkturpolitiken hade börjat klarläggas. Sex å sju år senare, alltså åren 1937, 1938 och 1939, borde denna regering ha haft tillfälle att förbättra sysselsättningspolitiken och uppnå goda resultat. Men hur stor var arbetslösheten då? Den var under dessa tre år i genomsnitt över 10 procent. Glöm inte den siffran, herr finansminister, varje gång Ni talar om de 5 procenten! Ni trädde inte fram med någon syndabekännelse den gången och sade: Det är förfärligt att vi helt misslyckats med vår arbetsmarknadspolitik.

Nämn denna siffra 10 procent varje gång Ni nämner de 5 procenten, så att allmänheten får det rätta perspektivet! Regeringen vågade inte ens tala om att

halvera den tioprocentiga arbetslösheten framöver, när man mot slutet av 1930-talet diskuterade dessa frågor. För övrigt var arbetslösheten enligt tillgängliga siffror ungefär lika stor mot slutet av 1930-talet som den hade varit mot slutet av 1920-talet under borgerliga regeringar.

Vad var då, herr talman, avsikten med herr Strängs yttrande i dag? Jag har redan antytt att den måste vara att allmänheten skulle förbise den utveckling som har skett i arbetsmarknadspolitiken och bedöma de 5 procenten mot bakgrunden av dagens förutsättningar med de förfinade metoder som vi nu har till förfogande. Det är därför jag säger till herr Sträng: Tala då även om Edra 10 procent, så att det blir en riktig bild.

Låt mig tillägga, herr talman, att jag verkligen, som herr Sträng trodde, blir en smula sårad över sådana angrepp som hans. Jag anser mig under en stor del av min tid som vuxen ha verkat för att vi här i landet skulle få en hög sysselsättning, och jag har mycket intresserat mig för metoderna att uppnå en sådan. Jag är varm anhängare av full sysselsättning, som jag betraktar som en trygghets- och frihetsfaktor av mycket väsentlig betydelse. Människorna, framför allt löntagarna, blir inte riktigt fria och oberoende, om de inte har möjlighet att få arbete.

Låt mig tillfoga att om finansministern skall diskutera med någon om detta problem, så bör han tala med statsrådet Wickman, som nyligen flera gånger har understrukit att vi måste lära oss att leva med en lägre sysselsättningsgrad och högre arbetslöshet än vi varit vana vid.

Herr Sträng framhöll i annat sammanhang att man måste bedöma problemen utifrån de rådande förutsättningarna. Herr Sträng, det är precis det som Ni själv i dag inte har gjort i denna sak. Ni talade om att herr Bratteli enligt somligas uppfattning ha-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

de blivit bättre och mera balanserad sedan han lämnade regeringen. Jag har goda förhoppningar om att också herr Sträng så småningom skall bli bättre, och jag hoppas att den utvecklingen skall börja ganska snart och av samma skäl.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Beträffande herr Ohlins sista förhoppning måste jag säga att jag är mycket ledsen att jag måste göra honom besviken — jag är naturligtvis oförbätterlig och det är lika bra att vara inställd på det.

Jag tog emellertid upp den här diskussionen med herr Ohlin därför att det under de senaste månaderna förts en debatt, rubrikmässigt och i andra avseenden, som gjort att man inte fått den riktiga totalbilden av sysselsättningsläget. I mitt första anförande sade jag, och jag vill upprepa det nu, att det är en tragedi för varje man att bli utan arbete och att det är samhällets skyldighet att ta itu med missförhållandena där de uppstår i syfte att komma till rätta med dem. Beskrivningen av sysselsättningsläget har dock inte varit så nyanserad som man borde efterlysa. Jag ber att få erinra om att arbetsmarknadsstyrelsens chef för någon vecka sedan bad politikererna att undvika att skapa panik i den nuvarande situationen.

Från dessa utgångspunkter hade jag ett behov att ta upp herr Ohlins överväganden mera på den vetenskapliga bogen och jag använde en synnerligen hänsynsfull argumentering mot herr Ohlin då jag gjorde gällande att det hänt åtskilligt sedan 1948. Vi har andra anspråk på sysselsättningen än då och herr Ohlin har väl andra uppfattningar i dag, men själva problemet finns naturligtvis kvar.

Herr Ohlin gick nu upp i talarstolen och polemiserade mot herr Sköld, min företrädare i ämbetet från 1954. Jag har glädjen att se min företrädare i äm-

betet sitta i sin gamla bänk under denna debatt, men han är kanske inte beredd att begära replik och svara för sig! För min del kan jag inte stå här och argumentera med vare sig 1954 eller 1939 som basis det senare med avseende på de 10 procenten, ty då skulle jag vara tvingad tala om hur läget var 1932 innan den socialdemokratiska regeringen hade satt sig i kanslihuset för att söka få någon ordning på det hela. Kanske skulle jag vara tvungen att gå tillbaka ända till 1924 när jag själv under tre månader vandrade omkring som nödhjälpsarbetare ute i landet.

I stället skall jag i sedvanlig ordning något kommentera herrar Hedlunds, Bohmans och Wedéns yttranden.

Herr Hedlund var illa berörd av att jag apostroferade hans ståndpunktstagande i samband med devalveringen, och jag kan förstå detta. Jag gjorde det helt enkelt därför att den uppkomna oklarheten omedelbart efter hans yttrande förorsakat olägenheter och spelat en roll i den internationella debatten. Economist har skrivit om saken och tvingat den svenske riksbankschefen att offentligt intervjua med en egen artikel i tidskriften. Från andra håll har jag hört detsamma och det var därför jag inte kunde låta bli att omnämna förhållandet för herr Hedlund, så att det inte i onödan upprepas ännu en gång.

Hur skötte finansminister Sträng sig egentligen, frågade herr Hedlund. Finansministern hade ju ett sammanträde med sin danske kollega och talade om att det inte fanns någonting att förhandla om eftersom saken redan var avgjord, Delvis har herr Hedlund rätt häri, men jag hade dessförinnan vid månadsskiftet september—oktober haft flera diskussioner med de danska, norska och finska kollegerna just om dessa frågor — först då vi träffades vid en konferens nere i Rio och slutligen då jag stod som värd vid en särskild överläggning här i Stockholm för att i förberedande syfte diskutera hur vi skulle ställa oss i händelse

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

av en engelsk devalvering. Det var sannoligen inte så, att kollegerna kom hit och fick reda på någonting som de inte kände till förut. Vår ståndpunkt stod klar för dem redan tidigare; de visste att vi ansåg den svenska ekonomiska situationen vara sådan att en engelsk devalvering som den beräknade — och den blev nästan på procenten så stor som vi antog — inte skulle medföra att Sverige devalverade. Vi fick vid det tillfället ett lika bestämt besked om danskarnas ståndpunkt. Detta var alltså ingen överraskning för oss. Ett lika bestämt besked fick vi om var finnarna stod. För norrmännens del var detta osäkrare, men glädjande nog stannade de för den svenska linjen.

Herr Hedlund frågade, om man inte får tala om dessa ting. Ja, det beror på hur, när och var man gör det — och vem det är som talar. Om Bo Södersten skriver en artikel i Aftonbladet, uppfattas den som en intressant vetenskaplig analys av ett problem, men ingen drar några politiska slutsatser därav och funderar över om den svenska regeringen nu börjar darra på målet och överväger att genomföra en devalvering.

I tisdags deltog jag i en debatt i Nationalekonomiska föreningen, där en annan av de högt värderade vetenskapsmännen på det nationalekonomiska området förde precis samma resonemang som Bo Södersten, och det gjorde han från sina utgångspunkter som vetenskapsman. Men herr Hedlund är inte i den situationen att han kan diskutera dessa frågor som vetenskapsman; herr Hedlunds vetenskap ligger på ett annat, i och för sig lika fint område. När han tar ordet i dessa frågor gör han det i egenskap av framstående politiker — och blivande statsminister, för den händelse att vi får en borgerlig regering. Det är ju litet annorlunda. Det ber jag i all vänlighet herr Hedlund komma ihåg i fortsättningen.

Jag skall inte här tvista med herr Hedlund om vad som var utgångspunk-

ten för diskussionerna om de nya virkespriserna i höstas. Men jag vet — det bestrider heller inte herr Hedlund — att köparsidan då gjorde anspråk på kraftiga reduktioner och att säljarsidan ville ha så hyggliga priser som möjligt. Jag läser nämligen facktidningarna inom skogsindustrin, som ni är vänliga nog att tillstålla mig gratis, och vet därför att skogsägarnas maning var: Håll igen på avverkningarna! Det var också detta jag syftade på i mitt inledningsanförande.

Vad sysselsättningsförsäkringen beträffar kan man säga att de som företräder arbetslöshetskassorna väl inte kan ha någonting emot en allmän sysselsättningsförsäkring, men situationen i dag är den att alla löneanställda har möjlighet att bilda egna arbetslöshetskassor. Ingen löneanställd behöver vara oförsäkrad, om han inte själv väljer det. På senaste tiden har vi också släppt in företagarna som försäkringsobjekt i arbetslöshetsförsäkringen. Man har även gjort några enkäter för att se om företagarna är beredda att fortsätta med en utbyggnad av arbetslöshetsförsäkringen. En sådan enkät gjordes redan i början på 1960-talet, men resultatet blev negativt. Företagarna var inte intresserade. Det har emellertid sagts mig att de har börjat bli mera intresserade på senaste tiden, och i så fall finns det redan nu praktiska möjligheter för företagarna att bilda egna arbetslöshetskassor.

Detta är alltså bakgrunden. Och då är frågan om vi skall gå över till ett byråkratiskt obligatorium, eller om vi skall använda den hittillsvarande ganska smidiga formen för ordnandet av en försäkring. Därom kommer meningarna säkert att bli delade. Om herr Hedlund inte tror mig på den punkten, finns det här i riksdagen åtskilliga ledamöter med direkta erfarenheter av hur man reagerar på den andra sidan, som han kan fråga.

Herr Hedlund kom tillbaka till frågan om lönekostnaderna per produkt-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

enhet och gjorde gällande att min redovisning inte var helt korrekt. Likaså tog han upp bruttonationalproduktens ökning under 1964 fram till 1968, om jag fattade honom rätt. I mitt inledningsanförande lämnade jag en redovisning, hämtad från Internationella monetära fonden, för lönekostnaden per produkt-enhet — det är ju den saken som är intressant ur konkurrenssynpunkt.

Denna redovisning gav ett för Sverige mycket fördelaktigt resultat. Det finns också en parallellredovisning på detta område, som görs upp av OECD, och den ger likaledes ett för Sverige mycket gynnsamt resultat.

Dessa internationella statistiska tabeller är inte alltid helt överensstämmande, men det visar sig att utvecklingen i Sverige från år 1959 till och med år 1966 på denna punkt — dvs. utvecklingen beträffande arbetskraftskostnaden — varit fördelaktigare än i Finland, Norge, Västtyskland och Storbritannien. Vi skäms alltså inte heller för oss i denna statistik.

Även i fråga om bruttonationalproduktens ökning kan man naturligtvis hänvisa till statistik. För åren 1964—1968 har enligt statistiken ökningen för Sverige varit 14 procent, alltså med den beräknade ytterligare ökningen för år 1968, och 13 procent för Västeuropa, sådan utvecklingen där skisseras. Inte heller på denna punkt behöver vi skämmas vid en statistisk jämförelse.

Det är inte särskilt meningsfullt att bara låta debatten röra sig om dessa internationella statistiska jämförelser, men några uppgifter som kan vara rätt intressanta med hänsyn till att de i regel kommer bort i debatten är siffrorna för bruttonationalprodukten, för bruttoinvesteringen och för den privata konsumtionen allt utslaget per invånare i de olika länderna, och naturligtvis räknat i jämförbara priser.

Det visar sig att det när det gäller bruttonationalprodukten år 1966 var det en enda nation, som hade mer att dela

ut till sina medborgare än Sverige, nämligen Förenta staterna. Om bruttoinvesteringarna slogs ut per invånare i likvärdig valuta, dvs. i dollar, var två nationer något bättre ställda än vårt land. Den ena var Förenta staterna och den andra var Schweiz. Vad beträffar den privata konsumtionen, dvs. levnadsstandarden per huvud enligt en internationell jämförande beräkning, redovisade endast Förenta staterna och Kanada en högre privatkonsumtion än vårt land.

Dessa uppgifter ger en belysning som inte är alldeles oviktig i detta sammanhang.

I herr Bohmans inlägg vill jag bara ta upp en fråga — jag tror att jag har svarat på en del av herr Bohmans inlägg i mitt föregående anförande. Herr Bohman citerade docent Faxén och påpekade att denne inte bara är direktör i Arbetsgivareföreningen utan också ekonom. Det är enligt min mening inte något diskriminerande i att vara direktör i Arbetsgivareföreningen. Jag är fullt på det klara med att man ändå kan vara en lika bra karl, lika objektiv och korrekt — och det är Faxén förmodligen också — som om man bara är ekonom.

Jag borde kanske i mitt inledningsanförande ha sagt något om att herr Bohman i sitt första inlägg angrep regeringen ganska hårt och kritiserade mig för att inte ha lämnat en helt korrekt redovisning i mina radio- och TV-framträdanden. Men det behöver väl inte understrykas att regeringen vid ett otal tillfällen har betonat att vår alliansfria utrikespolitik, som syftar till neutralitet, kräver ett starkt försvar, att vårt försvar i nuläget är starkt och att det fullgör sin fredsbevarande uppgift och därmed bidrar till stabiliteten i Europa.

Utgiftsramen för det militära försvaret ökar, som jag sade i TV, med 215 miljoner. Det innebär en ökning med 4,3 procent jämfört med innevarande budgetår. Denna ökning garanterar för-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

svaret kompensation för prisstegringarna och för de lönestegringar som skall utgå för de 60 000 fast anställda i försvaret på samma sätt som alla andra. Dessutom tas tillbaka en tredjedel av det under förra året infrusna beloppet, och de andra två tredjedelarna kommer att tas tillbaka under de närmaste åren.

Då menar jag att det med skäl kan sägas att försvaret, i ekonomiska termer uttryckt, är likvärdigt med vad det är under innevarande år och vad det var föregående år. Eftersom man har garantier för att få tillbaka det infrusna beloppet och eftersom saken skall ses på litet längre sikt, så kan den variationen inte vara avgörande. Försvaret har sin reella standard garanterad, och vi har — jämfört med alla andra nationer — ett relativt starkt försvar. Det råder inget tvivel om detta.

Herr Wedén sade att alla de vackra uttryck som han citerade var hämtade ur finansplanen. Jag skall faktiskt kontrollera det, när jag får tillfälle att läsa protokollet. Jag trodde mig knappast om att kunna skriva så många kloka, fina och fördelaktiga saker om mig själv. Att jag läst ungefär detsamma i pressen torde bero på att de socialdemokratiska tidningarna, som delar mina politiska värderingar, i långa stycken byggt på finansplanen när de gjort sina kommentarer. I sak är det väl därför ingen större skillnad.

Herr Wedén menar att jag raljerar med hans planeringsmetodik, och jag tycker verkligen att man kan raljera med den. Av barnhärtighet mot herr Wedén skall jag inte fortsätta att läsa upp valda stycken ur denna produkt. Självklarheter, som beskrivs med märkvärdiga ord och omskrivningar, är självklarheter även om de slås in i ett omslag av mycket kvalificerat planeringsresonemang.

Och slutligen, herr Wedén: När jag talade om rumsrenhet i politisk mening, så hade det inte ett dugg med den nuvarande bostadsbristen att göra.

Herr HEDLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Vetenskapen skall ligga sanningen och verkligheten så nära som möjligt — det är dess uppgift. Och politiken blir nog som bäst när den kommer vetenskapen och verkligheten så nära som möjligt, herr finansminister. Jag tror därför inte att jag var i så dåligt sällskap. — När jag nu får höra hur framstående finansministern tycker att jag är, hoppas jag att han inte glömmor bort att framhålla detta även under valrörelsen.

Kostnadsfrågan drogs inte upp av mig utan av någon annan. Jag talade för min del om OECD-statistiken rörande produktionen och tillät mig att under återopande av en tidning konstatera, att därest vi under de senaste fyra åren hållit jämna steg med OECD-länderna i genomsnitt när det gäller nationalinkomsthöjningen, så skulle finansministern ha haft två à tre miljarder mer att röra sig med. Det är ju inte någon liten slant.

Jag tar fasta på finansministerns förklaring att han skall försöka hjälpa till att få ned räntan — jag fattade honom så.

Herr talman! Tre minuter är kort tid för att bemöta ett ganska långt anförande, och jag kan inte nu gå närmare in på de olika frågorna. Jag får väl fundera över om jag kan komma till tals med finansministern på lördag eftermiddag, när debatten börjar ebbat ut och jag har möjlighet att på nytt sätta upp mitt namn på talarlistan.

Finansministern framhöll att han fann det trivsamt när han hörde mig tala om återhållsamhet. Ja, det har jag gjort många gånger. Jag har sagt att vi i vissa konjunkurlägen måste vara återhållsamma — merendels har konjunkurläget också varit sådant att detta varit nödvändigt. Men jag har samtidigt sagt att om vi överbalanserar budgeten i en högkonjunktur måste vi tänka oss en underbalansering i en åtstramad konjunktur. Det är det jag

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

velat göra gällande i dag och det är fullt i konsekvens med mina tidigare uttalanden.

Jag underströk, herr finansminister, att de arbetslöshetsbekämpande åtgärderna var värdefulla, men jag sade också att samhällskroppen framför allt behöver hälsobringande åtgärder. Jag överlämnar till finansministern att bedöma huruvida Svenska mejeriernas riksförening kan göra något på den punkten. Jag trodde förstås att vi politiker skulle klara sådana uppgifter. Men då fordras — liksom den gången då finansministern var arbetslös i tre månader — ökad avsättning, så att den lediga arbetskraften kan sysselsättas och de stillastående maskinerna rulla. Samtidigt bör vi också sätta in nya åtgärder för att få fram bättre maskiner — alltså öka investeringarna.

För dessa åtgärder har jag här pläderat. Men finansministern tar inte upp sådana propåer på allvar, varför vet jag inte.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Vi måste tydligen fortsätta diskussionen om arbetskostnader — per producerad enhet. Finansministerns påstående, att anledningen till olikheterna i uppfattning hos honom och mig skulle bero på att han har senare siffror än jag redovisade, måste vara felaktigt. Siffrorna för 1967 kan ännu inte föreligga. Anledningen till skiljaktigheterna måste vara att finansministern åberopar material för en längre period — åren 1959—1966. Om man ur den perioden bryter ut de senaste åren får man de för Sveriges produktivitet otillfredsställande siffrorna. Och det är de senaste åren som är intressanta, ty det anger trenden för framtiden.

Sedan vill jag beröra skattefilosofin. Finansministern tror inte att någon skulle stimuleras att jobba mer om vi sänkte skatterna; det skulle inte skapa någon högre grad av aktivitet. Jag har

— det vill jag bestämt förklara — en rakt motsatt uppfattning. Jag är alldeles övertygad om att ett bättre skattesystem skulle stimulera till initiativ och arbetsinsatser. Jag tror att många andra — säkerligen flertalet människor i vårt land — har den uppfattning jag här redovisat. Det är bara finansministern som är oförbätterlig. Men allt ont har ju något gott med sig. Om vi får behålla herr Sträng som den oförbätterlige han säger sig vara här i kammaren är det en *tillgång*. Personligen anser jag nämligen att han är en ovanligt trevlig motståndare i debatten.

Skatteverkligheten är annorlunda än herr Bohman beskriver den, säger finansministern, och åberopar Roy Jenkins och president Johnson, som vill höja skatterna. Menar finansminister Sträng verkligen allvar när han vill jämföra den svenska ekonomin med den amerikanska — Förenta staterna befinner sig ju i krig! Dessutom måste man vid en jämförelse av situationen i två länder ta hänsyn till hur skattesystemen är utformade och hur höga skatterna är. Sverige har i dag, som bekant, det högsta skattetrycket i världen. Det är alltså svårare för oss att använda skatterna som en konjunkturpåverkande faktor. Förenta staterna har inte alls den progressivitet som vi har i Sverige, vilket svenska företag får känna av när de skall anställa amerikaner. De måste ge dem mycket högre löner än de skulle behöva om våra skatter vore ungefär lika höga som Förenta staternas.

Så ber finansministern mig att skriva brev — på engelska för resten — till den amerikanske presidenten. Det är klart att jag kan göra det, till den effekt det hava kan, men jag tyckte kanske det var enklare att muntligen framföra mina synpunkter på skattesystemet till den svenske finansministern för att, i mån av förmåga, påverka honom — utsikterna är mycket små, det vet jag — så att inte vårt land kommer i den situation där finansministerns partivän i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Storbritannien, Roy Jenkins, just nu befinner sig.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Självklarheter är självklarheter, säger finansministern, och det har han rätt i. Emellertid tycks i varje fall inte de förslag till tillvägagångssätt och till flerårsplanering för bostadsproduktionen och för att bättre bekämpa inflationen som vi har lagt fram har varit några självklarheter för regeringen; i så fall skulle läget i dessa båda avseenden ha varit bättre.

Om de förslag beträffande metodiken för en bättre ekonomisk planering, som framläggs i vår motion, för finansministern är självklarheter är jag glad att han säger det. Ty det kommer då att innebära ett högst betydande framsteg beträffande nivån på den statliga planeringen i jämförelse med den som han tidigare själv har åstadkommit.

Får jag kanske ge ett litet exempel på detta? Finansministern sade att folkpartiet alltid bjuder över beträffande bostäder. Jag hade en lång diskussion med herr Erlander på Folkets hus i höstas, och han var då mycket ivrig att bevisa att regeringen i själva verket hade åstadkommit lika mycket och kanske ändå litet mer. Herr Sträng och herr Erlander måste försöka komma överens med varandra om efter vilken argumentationslinje de skall angripa oss.

Kanske jag just beträffande bostäder liksom det planerande förutseendet över huvud taget kan hinna med, herr talman, att citera ett kort stycke av vad finansministern yttrade på Nationalekonomiska föreningen i januari förra året. Jag gör det framför allt med anledning av att finansministern tidigare i dag klagade över att åtstramningsambitionen hos de kontinentala stormakterna var för framträdande. Han ville att de skulle föra en annan och bättre politik i detta avseende, och jag delar hans uppfattning. Men hurudan var hans

egen inställning i januari förra året? Då framträdde han på Nationalekonomiska föreningen, troligen med anspråk på att vinna uppskattning för vad han sade, och anförde följande beträffande den budget som då lades fram:

Bostadsbyggandets igångsättning reduceras med ett par tusen lägenheter. Vägbyggnadsanslagen ligger oförändrade. Med hänsyn till lönekostnadsstegringarna betyder det realiter en viss minskning i vägbyggandet. Familjebostadsbidrag, studiebidrag, studiemedel och barnbidrag ligger också oförändrade trots penningvärdeförsämringen. Arbetsmarknadsanslagen lämnas på det hela taget oförändrade. Vi skriver ned anslagen till beredskapsarbeten och skriver upp anslagen för omskolning och rörlighetsfrämjande åtgärder.

Herr talman! Resultatet av denna åtstramningspolitik skulle medföra ett upplåningsbehov av ungefär 1 500 miljoner kronor. Det blir dubbelt så stort. Jag tror att finansministern skall tala med små bokstäver om förutseende beträffande planeringen.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern sade för en stund sedan att man måste beakta våra problem mot bakgrunden av förhållandena i utlandet. Om man vill gå tillbaka så långt som herr Sträng gör — och jag för honom ännu några år längre tillbaka — är det därför naturligt att jämföra med slutet av 1930-talet lika väl som med slutet av 1940-talet. Jag har konstaterat att regeringen inte alls har avlagt någon syndabekännelse för att den i slutet av 1930-talet hade en arbetslöshet på omkring 10 procent; i verkligheten var den t. o. m. något högre.

Jag håller med herr Sträng om att läget i början av 1930-talet är en annan fråga. Då hade vi en världsdepression,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

och det rådde lika stor arbetslöshet i Danmark med en socialdemokratisk regering som i Sverige. Det var världsdepressionen som dominerade. Det var nog inte den socialdemokratiska regeringen som avhjälpte världsdepressionen, vilket herr Sträng tycktes vilja antyda när han sade att regeringen bragte ordning på arbetsmarknaden.

Men får jag sammanfattningsvis säga till herr Sträng att en nyanserad bild av dessa problem kan man få om man nämner hur arbetsmarknadspolitiken har utvecklats, under rätt stor enighet, och lett till en förskjutning uppåt av den utan »övertryck» möjliga sysselsättningen. Det enda som jag har begärt av herr Sträng är att han skulle tala om att mot slutet av 1930-talet, när vi hade haft sex, sju år av socialdemokratiskt regerande, hade vi 10 procent arbetslösa eller något mer. Sedan har arbetslösheten i verkligheten varit lägst 3, snarare 4 eller 5 procent under det första årtiondet efter kriget. Därefter har man kommit längre ner på skalan. På 1960-talet rör vi oss med betydligt lägre siffror. Nämn denna serie såsom ett uttryck för hur arbetsmarknadspolitiken har förbättrats! Nämn gärna också att regeringen har gjort betydande insatser för att åstadkomma den förbättringen, men nämn denna utveckling, denna sjunkande serie för arbetslösheten! Då ställer ni siffrorna i riktig belysning. Men det gör ni inte om ni plockar ut en siffra som är 20 år gammal, såsom nyss skedde.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Det är klart att alldeles ensam skötte väl inte socialdemokratin om att vi kom ur världsdepressionen på 1930-talet; vi fick en del hjälp utifrån och dessutom fick vi hjälp av bondeförbundet också, det skall i rättvisans namn erkännas. Men det var ändå en klar skillnad i såväl politisk vilja som aktivitet i förhållande till den frisin-

nade regering som dessförinnan hade att tas med dessa frågor.

Jag vill till herr Hedlund säga, att jag tycker han har blivit litet miljöskadad i sitt samröre med folkpartiet. Hans resonemang, att om vi ändå hade haft en fördelaktigare produktionsutveckling, så skulle finansministern ha haft två, tre miljarder till att röra sig med, är ju ett argument som vi till leda fått oss till livs av herr Ohlin i många tidigare remissdebatter.

Jag tog fram en redovisning som bl. a. visar att under åren 1950—1960, när vi hade glädjen att under de flesta av dessa år ha herr Hedlund och hans kolleger som värdefulla medarbetare i regeringen, ökade bruttonationalprodukten med 3,2 procent. Om jag däremot för fram beräkningen ända till dags dato, så stiger ökningen till 3,7 procent. Gör jag motsvarande beräkning för industriproduktionen, visar det sig att den under 1950-talet stannade vid 3,8 procent. För jag fram den till dags dato, stiger medelsiffran till 4,8 procent. Naturligtvis vill jag inte med detta påstå, att herr Hedlund satt och höll igen under de sju år då han var med i regeringen och att det, så fort han stängde dörren efter sig och vi vart fria, blev en annan fräs på ruljangsen, utan jag har med dessa siffror endast velat visa att allt sådant tal om, att ifall man gjort så eller så, skulle man ha haft så eller så mycket mera att röra sig med, måste förses med många reservationer. Man måste ta hänsyn till de förhållanden under vilka man arbetar. Jag kan väl i ärlighetens intresse säga, att medan vi hade herr Hedlund hos oss i kanslihuset, så stretade han inte emot utan han följde med i den socialdemokratiska politiken, men det råkade bli litet sämre just då. Om han nu tror att en annan politik utan vidare skulle göra det litet bättre, så är hans bakgrund och hans förflutna inte någon verifikation på att man skall lyckas.

Jag vill än en gång — och det blir

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

naturligtvis den sista gången — säga till herr Bohman, att herr Faxén inte har året 1967 med i sin redovisning. Därför kommer man att hamna på de siffror som jag har visat.

När det sedan är fråga om skattefilosofi, herr Bohman, klarar man sig inte med att säga att vi inte kan jämföra oss med Förenta staterna, eftersom detta land är invecklat i ett krig. Den skatt som Lyndon Johnson vill ta in är nämligen primärt icke dikterad av att han behöver pengar för att finansiera kriget, dem kan han låna, utan orsaken är helt enkelt att han har en bytesbalans och en inflationskonjunktur att bemästra. Han måste helt enkelt ta ut denna skatt för att dämpa ned inflationskonjunkturen och åstadkomma den inre balans, vilken i sin tur är avgörande för den yttre balansen. Jämförelsen är alltså inte så tokig som herr Bohman ville göra gällande.

När sedan herr Wedén högläser ur Nationalekonomiska föreningens protokoll från i fjol, vill jag säga att han säkerligen läser rätt. Jag har ett minne av att jag sagt detta ord för ord, men det finns en förklaring därtill. För ett år sedan gjorde vi den bedömningen, att konjunkturförbättringen skulle komma tidigare. Vi anpassade därför politiken för kommande budgetår med hänsyn till denna bedömning. Följaktligen lade vi fast vägbyggandet på oförändrad nivå och gick ned ett par tusen lägenheter i bostadsbyggandet. Vi gjorde även en del andra budgetpolitiska avvägningar för att möta den förväntade bättre konjunkturen.

Nu har vi fått vänta längre på den förbättrade konjunkturen, och under året har vi då i stället ökat på mer än vad jag trodde skulle vara möjligt vid det tillfälle då vi diskuterade frågan på Nationalekonomiska föreningen. Men att ta detta som ett uttryck för en felaktig planering är ungefär som att jämföra med en seglare som ger sig ut på ett oroligt hav, surrar skoten och säger

att seglen skall stå där de står oavsett om det är blåst eller stiltje. Nej, gör man en planering måste man kunna anpassa sig efter den utveckling som blir. Man gör beräkningar och prognoser och lägger upp en budget efter dem, men man ser till att budgeten är en beredskapsbudget som kan få expandera om det är riktigt och som kan få verka åtstramande om det är riktigt. Om herr Wedén har en annan planeringsfilosofi och någon gång skulle få tillfälle att omsätta denna filosofi i praktiken, så kommer han att vakna upp med en våldsam baksmälla.

Herr BENGTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Denna remissdebatt har redan haft och kommer att få mycket gemensamt med tidigare debatter. Så långt tillbaka som jag kan minnas har oppositionen varje år beskyllt regeringen för att leda vårt land mot ekonomisk undergång. Detta har varit huvudtemat i remissdebatterna.

Ett annat mycket kärt tema har varit att framför allt finansministern gör en mängd felaktiga prognoser. Han har nu återigen räknat fel, säger man, och därför kan man inte heller för detta år sätta tilltro till hans prognoser.

Det finns ingen anledning att diskutera denna sak. Finansministern behöver inget bistånd. Men det är som bekant litet svårt att spå, framför allt om framtiden. Men om nu finansministern har räknat fel eller snarare om utvecklingen gått i en annan riktning än man bara för något år sedan hade anledning att förmoda, hur tokigt har då inte oppositionen under alla dessa år räknat.

Det är ingen som ställer oppositionspartierna till ansvar för deras prognoser, och det kanske vi skall vara tacksamma för. Jag har under juluppehållet friskat upp minnet av hur oppositionen bedömt framtiden under de gångna åren. Jag har därvid kunnat konstatera att som prognosmakare har

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

oppositionen sannerligen inte gjort någon succé.

Jag skall inte trötta med många exempel, och jag skall inte gå så långt tillbaka i tiden som herr Ohlin gjorde när han botaniserade i det glada trettioåret. Men vi firar i år ett intressant jubileum. För tio år sedan diskuterade vi en av efterkrigstidens allra mest betydelsefulla reformer, nämligen tilläggspensioneringen. Samtidigt förberedde vi en serie höjningar av folkpensionerna för den kommande tioårsperioden.

Av tämligen naturliga skäl kom debatten att kretsa kring frågan om hur reformen i olika avseenden skulle påverka framtiden. Det skulle bli mycket illa ställt för oss, om man skulle sätta tilltro till den borgerliga oppositionen. Om ATP genomfördes skulle det nästan bli outhärdligt att leva här i Sverige, inte minst för löntagarna och folkpensionärerna. Några löneökningar skulle vi inte få så länge ATP-systemet byggdes upp. Sparandet skulle minska och folkpensionärerna skulle inte kunna vara säkra på att de löften om standardlyft, som en enig riksdag hade uttalat sig för fram till 1968, verkligen skulle uppfyllas. Bostadsbyggandet och produktionen skulle minska; arbetslösheten skulle öka.

Det finns många exempel på dystra spådomar från den tiden av framstående företrädare för den borgerliga oppositionen. De uttalanden som gjordes i riksdagen var inte riktigt så drastiska som i den valagitation som bedrevs och den propaganda man tillät sig att göra i valrörelsen. Där talade man om att både lönestopp och arbetslöshet skulle bli resultatet, om socialdemokratin blev i tillfälle att genomföra den trygghetsreform som ATP innebar. Alla kommer säkert ihåg allt detta, även om minnet ibland kan vara mycket kort.

Någon succé som prognosmakare har oppositionen som sagt sannerligen inte gjort. Folkpensionärerna har fått de standardtillägg som utlovades 1958, och

löftet kommer att helt infrias genom det beslut som riksdagen i år av regeringen inbjuds att fatta. Om detta förslag genomföres av riksdagen innebär det inte slutet på standardhöjningarna för folkpensionärerna utan det får betraktas som ytterligare ett steg på vägen mot förbättringar av de ekonomiska villkoren för de äldre medborgarna. Pensionärerna skall även i framtiden bli delaktiga i den välbästande som pågår i samhället.

De minskade möjligheterna till produktionsökning som man hotade med har heller inte inträffat, och var och en vet att hotet om minskade reallöner var tomt prat — för att inte tala om den befärade risken för minskat bostadsbyggande. Jag skall inte tynga protokollet med en massa siffror utan bara påminna om att ett nytt bostadsbyggnadsrekord med 100 000 färdigställda lägenheter noterades under fjolåret. De borgerliga prognoserna för framtiden var: ingen pensionsförbättring, ingen produktionsökning, ingen reallöneförbättring osv. Alla vet vi att verkligheten blev en helt annan.

På ytterligare en punkt skulle jag vilja anknyta till situationen för tio år sedan, nämligen beträffande läget på arbetsmarknaden. Jag gör det därför att situationen nu i viss mån är likartad med vad den var för tio år sedan. I slutet av 1950-talet var vi inne i en period av konjunkturavmattning. Vi fick en ganska besvärande arbetslöshet — de genomsnittliga arbetslöshetssiffrorna var för 1957 1,9 procent men 1958 var siffran 2,5 procent. På den tiden diskuterades inte dessa arbetslöshetssiffror så ingående, och intresset för arbetsmarknadspolitiska åtgärder var minnsann från oppositionens sida inte så stort som i dag. Jag vill erinra om att folkpartiet var tämligen kallsinnigt mot den arbetsmarknadspolitik som då fördes. Det tog sig uttryck i motioner både till 1959 och 1960 års riksdagar. I en folkpartimotion till 1960 års riksdag,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

som var undertecknad av både herr Ohlin och herr Wedén och i vilken man sade att riksdagen ställt sig mycket positiv till arbetsmarknadspolitikens anslagskrav, hette det:

»Det har gått så långt, att denna politik glidit riksdagen något ur händerna. Inget parti har velat riskera att få stämpeln 'snål mot de arbetslösa' på sig, och därför har detta område sluppit en sådan ingående granskning av hur anslagsmedlen användes som deras storlek och det statsfinansiella läget i och för sig kunde motivera.»

Det vittnar om den ljumma inställning man då hade till arbetsmarknadspolitik.

År 1967 var, som finansministern påpekade i sitt anförande, den registrerade arbetslösheten *i genomsnitt* 1,7 procent. I december 1967 var arbetslösheten 2,2 procent. Jämför man läget år 1958 och 1967 får man rimliga proportioner på den nuvarande arbetslösheten. Av den allmänna debatten får man däremot närmast ett intryck av att vi befinner oss i samma situation som under 1920- och 1930-talets massarbetslöshet.

Nu har ju regeringens och arbetsmarknadsverkets åtgärder för att stimulera sysselsättningen under denna vinter betytt, att cirka 100 000 människor har fått sysselsättning.

Herr Hedlund påpekade i sitt anförande, att arbetslösheten bland tjänstemännen är mycket hög. Han menade att man vidtar alldeles för få åtgärder för att komma till rätta med de arbetslösa tjänstemännens problem. Visserligen har arbetslösheten bland tjänstemännen stigit, men den ligger långt under arbetslösheten bland de kollektivanställda. I december var 0,5 procent tjänstemän arbetslösa medan det totala arbetslöshetstalet var 2,2 procent. Det finns väl anledning att påpeka, att den ökade arbetslösheten bland tjänstemännen — det har förvisso skett en ökning — har mötts med en intensifiering av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna.

Arbetsförmedlingen har byggts ut, och en ytterligare utbyggnad med hänsyn till tjänstemännens behov kommer att ske. Det har också pågått en speciell rekryteringskampanj bland företagen för att man skall få en uppfattning om de arbetstillfällen som finns för tjänstemän. Samtidigt har betydande resurser satts in för att omskola och vidareutbilda arbetslösa tjänstemän. Förra året anordnades ett 90-tal utbildningskurser i vilka sammanlagt 1 800 personer deltog. Ytterligare 3 200 tjänstemän omfattas av pågående eller planerad utbildning. Det är alltså inte så, att man i de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna inte har observerat att antalet arbetslösa tjänstemän har ökat.

På den borgerliga kanten har man börjat tillämpa en ny definition av arbetslöshetsbegreppet. Man nöjer sig inte längre med att ange det antal som verkligen är arbetslösa, utan man lägger till det antal personer som befinner sig under omskolning och ibland också det antal som har beredskapsarbete; i vissa fall tar man med hela det antal som berörs av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. På det sättet får man ju fram siffror på 100 000 arbetslösa och däröver.

Det är enligt min mening fullständigt felaktigt att betrakta de personer som utbildar sig som arbetslösa. Att man inom den borgerliga oppositionen gör det i syfte att uppförstora arbetslöshets-siffrorna kan jag förstå, men i så fall måste man observera att det samtidigt innebär en nedvärdering av utbildningen som medel att bättra tillvarata begåvning, energi, arbetsförmåga och kunskande. Ibland har jag också undrat om inte benägenheten att räkna in dem som omskolas i arbetslöshets-siffrorna är ett uttryck för att man på den borgerliga kanten alltjämt lever kvar i den föreställningen, att arbetsmarknadspolitik är någonting som man bedriver när arbetslöshet står för dörren. Den föreställningen gjorde vi oss kvitt i vårt parti tidigt på 1950-talet.

Arbetsmarknadspolitik är också ett

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

led i den allmänna ekonomiska politiken och näringspolitiken. Utbildning och omskolning är ju framför allt ett led i strävandena att anpassa människornas kunnande till de nya krav som en ny och effektivare produktionsteknik ställer, kort sagt en anpassning till de förändringar som vi upplever inom näringslivet. Det finns ingenting som talar för att vi bör ha ett mindre antal omskolningsplatser när vi väl kommit över den nuvarande konjunktursvackan.

Tvärtom kommer allt fler människor att tvingas att byta yrke en eller flera gånger under sitt liv på grund av den tekniska utvecklingen som går allt snabbare. Vid mitten av 1970-talet har vi anledning att tro att vi har en omskolningskapacitet på bortåt 150 000 personer per år. Skall man då kalla alla de människorna för arbetslösa? Att döma av den terminologi som lanserats från borgerligt håll skulle svaret bli ja. Men det betyder i så fall att ju mer vi utträttar med arbetsmarknadspolitiken, desto fler »arbetslösa» får vi. Var och en inser ju att ett sådant synsätt är fullständigt befängt.

Det jag har sagt om arbetsmarknads-situationen skall inte uppfattas som ett försök att bagatellisera de arbetslösas problem. Jag är väl medveten om de svårigheter som drabbar den enskilde och den oro en familjeförsörjare kan uppleva när han får besked om drift-inskränkningar inom det företag som under en följd av år har givit honom arbete och inkomst. Men vi har därför inte anledning att överdramatisera det som för närvarande sker på arbetsmarknaden, och vi har inte heller något att vinna på att göra det. Att det i statsverkspropositionen konstateras, att det under 1967 har rätt bättre balans på arbetsmarknaden än tidigare, skall inte tas till intäkt för att vi på socialdemokratiskt håll accepterar eller är tillfredsställda med arbetslöshetens omfattning. Finansministern gav ju uttryck för åsikten att arbetslösheten är för stor, och

den socialdemokratiska gruppen delar denna uppfattning.

Vi är beredda att fortsätta kampen för att hålla sysselsättningen på så hög nivå som möjligt. Alla människor skall känna trygghet. Även om det inte är möjligt att få sysselsättning omedelbart, så skall man i varje fall alltid vara garanterad ekonomisk trygghet. Jag skall, herr talman, strax säga ett par ord om sysselsättningsförsäkring.

Innan jag gör det vill jag peka på att av de inlägg vi har lyssnat till här i dag och även av de kommentarer till statsverkspropositionen som vi har kunnat läsa i den borgerliga pressen framgår, att man från oppositionens sida gör nya inteckningar i den framtid som oppositionen ändå inte tycks bedöma så mörkt. Om oppositionen har en så pessimistisk uppfattning om utvecklingen som man påstår borde man rimligen ha krävt fullständigt reformstopp. Men högern vill ha ökade försvarsutgifter, och den vill även ha skattesänkningar. På den punkten har ju högern fört en stor annonskampanj, där den lovat en skattereform med skattelättnader, som skulle bli som en vitaminspruta för vårt land. Det skall bli väldigt intressant att se hur man kommer att utforma förslag till en skattelättnad som för det stora flertalet innebär en vitaminspruta. De skatteförslag högern hittills har lagt fram har ju inneburit skattelättnader och stora sådana för de stora inkomstagarna, medan skattelindringen för de stora medborgargrupperna har varit mycket blygsam, ett hundratal kronor per år. Det kan då sannerligen inte betraktas som en vitaminspruta.

Folkpartiet för sin del lovar dels ökad u-hjälp, dels en allmän sysselsättningsförsäkring.

Det skall bli spännande att se alla dessa förslag materialiseras i motioner. Vi väntar alltså med spänning på oppositionens budgetförslag.

Arbetsmarknadssituationen är långt ifrån ljus, och det är särskilt den äldre

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

arbetskraften som har de största svårigheterna. KSA-utredningen, som har till uppgift att försöka åstadkomma förslag till ersättning åt dem som blir arbetslösa, har ju i första hand koncentrerat sig på att lösa den äldre arbetskraftens problem, och vi hälsar med tillfredsställelse att regeringen så snabbt aviserar en proposition, som i huvudsak bygger på kommitténs enhälliga förslag.

Herr Wedén försökte göra troligt att det förslag, som regeringen nu kommer att framlägga och som bygger på utredningens förslag, skulle innebära ett snabbt genomförande av ett krav som man fört fram från folkpartiet. Redan i höstas kunde jag konstatera att det inte var med sanningen överensstämmande. Det är alltså fullständigt felaktigt att påstå att herr Wedén kan ta åt sig äran av ifrågavarande förslag. Det kan illustreras med fabeln om tuppen som på fullt allvar tror att solen går upp därför att han gal. Det är ungefär det samband som finns mellan folkpartiförslaget och det förslag som regeringen kommer att lägga fram.

Kommittén skall vidare enligt sina direktiv undersöka alla möjligheter för att få till stånd ett effektivt skydd för alla som blir arbetslösa. Kommittén skall också undersöka huruvida en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring är nödvändig. Den frågan diskuterades så grundligt här i kammaren både under den allmänpolitiska debatten i höstas och i en särskild interpellationsdebatt att jag inte skall gå in på den frågan närmare här i dag. Men det är klart att vi som arbetar inom utredningen skulle tycka att det vore värdefullt att få några anvisningar om var folkpartiet hamnar, när det nu tvingas konkretisera sina allmänt hållna och välvilligt rundhantade löften om en som man kallar allmän sysselsättningsförsäkring.

Herr Hedlund var mycket försiktig på den punkten och tog avstånd från benämningen »sysselsättningsförsäkring». Han kallade det för någonting

rimligare, nämligen inkomstförsäkring. Herr Hedlund var också beredd att acceptera ett långsamt inväxande och sade, att man får tänka sig en inkomstförsäkring som växer fram steg för steg, dock inte för små steg åt gången.

Men vi väntar alltså på ett förslag från folkpartiets sida som mer konkret anvisar vart man är på väg. Det finns faktiskt anledning att ställa en hel rad frågor. Hur tänker sig folkpartiet att man skall göra med de frivilliga arbetslöshetskassorna för att ta ett exempel? Hur skall man kunna tillvarata deras erfarenheter och kunnande som man har lovat? Jag tror att den fackliga rörelsen — och det gäller både tjänstemän och LO-anslutna — är mycket angelägna att få svar på den frågan. Det är också av intresse att få veta vilka grupper försäkringen skall omfatta och hur mycket den får kosta. Vissa folkpartiuppslag har beräknats kosta 1,8 miljard kronor.

Nu kan folkpartiet naturligtvis säga att det är KSA-utredningens sak att utarbeta förslag till lösningar då det gäller detaljerna medan folkpartiet bara har att ange allmänna riktlinjer. Men svaren på de frågor jag ställt är dock av avgörande betydelse för utformningen av arbetslöshetsförsäkringen, eller sysselsättningsförsäkringen som ni kallar den. Folkpartiet har ju bestämt sig för en sådan försäkring, och det skall därför bli intressant att i motionerna se hur de tänkt sig att försäkringen skall se ut, ty det hjälper inte med några allmänna riktlinjer beträffande sysselsättningsförsäkringen utan det krävs förslag till konkreta åtgärder som kan genomföras, och detta snart.

Herr talman! Jag hade nu tänkt sluta mitt inlägg men vill tillägga några ord. Efter den diskussion som förts sedan den parlamentariska nämnden lämnat sitt betänkande finner jag det angeläget att göra en deklaration.

Kommunisterna har gjort ett stort nummer av betänkandet, särskilt den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

del som rör registreringen. Det är nu alldeles klart utsagt att regeringen intagit den ståndpunkten att äsiktsregistrering inte skall ske. Detta stod ju klart redan samma dag som nämnden lämnade sitt betänkande. Den socialdemokratiske riksdagsgruppen har ställt sig bakom regeringens ståndpunkt och bestämt sagt ifrån, att medlemskap i politiskt parti inte bör bli föremål för registrering utan att det finns särskilda skäl härför. En person som är kommunist skall alltså inte av det skälet registreras. En person däremot vars handlande ger anledning till misstankar skall givetvis registreras och detta, herr talman, oavsett om vederbörande är socialdemokrat, folkpartist, högerman, kommunist eller nazist.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar att behöva besvära kammarens ledamöter, men herr Bengtsson i Varberg gjorde vissa uttalanden som måste bemötas.

Herr Bengtsson talade på ett sådant sätt om standardstegringen av folkpensionerna efter 1968, att många lyssnare måste ha fått intrycket att stegringen är någonting som tidigare motarbetats av oppositionen. Jag tror att alla som varit med här i riksdagen någon tid erinrar sig att rätta förhållandet är precis det motsatta. I folkpartiet och i centerpartiet har vi med skärpa drivit den frågan på ett mycket tidigt stadium i samband med införandet av ATP, och då möttes vi av en sval, för att inte säga i början ovillig inställning i det socialdemokratiske partiet, en inställning som alltså senare ändrades.

Det är samma förhållande beträffande frågan om folkpensionärernas standardökning varje år i stället för vartannat år, men det nämnde inte herr Bengtsson i Varberg.

Vad sedan arbetsmarknadspolitiken beträffar nämnde herr Bengtsson några motioner i ärendet från slutet av 1950-talet. Men bakgrunden till de motioner-

na var — tvärt emot vad man kunde få intryck av när man lyssnade till herr Bengtsson — att vi ville föra över arbetsmarknadspolitiken från att i stor utsträckning bygga på beredskapsarbeten till att i stället bygga på omskolningen. Vi hade alltså en direkt positiv inställning där, inte den nedvärdering som herr Bengtsson ville göra gällande. Denna vår inställning fullföljdes också senare av Bertil Ohlin, som satt med i arbetsmarknadsutredningen. Det är riktigt att vi under ett år här i riksdagen yrkade på en viss nedskärning av anslagen till beredskapsarbeten, men herr Bengtsson skulle ha varit mera objektiv om han också nämnt att vi under senare år har yrkat på en ökning av anslagen till omskolningsverksamheten.

Herr Bengtssons framställning var alltså helt felaktig. Han anklagade mig också för oriktiga uppgifter i samband med det väntade förslaget från regeringen rörande den äldre arbetskraften och citerade det gamla ordspråket om tuppen som gal och solen som går upp. Jag har emellertid det intrycket att efter det initiativ som folkpartiet tog i januari förra året har både regeringen och herr Bengtsson börjat gala ganska mycket i den frågan, och det tycker jag för sakens skull är mycket bra.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wedén lyssnade uppenbarligen inte på mitt anförande — eller han ville kanske inte höra vad jag sade. När jag talade om folkpensioneringen 1958 var det för att belysa oppositionens förmåga att ställa prognoser. När vi 1958 behandlade ATP-frågan och beslöt om höjningarna av folkpensionerna fram till 1968 hade vi formellt precis samma ståndpunkt som herr Wedén, som först långt senare ställde sig bakom förslaget att höjningarna skulle göras varje år. Ty då hävdade folkpartiet, att om vi genomförde ATP löpte vi stor risk att inte kunna höja folk-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

pensionerna. Man skrämde alltså folkpensionärerna med ATP. Och just herr Ohlin var den som då förde folkpartiets talan. Han sade att man kunde räkna med att folkpensionärerna efter 1968 inte skulle få någon andel av standardhöjningen. Om vi genomförde ATP skulle nämligen produktionsökningen bli långsammare, bostadsbyggandet mindre o. s. v.

Det var på den punkten jag ledde i bevis att folkpartiet hade fel och att partiets prognoser var helt oriktiga. Folkpensionärerna har ju i år fått exakt vad vi lovade. Och vi har inte motsatt oss en höjning av folkpensionerna efter 1968. Vi har bara ansett det onödigt att sätta i gång en utredning om den saken förrän frågan bleve aktuell; och när den blir det kommer det att finnas ett förslag i ärendet.

Herr Wedén skall inte försöka att nu komma ifrån att man i folkpartiet 1958 var mycket ljumt inställd till arbetsmarknadspolitiken. Vad folkpartiet då krävde var en nedskärning av anslaget till arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

För övrigt gick det då som en röd tråd genom hela folkpartipolitiken att man skulle dra in på det sociala fältet. Man talade om missbruk o. s. v. i detta sammanhang. Det är alltså odiskutabelt att folkpartiet ville skära ned anslaget till arbetsmarknadspolitiken.

Det folkpartiförslag som enligt folkpartiet ligger till grund för stödet åt de äldre arbetslösa har vidare, herr Wedén, ingenting gemensamt med det förslag, som lades fram av den kommitté, där jag deltagit, och som utgör underlag för den regeringsproposition som snart kommer att framläggas.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt att vi i samband med ATP-reformen uttalade farhågor för hur det skulle kunna gå för folkpensionärernas standardhöjning efter 1968. Herr Bengtsson i Varberg

menar nu att dessa prognoser slog fel. Ja, jag är glad att de slog fel, och att de gjorde det tror jag har ett visst samband med den aktivitet som vi utövade i detta avseende.

Vi väckte ju motioner om att man på ett tidigt stadium skulle undanröja osäkerheten och ge ett löfte till folkpensionärerna om att de skulle få sin standardhöjning även efter 1968. Dessa motioner röstade socialdemokraterna emot. Jag är mycket tillfredsställd med att man nu har ändrat inställning inom herr Bengtssons parti på denna punkt.

Beträffande arbetsmarknadsanslagen har jag redan förklarat hur det ligger till. Det förhåller sig, tvärt emot vad herr Bengtsson sade i sitt första anförande, så att vi har önskat satsa mera på omskolningen och mindre på beredskapsarbetena. De förslag vi framlagt har något år innehållit en begäran om sänkta anslag med tanke på beredskapsarbetena, andra år yrkande om höjda anslag med tanke på omskolningsverksamheten. Så ligger det till, men jag förstår att herr Bengtsson tycker att det är litet tråkigt att det förhåller sig på det sättet.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s) kort genmäle:

Herr talman! Vad man förutspådde i samband med ATP-reformen 1958 var att vi om ATP genomfördes komme att få en mycket mindre produktionsökning i vårt land. Genomförandet av ATP skulle komma att medföra så stora besvärligheter i vårt land att vi av detta skäl inte skulle kunna ge folkpensionärerna någon förbättring och inte heller kunna genomföra någon reallöneökning för de anställda.

Nu säger herr Wedén att det var tack vare folkpartiet som dessa prognoser slog fel. I vilket avseende har herr Wedéns parti medverkat till att produktionsökningen trots ATP blivit så tillfredsställande, att vi kunnat uppfylla alla de löften vi gav folkpensionärerna?

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Det sägs ibland att den politiska debatten och hela det politiska klimatet i vårt land just nu har en hög temperatur därför att vi i höst får ett mycket viktigt val till riksdagens andra kammare. Det ligger väl något i detta påstående. De borgerliga partierna har den söta regeringslukten i näsborrarna, och detta bestämmer deras politiska uppträdande i stort som i smått.

De vet inte om de vågar vara överens för att inte från mittenpartierna skrämma bort väljare som avskyr högerpolitik. De vet inte om de vågar ha olika meningar för att inte ge intryck av att fullständigt sakna regeringsalternativ. Det enda man för tillfället med säkerhet kan säga om de borgerliga partierna är att de vill ha regeringsmakten. Någon annan fast utformad politik har de inte.

Det hetare politiska klimatet beror emellertid enligt min mening inte väsentligen på närheten till valet. Det är i stället objektiva skeenden såväl internationellt som i det svenska samhället som får det att hetta till. Grundvalen är skärpta motsättningar.

Internationellt handlar det framför allt om den alltmer tillspetsade motsättningen mellan de utplundrade folkens nationella och sociala befrielsekamp mot världsimperialismens — framför allt Förenta staternas — försök att slå ned revolterna och bevara det gamla systemet av exploatering. Denna världsomspännande kamp påverkar också vårt land — vi är indragna i den.

Inom det svenska samhället handlar det framför allt om motsättningen mellan de produktiva krafternas utveckling och de kapitalistiska äganderätts- och maktförhållandena. Kapitalismen har blivit föråldrad och otidsenlig. Den står i vägen för människornas krav på trygghet till liv, sysselsättning och inkomst, på jämlikhet i förhållandet mellan medborgarna, på inflytande för alla över det

som är grunden för vår existens, produktionen, i enlighet med de demokratiska idealen.

De skärpta motsättningarna kommer till uttryck i Förenta staternas brutala utrottningskrig i Vietnam, i det allt svårare läget för de fattiga folken, i växande arbetslöshet, i ökade klyftor mellan fattiga och rika, d. v. s. bristen på jämlikhet, i polisattacker för att slå ned demonstrationer mot Förenta staternas krig i Vietnam, i försök att få riksdagen att legalisera den åsiktsregistrering och den personförföljelse som byggts upp till ett system med SÄPO som utgångspunkt. Dessa olika företeelser är ingalunda oberoende av varandra utan har tvärtom ett samband.

Läget för mer än en miljard människor i de s. k. u-länderna fortsätter att försämrast. Ökningen av inkomsten per invånare är i u-länderna genomsnittligt 2 dollar mot 60 dollar per år i de utvecklade länderna. U-ländernas andel av världsexporten har sjunkit kraftigt; köpkraften hos deras export har fortsatt att minska. Deras skuldbörda ökar däremot. Räntebetalningarna slukar snart hela inflödet av resurser. De växlar som utställdes vid den första UNCTAD-konferensen år 1964 har icke infriats av de rika länderna; dessa har inte på något avgörande sätt ändrat sin politik gentemot de fattiga länderna.

Dessa bittra uttalanden görs som bekant i dokumentet från u-ländernas konferens i Alger. Skall UNCTAD II i New Delhi, som börjar den 1 februari, ge ett bättre resultat inte bara i ord utan i handling? Vi vet alla att det handlar om för världen avgörande frågor. Det vore rimligt att riksdagen före konferensens början den 1 februari bereddes tillfälle att grundligt diskutera den instruktion som skall gälla för Sveriges delegation. Jag hoppas därför att handelsministern snarast besvarar min interpellation i denna fråga.

En fullständig lösning av u-ländernas problem är tyvärr knappast nära-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

liggande. Den kräver mycket genomgripande förändringar såväl i de internationella relationerna som inom dessa länder själva. Det är nödvändigt att göra slut på utplundringen och på hela det imperialistiska systemet. Mer och mer utvecklas och växer också den tanken att en politisk, social och ekonomisk revolution är nödvändig i de fattiga länderna för att en fast grundval skall kunna läggas för deras framåtskridande. Stöd åt nationella och sociala befrielserörelser är därför en viktig del av varje realistisk u-landspolitik.

Men vi kan också, herr talman, ge ett bidrag genom att verka för en total förändring av de internationella handelsrelationerna, som hittills inneburit att de rika länderna gynnat sig själva på de fattiga ländernas bekostnad. Det är här som handels- och utvecklingskonferensen kommer in. Då jag förmodar att riksdagen får en särskild debatt om dessa frågor skall jag nu bara uttala åsikten att den svenska delegationen helhjärtat måste stödja u-ländernas krav. Det gjorde man som bekant inte på alla punkter vid den första konferensen.

Flera andra problem i detta sammanhang får jag också återkomma till. Det gäller det svenska biståndets storlek, där vi anser en snabbare ökningstakt nödvändig. Det gäller biståndets fördelning, där nu på allvar måste tas upp diskussionen huruvida svenskt bistånd skall lämnas till stater med reaktionära regimer. Det gäller också regeringens kapitulation inför de borgerliga kraven på statliga garantier för privata kapitalinvesteringar i u-länderna — en reträtt som är lika avslöjande som den kan visa sig olycklig.

Herr talman! Det krig som Förenta staterna för i Vietnam är en fortsättning på det kolonialkrig som Frankrike tidigare förde i detta land. Att kolonialkrigen ändrat form förändrar inte detta grundläggande faktum. Nu handlar det inte enbart om att slå under sig ett enstaka

land, utan om krig som ingår i kampen för att bevara det imperialistiska utplundringssystemet över huvud taget. USA:s krig mot Vietnam förs samtidigt i ett läge där alla förhållanden — även risken för krig och utrotning genom atomdöd — i hög grad har internationaliserats. Förenta staternas militära mord på människor i Vietnam innebär folkutrotning och försök att undertrycka demokratisk och nationell frihet, men de innebär också stor risk för ett tredje världskrig. Många menar att starka krafter i USA medvetet satsar på att få i gång ett avgörande krig mot Kina. Därmed skulle den nya världsbranden vara ett faktum.

Hos det svenska folket finns en stark indignation och opposition mot Förenta staternas krig i Vietnam. Det motsvarar inte våra ideal om hur världen bör vara inrättad att en stor militärmakt förintar människor och undertrycker ett litet folks frihet. Vad USA gör i Vietnam står i stark kontrast till föreställningar som funnits om Förenta staternas politik. Fruktan för ett nytt världskrig spelar också in.

Indignationen är stark och kommer ibland till mycket tillspetsade uttryck särskilt bland ungdomen. Man tycker att regering, riksdag, partier och folkrörelser gör för litet för att uttrycka vårt avståndstagande till och fördömande av Förenta staternas anfallskrig. Denna kritiska inställning är enligt min mening berättigad. Det görs alldeles för litet i vårt land — av oss alla — för att bygga en stark rörelse för solidaritet med och stöd åt det vietnamesiska folket, åt FNL och Demokratiska Republiken Vietnam. Politiker från olika partier säger ibland några ord — i remissdebatter och i andra sammanhang — men samtidigt gynnar den faktiska svenska politiken på olika sätt Förenta staterna.

Regeringen och riksdagen har icke fördömt och tagit avstånd från Förenta staternas anfallskrig. Detta måste göras! Sverige har icke avbrutit förbindelserna

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

med marionettregeringen i Saigon och icke upprättat diplomatiska förbindelser med regeringen i Demokratiska Republiken Vietnam. Detta borde vi också göra!

Svenska företag, såsom Sentab med vägbyggen i Thailand för USA:s pansar, Svenska Flygmotor med leveranser av motordelar till ett amerikanskt rustningsföretag, SAAB och flygvapnet med förbättringar av en amerikansk robot — vilken får disponeras av US Air Force — stöder på olika sätt Förenta staterna. Den svenska staten stöder Världsbanken, som i sin tur på olika sätt stöder USA:s kringsansträngningar. Detta måste bringas att upphöra!

När Förenta staterna på grund av sina utgifter för kriget i Vietnam får valutasvårigheter och måste vidta vissa restriktioner förklarar den svenska regeringen sin förståelse för dessa åtgärder. Den borde i stället ha förklarat att den enda riktiga lösningen på USA:s valutaproblem är att upphöra med kriget i Vietnam.

Är det egendomligt — mot denna bakgrund — om svenska ungdomar, som är förbittrade över att den amerikanska stormakten får hålla på och mörda folk i Vietnam, drivs att tillgripa tillspetsade uttryck för sin indignation? Jag anser inte att äggkastning mot diplomater är en lämplig metod för att demonstrera, men jag har heller ingen respekt för dem som lågar av indignation när en amerikansk diplomats rock blir nedsmutsad men tiger still när människor i tusental bränns till döds av napalm, tillverkad av de oljebolag från vilka vi köper vår bensin och utkastad på order av den amerikanska regeringen med vilken vi upprätthåller goda och vänskapliga förbindelser.

Demonstrationer skall utvecklas på ett värdigt och effektivt sätt, det är riktigt. Om de som beskärmar sig så mycket över nuvarande former för demonstration i stället själva demonstrerade litet mera mot Förenta staternas utrotnings-

krig i Vietnam, skulle detta säkert påverka demonstrationernas karaktär. Det är, herr talman, djupt tragiskt när det uppstår en klyfta mellan de folkvalda representanterna och en växande del av det folk som de skall representera. Det är särskilt tragiskt när det gäller ungdomen och en avgörande internationell fråga som vietnamkriget.

Det rätta sättet att lösa detta problem kan inte vara att sända ut polis med batonger och hästar för att med fysiskt våld mot ungdomar tvinga dem att avstå från demonstrationer. Lag och ordning skall upprätthållas, men till de demokratiska rättigheterna hör också rättigheten och plikten att demonstrera mot det som är vrängt och orätt i samhället och världen. Myndigheterna bör akta sig noga så att deras åtgärder icke blir ett försvar för våldets lag och för krigets ordning. Så uppfattas polisåtgärderna av de unga demonstranterna. Jag vill upprepa det krav som jag tidigare ställt i brev till statsministern, nämligen att omständigheterna vid de brutala polisingripandena den 20 december här i Stockholm skall undersökas av en ofientlig kommission med representanter bl. a. för samtliga riksdagspartier.

Herr talman! Utvecklingen under de senaste åren inom vårt eget land har gett grundstötten åt två illusioner, som under lång tid varit rätt allmänt spridda. De förekom flitigt i socialdemokratins förkunnselse. Den ena var att sysselsättningsfrågorna nu egentligen var lösta. Ekonomiska kriser och mera omfattande arbetslöshet behövde inte längre förekomma. Det gällde bara att tillämpa den teknik som man utvecklat. Den andra illusion som spreds var att utvecklingen snabbt gick i riktning mot utjämning och ökad jämlikhet. Visserligen fanns skillnader kvar mellan medborgarna, men det var bara en tidsfråga när välfärdssamhället definitivt hade segrat och klasserna försvunnit.

I dag är det svårt för statsråden att resa ut i landet och upprepa dessa på-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

stående. Vi har en betydande arbetslöshet. Många löntagare, såväl arbetare som tjänstemän, känner stor oro för arbete och inkomst. Det erkänns numera allmänt att utvecklingen inte har gått mot ökad jämlikhet under de senaste åren. Klyftan mellan fattiga och rika när det gäller fördelningen av inkomster och förmögenheter har snarast ökat. Låglönegruppernas problem är olösta. Klasssamhället finns kvar, och dess yttningar framträder starkt på de flesta samhällsområden. Talet om välfärds-samhället låter för de arbetslösa och låginkomstgrupperna som ett hän.

Att man med en viss framgång tidigare förde kampen mot arbetslöshet och för inkomstutjämning skrev socialdemokratin givetvis som en tillgång på sitt balanskonto. Den har inte varit lika angelägen att axla ansvaret för den nya arbetslösheten och för de vidgade inkomstklyftorna. Ändå handlar det här om inslag i det kapitalistiska utvecklingsmönster som regeringen följer i sin politik. Den förvaltar samhället i stället för att förvandla det. Socialdemokratin bär, genom sin starka ställning hos folket och i riksdagen, en viktig del av skulden för de nuvarande utvecklingstendenserna.

Genom en politik som medvetet syftar till att omforma samhället i socialistisk riktning skulle andra resultat ha kunnat uppnås beträffande sysselsättningen och jämlikheten.

Det har från flera håll i debatten anmärkts på den förnöjsamhet som regeringen i finansplanen visar över det aktuella sysselsättningsläget. Man må hänvisa så mycket man vill till förhållandena i Västtyskland och andra länder, såsom finansministern här har gjort, men faktum kvarstår att arbetslösheten i vårt land nu är större än vad medborgarna vill fördraga. Jag skulle ha dröjt längre vid denna aspekt, om man inte från borgerligt håll gjort liknande påpekanden. Dessa anser jag vara uttryck för hyckleri. Arbetslösheten är en produkt

av det kapitalistiska system och den planlöshet som de borgerliga partierna slår vakt om. De enda som tjänar på arbetslösheten är de kapitalistiska företag som söker förbättra sin lönsamhet genom att avskeda folk, d. v. s. de företag som högern och folkpartiet i alla lägen försvarar. Men klagomålen från *detta* håll över sysselsättningsproblemen kan då inte tas på allvar. Menar ni allvar, ledamöter av de borgerliga partierna, måste ni lämna er borgerliga uppfattning och i stället bli socialister!

En debatt har börjat inom arbetarrörelsen om jämlikhetsproblemen. Begreppet jämnare inkomstfördelning nämns på ett ställe i finansplanen, men detta är ord utan täckning. Det beror därpå, att de förslag som samtidigt ställs är helt otillräckliga för att skapa något av jämlikhet. Här behövs angrepp på alla fronter för att få till stånd bättre förhållanden för låglönearbetare och andra låginkomstgrupper för att minska klyftorna vid fördelningen av inkomster och förmögenheter. Detta kommer att vara en avgörande fråga för hela arbetarrörelsen under detta årtionde.

Själva finansplanen erbjöd i år inga större överraskningar vare sig på utgiftssidan eller på inkomstsidan. Varje sittande regering hade väl ansett sig tvungen att öka anslagen till arbetsmarknadspolitiska åtgärder i nuvarande läge, men det kan gott sägas även av en icke medlem i regeringspartiet, att regeringen här ökat anslagen bra. Det är också tacknämligt att regeringen icke har anslutit sig till tankegångarna hos den familjepolitiska kommittén och dess förslag i höstas. Barnfamiljerna måste emellertid bli föremål för kraftfullare insatser än som utlovats i finansplanen. Højningarna av folkpensionerna är välkomna men löser inte problemen för de pensionärer som saknar ATP-pension — och inte för några andra pensionärer heller, för den delen.

Ökningen av u-landsstödet måste anses otillräcklig. Däremot hade det varit

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

angeläget att regeringen pressat ned militärutgifterna i stället för att öka dem.

När det gäller inkomstsidan kan vi inte acceptera den övergång till mervärdeskatt som regeringen föreslår. Skattepolitiken har under de senaste åren utvecklats i felaktig riktning. Den har blivit mera odemokratisk, vilket sammanhänger med den starka ökningen av den indirekta och av den kommunala beskattningen. Övergången till mervärdeskatt är ytterligare ett steg i samma riktning. Visserligen agerar finansministern med en viss försiktighet, men tendensen är klar: den indirekta beskattningen ökar ännu mer.

Enligt vår åsikt borde man i stället satsa på en demokratisk skattereform. Den bör innesluta en ändrad kostnadsfördelning mellan stat och kommun som möjliggör sänkta kommunalskatter, åtgärder mot skattefusket, skärpt beskattning av kapital- och spekulationsvinster, skärpt beskattning av stora förmögenheter och arv. Reklamutgifter och utgifter för representation vid företagen bör ej vara avdragsgilla. Konsumtionsbeskattningen bör ges ett progressivt inslag genom skärpt beskattning av dyrare varor. En sådan skattereform kunde bli ett av de nödvändiga bidragen till en jämnare fördelning i samhället.

I argumenteringen för övergång till mervärdeskatt har det sagts att denna omfördelning av skattebördan skulle vara nödvändig också för att hjälpa upp sysselsättningen. Argumentet är enligt min mening falskt. Företagens lönsamhet är inte dålig, och den har förbättrats under det senaste året. Nu väntar man en konjunkturuppgång internationellt. Övergången till mervärdeskatt är emellertid ett medel till att stärka kapitalismen på löntagarnas och konsumenternas bekostnad. Så långt är det anförda argumentet riktigt. Det bör emellertid observeras att många stora företag medvetet skär ned sin arbetsstyrka i

Sverige. Motivet kan vara att de vill flytta sina produktionsresurser utomlands, där profitterna är större, eller att de allmänt vill förbättra sin s. k. lönsamhet. Det är detta som utgör den kapitalistiska strukturrationaliseringen.

Det finns alltså inga som helst garantier för att sysselsättningen skulle öka därför att företagens vinstläge ytterligare förbättras genom skatteåtgärder eller på annat sätt. Det är därför också mycket osäkert om finansministern räknar rätt när han tror på bättre sysselsättningsförhållanden längre fram på året. Men om detta skulle visa sig vara riktigt, vilka garantier kan han då ge för att prisstegringen skall kunna begränsas? Tidigare har det alltid varit en trossats hos herr Sträng att full sysselsättning måste åtföljas av en viss prisstegring och inflation. Nu räknar finansministern både med bättre sysselsättning och mindre prisstegring. Hur går det konststycket ihop? Eller har de de gamla teorierna visat sig vara felaktiga?

Uppgången i det ekonomiska läget förefaller icke säker. Det är möjligt att man i finansdepartementet nu tar fel på samma sätt som man gjorde i januari i fjol. Vissa generella åtgärder såsom sänkning av räntan och minskning av omsättningsskatten måste enligt vår mening diskuteras på allvar.

Herr talman! Åsiktsförtryck och polisingripanden mot åsikter förekommer i en rad länder. Människor har mördats i hundratusental för sina åsikter, såsom för inte länge sedan skedde i Indonesien. De sätts i fängelse för sina åsikter, såsom sker i dagens Grekland och i vår EFTA-partner Portugal. I de socialistiska länderna förekommer också attacker mot åsiktsfriheten och uttryck för polisvalde.

Åsiktsförtryck måste fördömas var detta än förekommer. Krav på öppna rättegångar måste ställas som ett led i upprätthållandet av rättssäkerheten. Vid en nyligen avslutad rättegång i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Moskva förekom sådana restriktioner, att den offentliga insynen inskränktes. Jag kan nämna att vårt parti i ett brev till Sovjetunionens kommunistiska parti kritiserat dessa förhållanden.

Äsiktsförtryck möjliggöres genom registrering av åsikter. I det utlåtande som nyligen framlagts av parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären medges i sak att äsiktsregistrering förekommer i vårt land genom att personer, som är medlemmar i eller sympatiserar med vissa politiska partier, av denna grund införes i säkerhetspolisens register. Detta har förut bestritts bl. a. av ledamöter av regeringen.

I nämndens utlåtande medges också att personer som är medlemmar i eller sympatiserar med vissa politiska partier, d. v. s. har vissa åsikter, såsom grupp uteslutes från möjligheten att erhålla vissa statliga och andra befattningar. Enligt min bestämda åsikt står bägge dessa företeelser i strid med regeringsformens § 16, vars allmänna innehåll är att alla medborgare inom lagens gränser skall ha samma rättigheter. Jag har därför begärt att justitieombudsmannen skall vidtaga erforderliga åtgärder för att dessa brott mot grundlagen bringas att upphöra, den eller de ansvariga för dessa brott tilltalas i laga ordning samt den rådande osäkerheten för medborgarnas rättigheter avlägsnas.

Jag vill gärna erkänna att den parlamentariska nämnden förefaller att i vissa stycken ha ansträngt sig för att differentiera den s. k. personkontrollen och för att skapa större öppenhet omkring dessa frågor. Men den föreslår samtidigt att hela detta system med äsiktsregistrering skall vara kvar och att personer tillhörande vissa politiska partier alltså skall vara uteslagna från vissa tjänster. Den föreslår alltså att detta orättfärdiga system öppet skall accepteras av regering, riksdag och allmänhet. Detta förslag innebär enligt

min åsikt en direkt uppmaning till brott mot rikets grundlagar.

Det bör också sägas att det framlagda utlåtandet är mycket hafsigt skrivet och partiskt i sin framställning. Jag är inte ensam om denna åsikt, såsom framgått av pressens kommentarer. Den terminologi man använder syftar hela tiden till att suggerera fram vissa slutsatser. När Sovjetunionen agerar talar man om den kommunistiska underrättelseverksamheten. När Förenta staterna är inblandat användes termen spionage av västmakter. Varför benämner man inte det senare borgerlig underrättelseverksamhet? Då hade termerna använts likartat.

På flera ställen söker man i texten sammankoppla överste Wennerströms spionageverksamhet med vad man kallar »personer med kommunistisk anknytning» och »verksamhet från kommunistiskt håll», trots att Wennerström veterligen inte visade någon sympati för den radikala arbetarrörelsen i vårt land utan tillhörde helt andra kretsar i samhället.

Det resonemang som förs i nämndens utlåtande är i själva verket mycket komprometterande för vår neutralitetspolitik. Det märks att herrar Wedén och Hernelius varit inspiratörer. Den nuvarande folktopledaren har varit en varm anhängare av tanken att Sverige borde ansluta sig till Atlantpakten, och ränderna går tydligen inte ur så lätt.

I utlåtandet resonerar man som om det enda krigsfall vi kan räkna med är ett krig mot Sovjetunionen. Så resonerade man under det kalla kriget, men vill verkligen socialdemokraterna och centerpartiet göra det också i dag? I så fall står det dåligt till med vår neutralitetspolitik.

I dag erkänns allmänt att Förenta staterna är en aggressiv makt som för krig. Herr Ohlin har i många år varit ordförande i Svensk-amerikanska sällskapet. Herrar Wedén och Hernelius

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

är varma anhängare av Förenata stater-
nas politik i huvudsak. Om det fanns
någon logik i vad parlamentariska
nämnden skriver och säkerhetspolisen
gör borde man snarast betrakta dessa
personer som säkerhetsrisker under nu-
varande förhållanden.

Herr talman! Jag ber att få påpeka
att detta inte är någon angivelse till
säkerhetspolisen från min sida utan en-
dast är ett försök att teoretiskt tillämpa
nämndens suspekta resonemang på ak-
tuella förhållanden.

Vad som är mest upprörande i parla-
mentariska nämndens utlåtande är gi-
vetvis att den utan att förete någon be-
visning i sak påstår »att från kommu-
nistiskt håll göres systematiska försök
att infiltrera säkerhetstjänsten och för-
svaret samt att bakom detta måste ligga
avsikter som icke kan vara förenliga
med rikets intressen». Detta skrivs på
sådant sätt att man direkt hänvisar till
vårt parti. Om parlamentariska näm-
nden inte hade haft för avsikt att resa
beskyllningar mot eller kasta en skugga
över vänsterpartiet kommunisterna bor-
de man uttryckt sig på ett annat sätt.

Jag säger detta eftersom en del tid-
ningar och debattörer nu låtsas vara
oskulder, klagar över att vi svarar på
angreppet och skriver att detta är opå-
kallat. Deras skrivelser om oss just nu
påminner om det gamla franska ord-
språket: Detta djur är mycket elakt;
när man angriper det, försvarar det sig.

Herr talman! Jag vill också påtala
det anmärkningsvärda förhållandet —
något som kammarens ledamöter säkert
observerat — att ingen av de föregåen-
de talarna med undantag för herr
Bengtsson i Varberg sagt ett enda ord
om utlåtandet från den parlamentariska
nämnden. Dessa talare representerar
ändå de fyra partier som var företräd-
da i nämnden. Herr Bengtsson, som allt-
så utgjorde det enda undantaget, fram-
ställde sig närmast som motståndare
till nämndens slutsatser och rekomen-
dationer. Man har från dessa partiers

sida slagit upp saken stort i sina tid-
ningar, men i denna debatt har man
tigit som musslor. Detta gäller även herr
Wedén, som ändå själv skrivit under
nämndens utlåtande. Herr Wedén kom
annars ända bort till Kina i sitt inlägg,
men det mer näraliggande SÄPO ville
han inte låtsas om. Hur skall man tolka
denna blygsamhet efter alla braskande
rubriker i pressen? Har man redan
märkt att det är en bumerang man kas-
tat, som slår tillbaka mot de egna posi-
tionerna?

Parlamentariska nämndens ordföran-
de har vägrat en representant för vår
riksdagsgrupp att ta del av det mate-
rial som ligger till grund för de påstå-
enden och beskyllningar som görs. Re-
presentanter för fyra politiska partier
i riksdagen upphöjer sig alltså till do-
mare över ett femte politiskt parti och
vägrar att öppet redovisa det material
man stöder sig på.

Angreppen görs genom resonemang
som i många fall utmanar löjet. När vår
partikongress i fjol i det nya partipro-
grammet skrev in partiets anslutning
till parlamentarism och flerpartisystem,
använder man nu oppositionen från en
liten obetydlig grupp som bevis för att
övervakning av partiet är nödvändig.
Man medger att officiella företrädare
för kommunistpartiet — inte ens par-
tiets namn har man brytt sig om att ta
reda på — vill uppnå sitt reformpro-
gram med demokratiska medel. Man
tillägger emellertid: »Dessa förklaring-
ar kan vara uppriktigt menade; det är
svårt att yttra sig därom med bestämd-
het.» På samma pregnant språk kun-
de man om en viss nämnd säga: »Leda-
möterna i nämnden kan vara hederliga;
det är svårt att yttra sig därom med
bestämdhet.»

Det är väsentligt att fastslå att rege-
ringen bär ansvaret för skapandet och
upprätthållandet av hela detta system
av äsiktsregistrering och personförföl-
jelse. Det är den som fattat de avgö-
rande besluten. Detta ansvar kan den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

inte komma undan. Om den nu slagit till en viss reträtt, förskräckt över de reaktioner inom och utom det egna partiet, som avslöjandet av åsiktsregistreringen framkallar, får framgå av det inlägg som jag förmodar att statsministern kommer att göra.

I parlamentariska nämndens utlåtande bringas vissa historiska fakta i erinran. I februari 1940 genomfördes på order av den socialdemokratiska socialministern och under trycket av det aggressiva Hitlertyskland en husundersökning i hela riket dels på kommunistiska partiexpeditioner, redaktioner och andra liknande lokaler, dels hos enskilda kommunister i ledande ställning. Tusentals poliser deltog i operationen. Härigenom fick säkerhetstjänsten — eller Hestapo som den kallades på den tiden — material för komplettering av registret, framhåller den parlamentariska nämnden i sitt utlåtande. Men den glömmer att tala om att den icke fick material för ett enda åtal, med undantag för ett åtal mot en norsk patriot, som sedan utlämnades till Hitler och mördades i Hitlertyskland. Ansträngningarna att förbjuda vårt parti omintetgjordes. I alla länder visade sig kommunisterna vara goda patrioter i motståndskampen mot nazismen.

Herr talman! I dag är det längre till krigsskådeplatserna, men man skall inte lyckas att misskreditera vårt parti för folket denna gång heller. Vi är vuxna ur den svenska jorden, och ingen skall kunna ta ifrån oss vår rätt att kalla oss svenska patrioter och samtidigt goda internationalister.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Herr Hermanssons anförande föranleder mig att göra några deklARATIONER som kanske med hänsyn till tiden blir mera kortfattade än ämnets vikt i och för sig skulle kräva.

För det första vill jag säga att det inte råder någon tvekan om var den svenska

regeringen står i förhållande till Vietnam och det amerikanska kriget där. Vi har gjort absolut klarläggande uttalanden på denna punkt både vid våra samtal med representanter för den amerikanska regeringen och vid våra offentliga deklARATIONER. Jag kan bl. a. hänvisa till de anföranden som hölls i samband med den extra partikongressen i höstas. Varje försök från herr Hermanssons sida att — som han gjorde i början av sitt anförande — framställa den socialdemokratiska regeringens hållning som vacklande och i behov av klarläggande är alltså baserat antingen på illvilja eller på okunnighet om det faktiska förhållandet.

För det andra vill jag deklarerat att vi håller styvt på demonstrationsrätten, och vi kommer att fortsätta med det både av respekt för den demokrati som vi undan för undan varit med om att forma och av respekt för rörelsens traditioner. Vi har själva utvecklat en betydande aktivitet när det gällt att skapa de traditioner under vilka demonstrationer förs i vårt land. Jag vågar påstå att även i situationer då läget varit utomordentligt upprört — exempelvis efter ådalskravallerna 1931 — har de principer som vi fastslog då vi kämpade för demonstrationsrätten iakttagits, nämligen att vi aldrig skulle låta oss komma till last någonting som innebär, att man mot oss skulle kunna rikta anklagelsen att inte ha respekt för gällande ordning och att demonstranter icke skulle behöva lida för sina ställningstaganden. Jag vet hur noggrant vi följde dessa principer, dels vid ådalskravallernas upptakt, dels under de oändligt många demonstrationer som anordnades mot den begynnande nazismen under 1930-talet, då stämningen ibland var sådan att det kunde föreligga risk för att ordningsföreskrifterna inte följdes.

Varför har vi varit så angelägna om detta? Helt enkelt av respekt för demokratins principer. Det går icke att,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

som herr Hermansson försökte, sätta sig på två hästar; han sade å ena sidan att han tycker att det är bra med demonstrationer och å andra sidan att han väl kan förstå om man överskrider gränserna. I de fall gränserna överskridits anser jag det vara alldeles klart att ordningsmakten haft en klar uppgift att upprätthålla ordningen, och det hade varit demonstrationsledningens uppgift att se till att demonstranterna icke gjorde någonting som komprometterade vare sig demonstrationsrätten eller den sak man anser sig vilja främja, nämligen angreppen mot USA:s krig i Vietnam.

Dessa två deklarationer anser jag det vara nödvändigt att göra med anledning av herr Hermanssons begynnelseord.

Om jag så går över till herr Hermanssons slutord — resonemanget kring det s. k. SÄPO — så måste jag, herr talman, be om ursäkt för att jag måste anknyta till herr Hermanssons egen historik; det skulle vara ganska häpnadsväckande om den fick förbli oemotsagd.

Det är riktigt att jag som statssekreterare i socialdepartementet, som då hade hand om polisärendena, jämte Gustav Möller var med om att bygga upp säkerhetstjänsten. Men besinna det läge som vi då var i. Jag hörde i går ett program i radio, där man talade om polisrazzian den 10 februari 1940, som beslöts av Gustav Möller och som innebar en attack mot kommunisterna. I vilken situation var vi då, herr Hermansson?

Vi befann oss i följande situation. Ryssland hade överfallit Finland. Det var icke den situation som sedan inträdde i april, då Tyskland överföll Skandinavien. Den enda makt som hade gått till anfall mot Skandinavien var Sovjetunionen. I Sovjetunionens strategi ingick att utnyttja det kommunistiska partiet till vad vi betecknar som en landsförrädisk verksamhet. Kuusinenregeringen bildades under ledning av en framstående kommunist. Det är väl inte underligt att den svenska regeringen då

säger sig: Det här är den första anfallsgärningen emot Skandinavien. Det här är första gången — Quisling fanns inte med i bilden, han framträdde senare — då representanter för ett politiskt parti engagerar sig i en verksamhet riktad mot det egna landet. Jag vågar påstå att vem som helst, kanske till och med herr Hermansson om han tänker efter, förstår, att i den situation som den svenska regeringen befann sig 1940 var det naturligt, att uppmärksamheten med hänsyn till anfallet mot Finland, med hänsyn till Kuusinenregeringens existens, riktade sin uppmärksamhet mot kommunisterna.

Kommunistiska partiet visade sig vid det tillfället vara ett parti med dubbla lojaliteter. Jag är övertygad om att många av de kommunistiska representanterna var besjälade av en uppriktig vilja att gagna Sverige. Jag har inte ett ögonblick satt det i fråga. Men de hade dessutom en målsättning vid sidan om, nämligen att gagna världsrevolutionen. Det fanns litet med av detta, när herr Hermansson drog upp bakgrunden till vad som för närvarande pågår med arbetslösheten och SÄPO och kommunistregistreringen och kriget i Vietnam. Det fanns liksom ett försök att binda samman alla dessa ting på ett sätt som är naturligt, om man är fostrad i den marxistiska ideologin, som jag föreställer mig att herr Hermansson är — jag klandrar inte det. Men det var naturligt för oss att observera att detta förhållande skapade hos det kommunistiska partiet en benägenhet för att samtidigt med strävandena att vara lojalt mot Sverige och mot sitt eget land även visa lojalitet mot dessa större sammanhang, mot de utländska intressen som skulle befordra världsrevolutionen. Herr Hermansson har inte heller kunnat bestrida att den dubbla lojalitet fanns där.

Det föranledde oss att anse det naturligt att kommunisterna, och efter det tyska överfallet på Norge även nazister-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

na, betraktades med misstänksamma blickar helt enkelt därför att de — de fick vara hur bra människor som helst — dock inom sig hade två själar, den svenska och den som längtade efter världsrevolutionen. Denna dubbla lojalitet var det som gjorde att vi ville undvika att låta kommunister eller nazister placeras i sådana positioner, där den dubbla lojaliteten skulle kunna komma dem att bryta samman. Jag kan försäkra att vi tror att det var riktigt gjort att på det sättet undvika att sätta kommunister eller nazister på sådana poster, där frestelserna skulle ha kunnat bli dem övermäktiga. Jag tror att det kan vara riktigt att tillfoga denna bild av vad som hände 1940 för att inte saken skall framstå på det sätt som herr Hermansson här skildrade den.

Under hela tiden fanns då säkerhetstjänsten som undan för undan organiserades upp. När jag på hösten 1944 blev polisminister var en av mina första åtgärder att fråga mig: Tjänar denna registrering något till? Jag hade nog vissa besvärligheter att övervinna i samlingsregeringen — jag skall inte bestrida det — men i mars 1945 fick jag i samlingsregeringen tillstånd att utfärda bestämmelser om att stryka all registrering av kommunister.

Detta gjorde därför att utvecklingen, enligt min och samlingsregeringens uppfattning, gått därhän att den dubbla lojaliteten inte utsatte dessa herrar och damer för de frestelser som fanns under kriget. Vi strök alltså kommunistregistreringen men så inträffade någonting. Precis som under det finska kriget sattes massorna i rörelse och det första och viktigaste offret var Tjeckoslovakiet. Hur ställer sig då kommunisterna? Det kommunistiska partiet i Tjeckoslovakiet ansluter sig till dem som angriper, och i hela Västeuropa kommer nu den dubbla lojaliteten till uttryck. Angreppet försvaras, man anser det rimligt och riktigt 1948 att bära sig åt på det sättet.

Vad garanterar att den intressekonflikt som kom till uttryck vid ställningstagandet till överfallet på Tjeckoslovakiet inte skulle komma att prägla kommunisterna om Sverige blev angripet? Registreringen infördes på nytt, men det är sannerligen inte vi som ändrat oss, utan det är det kommunistiska partiet som återigen demonstrerat att man, om det blir en konflikt mellan det egna landets nationella intressen och en utomstående angripare, inte kan vara övertygad om vilken position kommunisterna intar.

Nåväl, sedan dess har mycket hänt och herr Hermansson har ju blivit en demokrat av, det får man väl säga, de mest enorma dimensioner. Han tar avstånd från allt som har att göra med hans förflutna, och jag väntade mig också att han skulle ta avstånd från proletariats diktatur m. m., men det gjorde han inte direkt. Jag tror emellertid att han numera förstår att kommunisternas tidigare hänsynstagande till främmande makt, den dubbla lojaliteten — vilket dokumenterades så sent som 1956 vid Ungern-krisen och exempelvis vid Berlinmurens upprättande — var politiska misstag.

Då har jag sagt mig följande. Det tjänar inte mycket till att fortsätta med en registrering som kan ge intryck av att det pågår en åsiktsregistrering inom den svenska polisen.

Herr Hermansson, det är ingen reträtt, ty detta sade jag klockan 15 samma dag som den parlamentariska nämnden lämnat sitt betänkande. Jag kan inte hjälpa att TV ansåg det ointressant att den svenska regeringen på denna punkt hade en annan bedömning än den parlamentariska nämnden. Det var TV:s sätt att bedöma nyheter. Men herr Hermansson är inte ursäktad för de angrepp han riktar mot regeringen för att den ämnar fullfölja åsiktsregistreringen. Det fanns dock tidningar som återgav min kommuniké, och det fanns en radio som exakt redogjorde för vad

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

jag yttrat. Herr Hermansson kan inte skylla på att TV slarvar och lämnar felaktig information till det svenska folket. Radion lämnade en korrekt information liksom huvudparten av våra tidningar, och herr Hermansson bör ha klart för sig läget innan han kommer med sina angrepp. Det är alltså inte fråga om någon reträtt, utan det är exakt den ställning jag och regeringen intog redan från början.

Jag vill med andra ord ha sagt att det beror på det kommunistiska partiet självt om det skall betraktas som ett parti på vars lojalitet man inte kan lita. Detta har ingenting att göra med en vilja att ta reda på kommunisternas uppfattningar — inte alls. Det kan vara intressant att höra herr Hermansson, både här och på andra håll, men de rapporter som vi till äventyrs skulle kunna få om den politiska åsiktsbildningen inom det kommunistiska partiet betyder väldigt litet. Ingen människa drömmer ju om att det kommunistiska partiet skall få inflytande i svensk politik — och det drömmer väl inte heller herr Hermansson om. Följaktligen saknar en dylik rapportering intresse. Däremot är det intressant att veta var ni står i fråga om den avgörande punkt jag här berört.

Låt mig framhålla ytterligare en enda sak. En av de besvärligaste uppgifter en politiker kan ställas inför är att försöka tillämpa å ena sidan en absolut demokratisk rättsuppfattning — och hit hör rätten att säga sin mening, vid demonstrationer eller i vilket annat sammanhang som helst.

Man skall inte bli utsatt för repressalier för att man säger sin mening. Det är den ena sidan av saken. Men en politiker — i varje fall en medlem av regeringen — kan inte nöja sig med det. Han måste också kräva möjligheter att skydda denna rättighet mot alla angrepp. Det gör att här föreligger en intressekonflikt — jag höll på att säga en dubbel lojalitet — även här mellan å ena

sidan kravet på respekt för individens frihet och å andra sidan kravet på respekt för samhällets rätt att skydda sig självt. Vi har försökt att lösa den intressekonflikten så gott vi kunnat, och det gläder mig mycket att den Strandska nämnden enhälligt har kommit till det resultatet att vi här i landet har en större demokratisk insyn över polisens metoder att lösa den intressekonflikten än man har i något annat land. Vi har det genom lekmannainslaget i polisstyrelsen och i den särskilda polismämnden. Och nu föreslår den Strandska nämnden ännu större offentlighet, trots att vi har en starkare garanti än något annat land för att demokratiska principer tillämpas. Jag hälsar det med största tillfredsställelse och skulle vilja ha all den offentlighet över alla dessa frågor som över huvud taget är möjlig ur säkerhetssynpunkt.

Det är riktigt att ordet säkerhetstjänst har dålig klang i många människors öron, men det är så mycket som måste hållas hemligt, och allt hemlighetsmakeri skapar kontroverser. Ordet har dålig klang också därför att man i de stora staterna bygger upp en säkerhetstjänst av helt andra dimensioner än vår. Vi vet ju hur den amerikanska säkerhetstjänsten arbetar. Det finns många uppgifter om det. Och inte tycker vi om metoderna. Nyss firade också den ryska säkerhetstjänsten 50-årsjubileum och överhöljdes då av beröm för sina fantastiska gärningar. Men vi tycker inte, herr Hermansson, att alla de gärningarna har varit särskilt tilltalande ur demokratisk synpunkt. Stormakterna har som sagt sina stora säkerhetstjänstorganisationer, och vi tycker att båda två företer drag som åt namnet säkerhetstjänst ger en klang som vi inte tycker om, någonting som strider mot våra demokratiska principer.

Låt oss anta att herr Hermanssons skräckskildring av åsiktsregistreringen är riktig. Vad riskerar då en svensk kommunist genom att bli åsiktsregistre-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

rad? Ja, jag bestrider inte att risken kan vara allvarlig nog. Men det är väl ändå en bagatell jämfört med vad en socialdemokrat riskerar, om han vågar bedriva någon form av politisk verksamhet i något av länderna öster om järnridån! Det får väl ändå vara några proportioner mellan indignationen på ena och andra sidan.

Jag talar visserligen här om förhållanden utanför vårt lands gränser, men hur länge sedan är det som herr Hermansson försvarade regimen på andra sidan järnridån? Tjeckkuppen ägde rum 1948 och Ungernkuppen 1956. Och hur länge sedan är det Berlinmuren tillkom? Om man befinner sig i herr Hermanssons situation skall man inte försöka göra sig till martyr. Det går inte.

Vi har en säkerhetstjänst, och den vill vi göra offentlig. Vi vill ställa den under all möjlig demokratisk kontroll. Och vi är unika i hela världen därigenom att vår säkerhetstjänst ledes så att vi skall undvika att kränka demokratiska principer. Vi har handlat så därför att vi är demokrater, inte kommunister.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har en begränsad tid till mitt förfogande och jag kan inte tillåta mig sådana yviga utflykter, som herr Erlander använde sin obegränsade taletid till. Jag vill bara framhålla att anledningen till att jag erinrade om vad som hände år 1940 var att jag ville påpeka, att vårt parti egentligen var det enda som av säkerhetspolisen hade »intyt på» att vi icke bedrev någon landskadlig eller landsförrädisk verksamhet. Man hittade, såsom jag framhöll, ingenting som kunde ligga till grund för åtal under denna omfattande razzia, som herr Erlander nu — och det är värt att notera till protokollet — tar en betydande del av ansvaret för.

I vad gäller frågan om dubbel lojalitet under krigsåren tycker jag att en representant för samlingsregeringen med den

utomordentligt vacklande politik som denna förde i takt med krigslyckans växlingar — en politik före Stalingrad, en annan politik efter — skall tala med mycket små bokstäver om dubbel lojalitet under det andra världskriget.

Jag vill beträffande den fråga, som herr Erlander tog upp, påpeka att detta att fästa avseende vid förhållanden utanför landets gränser icke är något speciellt marxistiskt eller kommunistiskt. Jag vill påminna om en partivän till herr Erlander vid namn Jean Jaurès, som levde i Frankrike och som myntade utmärkta teser om sammanhanget mellan patriotism och internationalism, teser som jag trodde att herr Erlander fortfarande omfattade. Såvitt jag vet är herr Erlanders parti också medlem av Socialistiska internationalen, som väl inte enbart sysslar med svenska förhållanden.

Det är alldeles självklart att varje parti tar hänsyn också till förhållanden utanför sitt eget lands gränser, men det avgörande är ju om det finns en lojalitet mot det egna landet när det angrips. Herr Erlander eller någon annan representant för de partier, som står bakom parlamentariska nämndens utredning, har icke kunnat framlägga några som helst bevis, och kan inte heller göra det, för att vårt parti i något läge tagit ställning mot vårt lands intressen.

Herr Erlander sade att han redan kl. 15 i fredags framförde sin regeringsdeklaration. Också jag beklagar att den inte gick ut på ett riktigt sätt genom massmedia. Den nådde inte fram till folket. Men detta är rimligen inte mitt fel!

Herr Erlander säger att han inte gjort någon reträtt. Jo, det var en alldeles påtaglig reträtt — i varje fall hoppas jag det — nämligen från den politik som man tidigare har bedrivit på detta område och som skildras i utlåtandet från den parlamentariska nämnden.

Jag vill ställa några frågor om regeringens nuvarande position till dessa

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

problem. Jag vill påpeka att det före kl. 15 i fredags icke hade försports någon som helst kritik från regeringen mot åsiktsregistreringen, trots att man självfallet varit väl underkunnig om hur systemet fungerade. Statsministerns i viss mån nya position har jag emellertid noterat med intresse. Om hans synpunkter blir gällande måste utan tvivel avgörande förändringar genomföras när det gäller registreringen. Medlemskap i politiskt parti bör icke bli föremål för registrering utan att det i det enskilda fallet föreligger särskilda skäl. Denna position föranleder dock en rad frågor.

Kan regeringen garantera att denna nya inställning följes av polismyndigheterna, så att nuvarande åsiktsregister förstöres? Vad menas med formuleringen »särskilda skäl»? Inbegrips däri besökande av möten, deltagande i studiecirklar, försäljning av tidningar, styrelse- och andra förtroendeuppdrag i ett parti? Eller avser formuleringen endast och allenast verksamhet, som ligger utanför vad som är ett normalt politiskt engagemang i en demokrati?

Upphävs nu reglerna från 1948, vilka enligt nämndens utlåtande alltjämt av säkerhetstjänsten betraktas som ett stöd för den politiska registreringen?

Hur står statsministerns förklaring i relation till reglerna i lagen om polisregister av år 1965? Vill statsministern klart säga ut att hans förklaring på väsentliga punkter innebär ett ställningstagande *mot* den parlamentariska nämndens slutsatser och rekommendationer?

Jag vill också påpeka, att enligt utlåtandet förekommer många gånger uppgifter om medborgarnas politiska åsikter även i andra register som förs av myndigheterna (s. 88 i det stencilerade utlåtandet). Ämnar regeringen vidtaga åtgärder för att denna speciella åsiktsregistrering skall upphöra?

Men problemet gäller inte enbart åsiktsregistreringen — det gäller också frågan om varje svensk medborgare, på det sätt som grundlagen föreskriver,

skall ha rätt att söka och erhålla varje anställning för vilken han eller hon har kompetens och lämplighet. Det kan inte stå i överensstämmelse med regeringsformens § 16 att personer som är medlemmar i eller sympatisörer till ett visst politiskt parti — dvs. har vissa åsikter — såsom grupper utestängs från möjligheten att erhålla vissa befattningar. Avser regeringen nu att ta initiativ för att personer icke längre skall uteslutas från vissa befattningar, därför att de omfattar vissa politiska åsikter?

Om man får fatta statsministerns uttalande optimistiskt så kan det innebära ett sammanbrott för det system av åsiktsregistrering och personföljelse som tidigare byggts upp genom regeringens beslut. Detta kan innebära en avgörande politisk händelse. Det återstår emellertid att se om uttalandet kommer att motsvaras av praktiska handlingar.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Genmålet är inte riktat till statsministern. Tvärtom vill jag i detta sammanhang säga, att jag tror att vi allesammans hyser uppskattning av den rätlinjighet som präglat statsministerns uttalanden nyss. Det är bara på en punkt som jag anser att det kan föreligga en oklarhet — jag tror att det inte rör sig om annat än just en oklarhet.

Det är klart att vi iakttagit de skiftningar som herr Erlander talade om: hur läget förändrats, hur man 1945 försökte lätta upp systemet, hur 1948 års händelser ändrade bilden och hur det sedan oupphörligt inträffat händelser som gjort att man behållit den ordning som infördes 1948. Den ordningen har alltså gällt hitintills — den har regeringen fattat beslut om. Nu har vi sett över bestämmelserna, och den parlamentariska nämnden har, i rättssäkerhetens intresse, föreslagit att den parlamentariska kontrollen över den särskilda säkerhetspolisen skall ytterligare utvidgas.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Vi har sagt att uppgifter skall regelmässigt inte utlämnas endast av den anledningen, att en person tillhör ett ytterlighetsparti. Det finns naturligtvis ett samband mellan utlämnande och registrering, och det är på denna punkt som det kan föreligga någon oklarhet.

Men, herr talman, jag har ett behov av att sedan vända mig till herr Hermansson. Jag har i dag själv talat om Vietnam och ett par andra utrikespolitiska förhållanden. Finansministern har förklarat att han inte fann anledning till någon gensaga på de punkterna. Herr Hermansson erinrade — delvis inte riktigt korrekt — om att jag i allra första början av min verksamhet här i riksdagen var NATO-anhängare. Jag hade *sympatier* för den solidaritetssträvan som drev en lång rad av demokratiska stater samman inför det kommunistiska hotet. Man försökte ju avrusta i de västliga demokratierna, men Sovjetunionen gjorde inte några motsvarande försök. Jag har sedan lång tid anslutit mig till den svenska alliansfria linjen.

Och så det viktigaste, herr Hermansson: Jag instämmer med statsministern när han säger att Ni inte skall försöka göra Er för mycket till martyr. Det är ingen som har sagt att det kommunistiska partiet som sådant driver någon infiltrationsverksamhet när det gäller polisen eller något annat vitalt avsnitt. Men vad som är alldeles klart och vad som framgår av utredningen är att den atmosfär, som det kommunistiska partiet under tidigare år och långt framåt i tiden skapat omkring sig, utsätter människor för den konflikt mellan dubbla lojaliteter som statsministern talade om. Den gör dem lättare till offer när det gäller att gå i tjänst hos andra intressen än de svenska.

Statsministern var barmhärtig nog att inte citera vad herr Hermansson själv sagt på ett tidigare stadium, men långt senare än då jag talade om NATO här i kammaren. Det var vid Stalins död, då herr Hermansson uttalade:

»Vår tids största folkledare och statsman, den socialistiska samhällsgemenskapens geniale mästare, kommunismens banérförare har gått ur tiden. Må Sveriges kommunister visa sitt föredöme när det gäller att förvalta arvet från vår tids störste marxist, Josef Stalin. Må Sveriges kommunister hedra Stalins minne genom att bättre tillägna sig Stalins geniala lära och låta den bli vägledande för hela den politiska verksamheten.»

Herr talman! Mot bakgrund av yttranden som detta — det har förekommit paralleller senare — är det inte så märkligt att den atmosfär jag talade om har uppstått bland det kommunistiska partiets anhängare och att där frekvensen av personer, som varit böjda för att tjäna andra intressen än svenska, varit särskilt stor.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag märker herr talmannens ogillande ögon och skall därför inte ge herr Hermansson något långt svar.

Herr Hermansson ställer en lång rad frågor: Innebär mitt ställningstagande det och det och det? Det är omöjligt för mig att på några få minuter redogöra för min syn på dessa problem. En sak är emellertid klar: Jag betraktar inte politisk aktivitet i det kommunistiska partiet, efter detta ställningstagande, som ägnat att brännmärka vederbörande. Deltagande i möten etc., som herr Hermansson frågar om, betraktar jag som naturligt. Det beror ju på vilket slag av möten herrarna har, men vanliga möten, som vi har inom våra arbetarkommuner o. s. v., skall naturligtvis inte föranleda någon registrering.

Däremot vill jag svara direkt nej på frågan, om jag i fortsättningen kommer att arbeta för att varje svensk medborgare, oberoende av politisk åskådning, kommer att kunna placeras på de poster där han av andra skäl kan anses merite-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

rad. Antag till exempel att under kriget en av de berömda fascisterna hade visat sig vara en riktigt framstående militär. När vi exempelvis skulle utse militärbefälhavare i Värmland — för att nu ta en ömtålig provins — menar verkligen herr Hermansson att jag då, med hänsyn till § 16 i regeringsformen, skulle gått upp till försvarsministern och sagt: Jag kräver att denne nazist skall bli placerad som militärbefälhavare i Värmland! En orimlig position! Man kan inte begära att, vid tillsättandet av tjänster, hänsyn inte tas till huruvida det finns risk för att en person kan komma att uppträda med dubbla lojaliteter.

Herr Hermansson ställde en fråga huruvida detta inte innebär ett sammanbrott för säkerhetstjänsten. Nej, herr Hermansson, det är det inte. 1945—1948 drevs en säkerhetstjänst här i landet utan kommunistregister och det gick ganska bra då också. Kommunisterna är inte så outhärliga som Ni tror.

Till övriga frågor skall jag be att få återkomma vid något lugnare tillfälle då inte den lugne talmannen ser så irriterad ut.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte endast mitt fel att vi naggar på middagsrasten, utan skulden får delas även av de borgerliga oppositionsledarna och av finansministern.

Jag har sannerligen inte försökt framställa mig som något slags martyr i detta sammanhang. De som gör ett bestämt politiskt ställningstagande — det gäller alla partier — får också ta konsekvenserna av detta i det nuvarande samhället. Men jag vill påpeka att det inte gäller mig, utan hundratusentals vanliga människor i vårt land.

Även mot bakgrunden av den granskning av litteraturen som gjorts i parlamentariska nämndens betänkande vill

jag påpeka att vi nu har sådana regler, att många människor utestänges från arbeten både hos statliga och hos privata arbetsgivare. Och det är, herr Erlander, inte poster som överbefälhavare eller militärområdesbefälhavare jag syftar på.

Jag tror för övrigt att det var något olyckligt av honom att ställa just den fråga som herr Erlander riktade till mig. Som bekant fanns det en hel del höga militärer i vårt land under andra världskriget som med skäl kunde sägas vara något naziinfluerade. Exemplet kunde ha valts bättre.

Jag talar om de vanliga människorna som finns i vårt land. Ni kan väl inte bestrida att personalkontroll förekommer och att personer utestänges från arbeten bara med hänvisning till deras eget eller släktingars politiska hemvist? Jag kan annars redogöra för en rad fall som jag fått kännedom om sedan betänkandet publicerades av parlamentariska nämnden. Det gäller en elektriker som inte får arbeta på en flygflottilj, en stensättare som inte får sätta sten på en kaserngård, en far som är förtvivlad därför att han inte vet om det efter dessa avslöjanden är någon idé att han låter sina barn studera. Kan de få anställningar när de är färdiga eller ställes de utan arbete? Här finns en flicka, som av arbetsförmedlingen hänvisades till generalstaben som kontorist men inte fick arbetet, kanske därför att hennes far var partiorganiserad kommunist. Måhända var det ett av de »försök till infiltration» som nämnden talar om?

Ni kan i pressen och i andra sammanhang spela cyniskt med åsiktsregistrering och smutskastning av kommunisterna i politiken, men Ni bör förstå, när vi diskuterar dessa frågor, att det i många fall rör sig om mänskliga tragedier. Det är därför jag har tagit upp denna fråga och det är därför jag också tillåter mig att känna djup indignation över hela det system som avslöjas ge-

Interpellation ang. det ökande alkoholmissbruket

nom parlamentariska nämndens betänkande.

Skall det nu bli en förändring, som statsministern här utlovar, är jag den förste att uttala tillfredsställelse däröver. Jag hoppas bara, som jag sade i mitt tidigare inlägg, att löftena skall genomföras i praktisk handling.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag vill be herr Hermansson att lämna alla de fall som har nämnts till rikspolisstyrelsen — det finns någon ledamot av den här i kammaren — så får vi göra en undersökning.

Jag har en gång på ett möte fått fem sådana fall relaterade för mig. Inte i något av dem fanns det någon grund för anklagelserna mot SÄPO. Det nämner jag bara såsom vägledning. Man skall inte tro allt som står i tidningar.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komma att fortsättas.

§ 8**Interpellation ang. det ökande alkoholmissbruket**

Ordet lämnades på begäran till

Herr **BERGLUND** (fp), som yttrade:

Herr talman! Alltmer skrämmande blir meddelandena om de skadeverkningar som alkoholmissbruket åstadkommer i vårt land. Av de rapporter som de senaste dagarna på olika sätt alarmerats framgår att ca 5 000 personer varje år dör i anledning av alkoholmissbruk. Man beräknar att 500 000—600 000 svenska medborgare är mer eller mindre alkoholskadade och att var sjätte eller sjunde svensk kan bli offer för denna last.

Inte minst från läkarhåll ser man allvarligt på detta problem och särskilt då de läkare som har vårdnaden om alkoholismens offer.

Våra alkoholistanstalter blir fullbelagda, våra alkoholkliniker besökes av allt flera vårdsökande och våra mentalsjukhus får allt större avdelningar för vårdnaden av dessa människor. Uppgifter har lämnats, där man beräknar att statens utgifter för olika sociala och andra åtgärder belöper sig till fyra miljarder per år.

Alkoholismen har en negativ inverkan på vårt samhällsliv i flera avseenden. Det gäller inte bara de ekonomiska förluster som både den enskilde individen och samhället utsättes för. Än mera beklämmande är de tragedier som utspelar sig för den enskilde, familjen i stort, de uppväxande barnen och andra.

Förlorade arbetsinkomster, förstörd ekonomi, trasiga äktenskap, våldshandlingar, bilolyckor — alla sådana företeelser ökar i takt med rusets inflytande och deras efterverkningar skapar problem för samhället.

Man kan inte komma ifrån att staten här har ett stort ansvar och att stor skuld åvilar samhället som inte vidtager nödiga åtgärder för att i första hand förebygga att denna alkoholflood ohämmat får flöda ut över vårt land. Höjda skatter på sprit anses vara ett medel att dämpa upp förbrukningen av alkohol, men jag anser att det är inte tillräckligt.

En kampanj av stora mått måste sätas in för upplysning och varning, att alkoholen inte är ett njutningsmedel, som många tycks anse, utan framför allt ett farligt gift för vilket man bör varna.

Jag tror vi kommit dithän att vi måste anse alkoholen som en av de största farsoter vårt land råkat ut för. Vi bör då behandla den som sådan och vidtaga extraordinära åtgärder för att komma till rätta med denna epidemi.

Interpellation ang. Gotlands trafikproblem

Under hänvisning till vad jag här nu anfört anhåller jag om kammarens medgivande att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få ställa följande frågor:

Vill statsrådet för kammaren redogöra för sin och regeringens syn på det alltmer ökande alkoholmissbruket, och vill statsrådet vidtaga extraordinära åtgärder för att i förebyggande syfte komma till rätta med detta alkoholmissbruk?

Denna anhållan bordlades.

§ 9**Interpellation ang. Gotlands trafikproblem**

Ordet lämnades på begäran till

Herr FRANZEN i Träkumla (cp), som yttrade:

Herr talman! Kommunikationerna mellan Gotland och fastlandet har varit föremål för flera omfattande utredningar under efterkrigstiden. Sedan 1945 har det nära nog ständigt pågått någon form av utredning rörande de för öns utveckling så avgörande trafikfrågorna. Under denna tid har ofta förslag till konkreta åtgärder avslagits i avvaktan på att pågående utredningar skulle framlägga resultatet av sitt arbete.

När utredningsmaterialet sedan redovisats har förutsättningarna ändrats och nya utredningar ansetts nödvändiga innan några konkreta åtgärder kunnat sättas in. Denna situation har i stort sett kännetecknat de senaste 20 årens debatter kring Gotlands kommunikationsproblem.

En påtaglig brist i detta ständiga utredande har varit att man saknat det totala samlade greppet på *hela* trafikproblemet. Sjö- och lufttrafik har diskuterats utan inbördes samband och samma splittring har kännetecknat förhållandet mellan gods- och persontrafik. Om man sammanställer hela det

utredningsmaterial som finns och som omspannar de flesta och betydelsefullaste komponenterna i detta stora problemkomplex borde det emellertid vara möjligt att åstadkomma en paketlösning, innebärande en radikal förbättring av kommunikationerna. Det är nu på tiden att man lämnar utredningsstadiet och övergår till beslut om konkreta åtgärder.

Det gotländska näringslivet är i sin helhet starkt beroende av kommunikationerna. Det må gälla jordbruket, industrin eller turistnäringen. Frakterna för produkter som skall transporteras till eller från Gotland bör inte ligga högre än vad som gäller vid transport med SJ på motsvarande sträcka. Samma princip bör tillämpas för persontrafiken och den därmed förknippade transporten av personbilar. Om bilturismen skall slå igenom på allvar för Gotlands vidkommande får det inte vara dyrare att frakta bilen över sjön än vad det skulle vara att köra motsvarande sträcka på landsväg. De höga bilfrakterna är ett problem av stor räckvidd även för de ca 20 000 gotlandsbilister som under nuvarande förhållanden får betala en extra »bils katt» i form av bilfrakt för att få komma in på riksvägnätet. Bils katten är lika för alla oavsett bostadsort, och följaktligen bör alla ha samma chans att utnyttja landets vägnät. Att gotlandsbilisterna skall betala mera än vad som motsvarar milkostnaden vid egen färd på motsvarande landsvägssträcka för att få komma in på det vägnät som står landets övriga bilister till förfogande är en upprörande orättvisa. Det ter sig för dagen inte genomförbart att lösa Gotlands kommunikationsproblem genom en fast broförbindelse, men det går att ersätta denna fasta förbindelse med en flytande bro i form av snabba bekväma bilfärjor. Ett fraktlindringsbidrag för biltransporterna, bekostat med bensin- och bilskattemedel, är en åtgärd som kan vidtas för att utjämna kostnaderna, och

Interpellation ang. Gotlands trafikproblem

detta förslag kan genomföras utan särskilda utredningar. Den senaste i raden av utredningar om gotlandstrafiken (SOU 1967:29) resulterade i ett förslag om att i första hand ett belopp på 5 miljoner kr. skall ställas till förfogande för att sänka fraktkostnaderna för godset. Detta förslag är givetvis välkommet, men det innebär ingen slutgiltig lösning av Gotlands kommunikationsproblem. Enbart under 1967, det år då utredningen avlämnade sitt förslag, steg fraktkostnaderna med ca 60 procent för vissa gotlandsföretag. Då utredningen uttryckligen framhöll att förslaget om de fem miljonerna byggde på de förutsättningar som rådde när förslaget framlades (juni 1967) framstår beloppet i dag som otillräckligt för att nå den effekt som utredningen förutsatte.

En viktig del av kommunikationssystemet för Gotlands vidkommande är flyget, som måste vara ett snabbt och bekvämt komplement till »bilmfärjebron» över havet. För närvarande lär biljettpriset på Visbylinjen vara det dyraste i landet räknat per kilometer. Det är ett förhållande som inte kan anses acceptabelt med tanke på öns isolerade läge och därmed beroende av snabba och billiga förbindelser med landet i övrigt. Här kan staten — snabbt och utan utredning — göra en insats genom att ompröva sin avgiftspolitik gentemot flygtrafiken.

Med hänvisning till vad som här anförts anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande frågor:

1. Avser statsrådet att vid årets vårriksdag framlägga förslag om införande av det fraktlindringsbidrag som föreslogs av gotlandstrafikutredningen?

2. Är statsrådet villig medverka till införandet av ett speciellt fraktlindringsbidrag för personbilar att avräknas mot bensin- och bilskattemedel?

3. Avser statsrådet vidtaga åtgärder

för att hela det gotländska trafikproblemet blir föremål för överväganden i syfte att få till stånd en genomgripande förbättring?

Denna anhållan bordlades.

§ 10

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 15, till Konungen angående val av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

§ 11

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 10, angående fortsatt disposition av visst äldre anslag inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 11, angående överlåtelse av staten tillhörig mark m. m., och

nr 13, med förslag till förordning om särskilt investeringsavdrag vid taxering till statlig inkomstskatt.

Dessa propositioner bordlades.

§ 12

Till bordläggning anmälades bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksbanken inkommit framställning om förflyttning av riksbankens sedeltryckeri till Tumba.

§ 13

Anmälades följande motioner:

nr 80, av herrar *Blomkvist* och *Odhe*, om barntillägg till grupplivförsäkringen för riksdagens ledamöter, m. m.,

nr 81, av herrar *Wahlund* och *Eliasson* i Sundborn, angående utlandssvenskarnas rösträtt,

nr 82, av herr *Dickson m. fl.*, om anslag till marketenterikassan vid det svenska FN-förbundet på Cypern,

nr 83, av herr *Johansson* i Skärstad *m. fl.*, om ökad information i skolan angående skadeverkningar av stimulantia,

nr 84, av herr *Jönsson* i Arlöv *m. fl.*, om slopande av betyg i uppförande och ordning för elever i yrkesskola,

nr 85, av herr *Andersson* i Örebro *m. fl.*, om vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder,

nr 86, av herr *Berglund*, angående kvottilldelningen för bostadsbyggande i vissa kommuner,

nr 87, av fröken *Sandell* och herr *Bengtsson* i Landskrona, om utredning rörande verkstäder för handikappade,

nr 88, av herr *Sjönell m. fl.*, angående kostnaderna för skyddsympning mot gulsot,

nr 89, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Eriksson* i Bäckmora, angående folkpensionärs avgift för installation av telefon,

nr 90, av herr *Johansson* i Skärstad *m. fl.*, om befrielse för hörselskadade från skyldighet att lösa TV-licens,

nr 91, av fru *Sundberg m. fl.*, om inrättande av en reklamationsnämnd vid televerket,

nr 92, av fru *Thunvall* och herr *Blomkvist*, om information angående nya bestämmelser om säkerhetsutrustning på bilar,

nr 93, av herr *Werbro*, om inrättande av tjänster som länsbrandchefer,

nr 94, av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.*, om höjt anslag till studielitteratur för synskadade,

nr 95, av herrar *Johansson* i Växjö och *Westberg*, om höjt anslag till De handikappades riksförbund,

nr 96, av herrar *Nilsson* i Agnäs och *Fridolfsson* i Stockholm, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till nykterhetsorganisationer m. m.,

nr 97, av herrar *Nilsson* i Agnäs och *Fridolfsson* i Stockholm, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om an-

slag till Bidrag till Centralförbundet för nykterhetsundervisning,

nr 98, av herr *Rimås*, om utredning angående Stegeborgs slottsruin,

nr 99, av herr *Sundkvist m. fl.*, om anordnande av ett riksomfattande idrottslotteri,

nr 100, av herr *Westberg m. fl.*, om avveckling av dyrtorsgrupperingen av de statsanställdas löner,

nr 101, av herrar *Fridolfsson* i Stockholm och *Werner*, angående tillverkningen och försäljningen av s. k. T-sprit,

nr 102, av herr *Gustafsson* i Borås, om åtgärder mot missbruk av s. k. T-sprit,

nr 103, av herrar *Lindberg* och *Johansson* i Skärstad, om rätt till avdrag vid beskattningen för kostnad för hemhjälp,

nr 104, av herr *Rubin*, angående beskattningen av idrottspriser,

nr 105, av herr *Westberg m. fl.*, om differentiering av skatten på bensin och olja,

nr 106, av herr *Svanberg m. fl.*, om ökad statlig företagsamhet i Norrbotten,

nr 107, av herr *Wedén m. fl.*, om utbyggd statlig prognosverksamhet och ekonomisk planering,

nr 108, av herr *Westberg m. fl.*, angående återlån från allmänna pensionsfonden,

nr 109, av fru *Gärde Widemar*, angående viss ökad befogenhet för övervakningsnämnd vid kriminalvård i frihet,

nr 110, av fru *Gärde Widemar*, angående respit vid underlåtenhet att betala försäkringspremie,

nr 111, av fru *Thunvall m. fl.*, om upphävande av förbudet mot offentlig nöjestillställning på vissa kyrkliga helgdagar,

nr 112, av herr *Westberg m. fl.*, om registrering av ideell förening,

nr 113, av herr *Blomkvist m. fl.*, om ersättning från försäkringskassa åt donator av transplantat,

nr 114, av herr *Börjesson* i Falköping,

angående tilläggssjukpenningen vid barnsbörd,

nr 115, av herr *Gustafsson* i Borås, angående sjukvård av patient vårdad utanför det egna landstingsområdet,

nr 116, av fru *Renström-Ingenäs* och fru *Ekroth*, om ersättning från försäkringskassa åt donator av transplantat,

nr 117, av herrar *Westberg* och *Jonsson*, om sänkning av pensionsåldern,

nr 118, av herr *Wiklund* i Stockholm m. fl., om åtgärder för att minska tobakskonsumtionen,

nr 119, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Gustavsson* i Alvesta, om införande av provisoriskt körkort,

nr 120, av herr *Gustafsson* i Borås m. fl., om vissa åtgärder mot djurplågeri,

nr 121, av herr *Gustafsson* i Borås m. fl., om förbud mot användning av spö m. m. vid hästtävling,

nr 122, av herr *Johansson* i Norrköping m. fl., om ändring av koncessionsbestämmelserna angående linjetrafik för personbefordran,

nr 123, av herr *Levin m. fl.*, om upphävande av rätten för jakträttsinnehavare att döda hund som löper lös eller ofredar villebråd,

nr 124, av fru *Thunvall m. fl.*, om förnyelse av läkarintyg för körkortsinnehavare,

nr 125, av herr *Thylén m. fl.*, angående förening från passagerarfartyg genom utsläpp av toalettavfall m. m.,

nr 126, av herr *Werner*, angående hyreshöjning på grund av standardförbättring, m. m.,

nr 127, av herrar *Carlshamre* och *Åberg*, om stödfartyg för vinterfisket utanför den norska kusten,

nr 128, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Eriksson* i Bäckmora, om måltider för gamla och handikappade inom skolbespisningen,

nr 129, av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Gomér*, angående informationen om de sociala förmånerna,

nr 130, av herrar *Johansson* i Växjö och *Gustavsson* i Alvesta, om varudeklaration för tandkräm,

nr 131, av herrar *Jonsson* och *Gustavsson* i Alvesta, om rabatt för folkpensionärer på statens järnvägars och postverkets busslinjer,

nr 132, av herr *Petersson*, om en broschyr angående realisationsvinstbeskattningen,

nr 133, av herr *Rimås*, om en förbättrad upplysningservice för värnpliktiga, samt

nr 134, av herr *Ringaby*, om utredning rörande bullerproblemet.

Dessa motioner bordlades.

§ 14

Ordet lämnades på begäran till

Herr NILSSON i Tvärålund (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren ville besluta, att tiden för avgivande av motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 7, med förslag till narkotikastrafflag, m. m., måtte med hänsyn till ärendets omfattning utsträckas till det sammanträde, som infaller näst efter femton dagar från det propositionen kom kammaren till handa, dvs. första plenum efter onsdagen den 31 innevarande januari.

Denna hemställan bifölls.

§ 15

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts åtta enkla frågor, nämligen av:

herr *Persson* i Heden (cp), till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående tillverkning inom landet av försvarets materiel,

herr *Jansson* (vpk), till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående materielbeställningar för försvaret,

herr *Hamrin* i Kalmar (fp), till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet

tementet angående åtgärder för att bereda sysselsättning åt dem som i vår slutar sin värnplikstjänstgöring,

fru *Thunvall* (s), till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående friställning av arbetskraft efter försvarsbeställningar utomlands,

herr *Ullsten* (fp), till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående anteckning i kyrkobok om sinnesslöhet eller sinnessjukdom,

herr *Mossberg* (s), till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående åtgärder med anledning av industrinedläggningar och personalinskränkningar i Värmland,

herr *Andersson* i Storfors (s), till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående åtgärder mot arbetslöshet i östra Värmland, samt

herr *Nihlfors* (fp), till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående utskriften av recept och remisser från läkare.

§ 16

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.27.

In fidem

Sune K. Johansson

Torsdagen den 18 januari

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1968/69, och nr 2, angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid enligt förut gjord anteckning ordet till

Herr *STÄHL* (fp), som yttrade:

Herr talman! I denna stund av stiltje efter urladdningen före middagspausen skall jag ändå göra någon liten reflexion i anslutning till vad som då utspelades. Såsom ledamot av rikspolisstyrelsen

skulle jag vilja påminna om den tredje parten i den konfliktsituation som här diskuterats, den part som ofta blir mest utsatt, nämligen polispersonalen. Det är dessa människor — vilka ju har samma känslor och samma inställning som vi andra — som oftast blir utsatta för det missnöje som kan uppstå gentemot bestämmelser, lagar och förordningar, vilka en del kretsar då och då anser träda deras frihet för när. Inte minst till de yngre idealister, som ofta omedvetet agerar som fjärrstyrda i ifrågavarande sammanstötningar, borde man säga att det mest meningslösa och orättvisa de kan göra är att trotsa ordningsmakten och begå övergrepp mot den polis som är tillsatt för att upprätthålla ordningen och som endast har till uppgift att se till att gällande lagar och bestämmelser tillämpas. Det är inte polisen som utfärdar dessa, utan det är högre instanser som sagt till om hur det skall vara; polisen har bara att se till att bestämmelserna följes.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Därför borde man mer än som hittills skett sprida upplysning inte minst bland de demonstrerande ungdomskretsarna om att det som sker till sist bara kan skada en part, nämligen dem själva, och ordningen i det samhälle där demonстранterna lever.

Men det finns en annan grupp som inger om möjligt större oro, eftersom man kan hoppas att den förstnämnda utgör en mera efemär företeelse som så småningom kommer att lugna ner sig. Jag syftar på den grupp som står för den grova brottsligheten i landet, och som ökar år efter år på ett oroväckande sätt.

När man i min ungdom diskuterade brottsligheten brukade det heta: Då alla människor får det relativt bra, när de har trygghet för det nödvändigaste här i livet, kommer också brottsligheten, i synnerhet egendomsbrotten, att sjunka tillbaka, ty då behöver människor inte stjäla eller begå övergrepp mot sin nästa.

Nu har vi sedan åtskilliga år varit i den situationen att de flesta människor har det bra. Men tyvärr måste vi konstatera att de som hyste de förhoppningar jag nyss antydde icke har blivit sannspådda. Utvecklingen går i motsatt riktning. Faktum är att antalet begångna brott under det senaste året är större än något år tidigare. Uppklaringsprocenten är på grund av denna stora brottsvåg nere i något över 20 procent. Antalet ouppklarade brott utgör för närvarande inemot 200 000.

Dessutom har man kommit in i ett läge beträffande den allmänna ordningen som medfört att många äldre personer här i Stockholm knappast vågar gå ut på gatan efter mörkrets inbrott eller ge sig ned i en tunnelbanestation på kvällen därför att de fruktar för sin personliga säkerhet.

Polispersonalen kan naturligtvis inte räcka till för den bevakning som behövs om brottsvågen ytterligare stiger. Vi måste kunna vädja till medborgarna

i ett demokratiskt samhälle om en sådan grad av självdisciplin att den yttre disciplinen genom polis och annan ordningsmakt inte behöver bli opropor­tionerligt stor. Ju sämre självdisciplin medborgarna har, desto starkare blir det yttre ordningstryck som måste pres­sas fram även i ett demokratiskt sam­hälle. Det måste vara ett gemensamt intresse för alla demokratiskt inställda människor i vårt samhälle att se till att vi inte behöver öka detta yttre tryck, utan med framgång kan vädja till medborgarnas egen ansvarskänsla.

Det är så och så med den saken nu, och det bör kanske i detta sammanhang inte döljas att de hos polismakten an­ställda under de senaste åren vid sär­skilt allvarliga tillfällen haft en känsla av tröstlöshet. De har undrat vart vi är på väg och hur det hela skall sluta. Det vore därför av utomordentligt stort värde om man inom polisen något mer än hittills kunde få känna att man hos opinionen har stöd för det ofta mycket otacksamma och tunga arbete som poli­sen har att utföra i det fredliga sam­hällets tjänst.

Innan jag kommer in på mitt egentliga ärende som rör försvaret vill jag säga några ord om en annan huvud­titel som ligger mig om hjärtat, nämligen den sjätte och då närmast vägpo­litiken.

För fjärde året i rad ligger vägan­slagen stilla — i år med det undanta­get att de till och med är något krympta. Det kallas på kanslisvenska att anslagen kvarligger på samma höga nivå. Jag vill konstatera att lyckas vi inte uppnå någon förbättring inom en ganska nära framtid kommer vi i ett läge som blir allvarligt för både trafikekonomi och trafiksäkerhet.

Av utomordentligt bra bilder i sjätte huvudtiteln framgår, att medan vägtra­fiken tillväxer i samma höga takt som under de senaste åren och bilparken i år åter väntas skjuta i höjden med sannolikt flera tiotal tusen nya fordon,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

blir det nominella anslaget till både vägbyggande och vägunderhåll allt knappare. På grund av penningvärdeförsämringen blir självfallet effekten av dessa anslag allt lägre. Vad jag här har sagt gäller även om man inkluderar de arbeten som har utförts i arbetsmarknadsstyrelsens regi.

Man kan inte heller skylla på bristande tillflöde av automobilskattemedel. Trots att dessa pengar i en allt stridare ström flyter ut till olika ändamål, även administrativa och numera under flera olika huvudtitlar, är det överskott som i år tillförts budgetutjämningsfonden, dvs. stoppats undan som överskott, uppe i över 600 miljoner kronor. Det blir vägbyggandet och vägunderhållet som får sitta emellan.

De prutningar man gör på vägbyggandet måste kompenseras med en förstärkning av underhållet. Nu drabbar inknappningen både byggandet och underhållet.

Följderna härav är uppenbara. Vid en granskning av vägbeståndet för nu vid årsskiftet två år sedan befanns detta vara allt annat än godtagbart. Det framkom ganska oroande siffror beträffande det antal vägar som är i direkt behov av förbättringar och ombyggnader. Detta går ut över all trafik, även nyttotrafiken och därmed också i hög grad över den produktionsökning, som är en av finansministern högt prioriterad målsättning. Det är självklart — och jag behöver inte närmare utveckla den saken — att en god trafikekonomi är en mycket väsentlig förutsättning för förbättring av produktiviteten. Men den dåliga vägstandarden går tyvärr också ut över trafiksäkerheten, och detta inträffar just när vi genom det nya trafiksäkerhetsverket på allvar skulle börja ta itu med trafiksäkerhetsfrågorna.

Jag vill i detta avsnitt endast tillägga, att det efter det stillastående, för att inte säga den vanhävd, när det gäller vägarna som präglat herr Palmes period i kommunikationsdepartementet är nöd-

vändigt att nu tänka om. I förhållande till vägplanen släpar vi efter med i runt tal 300 miljoner kronor. Denna en gång så stolta plan är faktiskt på väg att bli en chimär. Jag är säker på att man gör sig till tolk för både trafikfolk, vägfolk och trafiksäkerhetsfolk när man riktar en vädjan till kommunikationsministern att snarast försöka ge vägpolitiken en positiv inriktning. Riksdagen kan inte åstadkomma någonting på denna punkt, allra minst i det nuvarande ekonomiska klimatet. Planeringen av de åtgärder som bör vidtas måste ske vid den förberedande budgetbehandlingen i kanslihuset. Det är utomordentligt viktigt att den nye kommunikationsministern med liv och lust tar sig an dessa viktiga uppgifter.

Härmed övergår jag till att säga några ord i försvarsfrågan. Varför sprack försvarsutredningen? Det har skrivits rätt mycket om den saken. Orsaken härtill var främst, att vi aldrig kom fram till några egentliga förhandlingar om en kostnadsram på det sätt som vi gjort i en rad tidigare försvarsutredningar. Detta berodde inte på att det restes orimliga krav i fråga om försvarskostnaderna. Inte bara socialdemokraternas utan även mittenpartiernas kostnadsförslag utsattes för mycken kritik; de ansågs vara alltför låga. Att vi inte kom fram till några förhandlingar berodde på att de socialdemokratiska representanterna, sedan ett socialdemokratiskt utgångsbud framlagts och mittenpartierna presenterat ett förhandlingsbud, förklarade att de var intresserade av ett bud från mittenpartiernas sida endast under förutsättning att detta låg på en av socialdemokraterna angiven nivå. Man sade alltså klart ifrån var vårt bud skulle ligga för att den socialdemokratiska majoriteten skulle diskutera det.

Det är självklart att det inte är möjligt att komma fram till ett positivt resultat när en part på detta sätt från början får händerna bundna och inte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

har manövreringsfrihet. Det anspråk som framfördes från socialdemokratiskt håll var också sådant att en fyrparti-uppgörelse i stil med de tidigare från början var absolut utesluten.

Detta var den ena orsaken till att förhandlingarna strandade. Den andra var att det en morgon när vi satte oss vid förhandlingsbordet gjordes fullkomligt klart att kostnadsramen för det första året i den fyraårsperiod som vi var tillsatta att utreda redan var spikad i kanslihuset. I följd råkade vi ut för precis samma sak, men då accepterade vi att det första året bröts ut. Vi tänkte oss då en fyraårsperiod efter detta första år.

Vi har alltså två år i följd råkat i situationen, att långtidsplanering och flerårsramar redan spolerats. Detta innebär en radikal brytning med de principer som knäslattes i 1958 års försvarsbeslut och som sedan varit gällande, en oundgänglig förutsättning för att åstadkomma långtidsplanering och därmed godtagbar försvarsekonomi. Allt detta har man nu helt plötsligt satt ur spel.

Jag skulle vilja påminna om att försvarsministern vid ett flertal tillfällen både här i riksdagen och i andra sammanhang offentligen energiskt understrukt betydelsen av en fast långtidsplanering, så att man kan se vilka objekt som lämpligen bör komma med på tillverkningsschemat; det dröjer ju ofta 5—10 år från projekteringen till dess materielen kan komma in i organisationen. Därför förutsätter god försvarsekonomi långtidsplanering, och detta har försvarsministern många gånger understrukt. Detsamma gäller naturligtvis flerårsramarna. Finns det sådana, så vet de militära myndigheter som har att förvalta pengarna vad de förfogar över från det ena året till det andra och är inte som före 1958 utlämnade till olika bedömningar från år till år beträffande de resurser som kan komma att ställas till förfogande.

Försvarskostnaderna kan te sig höga,

men de har alltsedan detta system infördes visat en i förhållande till bruttonationalprodukten sjunkande tendens; försvarskostnaderna har alltså tagit en väsentligt mindre del av det samlade produktionsresultatet, och därför har den kurvan pekats betydligt mindre uppåt än kurvan för nationalinkomsten. Vi har med detta system fått en ordning som visat sig vara gynnsam både för den mottagande parten och för den betalande.

Hur viktigt detta system ansetts vara, har även många gånger understrukits från andra håll. Jag skall citera bara några rader som belägg för detta ur det bekanta köpenhamnstalet som statsministern höll på hösten 1966. Han sade då i fråga om det svenska försvaret bl. a. följande: »Det väsentliga är att några större ingrepp inte är möjliga mot bakgrunden av den svenska försvarspolitiska filosofin som bygger på en kontinuitet. Den innebär att tillfälliga skiftningar i konjunkturerna inte kan eller får bryta ner en långsiktig planering.»

Bättre kan man inte uttrycka hur försvarspolitik skall föras i den situation som även det nuvarande läget utgör.

I princip är vi alltså — jag är övertygad om att försvarsministern, om han vore här, skulle instämma i det — ense om värdet och önskvärheten av en fast långsiktplanering. Men när det nu kommer till kritan, springer man ifrån alltsammans tillbaka till ettårsbeslut. Därmed har man lyckats bryta sönder det som i planeringshänseende har byggts upp med stor möda och många arbetsinsatser. Talet om rationaliseringar blir alldeles meningslöst mot bakgrunden av ett sådant sönderbrytande.

För min del tror jag inte att försvarsministern eller hans departement ytterst är ansvariga för detta. Jag skulle gissa att det är medarbetarkretsen kring herr Sträng som har känt den ekono-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

miska situationen så oroande att man där har ansett sig tvungen att skapa denna utomordentligt säregna situation. Men man vinner ingenting på det. Man riskerar i stället att det som vi här bevitnar kommer att kosta betydligt mer pengar än vad ett fullföljande av långtidsplaneringen hade gjort.

Jag skall sedan be att få säga några ord om den vackra skönmålning som försvarsministern har gjort i inledningen till årets fjärde huvudtitel och som också avspeglar sig i finansplanen i statsverkspropositionen. När man läser detta mot bakgrunden av ett flerårigt arbete i den senaste försvarsutredningen, blir man onekligen ganska konfunderad. Herr Bohman har tidigare i dag varit inne på detta ämne och påpekat kontrasterna. Jag skall be att få exemplifiera detta med något av det som försvarsministern själv anför i huvudtiteln.

Han säger t. ex. att en betydande förstärkning för närvarande sker av pansarbrigaderna. Ja, det är obestridligt. Vi använder den materiel som genom tidigare försvarsbeslut har tillförts försvarsorganisationen. Men det är inte det som de nuvarande försvarsförhandlingarna gäller. De kan inte, som jag nyss sade, påverka organisationen annat än på lång sikt. Därför måste man fråga sig hur situationen blir efter fyra, fem, sex eller sju år, kanske även efter tolv eller fjorton år. Den frågan har försvarsministern minutiöst undvikit att över huvud taget beröra.

Han talar om nuläget som kännetecknas av att vi samlat betydande förråd av krigsmateriel av olika slag för försvaret under de hittills relativt goda åren. Och när han säger att en betydande förstärkning av pansarbrigaderna sker, förtiger han, att antalet pansarbrigader redan i början av 1970-talet på grund av brist på medel med säkerhet måste minskas med 50 procent, om man utgår från den av regeringen nu tänkta kostnadsnivån. Det går bra så länge vi inte behöver ordna med nyanskaffning.

Vidare framhålles i propositionen att flottan kommer att omfatta ett tjugotal motortorpedbåtar och det är också alldeles riktigt om man räknar med dagsläget. Men det förtiges att alla de motortorpedbåtar som vi nu har måste vara utrangerade före 1975, och några medel för att då skaffa en ny uppsättning inryms inte inom den kostnadsram som presenterats i huvudtiteln och den därpå byggda långtidsplaneringen.

I propositionen sägs att kustrobotförband med robot 08 A, som i själva verket bara utgör ett steg i utvecklingen mot robotbeväpning inom marinen, är mycket lovande. Faktum är att utvecklingen inte kan fullföljas med nuvarande kostnadsnivå, och de nedlagda kostnaderna kan därför bli en ren felinvestering. Pengarna kommer inte att räcka till för att fullfölja framtagningen av den här roboten.

Vidare nämns inte att eldkraften vid kustartilleriets rörliga spärrförband kommer att bli reducerad då planerna på en ny robot inte kan fullföljas. Det framhålles i propositionen att attackflygets vidare utveckling har säkerställts, men det sägs inte att omfattningen av attackflyget vid nuvarande kostnadsnivå kommer att minska med cirka 40 procent. Det talas om att kapacitet för lätt attackflyg successivt skapas genom pågående leveranser av flygplan SK-60, men man nämner inte att den nödvändiga utrustningen för att just detta attackflygplan skall kunna bli användbart kommer att bli mycket försenad och att det därför finns risk att planet i fråga aldrig kan sättas in för de uppgifter som vid planeringen var avsett.

Jag kan inte gå igenom hela huvudtiteln utan får nöja mig med dessa exempel för att påvisa ett sätt att lämna information om försvaret som jag inte kan finna godtagbart, ja, knappast försvarbart. Lämnar man informationer måste de göras så fullständiga att bilden blir riktig. Med den framlagda budgeten och den antydda flerårsplaneringen fö-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

religger faktiskt, herr talman, risken att den materiel som ingår i denna budget över huvud taget inte kan finansieras med dessa pengar. Hur blir situationen? Jo, antingen kommer organisationen efter ett antal år att vara urholkad med avseende på nödvändig materiel eller också kommer då sittande regering och riksdag att tvingas bevilja så stora anslag till försvaret, att det måste vara utomordentligt svårt att klara det.

Jag skall inte uttala mig om huruvida något av detta kan vara avsikten, utan jag utgår i stället från att detta samband, som vi under inga förhållanden kan bryta oss ur, inte är ordentligt genomtänkt. Jag vill också citera ett stycke ur en skrivelse som de högsta militära myndigheterna i förrgår avsånde till chefen för försvarsdepartementet och i vilken det om den försvarshuvudtitel som vi nu behandlar bl. a. står följande: »Krigsorganisationen kommer att minska kvantitativt och kvalitativt. Även om försvarsanslagen efter några år höjs kraftigt kommer det att gå flera år, varunder försvarseffekten sjunker, innan medeltillskotten har kunnat omsättas i materiel, utbildning och samtrimmade förband.»

Det är mycket allvarligt att vi nu hamnar i en situation, som vi med ett vettigt beslut i år hade kunnat undvika.

Slutligen skall jag bara helt kort antyda hur vi på vårt håll ser på det världsläge i vilket vi har att konstruera vårt försvar och på de resurser vi räknat fram med hänsyn till underrättelserna om förhållandena i världen omkring oss. Vi bedömer situationen så — och det tror jag är realistiskt — att oron ute i världen trots vissa tecken på avspänning inte kommer att upphöra helt plötsligt, utan att vi måste räkna med att den kan sprida sig även in över Europa. Därtill kommer att balansen i det nordiska området kan utsättas för påfrestningar. För tryggheten i Norden mellan Warszawapakten i öst och NATO

i väst — vi har dem ju båda inpå knutarna — är ett stabiliserande svenskt försvar av tillräcklig styrka en utomordentligt betydelsefull sak. Jag vill fästa uppmärksamheten på att man både i Norge och Finland hela tiden har följt och alltså med spänd uppmärksamhet följer de utredningar och den planering för den kommande försvarspolitik som pågår här i Sverige.

Härtill kommer vikten av att fullfölja den politik med flerpartiuppgörelser som värn för den svenska alliansfriheten och neutralitetspolitiken som vi alla vet har varit av så enorm betydelse internationellt. Det är inget tvivel om att det svenska försvaret, som har burits upp under anslutning från alla demokratiska partier, har inneburit en utomordentlig goodwill för vårt land. Därför måste man, både ur försvarets egen och den politiska samlingens synpunkt utåt mot hela vår omvärld, beklaga att socialdemokraterna nu har ansett sig tvungna att bryta med den försvarspolitik som inleddes i och med 1958 års beslut.

Vid årets riksdag kommer vi inom mittenpartierna att väcka en motion i försvarsfrågan, som i stort sett skall bli ett alternativ till den huvudtitel försvarsministern har presenterat. Jag vill tillägga att vi som de varma vänner vi är av en flerpartiuppgörelse självfallet icke i princip ställer oss avvisande till nya försök att än en gång åstadkomma samling omkring försvaret. Lika klart är emellertid att detta icke kan ske i rådande läge, när samarbetet i försvarsutredningen har omöjliggjorts genom socialdemokraternas göranden och låtanden.

Därför måste socialdemokraterna ensamma ta på sitt ansvar följderna av vad som har skett. Först när läget har förändrats kan vi hoppas, att det återigen kan skapas långtidsbeslut om försvaret, som fattats i endräkt mellan de fyra stora partierna.

Därefter anförde:

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Den situation vi nu upplever är i många hänseenden kontrastfylld. Sällan har det talats så mycket om trygghet som i våra dagar och sällan har det talats så mycket om vad som gjorts, vad som föreslås och vad som bör göras för att öka tryggheten. Samtidigt har vi en mycket stark känsla av ökad otrygghet för arbetet inom vårt folk. Alla talar om nödvändigheten av att stimulera näringslivets investeringar och av att hindra en ökning av byggnadskostnaderna. Samtidigt har vi ett nytt högränteläge.

Medan hotet om en omfattande livsmedelskris i världen blir alltmer uppenbart inriktas den svenska jordbrukspolitiken på en betydande nedläggning av åkerareal under de närmaste 15 åren.

Det förekommer en medveten styrning från myndigheter och regering till några större befolkningscentra i vårt land. Detta sker medan allt fler inser och debatterar de stora och växande problemen beträffande bostäder, naturvård, luft- och vattenföroreningar och de alltmer svårbemästrade servicefrågorna för glesbygderna.

Då förhandlingarna om ett treårsavtal för de anställda inleddes betonade man i energiska ordalag att vi nu skulle få en löneuppgörelse, som verkligen satte låginkomstgrupperna i förgrunden. Vad är det vi upplever i dag? Nu när det tredje avtalsåret har börjat är missnöjet större än någonsin i vårt land över växande inkomstklyftor.

Inte minst märkligt är att vi har en försvagad konjunktur och en starkt stigande arbetslöshet. Samtidigt har vi ett högränteläge och en fortsatt inflation. I föl försämrades kronans värde med 3,5 procent och i år räknar herr Sträng med 2,5 procents försämring. De siffror jag angivit avser konsumentprisindex.

Det är uppenbart att vi inte kan undgå känningar av en konjunkturdämpning ute i Europa, där man på vissa håll förefaller att driva en alltför re-

striktiv ekonomisk politik. Statsministern fällde för en tid sedan det uttrycket, att det föreföll som om man i Väst-tyskland aldrig skulle ha läst Keynes' synpunkter på konjunkturpolitiken.

Det är en ganska bister kritik mot koalitionsregeringen i Bonn, som ju består också av socialdemokrater med Willy Brandt i spetsen.

Men lika uppenbart som det är att vi inte kan undgå känningar av konjunkturen utomlands, eftersom Sverige är ett land med omfattande utrikeshandel, lika uppenbart är det att regeringens oförmåga att bemästra inflationen under senare år har fört oss fram till ett högt kostnadsläge och till en försvagad konkurrenskraft för de många företag som har att kämpa en hård kamp när de skall sälja på utrikesmarknaden eller konkurrera här hemma med importvarorna.

En socialdemokratisk regeringspolitik har, herr talman, visat sig ingalunda vara någon garanti för stabilitet och full sysselsättning i vårt samhälle. Man har tagit alltför lätt på varningarna för inflationens verkningar. Men jag tror att praktiskt taget alla inom vårt folk i dag inser att det finns uppenbara risker för att baksidan på inflation är permitteringar och arbetslöshet. Vi får nu hoppas att insikten härom skall bestå en tid framöver, även om konjunkturen skulle bli bättre.

Utomlands finns det många tecken på att man tillmäter och kommer att tillmäta prisstabiliteten en utomordentlig betydelse och att man är beredd att försvara den, ibland med vad vi i Sverige betecknar såsom en alltför restriktiv ekonomisk politik. Men en slutsats måste vi under alla förhållanden dra, och det är att vi i ett sådant klimat inte kommer att ha råd med någon hemlagad inflation på flera procent varje år.

Låt mig i detta sammanhang säga att jag tycker att den ekonomiska debatten här i landet knappast alls sysslat med de långsiktiga perspektiv som bör an-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

läggas med hänsyn till den roll som våra råvarutillgångar och kraftkällor har spelat och kommer att spela framöver. Om vi ser på skogsindustrins situation finner vi att det i dag föreligger en klar överkapacitet i världen. Situationen kommer naturligtvis att förändras när de jungfruliga markerna för industrin i Canada, för att nu ta ett exempel, är slut. Man får ju där längre transportavstånd och större kostnader. Situationen kommer också att förändras genom att den allttjämt stigande konsumtionen av papper så att säga kommer ifatt den väldiga utbyggnad som har skett och sker inom massaindustrin. Men jag tror att vi ändå får ha klart för oss att samma *relativa* roll som skogsindustrin har spelat kommer den sannolikt inte att spela framöver. Därmed har jag inte givit uttryck åt någon pessimism, utan endast konstaterat ett uppenbart faktum.

Och ser man på vår malmexport måste man säga sig, att med de fraktsatser som i dag gäller och med de brytningskostnader som Lamco har i Liberia eller som man har i Brasilien — där en tredjedel av världens järnmalmstillgångar med lika hög järnmalmshalt som vår LKAB-malm finns — så har malmens *relativa* roll minskat.

Beträffande vattenkraften — för att ta ett annat exempel — är det väl ingen som kan bestrida att vi haft en utomordentlig fördel av våra rika vattentillgångar vid produktionen av elektrisk energi. Men det är alldeles självklart att fördelen med dessa tillgångar kommer att minska när 30, 40, 50, 60, 70 procent av vår kraftförsörjning så småningom kommer att ske via oljekraftverk och atomkraftverk. Man kan inte säga att det då kommer att ställa sig billigare för oss att producera kraft än för länderna på kontinenten, där man f. ö. har kortare distributionsavstånd.

Jag har inte sagt detta för att jag är pessimist eller bedömer situationen framöver som hopplös — inte alls. Men

jag anser att vi får räkna med att det *relativa* försprång vi haft inom vissa områden kommer att minska. Det krävs en framsynt näringspolitik och inte minst en ökad satsning på forsknings- och utvecklingsarbete om vi skall kunna hävda oss i konkurrensen i framtiden. Sverige är ett litet land och måste satsa på kvalitet för att få de bästa möjligheterna till standardökning.

Vi har nu en mycket omfattande arbetslöshet, både den arbetslöshet som arbetsmarknadsmyndigheterna publicerar upplysningar om och den arbetslöshet som ingen vet något om. Den dolda arbetslösheten i vårt samhälle är i dag utomordentligt omfattande. Givetvis måste man här sätta in ökade åtgärder på lokaliseringspolitikens och arbetsmarknadspolitikens område och göra speciella insatser när det gäller den äldre arbetskraften och de handikappade. Men, herr talman, den första försvarslinjen mot arbetslöshet går ändå inom företagen. Det är angeläget att söka förebygga att människor friställs. Ur denna synpunkt kan ifrågasättas, om vi inte i nuvarande läge borde satsa mer på åtgärder för att öka företagens möjligheter att upprätthålla produktion och sysselsättning.

Givetvis är en räntesänkning konjunkturpolitiskt sett synnerligen angelägen, men man bör vara beredd att pröva även andra åtgärder. Herr Sträng räknar tydligen med att vi skall få en konjunkturförbättring under innevarande år, men det är allttjämt oviss hur utvecklingen blir i Västeuropa. Det finns också skäl som talar för en mindre optimistisk uppfattning. Under alla förhållanden förefaller det mig som om vi, i vart fall under det första halvåret, inte kan räkna med någon konjunkturförbättring och sannolikt inte heller under de närmast därefter följande månaderna. Det borde därför vara möjligt att välja produktions- och sysselsättningsstimulerande åtgärder som har effekt på både kortare och en aning längre

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

sikt. Dylika åtgärder måste också kunna anpassas till konjunkturen.

Jag måste, herr talman, än en gång framhålla — liksom vi inom centerpartiet gjort från denna talarstol tidigare — att det med tanke på arbetslöshetens omfattning och de många arbetslösa som nu står utanför försäkringsskydd är beklagligt att regeringen bara förhalat frågan om införande av en allmän arbetslöshetsförsäkring. Centern aktualiserade denna fråga redan 1963 och det borde ha varit möjligt att åtminstone vid det här laget genomföra en dylik reform. Men vi får inte heller i år någon proposition i ärendet. För övrigt tycks socialdemokraterna över huvud taget vara ganska negativt inställda till tanken på en allmän arbetslöshetsförsäkring. I debatten har bl. a. sagts, att man inte skall bry sig så mycket om de grupper i samhället som inte har bildat eller vill bilda frivilliga arbetslöshetskassor. Herr talman! Jag måste beteckna detta resonemang som utomordentligt cyniskt. Hur skulle det ha sett ut här i landet, om man hade resonerat på samma sätt i fråga om folkpensionerna och sagt: Nej, vi skall inte införa någon allmän folkpensionering, eftersom det finns några grupper som har privata försäkringar.

Även när det gäller arbetslöshet borde vi kunna enas om att det behövs ett grundskydd. Det är väl ingen från vårt håll som har ifrågasatt att man skulle slopa de frivilliga arbetslöshetskassor som i dag finns. Socialdemokraterna slår in öppna dörrar i denna diskussion. Meningen har varit att man skulle ha ett obligatoriskt grundskydd för alla och att man ovanpå detta skulle kunna ha ersättningar från frivilliga kassor. Man skulle alltså behålla de nuvarande kassorna och ge ett kompletterande skydd.

Herr talman! Efter detta skulle jag vilja säga några ord om en fråga som i varje fall ännu inte har berörts i denna remissdebatt, som förmodligen kommer

att gälla det mesta. Jag har med mycket stort intresse följt diskussionen om »det nya klassamhället». Det är ganska intressant att man nu, när socialdemokratin suttit i regeringsställning i mer än 30 år, efter att ha påstått att klassamhället är avskaffat i vårt land har börjat tala om att vi har fått ett nytt klassamhälle. Att studera den kritik som har framförts t. ex. av Aftonbladet och herr Palme är intressant. Aftonbladet har inte sparat på textutrymme när det gäller »det nya klassamhället» och har dessutom illustrerat det med ett ganska rikt bildmaterial. Förmodligen var det en smula pinsamt för tidningen när TV en kväll inte bara återgav en sådan hel sida med kritik av det nya klassamhället utan också visade bilder av de — märk väl — *två* matsalar för personalen som finns på Aftonbladet, en för dem som har blåkläder och en med vita dukar för de andra.

Visst har det gjorts mycket, inte minst i Sveriges riksdag under betydande enighet, under årens lopp för att skapa större social rättvisa mellan medborgarna. Vårt land har på många områden nått väsentligt längre än andra demokratier när det gäller att ge medborgarna likvärdiga rättigheter och förmåner. Men det råder inte något tvivel om att det finns omotiverade skillnader, även om man klart inser och erkänner att ansvar och duglighet måste premieras och att ett samhälle, där alla har samma inkomst och alla äger lika mycket, inte är möjligt att skapa och inte heller är eftersträvänsvärt. Det är ändå uppenbart att det finns omotiverade inkomstklyftor mellan olika folkgrupper och också inom löntagarorganisationerna — det gäller även LO. Man kan konstatera att dessa inkomstklyftor har vuxit under senare år och att det finns ett relations- och kompensationsstänkande som sannerligen inte ökar möjligheterna till en ytterligare utjämning och en lugn avtalsrörelse.

Skall vi vara ärliga här i riksdagen,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

får vi väl erkänna att också vi har gett oss in i ett relationstänkande, eller hur? Vi skall ju ha våra ersättningar beräknade med hänsyn till vissa befattningshavare i statlig verksamhet. Vi har hört motiveringar och funderingar av det här slaget: Varför skall nu inte vi ha litet mera betalt med hänsyn till att det finns så många välbetalda kommunalråd och landstingsråd? — Vi får väl erkänna att också vi fått litet med av detta relationstänkande, och vi skall inte bara gräla på andra.

Man kan ställa frågan: Kommer det att i framtiden bli möjligt att mera rättvist än som hittills skett fördela möjlig standardförbättring utan hårdare motsättningar mellan och inom löntagarorganisationerna? Det är en fråga som nu väcker allt större debatt. Man kan också fråga — om vi nu inte skall tassa som katten kring het gröt — vem som skall vara lönebildande i ett samhälle som vårt. Vem skall vara löneledande i ett land, som har en större utrikeshandel per invånare än de flesta andra länder på vår planet och som är mera beroende än de flesta andra länder av konkurrens utifrån? Skall de vara löneledande som arbetar inom exportindustrin och i den industri som konkurrerar med importen utifrån? Skall det vara de grupper som arbetar inom företag som inte har kännning av sådan konkurrens eller de grupper som är anställda inom den offentliga sektorn? Jag är övertygad om att dessa frågor kommer att tilldra sig ett ökat intresse i den allmänna debatten framöver.

En sak är i alla händelser klar: skall inkomstklyftorna kunna minskas, så krävs ett betydligt större mått av solidaritet än som präglad de senare årens utveckling med dess relations- och procenttänkande. Solidariteten kräver också att dyrortsgrupperingens avveckling kommer med i bilden, att den finns med i diskussionen när kakan skall delas. Vad som hände när treårsavtalet kom till innebar sannerligen inte att man bidrog till klassamhällets avskaffande!

Det skulle vara frestande, herr talman, att fortsätta en liten stump till på denna linje. Det finns omotiverade skillnader också när det gäller de sociala förmånerna. Varför skall vi ha kvar regeln i ATP om de 15 bästa åren, som klart missgynnar de lägre inkomsttagarna i de manueella yrkena, vilka har en inkomstkurva som snarast sjunker när de kommer över 50—55-årsåldern och prestationsförmågan minskar? Varför skall vi ha en 30-årsregel som innebär att de som deltar i produktionen under 45—50 år inte skall få någon större pensionsförmån än de för vilka pensionsavgifter är inbetalda under 30 år? Hur är det med pensionsåldern, om vi skall våga tala om det ömtåliga ämnet? Det sägs att ungefär en tredjedel av de anställda i Sverige har en pensionsålder på 65 år eller lägre; de andra har 67 år. Det är samma pensionsålder som beslöts för mer än 50 år sedan i Sveriges riksdag, och många andra länder har lägre pensionsålder.

När man från vårt håll ansett att den frågan borde finnas med i diskussionen om den framtida reformpolitiken och den framtida avvägningen av socialpolitiken har man sagt nej. Visst kan man diskutera, herr talman, vad som är rättvisa, men är det någon sorts naturlag som säger att de, som har det tyngsta jobbet, den längsta arbetstiden, de som börjar tidigt på morgonen och måste stiga upp klockan 5 eller halv 6 för att hinna till arbetsplatsen i tid och som dessutom har den lägsta inkomsten, också i regel skall ha den högsta pensionsåldern?

Jag tycker inte det är särskilt originellt att peka på den här frågan, men det är ganska intressant att konstatera, i hur liten grad den verkligen finns med i den allmänna politiska debatten.

Vi är utomordentligt glada över den viktiga demokratiska reformen, att utbildningsmöjligheterna i dag inte är en fråga om föräldrarnas ekonomi eller bostadsort. Ungdomarna har möjligheter att välja utbildningsvägar, men

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

deras yrkesval är inte bara uttryck för naturliga studieambitioner. Vi befinner oss i en situation där ungdomarna i första hand söker sig till de teoretiska utbildningsvägarna. Man frågar sig då vad det ligger för underligt i detta med hänsyn till den bakgrund jag har skisserat. Vad jag vill komma fram till är inte att vi på något sätt skall minska den rätt ungdomen äntligen har fått att välja yrke och utbildning. Vad jag vill konstatera är att det inte räcker med rätten att välja utbildning och yrke för att rätt man skall komma på rätt plats så länge yrkesvalet i hög grad influeras av olika sociala värderingar av olika yrken. Det finns en hel del människor i detta land som säger att klassamhällets sista rester automatiskt kommer att försvinna med utbildningssamhället. Jag är inte alldeles övertygad om att denna optimism är berättigad. Jag tror att det även här finns en social värdering som vi borde ändra på.

Herr talman! Jag vill också säga några ord om försvarsfrågan. Jag ber om ursäkt att jag blivit en smula mångordig i min ingress. I sitt hälsningstal till kammaren sade statsminister Erlander, som är ålderspresident, bl. a. följande: »Trots den förestående valrörelsen vågar jag uttrycka en förhoppning om samling kring de stora och för medborgarna centrala frågor som vårriksdagen kommer att besluta om.»

Drygt 24 timmar efter detta uttalande spräckte socialdemokraterna möjligheterna att fortsätta förhandlingarna i försvarsutredningen, detta trots att man från socialdemokratiskt håll understrukt värdet av en bred enighet kring försvaret för att utåt manifestera vår beslutsamhet att hävda neutralitetspolitiken.

Jag skall inte trötta kammaren med en massa detaljer från utredningsarbetet, vilka är välkända genom pressen. Låt mig bara konstatera följande: Vi har inom försvarsutredningen för det första varit helt ense om att vi skulle ha en

fyraårig kostnadsram för försvaret. Vi var för det andra helt ense om att om vi icke skulle hinna slutföra våra förhandlingar till mitten av december, skulle vi fortsätta dem i början av januari sedan statsverkspropositionen framlagts. Vi var för det tredje helt överens om — det underströks inte minst av utredningens ordförande — att en förutsättning för detta givetvis var att vi då skulle ha reella förhandlingsmöjligheter om vart och ett av dessa fyra budgetår, d. v. s. även budgetåret 1968/69.

Detta, herr försvarsminister, var de förutsättningar som klart angavs i diskussionen när man på regeringspartiets önskan uppsköt förhandlingarna om kostnadsramen från november månad till den 11 december. Den 15 december skulle besked ha lämnats till försvarsministern för att siffrorna skulle fixeras i budgeten. Vi hade alltså 3—4 dagar på oss. Om vi inte skulle hinna med var alla överens om att fortsätta i januari. Vi skulle ha som förutsättning att det då också skulle föreligga reella förhandlingsmöjligheter om det första årets siffror i budgeten.

Den 14 december hade socialdemokraterna och mittenpartierna presenterat sina första bud. Från båda hållen angavs klart att det var första förhandlingsbud och att man var beredd att diskutera jämkningar. Samma dag beslöt försvarsutredningen på ordförandens förslag att förhandlingarna skulle ajourneras till början av januari eftersom det av tidsskäl inte var möjligt att slutföra dem på den tid som stod till förfogande. Det beslöts att en mindre delegation skulle träffas dagen efteråt för att närmare diskutera uppskovet. När vi träffades den 15 december förklarade emellertid socialdemokraterna att de inte var beredda att diskutera försvarsramen för det första budgetåret.

Den 11 januari, föga mer än 24 timmar efter herr Erlanders tal om samling kring för medborgarna centrala frågor, fick vi bekräftelse på att rege-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ringen vägrat att diskutera för det första en justering av siffrorna i budgeten och för det andra förutsättningarna över huvud taget för att använda arbetsmarknadsmedel eller industribeställningar för att under arbetslösheten inom verkstadsindustrin komplettera vapenleveranserna.

Jag riktar ingen kritik mot utredningens ordförande eller mot de socialdemokratiska ledamöterna av försvarsutredningen — det är inte de som har dikterat besluten.

En försvarsutredning är både en utrednings- och en förhandlingskommitté. Jag är förvånad över hur många i detta land som, när de kommenterat försvarsutredningens arbetssätt, inte har insett att en försvarsutredning inte är någon vanlig kommitté — inte därför att vi som sitter med i den är märkvärdigare än andra utan därför att en försvarsutredning är en utrednings- och förhandlingskommitté. I fråga om förhandlingarna där har det — i varje fall under de senaste 20 åren — varit så, att man inte träffar en uppgörelse i ett slutet rum utan kontakter med riksdagsgrupperna och deras ledningar. Det är tvärtom självklart att man fortlöpande håller kontakt med dem, alltså med flertalet riksdagsledamöter.

Vi har haft en tendens till avspänning i Europa som en följd av supermakternas inbördes försiktigare agerande. Men vi är dock medvetna om att läget i t. ex. Vietnam och Mellersta östern inte är någon garanti för en fortsatt avspänning utan innebär risker också för läget i Europa. Vi har en hög rustningsnivå, även om vissa strävanden kommit till uttryck för att något reducera den. Inget av de fyra demokratiska partierna har dock, det vill jag gärna erkänna, ifrågasatt att vi skulle företa någon isolerad svensk nedrustning. Vi har tvärtom varit överens om att vi skall ha ett starkt försvar, men konsekvenserna av ställningstagandet bedöms tydligen olika.

Jag har för min del haft den uppfattningen, att den kostnadsökning för försvaret som vi har haft under tidigare år inte kan fortsätta; det har jag sagt från denna talarstol tidigare. Vi måste försöka dämpa ökningstakten mot tidigare år. Det är enligt min mening nödvändigt av statsfinansiella skäl, och jag anser också att vissa besparingar kan göras inom försvaret utan att försvarseffekten försvagas.

Med hänsyn till de olika siffror som har spökats i debatten vill jag säga att det *utredningsalternativ* B, som mittenpartierna begärde att ÖB skulle belysa, för en fyraårsperiod innebar en minskning av försvarskostnaderna med 1 700 miljoner kronor i jämförelse med en fortsatt utveckling av försvarskostnaderna enligt de principer som föreslogs av 1962 års försvarsutredning och som på förslag av försvarsminister Sven Andersson beslöts av 1963 års riksdag. Man kan då inte påstå att vi här i Sverige skulle vara främmande för tanken att göra vissa reduktioner. Utredningsalternativ C innebar, om jag inte minns fel, för en fyraårsperiod ca 2 000 miljoner kronor mer än alternativ B. ÖB:s alternativ låg ungefär 2 600 miljoner kronor över alternativ B. Även med ett tillägg till alternativ B skulle kostnadsramen för fyra år med mer än en miljard understiga de kostnader vi skulle ha fått för försvaret, om vi fortsatt ramutvecklingen enligt 1963 års försvarsbeslut.

Men, herr talman, man skall av dessa siffror inte dra den slutsatsen att ett belopp — låt oss säga på några hundra miljoner kronor — i detta sammanhang saknar betydelse för försvaret. Även ett belopp på några hundra miljoner kronor har en stor marginaleffekt, eftersom huvuddelen av detta belopp kan användas för inköp av vapen och annan materiel. Det går inte att säga, att man med en väsentligt lägre kostnadsram, som inte medger någon successiv ökning under följande år, kan bibehålla sam-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ma försvarseffekt som med en något högre och stigande kostnadsram. Försvarsministern tycks vilja försöka dölja detta faktum. Eller är försvarsministern beredd att erkänna att det förhåller sig så som jag säger, nämligen att det med en oförändrad eller väsentligt lägre kostnadsram utan en ändring av försvarsorganisationen icke går att fortsätta med mindre än att man antingen tvingas att drastiskt minska organisationen och dra in regementen och andra förband eller också att mycket kraftigt höja försvarsanslagen när en fyraårsperiod har gått till ända? En sådan ryckighet i försvarsplaneringen kan väl inte vara särskilt rationell.

Jag har tidigare här i riksdagen uttalat min oro för Viggenprojektets konsekvenser, och jag hoppas att det inte verkar alltför tjatigt om jag nu gör ytterligare några reflexioner om den saken. Man frågar sig nu vilka konsekvenser Viggenprojektet kommer att få för avvägningen inom försvaret vid en stark reduktion av kostnadsramen. Jag har mer än en gång pekat på riskerna för att man i en sådan situation kan tvingas att urholka arméns och marinens styrka för att kunna köpa ett ur produktionsekonomisk synpunkt tillräckligt stort antal Viggen-plan. Eller också tvingas man skära ned tillverkningsserien på sådant sätt, att man får en dålig proportion mellan utvecklings- och seriekostnader. Utvecklingskostnaderna för Viggen uppgår till 1 500 miljoner kronor. Tillverkningskostnaden per plan rör sig om 14 miljoner kronor eller något sådant. Gör vi en serie på 300 plan betyder det, att varje plan kostar ca 20 miljoner kronor, varav en fjärdedel är typkostnad. Har vi inte råd att skaffa mer än 150 plan, blir typkostnaden 10 miljoner per plan och totalkostnaden per plan 25 miljoner kronor.

Om vi nu får den begränsade kostnadsramen, som man att döma av regeringspartiets ställningstagande har anledning att räkna med, kan vi få en felaktig avvägning inom luftförsvaret mel-

lan robotar, jakt- och attackplan samt luftvärn och också få en felaktig avvägning mellan de olika försvarsgrenarna.

Jag medger gärna att det inte är så lätt att bedöma detta, men jag tror ändå att försvarsministern, som själv har garanterat riksdagen att Viggenprojektet inte föranleder några bekymmer ens inom en lägre kostnadsram, har tagit på sig ett stort ansvar. Jag är inte säker på — jag är det ännu mindre i dag än tidigare — att den optimism han uttalat kommer att vara bestående om några år, och detta med hänsyn till vad som nu har hänt i försvarsfrågan.

Den förhoppning om samling kring för alla medborgare centrala frågor som statsministern uttalade i sitt hälsningstal den 10 januari rimmer illa med vad som nu har hänt. Vi måste konstatera att det är genom att grunden för de förutsättningar för förhandlingar, som vi varit ense om inom utredningen, ryckts undan som utredningen inte med oförändrad sammansättning kunnat fullfölja sitt arbete. Jag är den förste att beklaga detta.

Jag har sagt många gånger förr och jag upprepar i dag att en flerpartienighet bakom ett försvarsbeslut, vilken gör att man inte behöver befara spekulationer i ändringar av vår försvarspolitik och vår neutralitetspolitik oavsett om regeringen skiftar eller ej, har en betydelse för att utåt manifesteras vår vilja och beslutsamhet att hävda vår neutralitetspolitik. Även om försvarskommittén uttömt sina möjligheter att diskutera saken denna gång, så hyser jag ändå — det gjorde också herr Ståhl — en förhoppning om att vi inte hur länge som helst skall befinna oss i ett tillstånd då det är omöjligt att uppnå en bredare anslutning bakom ett försvarsbeslut. Försvarsfrågan lämpar sig inte för några partitaktiska manövrer, allra minst i den tid som vi nu lever i med kriget i Mellersta Östern i friskt minne. Man tar på sig ett tungt ansvar när man vållar strid i försvarsfrågan.

Det brukar sägas att man vet hur ett

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

krig börjar, men man vet inte hur det slutar. Jag skulle, herr talman, vilja säga att man vet hur en strid i försvarsfrågan kan börja, men det är mycket svårt att veta vilka konsekvenser en strid i försvarsfrågan kan få i framtiden i mer än ett avseende, och det är med tanke på dessa konsekvenser jag hoppas att det ändå förr eller senare — helst förr — skall ske en återgång till den ordning vi haft under de senaste 20 åren, nämligen att det bakom försvarsbeslutet stått en betryggande majoritet i Sveriges riksdag.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Det är givetvis frestande att vid ett tillfälle som detta beröra flera frågor som har anknytning till statsverkspropositionen, men jag skall avstå därifrån eftersom talarlistan är lång och en viss uppsnabbning av takten är nödvändig om vi skall bli färdiga denna vecka!

Mycket av det herr Eliasson i Sundborn sade om klassamhället kan jag instämma i, men trots det jag sade nyss kan jag inte underlåta att göra en liten reflexion i samband därmed. Nog ligger det en del i hans resonemang om bland annat pensionssystem och pensionsåldern — jag skall inte närmare utveckla det — men det är ganska underligt att denna kritik kommer från en framträdande talesman för det parti som gick i spetsen för att motarbeta ATP-reformens införande i vårt land. I övrigt skall jag inskränka mig till att beröra endast ett ämnesområde, nämligen försvaret.

I likhet med åtskilliga, som tidigare har uttalat sig i frågan, tillhör jag dem som beklagar att vi inte lyckats få till stånd en försvarsöverenskommelse som vilar på ett brett parlamentariskt underlag. Framför allt från utrikespolitisk synpunkt är det värdefullt, om vi kan göra våra säkerhetspolitiska bedömningar och grunda våra beslut i

4* — *Andra kammarens protokoll 1968. Nr 2*

försvarsfrågan i så stor enighet som möjligt.

Den utrikespolitiska situationen i Europa tycks ge anledning till en viss optimism. En avspänning mellan stormaktsblocken har gjort sig tydligt märkbar. Men å andra sidan inger dessa tecken till avspänning ingen säkerhet för framtiden. En del olösta frågor kvarstår som lätt kan initiera nya spänningar i relationen mellan stormakterna. Enligt mångas bedömningar eftersträvar faktiskt de ledande nationerna att nå avspänning och undvika stor-konflikter.

Dessa bedömningar motiverar ett starkt försvar, men vårt försvar har numera en sådan styrka, att det enligt vår mening inte kan vara motiverat att ytterligare förstärka det, utan det bör räcka med att bibehålla styrkan vid i stort sett nuvarande nivå.

Vi är fullständigt överens om att ett starkt försvar är ett nödvändigt komplement till vår alliansfria utrikespolitik. Eftersom förslagen i fjärde huvudtiteln i årets statsverksproposition ger utrymme för ett starkt försvar, och inte medför några reduktioner av försvarseffekten, innebär den nu uppkomna oenigheten i fråga om anslagens storlek inte att vi skulle ha vikit från vår tidigare uttalade uppfattning om värdet av ett starkt försvar. Men givetvis kan en upprivande försvarsdebatt lätt ge anledning till missförstånd, och från den synpunkten är det beklagligt att inte fler partier kan ställa sig bakom det kommande försvarsbeslutet. Den förhoppning som herr Hedlund gav uttryck åt på förmiddagen, nämligen att alla möjligheter att till slut nå en överenskommelse inte skulle vara uttömda, vill jag för min del livigt instämma i.

Enigheten kan emellertid inte köpas till vilket pris som helst. Den måste grunda sig på utrikespolitiska, militärpolitiska och ekonomiska avvägningar, och våra bedömningar härvidlag anser jag vara realistiska. Alltför stora skillna-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

der råder tyvärr mellan partiernas uppfattningar om de ekonomiska resurser som vi förfogar över.

Ända fram till december månad hyste jag faktiskt en viss optimism beträffande möjligheterna att nå en försvarsöverenskommelse mellan i varje fall socialdemokraterna, centerpartiet och folkpartiet. Högerpartiet låg så långt ifrån de övriga partierna i sina förslag, att det måste te sig svårt för detta parti att komma i närheten av vad vi från socialdemokratiskt håll skulle kunna acceptera.

I januari månad förra året anmodade försvarsutredningen överbefälhavaren att företa vissa utredningar rörande krigsmaktens inriktning och utformning, grundade på vissa kostnadsalternativ, som partierna i försvarsutredningen svarade för. Detta skedde vid den tidpunkt då högerpartiets representanter första gången hade lämnat utredningen. Därför blev det i början bara två kostnadsalternativ som man kallade för A och B, som överlämnades till överbefälhavaren. Sedan kom högerens representanter plötsligt tillbaka till utredningen och givetvis hälsades detta med tillfredsställelse. Eftersom dessa inte kunde tänka sig acceptera något av de kostnadsalternativ som utredningen i övrigt stannat vid presenterade de ytterligare ett alternativ, benämnt C, som överlämnades till överbefälhavaren ett par veckor senare.

Beträffande tidrymden för ett kommande försvarsbeslut har det inte rått några egentliga meningsmotsättningar, vilket också herr Eliasson i Sundborn nyss framhållit. Vi har inom samtliga partier ansett att beslutet bör gälla under en fyraårsperiod. Det intressanta och viktigaste är inte hur kostnaderna skall fördelas på varje budgetår under fyraårsperioden, utan det är den totala kostnadsramen för perioden som är av betydelse. Detta har vid åtskilliga tillfällen understrukits från olika håll i utredningen, såväl av olika ledamöter

som av till utredningen knutna experter. Även försvarsstaben har varit inne på samma tankegångar. Om försvarsutredningen, som faktiskt fortsätter att arbeta, slutligen stannar för en viss trappa mellan de olika åren grundas detta främst på ekonomiska överväganden.

Den senast träffade försvarsöverenskommelsen, den som konstituerade 1963 års försvarsbeslut, byggde på en viss nivå som reellt skulle höjas varje år med 2,5 procent. Denna procentsats skulle täcka kostnaden för en viss beräknad teknisk utveckling. Skulle man ha fortsatt efter riktlinjerna i den försvarsöverenskommelsen skulle kostnadsramen för kommande fyraårsperiod ha uppgått till 22 680 miljoner kronor i 1967 års penningvärde. Första året, det budgetår som börjar den 1 juli i år, skulle ramen bli 5 467 miljoner kronor, d. v. s. närmare 700 miljoner mer än vad regeringen föreslår i statsverkspropositionen. Samtliga partier, således även höger, har ansett att denna nivå är för hög och förordar sänkningar. De utredningsdirektiv som försvarsutredningen lämnat till ÖB — och som man, som jag tidigare sade, benämner A, B och C — är givetvis inte bindande för något parti. Formellt var hela utredningen med på att de skulle undersökas, men de betraktades i alla fall som »öronmärkta» och initierades av de olika partigrupperna inom utredningen. Om man inkluderar de reservationsmedel som innehölls budgetåret 1966/67, vilka beräknades uppgå till 350 miljoner kronor men som i verkligheten stannade vid 242 miljoner kronor, uppgick alternativ A till 19 212 miljoner kronor för fyraårsperioden och alternativ B till 19 892 miljoner kronor. Högerens alternativ C slutade på 22 416 miljoner kronor.

Utsikterna att under dessa förhållanden uppnå en överenskommelse som omfattade alla partier måste bedömas som mycket små. Det rörde sig ändå om en differens på mer än tre miljarder

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

der kronor. Inte minst med hänsyn till den mycket ansträngda ekonomiska situationen ter det sig helt orealistiskt att komma i närheten av C-nivån. Med hänsyn till att man i högerpartiet dessutom pläderar för skattesänkningar är högerns generositet med de militära anslagen mycket anmärkningsvärd. Tydligt måste högern ha väsentliga besparingsförslag i bakfickan, som man ännu inte vill presentera. Man har gjort så förr, men det kanske inte är så lämpligt under ett viktigt valår.

Däremot föreföll utsikterna att nå en överenskommelse med mittenpartierna att vara mycket goda. Visserligen förelåg det en skillnad mellan alternativen A och B på över 600 miljoner kronor under fyraårsperioden, men med jämkningar åt ömse håll borde en överenskommelse ha varit möjlig.

Det är ganska förklarligt att vi på socialdemokratiskt håll blev minst sagt förvånade när centern och folkpartiet vid utredningens sammanträde den 12 december som sitt förhandlingsbud presenterade en ram, som skilde sig lika mycket från alternativ B som detta alternativ skiljer sig från det socialdemokratiska förslaget. Mittenpartiernas bud ligger för första året på 4 920 miljoner kronor i 1967 års penningvärde, andra året på 5 050 miljoner, tredje året på 5 185 miljoner och fjärde året på 5 315 miljoner kronor. Tillsammans ligger budet 1 258 miljoner kronor över vårt förhandlingsbud, som vad kostnadsramen beträffar i stort sett är identiskt med ÖB:s utredningsalternativ A 1. Första året, d. v. s. det budgetår som börjar instundande 1 juli, är skillnaden 138 miljoner kronor. Högerpartiet hade tidigare förklarat att utredningsalternativ C borde ligga till grund för förhandlingar, och högern låg sålunda 3 200 miljoner kronor över vårt förslag, varav omkring 600 miljoner kronor hänförde sig till första året.

Vi har naturligtvis sagt att vi vägrar ingå i regelrätta förhandlingar, om vi inte har utsikter att kunna göra upp

inom en nivå som ter sig rimlig — och den måste ligga väsentligt under alternativ B. Mittenpartierna vägrade detta. Jag vill poängtera att det inte är vi som har brutit förhandlingarna. Mittenpartierna skyller på oss och säger att vi har undergrävt förutsättningarna för fortsatta förhandlingar. Det anger man som skäl för att inte vilja förhandla. Herr Ståhl sade att vi ville förhandla bara om buden låg på en viss angiven nivå. Men det är väl helt naturligt att vi själva bestämmer ungefär var vi vill stanna och hur långt vi kan sträcka oss i denna fråga. Och vi har sagt att vi inte kan sträcka oss längre än till en nivå som ligger under den i utredningens alternativ B angivna. Vi sade att om ni inte kan lägga ett bud som understiger den nivån, så kommer vi inte att ge något motbud; då kan vi inte fortsätta förhandlingarna. Jag kan inte förstå att det skulle vara så oacceptabelt eller att det kan anses anmärkningsvärt. Vi har inte bestämt vilken nivå mittenpartiernas bud skall ligga på, men vi har däremot sagt hur långt vi kan sträcka oss för att en överenskommelse skall komma till stånd.

Det andra skälet är att det första året skulle vara låst. Jag uppfattar detta närmast som ett svepskäl från oppositionen. Vi har sagt att vi vill förhandla om hela fyraårsperioden. Vi har vidare uttalat — och det har vi inte varit ensamma om, utan det har enligt vad jag uppfattat rätt en ganska stor enighet om detta såväl inom utredningen som även bland den expertis utredningen haft till sitt förfogande — att det viktigaste i detta sammanhang är den totala ramen. Fördelningen över de olika åren är däremot inte lika viktig.

En budget som görs upp är produkten av en hel rad kompromisser och avvägningar mellan olika anslagsposter. Det är uppenbart att det inte föreligger några förutsättningar för att i efterhand kunna rucka på dessa i alltför väsentlig grad.

I stället för att gå oss till mötes och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

söka vinna en överenskommelse med riksdagens största parti fjärmade sig centern och folkpartiet från sin tidigare position och närmade sig högern. Det är kanske inte så underligt: högern, centern och folkpartiet har ju slutit ett slags borgfred, och om de borgerliga vinner valet, måste även högern vara med om att bilda underlaget för regeringen. Det är givetvis därför från de borgerligas synpunkt angeläget att deras åsikter inte ligger längre från varandra än att de går att jämka samman. Mittenpartiernas budgivning i förvarsfrågan förefaller vara en tydlig invit till en sådan sammanjämkning.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte ta upp någon hårdare polemik med herr Gustafsson i Uddevalla, eftersom han talade om att man på hans håll nu skulle vara beredd att diskutera en trapplösning på grundval av sitt förslag. Vi får väl först undersöka vad detta innebär utan att skärpa motsättningarna mer än nödvändigt.

Men, herr Gustafsson, det är inte så att det var ett svepskal för oppositionen för att avbryta förhandlingarna. Herr Gustafsson vet mycket väl att förutsättningen för att förhandlingarna skulle fortsätta, om de inte var slutförda i december, var att uppgörelsen skulle gälla fyra år och att vi skulle få förhandla om vart och ett av dessa budgetår. Vi fick varken förhandla om budgetsiffrorna för det första året eller om AMS-medlen osv. Drar man ut konsekvensen av herr Gustafssons resonemang skulle det vara likgiltigt om man tillämpar en trapplösning eller om man sparade hela kostnadshöjningen till det fjärde året.

Jag är inte så elak, herr Gustafsson, fastän jag ibland låter något bister, att jag skall spekulera i huruvida socialdemokraterna inte vill förhandla om det första året därför att det kanske

kommer en ny regering nästa år. Vi skall väl inte dra sådana slutsatser. Men diskussionen gäller sättet att torpedera förhandlingar genom att ta bort grunden för vad man varit överens om. Herr Gustafsson känner också mycket väl till de förutsättningar som fanns för förhandlingarna.

Vidare skulle jag vilja påpeka att skillnaden mellan alternativ B och det första utgångsbud vi framlade var mindre än skillnaden mellan alternativen A och B. Det var också uttryckligen ut sagt från vårt håll och från folkparti-håll att detta var ett första förhandlingsbud och icke någon slutlig ståndpunkt.

Jag har visserligen inte erfarenhet av löneförhandlingar och dylikt, men jag kan aldrig tänka mig att LO eller TCO skulle gå Arbetsgivareföreningen till mötes om man från detta håll sade att man inte vill förhandla om inte motparten från början accepterade att gå ned från begärda 8 procent till 3 procent. Så går det väl inte till. Man ger väl bud från ömse håll och söker jämka samman dessa. Det är den kommentar jag skulle vilja göra.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag lyssnade uppmärksamt på herr Gustafsson i Uddevalla och kan ögonblickligen konstatera att det han sade går inte ihop. Han började med att hävda att det var vi som bröt förhandlingarna, men sedan förklarade han att det är riktigt att socialdemokraterna inte ville förhandla på ett annat bud än det som låg under kostnadsalternativ B. Men när man vägrar att förhandla på ett bud som inte passar en, är det inte då man bryter förhandlingen, gör förhandlingen omöjlig? Att motparten därvid säger att det är omöjligt att fortsätta diskussionen är ju bara en konsekvens av att den andra parten vill bestämma även motpartens förhandlingsbud och således brutit förhandlingen.

Herr Gustafsson säger litet insinuant att det låg något slags borgerlig politik

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

bakom detta. Det kan jag helt lämna åt sidan. Ett faktum var att vi hade fått de militära myndigheternas utredning om innebörden av de olika kostnadsramarna, och jag tror inte någon kan bestrida att vi blev både häpna och oroade när vi såg vad kostnadsram A innebar på sikt. Vad som finns för de närmaste åren är ju en sak för sig. Men vi kunde konstatera att de 4 procent i pengar som B låg över A rymde en effektivtökning på inte mindre än 15 procent. Det var alltså klarlagt att vad man lade på i marginalkostnader skulle man få ut i flerdubbelt ökad effekt.

När vi måste konstatera att speciellt Mellansveriges försvar blev dåligt tillgodosett enligt kostnadsalternativ B upprättade vi ett kostnadsförslag som skulle leda till att även den delen av landets försvar tryggades på ett bättre sätt. Det är väl fullt begripligt att vi handlade så.

Jag förstår inte herr Gustafssons resonemang när han betecknade som en smula föraktligt att vi lade ett bud som även högerpartiet skulle ha möjlighet att ansluta sig till. Jag förnekar inte ett ögonblick att för mig och mitt parti var det även denna gång ett intresse av första ordningen att vi skulle få tillstånd en fyrpartiuppgörelse. Allt detta spolierades, som vi här nu har fått bekräftat, genom socialdemokratins nej till både sakligt motiverade och politiskt lyckliga kostnadsalternativ.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som herr Eliasson i Sundborn säger, att man i förhandlingarnas slutskede ville diskutera första året och uppställde det som en förutsättning. Men tidigare under utredningsarbetet hade i varje fall inte jag fått uppfattningen att man ville göra på detta sätt, utan vi ansåg att det var hela perioden som var det väsentliga.

Vidare håller inte detta resonemang

om att det skulle bli svårare för en kommande regering att skaffa pengar för ifrågavarande ändamål, ty det belopp som eventuellt skulle kunna få avvika under det första året måste ju delas upp på tre år. Summorna skulle alltså inte bli så betydande i det hänseendet.

Herr Eliasson i Sundborn påstår att mina uppgifter om mittens bud samt om kostnadsalternativen B och A 1 inte stämmer. Jag hävdar motsatsen — mina siffror är riktiga, och det bud som mittenpartierna gav skall ni inte försöka komma ifrån. Jag räknade vid det aktuella tillfället snabbt om mittenpartiernas siffror i 1967 års penningvärde. Jag begärde att få siffrorna kollationerade, och både herr Ståhl och herr Eliasson i Sundborn bekräftade att de var riktiga. Ni skall alltså inte försöka komma ifrån ett bud som ni kanske anser vara i högsta laget.

Sedan säger herr Ståhl att marginalkostnaderna ger ökad effekt. Ja, det är alldeles riktigt. Jag tillhör inte dem som anser att vi skall kunna få ett lika starkt försvar för litet pengar som vi får om vi lägger ner större kostnader, men jag anser att försvaret med den föreslagna ramen skall kunna bibehållas vid nuvarande nivå. Det är det som är väsentligt för oss.

Jag har inte påstått att det är föraktligt att lägga ett bud som även högerpartiet skulle kunna ansluta sig till. Jag sade att jag väl kan förstå att mittenpartierna vill försöka ge en inbjudan till högerpartiet och på det sättet försöka underlätta det samarbete som uppenbarligen blir alldeles nödvändigt de tre partierna emellan, därest de skall kunna bilda en regering tillsammans, vilket de tror och hoppas att de skall kunna göra efter valet i höst.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag begärde ordet närmast efter att ha hört herr Eliasson i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Sundborn säga att det var socialdemokraterna som spräckte försvarsförhandlingarna. Något liknande har sagts av herr Ståhl, och herr Hedlund var inne på samma tema när jag lyssnade till honom i förmiddags. Jag måste säga att det inte är ens fel att tråtor om försvaret pågår just nu.

Samtidigt som skulden så hårt spikas fast hos ett av partierna har det fällt mycket egendomliga yttranden av herr Hedlund, herr Ståhl och herr Eliasson om att det kanske ändå inte är för sent att nå en överenskommelse. Särskilt herr Hedlund och herr Eliasson yttrade sig på ett sådant sätt att man måste fråga sig om centerpartisterna har ångrat att de låtit en spricka uppstå. Det märkliga är att herr Eliasson talar om att vi kanske ändå skall försöka lösa frågan, samma dag som jag fått en skrivelse undertecknad av alla de sex borgerliga ledamöterna i försvarsutredningen — om att de avsäger sig uppdraget.

Herr Hedlund sade att det förhållandet att någon uppgörelse inte kunde träffas i försvarsfrågan inte beror på att det finns några djupgående motsättningar mellan partierna, utan det beror på att skiljelinjen tycks gå mellan dem som vill ha en uppgörelse och dem som inte vill det.

Hade centerpartiet velat träffa en uppgörelse med socialdemokraterna i försvarsfrågan, vilket man nu ändå tycks tala om, hade det ingalunda varit omöjligt — det vet både herr Hedlund och herr Eliasson. Att man ändå inte valde den vägen beror enligt min mening just på vad ledamoten i försvarsutredningen herr Gustafsson i Uddevala här har sagt, nämligen att man i stället för uppgörelse med socialdemokraterna föredrog att närma sig högerpartiet. När detta skedde, genom att man dubblade sitt bud, ändrades situationen i försvarsutredningen alldeles radikalt.

Jag vill här bara slå fast för protokollet vad som i sak hade förekommit innan de borgerliga ledamöterna be-

gärde sitt utträde ur försvarsutredningen. Vi förklarade från socialdemokratiskt håll — genom våra representanter i utredningen — för det första att vi var beredda att försöka nå en samförstånds-lösning om en långtidsbudget omfattande fyra budgetår; vi hade kunnat sträcka oss till fem år. För det andra förklarade vi oss beredda att diskutera en ökning av försvarsutgifterna under de tre sista åren av fyraårsperioden. För det tredje höll vi frågan om planeringsnivån efter fyraårsperioden öppen för att underlätta en eventuell överenskommelse. För det fjärde utgick vi beträffande det första budgetåret, 1968/69, från att det av statsfinansiella skäl var omöjligt att öka försvarskostnaderna utöver den i budgeten fastställda nivån. Vi ansåg alltså att budgeten för detta år skulle ligga fast.

Det är alldeles klart att bakom denna socialdemokratiska hållning ligger en genomtänkt försvarspolitik. Vi resonerar — för övrigt precis som försvarsutredningen har gjort i sitt tidigare arbete — så, att läget i dag, särskilt i Europa, kännetecknas av en viss avspändhet. Vi väntar inte att förhållandena i Europa skall undergå någon väsentlig förändring inom överskådlig tid. Jag tror att man inom alla europeiska regeringar räknar på ungefär samma sätt. Däremot är det omöjligt för någon att bedöma utvecklingen på längre sikt. Vi vet inte vad som finns bakom hörnet. Det väsentliga är, som överbefälhavaren har påpekat, att man på lång sikt garanterar styrka i vårt för-svar.

Vi har alltså vågat utgå från att det starka försvar, som vi har i dag och som alla anser vara tillräckligt för landets försvarsbehov, skall bibehållas. Det kan vi göra även om vi är återhållsamma med kostnaderna under några budgetår, men vill vi på längre sikt bibehålla försvarsstyrkan tvingas vi att göra en försiktig upptrappning av försvarsutgifterna i framtiden. Det var där-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

för som vi var beredda att medverka till en långtidsplan som tillät försvarskostnaderna att stiga under de närmaste åren.

Herr Bohman och herr Ståhl — och kanske andra — har kritiserat den presentation av det som händer inom försvaret som jag har givit i statsverkspropositionen i den översikt som varje år inleder fjärde huvudtiteln. Jag hörde inte vad herr Bohman sade, men jag lyssnade på herr Ståhls anförande. Han yttrade: »Det är rätt, jag kan inte bestrida det, men det är ändå missvisande.» På samma sätt har man uttryckt sig i borgerlig press. Det som är missvisande, mina damer och herrar, är talet om att vi håller på att reducera och försvaga försvaret. De som har föresatt sig att utmåla den nuvarande försvarspolitikens på det sättet måste säga om en sådan översikt: Visst är den riktig, vi kan inte bestrida uppgiften, men den är ändå missvisande. Varför skall vi förneka det faktum, att vi håller på att just nu förstärka vårt försvar genom att tillföra det bra och modernt materiel? Varför skulle vi förneka detta?

Översikten är missvisande, säger herr Ståhl, därför att den inte talar om vad som händer år 1975. Nej, tacka för det! Den talar om vad som händer nu, under det budgetår som vi är inne i och vad som händer under nästa budgetår. Och sedan fortsätter det, herr Ståhl. Om herr Ståhl hade bläddrat litet och läst några meningar längre fram, där översikten slutar, hade han funnit att det står angivet att fortsättningen kommer genom förslag från försvarsutredningen, som håller på att dra upp riktlinjerna för den framtida försvarspolitik och där ställning skall tagas till de framtida behoven: frågan om vilken omfattning försvaret bör ha, frågan om vilken struktur försvaret bör ha.

Herr Ståhl påstår alltså att denna översikt är missvisande och att den förtiger vad som skall ske i framtiden.

Men herr Ståhl vet mycket väl att vi varje år fastställer — även nu, sedan det inte längre finns några bindningar genom försvarsöverenskommelser — planer på lång sikt. Detta har inte kunnat intagas i statsverkspropositionen, som är framlagd den 10 januari, därför att meningen ju var att vi skulle avvakta försvarsutredningens förslag. Sedan skulle i en särskild proposition i mars månad bl. a. de närmaste fyra årens materielplaner presenteras och långtidsinriktningen över huvud taget fastställas.

Nu har försvarsutredningen inte längre den parlamentariska sammansättning som den hade från början; den består bara av socialdemokrater. De har bestämt sig för att fortsätta sitt arbete, med mitt medgivande naturligtvis. Jag hoppas de skall kunna arbeta så snabbt att det kan bli möjligt att under vårriksdagen lägga fram förslag om den framtida inriktningen av försvarsomfattningen och försvarsstrukturen — det är i varje fall avsikten.

Herr Ståhl säger att vi har satt planeringen inom försvaret ur spel. Var i Herrans namn får herr Ståhl detta ifrån? Vissst har vi en planering! Våra staber och myndigheter planerar för framtiden i enlighet med en planeringsnivå som delgivits myndigheterna och staberna av Kungl. Maj:t. Herr Ståhl vet mycket väl att man inom staberna och särskilt överbefälhavaren hade hoppats att det skulle bli en försvarsöverenskommelse och ett försvarsbeslut i år som skulle ändra den planeringsnivå som Kungl. Maj:t har fastställt. Planeringsnivån kan ju inte vara en gång för alla fastställd. Vi hade en planeringsnivå fastställd från 1963 till den 1 juli 1967. Vad som har hänt är att planeringen inte har avstannat eller upphört, utan vi har gjort en ändring i planeringsnivån, vilket man självfallet tid efter annan måste kunna tänka sig. Vi har försökt att få de svårigheter som uppstår när man ändrar planeringsni-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

vån att bli så små som möjligt; vi har ansträngt oss för det! Jag kan här tills vidare säga att materielplanerna för nästa budgetår kommer att presenteras i proposition nr 110 eller i någon annan proposition till vårriksdagen. Materielanskaffningen för de tre försvarsgrenarna måste ju ingå som delar i en långtidsplan för materielanskaffningen för att vi inte skall göra felaktiga investeringar och för att vi så gott vi kan skall tillvarata försvarsekonomin. Sådana långsiktiga planer finns utarbetade inom försvarsdepartementet, och dessutom fortsätter, som jag sagt, försvarsutredningen sitt arbete.

Till herr Eliasson i Sundborn kan jag säga att den av riksdagen beslutade anskaffningen av attackplanet Viggen till ett visst antal ingår i dessa inom departementet utarbetade långsiktiga materielplaner.

Herr talman! Naturligtvis skulle det ha funnits mycket att tillägga i denna debatt, men som framgår av vad jag sagt kommer vi senare under året att ha en försvarsdebatt. Det är mycket svårt för dem som sysslar med försvarsfrågan att diskutera det materiella innehållet innan regeringen i mars månad framlägger sina förslag. Denna diskussion kommer naturligtvis att underlättas av att oppositionen, som herr Ståhl sade, är beredd att lägga fram egna förslag i försvarsfrågan. Vi hälsar dessa välkomna, ty då får vi tillfälle att läsa oss till vad det nu är som skiljer partierna i försvarsfrågan.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Uddevalla dränkte nästan kammaren med siffror. Jag skall inte gå in på dem. Jag tror att de var riktiga — flertalet av dem i varje fall. Däremot lämnade herr Gustafsson en del sakuppgifter om vad som hänt, men de var felaktiga från början till slut.

För det första förklarade herr Gustafsson att högerpartiets representanter

vid denna tid förra året hade »lämnat» utredningen! Det är felaktigt. Vi hade anmält till utredningen att vi hos vårt parti skulle be att få slippa vara kvar, men vi *stod kvar* i utredningen. Vi ville ta det steget därför att vi betraktade oss som gisslan i en utredning som var meningslös, en utredning som redan hade sprungit ifrån sina direktiv. Att vår bedömning var riktig har bekräftats av händelseutvecklingen. Det har inte hänt ett skvatt under året annat än att man lagt fram meningslösa utredningar och pratat. Det har inte blivit något resultat. Socialdemokraterna har varit lika omedgörliga hela året.

För det andra sade herr Gustafsson, att högerpartiet hade lagt sig »för långt bort» från de andra partierna i utredningen. Får jag påminna om att vi hade en försvarsutredning 1958, en 1960 och en 1962 som alla var fullständigt överens om efter vilka principer vi skulle arbeta. De var fullständigt överens om vad försvaret skulle behöva för att fylla de uppgifter som vi ansåg vara nödvändiga. Vi har inte ändrat oss i de hänseendena. Det är *socialdemokraterna* som ändrat sig efter utgången av 1966 års val. Något motiv för sin ändring har de inte kunnat åberopa. Det har inte varit någon sådan avspänning eller någon avrustning i omvärlden som kunnat motivera ett sådant ändrat ståndpunktstagande.

Vi kommer att »bibehålla försvarets styrka vid i stort sett nuvarande nivå», säger herr Gustafsson. Vad ligger i ordet »bibehålla»? Är det ett mycket kortsiktigt begrepp? Annars ligger väl i ordet »bibehålla» att man under längre tid behåller något som man haft förut. Då stämmer inte uttalandet.

Sedan säger herr Gustafsson i Uddevalla: »Jag tillhör inte dem som tror att man kan få ett lika stort försvar för mindre pengar.» Och ändå är det försvar som herr Gustafsson nu talar för beläget på en anslagsnivå mer än 1,5 miljard kronor under det försvar som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

herr Gustafssons företrädare i tidigare försvarsutredningar räknade med som nödvändigt. Det var ingen idé, sade herr Gustafsson, att »förhandla om man inte kunde göra upp på en nivå som tedde sig rimlig». Enligt de direktiv som försvarsutredningen arbetade efter skulle vi utreda möjligheten att komma överens på två skilda nivåer, dvs. de alternativ som då brukade benämnas »3 600» och »3 460». Den nivå som man nu kommit ned till ligger alltså ungefär 1,5 miljard kronor under den som försvarsministerns direktiv angav som bas för våra förhandlingar när försvarsutredningen tillsattes. Vad är då en »rimlig» nivå, herr Gustafsson i Uddevalla?

Försvarsutredningen hade enligt sina direktiv till uppgift att framlägga en kostnadsram för förra budgetåret. De förutsättningarna följdes inte av socialdemokraterna som bröt sig ut i december 1966. Försvarsutredningen hade sedan till uppgift att lägga fram en ram för nästa budgetårs anslag. Äver nu i december 1967 förklarade socialdemokraterna att de var låsta. Vem har brutit förhandlingarna, vem har brutit de direktiv, som försvarsutredningen fått, om inte socialdemokraterna?

Jag skall inte gå in på försvarsministerns spekulationer om vad man tycker och tänker inom de två andra borgerliga partierna, det får de själva svara på. Men när försvarsministern säger att bakom vårt förslag ligger en »genomtänkt» försvarspolitik vill jag dra den slutsatsen att man måste tänka väldigt kvickt i försvarsdepartementet. På mindre än en månad hade man nämligen tänkt sig fram till den försvarspolitik som nu skisseras och som redovisades i försvarsutredningen i december månad, om jag inte minns fel.

Läget i dag är avspänt, säger försvarsministern utan att nämna Medelhavet, Mellersta Östern, berlinkrisen, tysklandsfrågan, Grekland—Turkiet-

problemet etc. Det är naturligtvis svårare att bedöma läget på långt sikt. Vi vet alla hur snabbt Mellersta Östernkrisen utvecklades och hur vanskligt det är att påstå att ett läge är avspänt på mer eller mindre kort sikt — det torde väl erfarenheten ha lärt oss. Men om läget är avspänt i dag men inger oro på något längre sikt skulle det väl ligga närmast till hands att — även om man är återhållsam med försvarsanslag i dag — se till att den långsiktiga planeringen ligger fast och att man rustar sig så, att man har garantier för att försvaret skall vara om möjligt än starkare om någon tid än det är i dag. Det förslag som socialdemokraterna lagt fram innebär raka motsatsen. Det innebär att man nu använder det man skaffade under de goda åren och nöter på det så länge som möjligt och finner sig i att försvaret mycket snabbt sjunker i effektivitet — på längre sikt enligt ÖB:s utredningar med 50 procent i enlighet med det alternativ som var socialdemokraternas lägsta bud.

Man har alltså gjort en fullständig inkonsekvent uppläggning av försvarspolitik. Lika inkonsekvent och missvisande är den presentation av läget som har lämnats i finansplanen och i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln, det vidhåller jag.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Man blir inte lugnad när man hör en sådan förklaring som den försvarsministern nyss lämnade. Han började med att liksom herr Gustafsson i Uddevalla konstatera, att i stället för att närma sig socialdemokraterna gick mittenpartierna högern till mötes — jag antecknade ordagrant. Utgångspunkten för förhandlingarna var alltså att för att de skulle leda till resultat måste mittenpartierna närma sig socialdemokraterna.

Vi hade trott att avsikten med dessa förhandlingar liksom med varje tidigare försvarsutredning varit att åstad-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

komma en fyrpartiuppgörelse, varvid de båda flyglarna liksom tidigare skulle kunna tänkas gravitera mot mitten. Om utgångspunkten för förhandlingarna — uttalad eller icke uttalad — är att uppgörelsen skall ske på de villkor som uppställs på en av flyglarna, kan man verkligen inte mena mycket med att inbjuda till förhandlingar. Det har också bekräftats vid förhandlingarna att man krävt att förhandlingsbuden skulle ligga på den nivå, där man på den ena sidan bestämt att de skulle ligga.

Försvarsministern sade vidare att det icke gick att ändra på nivån, dvs. att det icke gick att rubba på kostnadsramen. Det måste väl ändå vara något av vidskepelse om man tror att det icke går att rubba en 38-miljardersbudget med något av de belopp det i detta sammanhang var tal om. På socialdemokratiskt håll vek man icke från den ståndpunkt man intagit.

Så kommer jag till det verkligt allvarliga i försvarsministerns förklaring. När han talade om planeringen och planeringsnivån sade han att det finns utrymme för en stigande kostnad. Vi arbetar med en långtidsplan, där kostnaden tillåts stiga, sade försvarsministern. Men från januari 1967 till januari 1968 eller till i dag för en vecka sedan har vi arbetat i denna utredning utan att det socialdemokratiska förslaget till kostnadsnivå höjts med en enda krona. Kostnadsnivån har legat vågrätt och totalt fastlåst, bortsett från pris- och lönestegringar. Det betyder att de militära myndigheterna haft denna nivå som enda utgångspunkt för sin planering.

Hur förklarar försvarsministern annars, att chefen för flygvapnet har kunnat framhålla att det inom den nuvarande och kommande kostnadsnivån sannolikt icke finns utrymme för Vigenprojektet? I den försvarstabsskrivelsen av i förrgår, som jag tidigare citerade ur, sägs också att krigsorganisationen kommer att minska kvantitativt och

kvalitativt och att även om försvarslagen efter några år kraftigt höjs så kommer det att gå flera år under vilka försvarseffekten sjunker, innan medelstillskotten kan omsättas i materiel.

Detta är ju en utomordentligt intressant och viktig fråga, och försvarsministern måste ge besked på denna punkt. Är det så att det under den vecka som gått sedan förhandlingarna strandade har kommit nya direktiv som gör det möjligt för utredningens kvarvarande del, alltså socialdemokraterna, att arbeta med en stigande kostnadsram? Detta är som sagt en stor nyhet, ty kostnadsramen har varit fastlåst under hela tiden intill den 11 januari 1968.

När försvarsministern nu så enfattiskt frågar, varifrån jag har fått uppfattningen att det automatiskt kommer att ske en urholkning med den nuvarande medelstillsdelningen, måste jag säga, att detta är ett triviale faktum, som varit ett bekymmer för försvarsutredningen i över ett år och som de militära myndigheterna på olika nivåer hittills betraktat som en förutsättning för sin planering.

Är det så att försvarsministern och partiet nu har ändrat sig och tänker införa en stigande kostnadsnivå i planeringen, så måste detta meddelas; då har ju nämligen förutsättningarna för hela den försvarspolitik som socialdemokraterna hela detta år gjort till sin i grunden förändrats.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern tycks trots allt vara mycket dåligt orienterad om de diskussioner som förts i försvarsutredningen, och det förvånar mig. Jag har som andra eftersträvat och hoppats på en uppgörelse. Jag lämnar inte en försvarsutredning därför att där kan framkomma olika ståndpunkter. Jag lämnade försvarsutredningen därför att man har dikterat att vi inte fick för-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

handla om ett av de fyra år överenskommelsen skulle omfatta, trots att kommittén gång på gång försäkrats att det skulle finnas reella förhandlingsmöjligheter också för det första året. Detta även om arbetet kom att fortsätta efter statsverkspropositionens framläggande. Försvarsministern måste väl ändå förstå att detta kan uppfattas så, att man inte ville komma överens med oss. Man skall väl framställa saken som den är!

Herr Hedlund uttryckte i dagens debatt förhoppningen att det skulle finnas någon möjlighet att uppnå en flerpartiöverenskommelse — han syftade förmodligen på arbetet inom statsutskottet. Det är klart att man kan uttrycka en sådan förhoppning; försvarskommittén har ju uttömt sina möjligheter. I detta instämde herr Ståhl, herr Gustafsson i Uddevalla och även jag. Den uppfattningen kan man väl hysa utan att försvarsministern behöver säga, att det är tydligt att centerpartiet har ändrat sig. Vi har ingen anledning alls att ångra det ställningstagande vi gjort. För undvikande av alla missförstånd på grund av de formuleringar som försvarsministern använde vill jag säga att jag hela tiden haft ambitionen att uppnå en flerpartiuppgörelse, och med det menar jag inte två partier. Det har inte funnits någon anledning att resonera om det alternativet, eftersom folkpartiet och centerpartiet haft i stort sett samma bedömning. Har vi inte kunnat nå en fyrpartiuppgörelse, så borde vi i varje fall eftersträva en trepartiuppgörelse, för att nu tala rent språk.

Om vi i vårt förhandlingsbud lade oss något ovanför alternativet B, som var ett utredningsalternativ och inte ett bud, så är det väl oriktigt att säga att vi därmed tog ett steg mot högerens ståndpunkt och att detta var lika långt som skillnaden mellan A och B. Detta är klart felaktigt. Även om vi har gått upp 400 miljoner i vårt första förhandlingsbud så skiljer det fortfarande bort-

åt 2 000 miljoner mellan alternativ B och C.

Försvarsministern vet mycket väl att jag inte tillhör dem som går i ledband vare sig åt det ena eller andra hållet. Att framställa saken på det sättet och säga att vi skulle haft andra avsikter än dem jag angivit här tycker jag inte är riktigt. Därmed hoppas jag att missförståndet har klarats upp. Till Viggenbeslutet och dess konsekvenser efter fyra år får vi tillfälle att återkomma.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag blev något förskräckt då herr Bohman började sitt anförande. Han sade visserligen att det siffermaterial jag hade presenterat var riktigt men att sakuppgifterna var felaktiga från början till slut, och då är det klart att jag lyssnade med intresse till vad han hade att säga.

Det första felet skulle vara att jag sade att högerpartiet för något år sedan lämnade utredningen. Detta bestred herr Bohman. Det är ganska märkligt. Jag kan ge honom formellt rätt i att han inte begärde sitt entledigande av försvarsministern, men nog lämnade högerrepresentanterna utredningen under mycket dramatiska omständigheter. Mitt under pågående sammanträde reste sig den ene av högerens representanter, och herr Bohman var på väg också, men man lyckades hejda honom så att han satt kvar och lyssnade tills sammanträdet tog slut. Sedan hade vi ett par sammanträden, innan de kom tillbaka. Som jag sade tidigare var de välkomna. Låt mig ta tillbaka vad jag sade och i stället säga att de inte hade lämnat utredningen formellt men att de hade hoppat av.

Det andra felaktiga uttalande, som jag enligt herr Bohman skulle ha gjort, var att högerpartiet satt sitt bud för långt bort från vad vi från socialdemokratins sida skulle kunna acceptera. Det måste väl vara vår bedömning, om

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

vi kan acceptera ett förslag, som skiljer sig från vårt med så mycket som över 3 miljarder på en fyraårsperiod, om man har ansvar för ekonomin. Ändå kan vi inte finna att det skulle vara utrymme för sådana kraftiga skattesänkningar som herr Bohman pläderade för på förmiddagen. Vi känner så stort ansvar för budgeten och den ekonomiska situationen, att vi inte i nuvarande situation kan acceptera ett sådant bud.

Det tredje felet som jag skulle ha gjort mig skyldig till var att jag sade att man skulle bibehålla styrkan av vårt försvar på nuvarande nivå med det socialdemokratiska budet i försvarsfrågan. Jag påstår att det är en riktig bedömning som vi har gjort från majoritetens sida i försvarsutredningen. Det ligger något i resonemanget om man tar hänsyn till vad man kallar för den relativa effekten och utgår ifrån en teknisk utveckling efter en procentsats som ingen tycks veta ett enda dugg om och som man inte har kunnat få någon upplysning om. Men enligt de rapporter som lämnats får man ett intryck av att den tekniska utvecklingen håller på att stagnera. Genom att stormakterna och även andra sliter på materielen under betydligt längre tid sjunker den tekniska utvecklingsnivån i motsvarande grad. Men vad jag har sagt är att vårt försvar skall kunna bibehållas vid den nuvarande absoluta nivån.

Det fjärde felet skulle vara att det inte är någon idé att förhandla på en rimlig nivå, och så frågar herr Bohman vilken nivå som är rimlig. Det är den nivå som vi har angett från socialdemokratins sida. Vi är inte sådana att vi framlägger ett bud som inte är uppriktigt menat, utan de förslag vi framlägger anser vi realistiska. Det är uppenbart att det skulle kunna finnas visst utrymme för smärre avvikelser från budet, men vi anser att den nivå som budet ligger på är rimlig.

Vidare har både herr Ståhl och herr Eliasson i Sundborn kommit tillbaka till

det första året och de uteblivna förhandlingsmöjligheterna. Jag vill erinra om att vid vårt sista sammanträde den 11 januari frågade vi — jag tror att det var jag som ställde den frågan, närmast till mittenpartierna — vilka höjningar som man skulle kunna tänka sig. Skulle man kunna acceptera ett par tiotal miljoner, vilka skulle tas av vissa medel, som inte påverkar fjärde huvudtiteln, i varje fall inte formellt, men som ändå skulle få en viss betydelse? Vi fick inget svar på den frågan. Följaktligen uppfattade vi det som att man inte ville vara med om att diskutera en sådan nivå.

Sedan frågades det om vi hade fått några nya direktiv i fråga om att lyfta nivån. Det har vi inte fått, men som tidigare har sagts fortsätter försvarsutredningen sitt arbete. Vi är inte fastlåsta på något sätt, utan vi kommer att presentera ett förslag, där det givetvis är fråga om en viss planeringsnivå. Jag vill påpeka att även mittenpartierna förutsatt en platt planeringsnivå både i B-alternativet och i sitt förhandlingsbud.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag skall inte fresta kammarledamöternas tålamod med något långt anförande men måste framhålla två saker innan den här debatten är slut.

Jag sade inte, herr Bohman, att läget i världen är avspänt. Jag betonade mycket starkt, utan att gå in på alla problem i sammanhanget, att avspänningen gäller Europa. På samma sätt har två partiledare tidigare i dag uttalat sig i denna fråga med instämmande av finansministern, nämligen herr Hedlund och herr Wedén. Naturligtvis framhölls att det är krig i Vietnam och att problemen vid Medelhavet kvarstår, men det betonades ändock att den avspända situationen i Europa består. Försvarsutredningen har i varje fall använt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

detta uttryck i de tidigare arbetena förra året. Vi har sagt, herr Bohman, att vi både i fjol och i år med hänsyn till det statsfinansiella läget vågat ligga still när det gäller försvarskostnaderna. De har gått upp med 215 miljoner kronor för nästa budgetår, men reellt är nivån densamma som detta budgetår.

På längre sikt, då det inte finns några möjligheter att bedöma den internationella utvecklingen, kräver försiktigheten att vi utgår från att vi måste bibehålla den försvarskraft som vi skaffat oss. Detta förutsätter, vilket alla som sysslar med de här frågorna vet, en viss upptrappning av försvarsanslagen under kommande år.

Det bud som de socialdemokratiska ledamöterna i försvarsutredningen lade fram var just detta, att det första året inte får diskuteras med hänsyn till det statsfinansiella läget men att vi är beredda att göra en försvarsöverenskomelse som omfattar de följande åren, varvid vi kan diskutera en kompromiss. Det betonades emellertid att förutsättningen för en sådan kompromiss var att mittenpartierna gick under B-nivån. Den saken är klar, vilket också herr Gustafsson i Uddevalla poängterat. Jag konstaterar att när dessa propåer kom från socialdemokratiskt håll gick mittenpartierna snabbt ifrån B-nivån och höjde budet. Antingen ville de av taktiska skäl slippa göra upp med socialdemokraterna eller också rörde det sig om förhandlingstaktik. Man trodde kanske att man på det sättet skulle få socialdemokraterna att höja sitt bud. Men så förhandlar inte vi, vilket också herr Gustafsson i Uddevalla nyss framhöll.

Herr talman! Därmed kan jag sluta, ty mitt huvudsyfte i dag har varit att slå fast att det sannerligen inte är ena partens fel att vi träter i denna fråga.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det brukar ju aldrig

vara ens fel att flera träter men nog undrar jag just nu om det inte ändå finns ett undantag från detta ordspråk.

Försvarsministern sade ungefär så här: På grund av det statsfinansiella läget och av vissa andra skäl fann vi att vi både i fjol och i år borde »ligga still» när det gäller försvarskostnaderna. Men när man säger detta bör man väl tala om att man *innan* man »lade sig still», hade sänkt den anslagsnivå man tidigare legat på med omkring 500 miljoner kronor. Man lägger sig alltså på en *lägre* nivå, men detta trollar man bort i redovisningen, vilket jag finner allvarligt.

För att det inte skall bli något missförstånd vill jag framhålla, att visst kan även vi diskutera besparingar beträffande försvaret. Vi i högerpartiet är och har varit beredda att göra det. Men vad jag nu vänder mig emot är att socialdemokraterna i diskussionen ger en felaktig bild av vad som i själva verket hänt. Man talar inte om att man faktiskt har ändrat uppfattning och att det som man för ett par år sedan ansåg vara högsta sanning i försvarsfrågan i dag inte längre är högsta sanning. Det skulle vara lättare att diskutera, om socialdemokraterna öppet och ärligt erkände det. Men det gör de inte.

Försvarsutredningen och de militära experterna samt ÖB har utrett olika alternativ, de s. k. 3 600, 3 460, ÖB 65 samt två A-, ett B- och ett C-alternativ. Sju olika alternativ har blivit fullständigt genomarbetade. Den 1 december 1967 fick vi det förslag som försvarsministern kallade det »genomtänkta» förslaget. När vi frågade vad det innebar, visste inte ens förslagsställarna själva detta. Och när vi begärde att de militära experterna skulle genomlysa förslaget, visade det sig att de inte kunde göra det ordentligt därför att det inte fanns något underlag för det. Är det sådant som socialdemokraterna på detta och andra områden kallar för »genomtänkta» förslag, då är det inte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

märkligt, att det ibland går som det går.

Vad slutligen beträffar frågan huruvida vi »lämnade» utredningen eller inte, finns det faktiskt protokoll på att jag på ordförandens fråga om vi skulle lämna utredningen eller inte förklarade, att vi skulle sitta kvar till dess vi fick besked från partiet. Det står i försvarsutredningens protokoll. Den som är nyfiken kan ju gå dit och läsa.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bara en kort replik till herr Gustafsson i Uddevalla.

Herr Gustafsson sade att den platta planeringsnivån var gemensam för både A- och B-alternativen. Man kan säga att denna fråga riksdagstekniskt är en bagatell, men för de militära myndigheterna är den sannerligen ingen bagatell. Den är betydelsefull för hela försvarets materielanskaffning. Därför förtjänar det observeras att A-alternativet, socialdemokraternas bud, ligger fullkomligt plant, medan däremot B-alternativet, mittenpartiernas bud, lyftes varje år i perioden. Sedan står det uttryckligen i texten att skälet till att budet ligger plant åren därefter är att man därmed vill markera att statsmakterna skall ha rätt att bestämma den kommande utvecklingen. Men planeringen måste vara angiven för den överskådliga perioden.

Jag vill också säga till försvarsmi-
nisterna att herr Wedén, som inte har begärt någon replik nu, inte talade om avspänning. Han sade i stället att läget ute i Europa i dag sannerligen inte givit socialdemokraterna något motiv för att avbryta förhandlingarna i försvarsfrågan. Det går alltså inte att anföra herr Wedéns ord som stöd för det socialdemokratiska tillvägagångssättet.

Sedan noterar jag socialdemokraternas konsekventa resonemang att förutsättningen för en uppgörelse var att vi gick ned till deras bud. Men vad var det då för allvar med fyrparti-

uppgörelsen, om socialdemokraterna anser det vara en förutsättning för förhandling att vi säger ja och amen till vad de serverar? Så mycket borde väl statsrådet Sven Andersson känna oss efter alla dessa år, att han vet att vi tackar nej till sådana inbjudningar. Vid försvarsuppgörelserna hittills har vi ju alla fått ett ord med i laget. Menar ni allvar med detta tal, så är inbjudningarna till förhandlingar meningslösa i fortsättningen — som de har visat sig vara denna gång.

Slutligen noterar jag att försvarsmi-
nistern i denna diskussion inte har lämnat något svar på frågan hur man ämnar klara kostnaderna för hela det svenska försvar, som finns angivet i huvudtiteln, med de uppställda kostnadsramarna. Det bör observeras att utgångspunkten har varit — vilket herr Gustafsson i Uddevalla också bekräftade — en platt, oförändrad anskaffnings- och kostnadsram. Detta kvarstår oförklarat.

Chefen för försvarsdepartementet,
herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag förstår inte herr Ståhl. Det finns ju täckning för allt som står uppräknat i översikten under huvudtiteln dels genom beviljade anslag, dels genom det budgetförslag som är framlagt. Vi har dock inom försvarsbudgeten en materielanskaffningsandel på över 40 procent, och herr Ståhl kan räkna ut att det för nyanskaffning av vapen och annan materiel står ungefär 2 miljarder till förfogande om året även med den återhållsamma budget som jag nu har lagt fram.

Därefter, herr talman, ytterligare en sak. Vad man i verkligheten under det senaste året har diskuterat har naturligtvis varit om det skulle finnas förutsättningar att få till stånd en uppgörelse mellan mittenpartierna och socialdemokraterna. Högern har själv ställt sig utanför. Det var när man slutligen skulle försöka komma fram till en sådan upp-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

görelse i höstas som mittenpartierna av någon anledning beslöt sig för att höja sina bud i stället för att göra det som var en förutsättning för en trepartiuppgörelse, nämligen att visa någon liten vilja till förståelse för socialdemokraternas resonemang att man måste gå under alternativ B.

Herr talman! Den som skall gratuleras till utgången av försvarsförhandlingarna är naturligtvis herr Bohman, ty det är han som har vunnit spelet. Herr Bohman har nämligen på det ena eller andra sättet lyckats förhindra att de tre andra partierna gick tillsammans om en överenskommelse, som naturligtvis inte hade varit fördelaktig för högern och självfallet inte heller för ett eventuellt samarbete mellan de tre borgerliga partierna.

När ni talar om att vad som inträffat är ett led i en socialdemokratisk taktik inför valet skall ni komma ihåg, att vi mycket väl inser vad det var för taktiska beräkningar och spekulationer som låg bakom mittenpartiernas avståndstagande från socialdemokraternas bud för att slippa en överenskommelse.

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s) kort genmäle:

Herr talman! Bara ett par ord till herr Ståhl. Herr Ståhl ville framhäva att det är en viss skillnad mellan de olika planeringsnivåerna. Han säger att man från hans håll vill lyfta beloppen vart och ett av de fyra åren och sedan vill lägga sig på en jämn nivå. Jag frågar vad det är för principiell skillnad mellan denna planeringsnivå och den som vi har presenterat.

Herr Ståhl påstår vidare att förutläggningarna för förhandlingar skulle bestå i att mittenpartierna gick ner till det socialdemokratiska budets nivå. Det är alldeles felaktigt. Vi har uttalat att ni för att vi skall kunna förhandla och komma överens med er måste gå väsentligt under B-nivån men givetvis inte att ni skulle lägga er på exakt sam-

ma nivå som den vi föreslagit. Tvärtom har jag understrukt att man genom avvikelser på ömse håll skulle kunna komma överens.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det bildades år 1903 i Malmö en socialistisk sagostundsrelöse. Jag vet inte om den fortsätter i försvarsdepartementet i våra dagar. Men om försvarsministern skall göra sådana här påståenden när det gäller andra partier skall han se till att han har någon saklig grund för det hela.

För det första vill jag påpeka, att när vi lade ett bud under klart uttalande av att det var ett första förhandlingsbud, som vi var beredda att jämka på, så låg det 400 miljoner över alternativ B på fyra år och 2 miljarder över alternativ C, som var högerns utredningsalternativ. Att då påstå att högern är något slags styrande faktor för mina ställningstaganden är väl ändå en orimlighet.

För det andra vill jag påpeka för försvarsministern om vi nu skall gå till historien — att innan socialdemokraterna lade fram sitt första förhandlingsbud den 11 december hade ordföranden gjort vissa sonderingar. Av dem framgick det ganska klart vilken uppfattning vi på vårt håll hade. Det visste alltså ordföranden före den 11 december av helt naturliga skäl, liksom jag visste något om bedömningen på det socialdemokratiska hållet. Att då säga att vi plötsligt lade fram något bud för att se till att förhandlingarna skulle spricka är väl ändå ett orimligt sätt att resonera. Det går inte att hävda att det härvidlag skedde en plötslig förändring. — Jag tycker att försvarsministern skulle hålla sig för god att göra sådana påståenden i en seriös politisk debatt.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är omöjligt för mig att underlåta att säga ett par ord efter

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

det mycket provokativa anförande som försvarsministern senast höll.

Hur är det egentligen det har gått till? I december månad 1966 — då man trodde att man skulle kunna nå ett förhandlingsstadium — framträdde socialdemokraterna plötsligt och sade: Nej, detta första år, som det nu gäller, kan vi inte resonera om. Men vill ni vara så snälla och fortsätta, så visst skall vi fortsätta diskussionen om följande år.

Vi var så snälla och fortsatte diskussionerna med förhoppning om att en uppgörelse verkligen skulle nås. Så kommer vi till december 1967. Då kommer vi till precis samma situation det året som året förut, och socialdemokraterna säger för andra gången: Nej, detta första år kan vi inte diskutera om, men vill ni vara så snälla och fortsätta osv.

Försvarsministern får förlåta mig om jag säger att oppositionens tålmod kan bli uttömt av en sådan utpräglad spel-taktik från socialdemokraternas sida.

Sedan talar försvarsministern om ändring av bud. Jag hade trott att i varje fall vi som är något så när initierade var helt överens om att de utredningsalternativ, som hade givits till överbefälhavaren, var utredningsalternativ och ingenting annat — inga ståndpunktstaganden, inga bud från partier-nas eller deras representanters sida i försvarsutredningen. Var det inte så?

Försvarsministern säger att vi kom och höjde vårt bud. Vad vi utgick från var en saklig bedömning av de resultat som framkom ur de olika utredningsalternativ som överbefälhavaren och hans medhjälpare hade undersökt.

Jag vet inte vem som kan ha vunnit och vem som kan ha förlorat på det spel som den socialdemokratiska regeringen drivit i denna fråga. Men en bedömning anser jag vara lätt att göra, och det är att tilltron till det socialdemokratiska partiets vilja att fortsätta en försvarspolitik — även när det är litet besvärligt och motigt — som verkligen kan utgöra ett bestämt och säkert stöd

för den svenska alliansfria politiken, som syftar till neutralitet i krig, den har dragits i tvivelsmål. Jag hoppas att det socialdemokratiska partiet och försvarsministern, när man inom socialdemokratin kommer på bättre tankar, skall göra allt för att undanröja tvivel härvidlag.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag förstår mycket väl att det nu passar bra att skylla på vad som hänt inom försvarsutredningen — att vi har ställt villkor osv. Men ni skall inte försöka inbilla vare sig riksdagen eller det svenska folket att detta har varit avgörande för att oenighet uppstått.

Ett faktum är, vilket herr Eliasson i Sundborn och herr Wedén själva medger, att inför de avgörande förhandlingarna — när man trodde att en treparti-uppgörelse skulle komma till stånd — höjde mittenpartierna sitt bud, så att det kom att ligga, inte på 750 miljoner kronor utan på 1 257 miljoner kronor över A-nivån. Mittenpartierna visste väl att det då blev omöjligt att få till stånd en överenskommelse med socialdemokraterna.

Självfallet har vi tvingats bedöma detta på det sättet att mittenpartierna hade beslutat sig för att inte gå med på någon uppgörelse med socialdemokraterna. Vi kunde inte tolka det på annat sätt. Om jag är rätt underrättad av de socialdemokratiska ledamöterna i försvarsutredningen har inte mittenpartier-na någon gång under de diskussioner som förekom gått under detta bud, utan när försvarsutredningens ledamöter skildes var differensen mellan socialdemokraterna och mittenpartierna 1 257 miljoner kronor.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag bara ställa två frågor till försvarsministern, som fortsätter att envisas med att tala om bud,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

när han menar de utredningsalternativ som gavs till överbefälhavaren.

Den första frågan är: Är inte min beskrivning riktig att det här var fråga om utredningsalternativ och inte om bud från partierna eller deras representer i försvarsutredningen?

Den andra frågan är: Är inte min beskrivning av det ultimatum som ställdes från socialdemokraterna i december 1966, åtföljt av ett liknande ultimatum i december 1967, riktigt?

Jag vågar själv besvara båda frågorna med ja, herr talman.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Det är nog bäst att herr Wedén besvarar frågorna själv, ty jag är inte alldeles säker på att alla som varit med i försvarsutredningen är beredda att göra det. Jag bryr mig inte om huruvida det kallas bud eller inte bud. Sanningen är ju att efter två års arbete i försvarsutredningen måste man komma till en slutuppgörelse. En dylik brukar komma till stånd mycket snabbt, i allmänhet över en natt eller åtminstone på en dag eller två. Slutuppgörelser i utredningar har alltid träffats på så sätt och det var just i den slutomgången som mittenpartierna gick upp över det som kallas bud eller utredningsalternativ, dvs. de summor som skulle ligga till grund för en uppgörelse.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att fortsätta denna försvarsdebatt, även om det skulle varit frestande. Någon sade tidigare i dagens debatt att omtanken om detta gamla land gjorde att vederbörande inte önskade att oppositionen skulle komma till regeringsmakt. Men, herr talman, när jag hör på vilket sätt försvarsfrågan behandlas, vill jag säga att det verkligen är av stor vikt att det blir byte vid makten. Annars kanske detta gamla land även i fort-

sättningen måste finna sig i att ha ett sämre försvar än vi har möjlighet och kraft att åstadkomma.

Tidigare i dag har också sagts att man finner flera värdeomdömen i årets statsverksproposition om hur förträfflig den förda regeringspolitiken har varit. Vi får veta att åtgärderna har satts in i rätt ögonblick och att regeringens politik har varit kraftfull. Vad kan anledningen vara till att regeringen måste ge sig själv detta beröm? Den är tydligen rädd för den dom som svenska folket skall komma att utdela, ty hur är det — finns det verkligen så mycket att skryta med?

Trots att vi alltjämt måste dras med det hårdaste skattetrycket i hela västvärlden kommer årets utgifter att överstiga inkomsterna med inte mindre än 2 800 miljoner kronor. Mästerverket med den för nästa år framlagda budgeten består i att den skall vara 700 miljoner kronor bättre. Dock blir utgifterna för detta år över 2 100 miljoner kronor större än inkomsterna — och hur ter de sig när vi väl är framme vid nästa år? Tilläggsbudgeten brukar vanligtvis innehålla ganska stora utgiftsökningar. Det är sådant som vanligt, enkelt folk har svårt att förstå mästerverket i.

Särskilt svårt att förstå torde det vara för alla dem som i dag har förlorat sitt arbete liksom för alla dem som känner oro för syselsättningen, och de blir tyvärr allt fler. Vad beror detta på? Den främsta anledningen har vi att finna i de många årens vårdslösa inflationspolitik och den till följd därav förda hårda skattepolitiken.

När nu olika företags och branschers produktion börjar bli allt svårare att upprätthålla dels på grund av våra höga kostnader, dels på grund av en förfalskad konkurrens säger regeringen att detta skall den kraftfulla arbetsmarknads- och lokaliseringspolitiken klara upp. Kan den det? Nej, förvisso inte. Kan människorna känna sig nöjda med regeringens besked? Tyvärr blir dessa

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

åtgärder aldrig någonting annat än ett surrogat. Ansträngningarna måste i stället inriktas på att människorna får vara kvar i en normal produktion. Arbetslösheten är för närvarande mycket större än vad som registreras, då man i de redovisade siffrorna inte räknar in dem som är i reservarbeten och på omskolning; vi hörde tidigare i dag att finansministern inte vill vara med om det. Inte heller alla de ungdomar som ännu inte har fått någon sysselsättning eller alla de som skulle önska ett deltidsarbete men menar att det är lönlöst att över huvud taget försöka är medtagna. Ungdomsarbetslösheten är en allvarlig sak, och man frågar sig hur den skulle ha sett ut, om vi inte hade haft den stora tillströmningen till gymnasier och högskolor.

Vore det inte bättre att vi förde en klokare politik och försökte se till att de företag som finns i dag kan hållas i gång så att inte så många behöver friställas? I en aftontidning kunde man för ett par dagar sedan läsa en irriterad artikel om att 200 personer hade gjorts arbetslösa genom att en militärbeställning lagts ut till Portugal i stället för att placeras i Sverige. Ilskan riktade sig mot de militära myndigheterna för att de inte frågat regeringen först. Myndigheterna har emellertid inte gjort något annat än följt regeringens instruktioner, och kritiken borde därför riktas mot regeringen och inte mot de statstjänstemän som har satts att fullfölja dess politik. Det är ju på detta sätt regeringen vill ha det. Problemet om de militära beställningarna har många gånger varit uppe till debatt i riksdagen, men regeringen har inte velat godta en förtursrätt till sådant arbete för svenskar. Vad skall vi då göra? Vi måste försöka sänka kostnadsläget, och vi måste sänka skattetrycket och komma till rätta med den förfälskade konkurrensen, så att konkurrensförmågan kan stärkas.

När läget nu är sådant förefaller regeringens förslag att införa en ny be-

skattningsform, en löneskatt, helt obegripligt.

Att i ett läge med en ständigt stigande arbetslöshet införa en skatt på allt arbete verkar horribelt, och de stackars arbetslösa människorna och alla de som riskerar att bli arbetslösa kan inte uppfatta denna åtgärd som annat än en grov utmaning mot dem. Regeringen kan aldrig försöka göra gällande att skatteberedningen föreslagit någonting sådant. Dess förslag var en arbetsgivaravgift som var avsedd att befria de enskilda människorna från skyldigheten att erlagga pensionsavgifter och sjukförsäkringsavgifter. Denna nya löneskatt på 1 procent betyder i verkligheten att statsmakterna har beslagtagit en hundradel av de produktionsresultat som den 1 januari 1969 står till löntagarnas förfogande. Detta blir en hårdare beskattning än om samma belopp skulle ha tagits ut genom en indirekt beskattning, eftersom varje enskild människa då åtminstone haft en chans att kunna avstå från att betala skatten genom att låta bli att köpa.

Inte minst under den senaste tiden har det talats en hel del om låglöneproblemet och klyftan inom lönepolitiken. Ja, visst är detta en vällovlig önskan att försöka rätta till förhållandena. Tyvärr har det inte lyckats för någon att presentera en lösning. Införandet av en löneskatt på 1 procent, som nu bagatelliseras av herr Sträng, blir emellertid en åtgärd i en riktning rakt motsatt den önskvärda. Finansministern säger också att det är helt riktigt att den träffar hårdast inom de arbetsintensiva yrkena. En självklar verkan blir därför för dessa yrken att de anställda där kommer att få vidkännas ett minskat löneutrymme, och resultatet blir sålunda en ökad klyfta mellan hög- och lågavlönade.

Det nu framlagda förslaget om mervärdeskatt blir dock inte det nya djärva grepp på skattepolitikens område som man hade haft anledning att vänta—

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

det blir helt enkelt bara en halvmesyr. Visserligen får vi i utbyte mot den gamla varuskatten en konkurrensvänligare mervärdeskatt, men vi behåller punktskatterna. Och vad värre är: vi behåller den hårda progressiva direkta skatten med alla dess verkningar på arbetsvilja, sparande och skattemoral.

Den hårda marginals-katten består alltså, en marginals-katt som är en realitet för hela det arbetande svenska folket. Det meningslösa i att få en ökad inkomst framstår tydligt för alla, när hälften, två tredjedelar eller kanske tre fjärdedelar av inkomsten går åt till denna skatt. Mot den bakgrunden är det befogat att säga att en sänkning av marginals-katterna är den angelägnaste reform som bör stå på dagordningen. Det är förvånansvärt att regeringen helt enkelt vågar bortse från allt detta.

I Norge har man emellertid förstått detta problem och där har, som det redan tidigare i dag på förmiddagen har sagts här, socialdemokraternas ledare Bratteli arbetat för en sänkning av den direkta skatten. I Norge har också i dagarna en utredning lagts fram i skattefrågan med förslag om en kraftig sänkning av skatten. Detta förslag innebär bl. a. att ingen statsskatt skall tagas ut på inkomster som ligger under 30 000. Därefter skall man ta ut 10 procent på inkomster mellan 30 000 och 43 000, 15 procent på inkomster mellan 43 000 och 70 000, 20 procent på inkomster mellan 70 000 och 100 000 kronor. Den högsta skatten är 50 procent, men den uttages först på inkomster som ligger över en halv miljon kronor. Man kan fråga sig när den svenska socialdemokratin skall bli lika förstående. Om inte annat kanske den kommer att bli det när den nuvarande högskattepolitiken har förvandlat socialdemokratiska partiet till ett minoritetsparti i Sveriges riksdag. Jag tror att socialdemokratin först då kommer att vara förstående för dessa synpunkter.

Högerpartiet skall emellertid inte svi-

ka sina traditioner på detta område, utan vi kommer oförtrutet att arbeta vidare för en skattesänkning. Det måste återigen bli meningsfyllt att försöka höja sina inkomster genom ett ökat arbete. Sådana ansträngningar skall inte bestraffas utan uppmuntras.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Bland de många ämnen som man skulle kunna behandla i en sådan här debatt har jag valt ut tre stycken. Det första är behovet av en skattereform, det andra den ekonomiska politiken sedd på litet längre sikt och det tredje den världshandelskonferens som börjar i New Delhi om ett par veckor.

Finansminister Sträng har sagt att årets budget är en skattevänlig budget. När han säger detta glömmer han emellertid en viktig sak, nämligen den automatiska skattesärskärpning som inflationen åstadkommer. De som drabbas av den progressiva skatten får i år många gånger betala en högre skatt på oförändrad realinkomst genom att den kompensation som kan utgå för inflationen och som inte höjer reallönen dock flyttar upp skattebetalaren i ett högre progressivt skikt.

En del människor har för sig att den progressiva skatten bara drabbar några få rika och att den därför inte har så stor betydelse. När skatteberedningen lade fram sitt förslag år 1964 sade finansminister Sträng att bara hälften av de gifta inkomsttagarna drabbades av progressiv skatt, varför det inte var så farligt med den saken. Tre år senare är det ungefär 70 procent av alla gifta inkomsttagare som kommer in i det progressiva skiktet och som får kännning av ökade marginals-katter på grund av den progressiva skatteskalen. Den automatiska skärpningen ger statskassan flera hundra miljoner kronor extra,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

och de som får betala detta är i huvudsak mellangrupperna, dvs. ensamstående som har en inkomst på cirka 11 000 och därutöver och gifta som har en sammanlagd inkomst av 21 000 kronor eller däromkring.

Nu anser jag att vi skall ha en progressiv beskattning i ett samhälle med inkomstskillnader av den omfattning som faktiskt finns. Högre inkomstagare har en större skatteförmåga, och det är därför rimligt att de får betala en större andel av sin inkomst i skatt än de lägre inkomstagarna. Men denna avvägning av skattebördan mellan de högre och de lägre inkomstagarna bör ske genom ett medvetet beslut i riksdagen och får inte vara följden av en fortgående inflation. Det förhållandet att man *inte* i riksdagen justerar skattekalkalorna på grund av inflationen är också en åtgärd, som innebär att man inte eliminerar en automatisk skattekärpning, såsom mycket riktigt anmärkts från socialdemokratiskt håll.

Vad jag nu sagt är en av anledningarna till att vi behöver en ordentlig skattereform här i landet. Finansministern har i år lagt fram ett förslag om mervärdeskatt, vilket är ett steg i rätt riktning. År efter år har från vårt håll framhållits att det är orimligt att ha kvar ett skattesystem, som missgynnar de svenska varorna i jämförelse med de utländska. Vi har påpekat att den nuvarande omsättningsskatten är för krånglig att tillämpa och att det är så svårt att kontrollera att skattepengarna verkligen kommer in till staten, att omsättningsskatten måste avskaffas och ersättas med en modern mervärdeskatt. Trägen vinner, säger det gamla ordspråket, och det är sannerligen tillämpligt på oppositionens arbete på detta område. Men vad vi måste beklaga är att finansministern åter har försummat att åstadkomma ett modernt och rationellt skattesystem. Punktskatter som guldmedsskatten, vilken är ganska orimlig, är kvar, och den blir inte bättre

för att statliga företag annonserar om skattefria guldvaror i konkurrens med den vanliga handeln. Ortsavdragen och barnbidragen är för låga, och marginalskatterna bör justeras. Allt detta talar för en förskjutning från direkt till indirekt beskattning i enlighet med vad som föreslogs av skatteberedningen för tre och ett halvt år sedan.

Nu kanske någon frågar: Är skatteberedningens förslag så särskilt lämpligt som underlag för en skattereform? Vi har i Åke Ortmarks bekanta bok *Maktspelet* läst, att skatteberedningens förslag var ett av socialdemokratins största ideologiska misslyckanden, att det på goda grunder kunde antas gynna de rikaste i samhället, att finansministern blivit mer eller mindre lurad av borgerliga och ideologiskt likgiltiga skattejurister osv.

Jag är den ende i denna kammare som var med i skatteberedningen, och jag vet hur det gick till där. Jag vill säga att Ortmark tydligen har fått en mycket ensidig och missvisande information av en eller flera personer, som velat framställa förslaget i så ogynnsam dager som möjligt. För att ge intrycket att de högre inkomstagarna skulle gynnas har Ortmark inte nämnt ett enda ord i sin bok om att det skattefria beloppet, som ligger i botten på alla inkomster, skulle höjas. Det står inte ett ord i Ortmarks bok om att barnbidragen, som man i skatteberedningen ansåg vara en viktig del av skattesystemet, skulle höjas med ungefär 80 procent. Ortmark talar heller inte om att LO-ekonomen Rudolf Meidner ansåg att den sänkning av marginalskatten, som de politiska representanterna inklusive bevillningsutskottets ordförande John Ericsson i Kinna hade kommit överens om, var för liten och att han tillsammans med de övriga representanterna för löntagarorganisationerna ville gå ett steg längre för att sänka marginalskatten.

När Åke Ortmark framställer finans-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ministern som ett nästan värnlöst offer för skattejuristernas påtryckningar glömmer han att påpeka att det var finansministern själv som hårt och ihärdigt pressade skatteberedningen att forcera sitt arbete på ett i svensk utredningshistoria ganska anmärkningsvärt sätt.

Skälet till att skatteberedningens förslag inte genomfördes var inte att finansministern blivit lurad av vissa jurister, utan skälen var helt andra. Kvar står dock det faktum att finansministern för tre år sedan missade chansen att åstadkomma ett modernt skattesystem. De ändringar som han sedan undan för undan har genomfört har försvårat en genomgripande reform. Det senaste förslaget om en löneskatt på 1 procent bidrar härtill. I skatteberedningens förslag ingick en arbetsgivaravgift som skulle användas för att finansiera folkpension och sjukförsäkring, och samtidigt skulle de anställdas avgifter i stor utsträckning lyftas bort från deras skattsedlar. Den nya avgiften har inget som helst direkt samband med finansieringen av socialförsäkringen utan går in i statskassan.

Från folkpartiets sida har vi gjort klart att en genomgripande skattereform bör genomföras i ett sammanhang såsom resultatet av en skälig avvägning mellan olika inkomstgrupper. Genom höjning av de skattefria bottenbeloppen och på annat sätt bör hänsyn tagas till låginkomsttagarna. En sådan skattereform över hela fältet är tekniskt mycket komplicerad och kan inte utarbetas av ett oppositionsparti med dess oerhört begränsade utredningsresurser. Om inte årets regering vill påbörja arbetet på en sådan reform får väl nästa års regering göra det.

Herr talman! Innan jag går in på frågan om UNCTAD vill jag säga några ord om den ekonomiska politiken sedd i ett större sammanhang. Vi har i årtionden från liberalt håll krävt en dynamisk ekonomisk politik. Vi har ställt

krav på den statliga ekonomiska politiken och på de enskilda företagen. Vi har sagt, att man inte får fastna i ett statiskt betraktelsesätt. Den senaste tidens händelser har gett vårt lands ekonomi handgripliga bevis på riktigheten i dessa påståenden.

Vårt land har hittills på många sätt varit skyddat. Vi har sluppit undan krigen, vi har haft stora naturtillgångar, vi har haft pionjärer på det tekniska området, och genom den fria avskrivningsrätten, som Wigforss på sin tid införde, skapades förutsättningar för konsolidering av företagen och för en snabb expansion. Men nu är nådatiden slut. Våra råvaror förlorar relativt i betydelse, det försprång som vi fick på grund av att vi slapp krigen är i stor utsträckning uppätet, och regeringen har fört en ekonomisk politik som gett oss en lägre tillväxttakt än man med en liberal politik hade kunnat åstadkomma. Vi har fått en försämrad konkurrenskraft just i det läge då vi skulle behöva stå starka.

Man kan nog också säga, att en del gamla stabila företag ibland slagit sig till ro med konventionella tillverkningar eller i varje fall inte ägnat sig åt forsknings- och utvecklingsarbete i tillräcklig utsträckning. Eller också har de på grund av snäva skattebestämmelser hindrats från att ge utvecklingsarbetet en chans. Dessa företag riskerar nu att bli akterseglade av utvecklingen och förlora sin lönsamhet.

I detta läge finns det bara en lösning nämligen att skapa bättre förutsättningar för produktionen. Socialistiska patentmediciner gör bara ont värre. För ett par veckor sedan föreslog en kommunistisk TV-debattör, att samhället skulle överta alla företag som är på vippen att gå över styr. Precis som om staten visat sig vara en effektivare företagare än det enskilda näringslivet!

Från socialdemokratiskt håll — det gäller ännu så länge bara vissa socialistiska teoretiker, som dock har stöd bl. a.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

i den ledande partitidskriften Tiden — har man inte nöjt sig med att acceptera en lägre självfinansieringsgrad. Man har föreslagit att staten skulle dra in vinsterna från företagen, så att det inte blir några vinster att plöja ned för konsolidering. Dessa pengar skulle sedan användas för att subventionera de företag, som enligt statens mening skulle behöva pengarna. På detta sätt skulle hela vår produktion dirigeras av teoretiker, som gjorde sina ekonomiska experiment med folkets sysselsättning som insats.

Det måste emellertid erkännas, att det inte bara är sådana här vilda idéer som vi möter på socialdemokratiskt håll. Den nya näringspolitik som aviserats innehåller mycket av intresse. Den visar att man är beredd att satsa på forskning och utveckling. Flera av initiativen utmärks av en konstruktiv fantasi. Jag tycker t. ex. att den arbetsgrupp i rymdfrågor, som tillsatts inom finansdepartementet, är en mycket god sak. Det kan vara motiverat för mig som motionär i denna fråga att framhålla detta och att uttala en förhoppning, att arbetet snart skall ge resultat.

Det finns också beröringspunkter mellan det programuttalande om en effektiv produktion och trygg sysselsättning, som folkpartiets kongress antog tidigt i somras, och det program som senare antogs på den socialdemokratiska partikongressen i höstas. Men en väsentlig skillnad är att vårt uttalande är insatt i ett socialt och liberalt sammanhang, under det att man i det socialdemokratiska partiet har en högljudd och ivrigt kämpande socialistisk falang, som representeras av motionärer från de största arbetarkommunerna och som visserligen för tillfället hölls tillbaka av partistyrelsen, men som vid en valframgång på nytt kan stiga fram och begära inflytande.

Programuttalandet från vår kongress bearbetas för närvarande i olika arbetsgrupper och kommer att framläggas se-

nare i vår. Det blir ett program för hårdare satsning på forskning och utveckling och på en snabb omsättning av forskningsresultaten i produktionen. Det blir ett program för stimulans av produktion och nyinvesteringar, det blir ett program där tryggheten i arbetet är en primär målsättning och där den äldre arbetskraftens problem särskilt uppmärksammas. Det blir ett program som vill ha sysselsättningsförsäkring för alla, det blir ett program för demokratisering av utbildningen, och det blir också ett program som går till kamp mot prisstegringarna.

Herr talman! De saker jag nu berört har varit av kontroversiell karaktär. När jag skall säga några ord om förhållandena i utvecklingsländerna, kan jag konstatera, att det även på detta område finns kontroversiella frågor. Jag har emellertid inte tänkt att ta upp några sådana frågor vid detta tillfälle. När det gäller vårt ansvar för utvecklingsländerna ämnar jag inskränka mig till att tala om UNCTAD-konferensen, som börjar den 1 februari i New Delhi. Jag ser till min glädje att handelsministern är närvarande i kammaren, och jag hoppas att vi gemensamt kan konstatera, att det är av intresse för alla partier i riksdagen att medverka till att denna konferens ger ett så gott resultat som möjligt. Vi får ju tillfälle att särskilt debattera u-hjälpsfrågorna här i riksdagen, men vad som gör det angeläget att redan nu få till stånd en debatt är att UNCTAD-konferensen — den konferens som FN:s organisation för handel och utveckling skall hålla — börjar redan den 1 februari i New Delhi.

Den första UNCTAD-konferensen gav tyvärr inte så stort resultat, och jag vet att många är pessimistiska också beträffande den konferens som skall hållas i New Delhi. Intresset för u-länderna tycks ha stagnerat i stora delar av industriländerna, och nu har även sämre konjunkturer och bekymmer för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

betalningsbalansen börjat verka i negativ riktning i flera länder. Men dessa svårigheter får inte komma oss att resignera. Förhållandet mellan rika och fattiga länder tillhör vår generations ödesfrågor. Om vi försummar att lösa dessa frågor, om vi tror att de fattiga länderna kommer att nöja sig med smulorna från de rika ländernas bord, tar vi gruvligt miste. Vi eller våra barn kommer då att få uppleva att de fattiga länderna tar sig den rätt som vi själva av bekvämlighet eller på grund av sovande socialt samvete vägrat dem.

IBland har vi kanske tyckt att utvecklingsländerna varit alltför orealistiska och fordrande i sina krav. Själv måste jag säga att de dokument som de 77 u-länderna utarbetat som en förberedelse för den andra världshandelskonferensen, den s. k. Alger-stadgan, visar att de tar mycket allvarligt på sin uppgift och att de väl känner till de svårigheter som finns. De understryker kraftigt att det primära ansvaret för utvecklingen ligger hos dem själva, och de är beslutna att bidra till varandras utveckling.

I inledningen till Alger-stadgan ges några uppgifter som inte är särskilt uppmuntrande. Nationalinkomsten per invånare ökar i industriländerna med i genomsnitt 300 kronor per år, i u-länderna med 10 kronor om året. Utvecklingsländernas andel av världsexporten har minskat kraftigt. Genom försämring av u-ländernas exportpriser i jämförelse med de priser dessa länder får betala för importen förlorar de 12 miljarder om året. Räntorna och amorteringarna på deras skulder motsvarar alla de gåvor de får från de rika länderna och ungefär hälften av det sammanlagda kapitalflödet till u-länderna.

Detta är bara några exempel på en utveckling som tydligt säger oss att u-hjälpsfrågan inte kan lösas genom obetydliga öknings av belopp v satsar. Det räcker inte med välgörenhet, hur nödvändig den än kan vara

i detta läge. Vad som krävs på längre sikt är en internationell arbetsfördelning och en organisering av världshandeln som tar bort den subvention som u-länderna givit oss i form av råvaror till orimligt låga priser, liksom även en organisation som kan lägga grunden till ett verkligt samarbete mellan u-länder och industriländer.

Det är ingen som behöver tala om för mig att detta är en svår uppgift. Den ter sig nära nog övermänsklig. Men ju svårare den är, desto mer angeläget måste det vara att vi inte tvekar att försöka lösa den.

Självklart finns det bland de omkring 140 olika förslagen i Alger-stadgan några som man från svensk sida inte kan ansluta sig till, men enligt min mening är Alger-stadgan i huvudsak så utformad att den bör stödjas av de svenska representanterna. Jag vill här ta upp några förslag som jag anser vara de mest viktiga.

Det förhållandet att u-länderna förlorar stora belopp på sjunkande råvarupriser har motiverat olika förslag. Dels krävs ekonomiskt och tekniskt bistånd från industriländerna för att åstadkomma en diversifiering, rationalisering och bättre marknadsföring av råvaror och tropiska produkter, dels behöver man få till stånd råvaruavtal för de produkter som lämpar sig för det. Dessutom bör industriländerna slopa sina tullar och avgifter på sådana varor. Men man kan ju inte lösa u-landsproblemen bara på råvarusidan. Därför blir det nödvändigt att skapa möjligheter för att exportera bearbetade varor och industriprodukter till de rika länderna. Detta kan ske genom tullpreferenser, genom hjälp att organisera exporten etc.

Men det är klart att här stöter vi på stora svårigheter just i dagens ekonomiska läge. Vi kan inte blunda för dem. Särskilt vid sämre konjunkturer i industriländerna och försvagad betalningsbalans, kommer krav att framställas i land efter land — såsom sker ock-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

så i vårt land — på kvantitativa restriktioner och andra hinder för en import från utvecklingsländerna. Det är därför som Sverige — och vad jag säger här är uppfattningar som nog delas av handelsministern; det innebär alltså ingen polemik — måste göra en energisk insats för att få till stånd en internationell lösning som ger ett skäligt utrymme för u-ländernas export. Lösningen måste bli internationell. Om exporten från utvecklingsländerna fördelas på alla industriländer, blir den inte av sådan omfattning att den allvarligt kan störa den inhemska produktionen i dessa länder. Om däremot alla andra länder praktiskt taget stänger sina gränser för import av u-landsvaror, så kan inte ett enstaka land ligga fullständigt äppet för hela denna import, med resultat att det blir allvarliga störningar och sysselsättningssvårigheter i detta land.

Det är därför som man måste verka för internationella överenskommelser. Man kan tycka att Algerstadgans förslag om att här skall göras överenskommelser mellan u-länder och i-länder på vara efter vara, att ett industriland skall avdela en viss mängd av sin konsumtion för import ifrån u-landet innebär något mycket krångligt och besvärligt som inte går att genomföra. Men alternativet till detta är att klyftan mellan de rika och fattiga länderna ständigt vidgas och att vi skapar förhållanden inom vår värld som blir outhärdliga.

En annan viktig fråga är att få skäliga villkor för lånen till u-länderna, så att inte den börda som den ökade skuldsättningen utgör allvarligt hotar dessa länders utvecklingsprogram, Världsbanksgruppen bör tillföras ytterligare kapital. Det är också nödvändigt att ekonomiskt stödja samarbetet med u-länderna på regional basis, att alltså u-länderna själva sammansluter sig. Upplösningen av kolonialväldena har ju betytt att inte minst Afrika splittrats upp på en massa små marknader. Det

är därför viktigt att ett samarbete mellan u-länderna kommer till stånd. Vi i Norden som har så goda erfarenheter av regionalt samarbete bör, som vi har börjat göra, ekonomiskt stödja försöken att få till stånd samarbete och större marknader också för u-ländernas del.

Till sist vill jag, herr talman, bland UNCTAD-frågorna ta upp en som jag har intresserat mig för flera år, nämligen frågan om den s. k. supplementära finansieringen. Jag har tidigare från denna talarstol sagt att jag är mycket glad över att Sverige tillsammans med England aktualiserade denna fråga på den första världshandelskonferensen 1964. Den supplementära finansieringen går i korthet ut på att en internationell organisation griper in med finansiell hjälp, när ett oväntat bortfall av exportinkomster drabbar ett u-land och detta bortfall inte är en rent tillfällig företeelse, då man har andra system att använda. Utvecklingslandet skall ha garanti för att det kan fullfölja sitt utvecklingsprogram, även om t. ex. ett starkt prisfall inträffar på dess produkter. Här är det alltså fråga om ett organisatoriskt samarbete mellan rika och fattiga länder av en sådan karaktär som är nödvändig, om man skall komma bort från välgörenhetsaspekten på u-hjälpen. Liknande projekt har diskuterats i ganska många år.

Resultatet av den framstöt som Sverige och England sålunda gjorde blev en expertstudie som redan följande år publicerades av Världsbanken som hade fått uppdraget att utreda frågan. Utredningen var klart positiv till tanken, och den har sedan bearbetats av en expertkommitté inom UNCTAD och har diskuterats också i andra internationella sammanhang. U-länderna ställde sig till en början litet tveksamma inför hela projektet, men de har nu anslutit sig till tanken. Emellertid råder bland industriländerna som skall finansiera denna hjälp på vissa håll tvekan och på andra håll en ren ovilja.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Jag har inte kunnat kontrollera uppgiften men det har sagts att det bland industriländerna i världen för närvarande bara tycks vara Sverige som helhjärtat stöder den här tanken. Jag hoppas att det är en alltför pessimistisk upplysning och att det skall vara möjligt att vid UNCTAD-konferensen föra frågan ett stort steg närmare sin lösning.

Det är emellertid klart att beträffande denna liksom många andra frågor kommer den svenska delegationen i New Delhi att ställas inför svåra avgöranden. Vi har ett läge med ett minskat intresse bland industriländerna för många av de frågor som kommer upp på UNCTAD-konferensen, inte minst gäller det frågan om supplementär finansiering. Det är givet att den svenska delegationen därvid kan gå två olika vägar. Den kan säga att motståndet nu är så stort mot dessa reformer att man måste försöka få till stånd en resolution, som innebär en kompromiss som alla kan enas om. Då vet man emellertid att denna kompromiss på grund av det motstånd som finns kommer att bli så urvattnad att resolutionen lär stanna på papperet och inte leda till något resultat. Den andra vägen vid ett sådant motstånd är att driva frågan hårt för att få en opinionsbildande effekt, även om man inte är säker på att kunna uppnå en majoritet vid just detta tillfälle.

Det är klart att det inte är möjligt för dem som står utanför delegationen att ge några detaljerade råd härvidlag, ty det gäller att göra avvägningar vid behandlingen av varje särskild fråga. Personligen skulle jag mot bakgrunden av ett relativt sett bristande intresse i industriländerna — likgiltighet på vissa håll och negativ inställning på andra — vilja säga, att den svenska delegationen inte bör vara för försiktig. Den bör inte gå med på kompromisser, som i själva verket inte innebär annat än att man blir av med frågan för en tid ge-

5 — *Andra kammarens protokoll 1968. Nr 2*

nom vad vi här i riksdagen kallar en välvillig skrivning.

Jag har, herr talman, velat ta upp dessa frågor då jag finner det angeläget att vi får diskutera dem innan den andra världshandelskonferensen börjar. Därför skulle jag vara mycket glad, om handelsministern ville kommentera denna världshandelskonferens från regeringens synpunkt.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Den främsta bevekelsegrunden för mitt inlägg är inte att efterkomma herr Gustafsons i Göteborg uppmaning att kommentera hans synpunkter — möjligen kan jag komplettera dem. Jag är, herr talman, rätt ledsen över att behöva ta till orda i en remissdebatt med ett rekordantal talare förhandsanmälda. Jag känner mig i alla fall tvungen att göra det. En av de sista dagarna under höstsessionen lovade jag i ett svar på en enkel fråga, att jag skulle lämna riksdagens andra kammare en redogörelse för de spörsmål som aktualiseras i samband med den förestående världshandelskonferensen i New Delhi. Eftersom den börjar redan vid månadsskiftet lär tillfällena inte bli många utöver det som remissdebatten erbjuder.

Dagordningen vid konferensen uppstår, som kanske redan antytts av herr Gustafson, ett stort antal frågor av väsentlig betydelse för utvecklingsländernas handel och ekonomiska utveckling i övrigt. Herr talman! Om jag råkar upprepa något av vad herr Gustafson sagt är det kanske inte så egendomligt eftersom våra uppfattningar överensstämmer, men det kan gälla som ett ytterligare uttryck för regeringens syn på frågorna. Jag kan således inte helt utelämna dessa synpunkter.

De rekommendationer som gjordes av den första världshandelskonferensen för drygt tre år sedan har hittills bara

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

lett till begränsade resultat. Det fanns inget allmänt missnöje bland u-länderna med utgången av konferensen, trots att den utmynnade i färre praktiska konkreta rekommendationer om verkningfulla åtgärder än man ursprungligen hade hoppats. Däremot har man naturligtvis blivit besviken över att de åtgärder som vidtagits såväl nationellt som internationellt inte motsvarar ens de mera begränsade förväntningar som då ställdes.

Den kommande konferensen skall emellertid enligt min uppfattning inte ses enbart mot denna bakgrund. Den måste bedömas — det ger jag herr Gustafson i Göteborg rätt i — ur ett mera långsiktigt ekonomiskt perspektiv. När Förenta Nationerna proklamerade 1960-talet som utvecklingsårtiondet, ställde man en årlig ökning av bruttonationalprodukten om minst 5 procent som mål för u-länderna som grupp. Det målet har inte uppnåtts ännu. Under årtiondets första hälft beräknades tillväxten till 4,5 procent om året, jämfört med 5,1 procent för de västliga industriländerna. Och eftersom befolkningstillväxten i u-länderna under samma tid har varit betydligt större än i den industrialiserade världen har klyftan mellan rika och fattiga länder inte börjat fyllas igen utan tvärtom vidgats. Bruttonationalprodukten per capita ökade under åren 1960—1965 med 2 procent i u-länderna. I industriländerna ökade den med 3,6 procent. Samma tendens har gjort sig gällande under 1966 och — även om det inte föreligger några siffror — med all sannolikhet också under 1967. Lägst har tillväxttakten varit i Afrika och Asien.

Jag skulle vilja peka på ytterligare några siffror. Under det innevarande årtiondets första hälft steg världens export med i genomsnitt 8 procent om året. Den årliga ökningstakten i u-länderna uppgick till 6 procent. Drar man ifrån oljeexporten blir siffran 5 procent. För de västliga industriländerna

var motsvarande tal 9 procent. Denna skillnad i ökningstakt har lett till att u-ländernas andel av världshandeln under de år jag här talar om sjunkit från 21,4 till 19,1 procent. Den översteg i början av 1950-talet en fjärdedel.

Även om dessa siffror rymmer vissa osäkerhetsmoment är dock tendensen klar. Materialet återspeglar på ett slående och i hög grad alarmerande sätt den stora skillnaden i utvecklingstakten mellan industriländer och u-länder. Det belyser skillnaden i befolkningsutvecklingen men också skillnaden i den ekonomiska aktiviteten.

Studerar man materialet närmare finner man att den sämre exportutvecklingen för u-länderna i hög grad sammanhänger med deras starka beroende av råvaruexporten. Dess andel i världshandeln har minskat under 1960-talets första hälft. Men ett positivt drag i u-ländernas handelsutveckling kan möjligen utläsas i det statistiska materialet: färdigvarornas andel av deras totalexport har ökat i jämn takt under ifrågavarande period. Det är en av de få ljusa sidorna i bilden. Men då är att märka att det är ett fåtal länder som svarar för större delen av u-landsexporten av dessa bearbetade produkter. Ett karakteristiskt drag för u-ländernas handelsmönster är vidare deras ringa handelsutbyte med varandra.

Detta är i grova drag den situation vi står inför när den andra världshandelskonferensen öppnas. Arbetet på att lyfta u-landsekonomierna från ensidiga beroendeförhållanden och bana väg för snabbare ekonomiska och därmed också sociala och kulturella framsteg har hittills under detta utvecklingsårtionde inte lett till några påtagliga resultat. Det är mot den bakgrunden vi från regeringens sida lägger utomordentligt stor vikt vid den förestående konferensen, UNCTAD II.

Jag kan försäkra herr Gustafson i avslutning till vad han framhöll i slutet av sitt anförande, att vi nog kommer att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

stå på oss i våra önskemål och våra rekommendationer.

Hur framgångsrik konferensen kan bli, vet vi inte. Jag delar den nyss framförda uppfattningen att det finns skäl för att inte spänna förhoppningarna för högt. Bortsett från de meningsskiljaktigheter som föreligger på centrala punkter av dagordningen infaller denna konferens vid en tidpunkt — vilket herr Gustafson också erinrade om — då det ekonomiska läget i vissa stora industrinationer är hårt ansträngt. Därtill kommer betalningssvårigheter och därmed sammanhängande problem. Såväl i Förenta staterna som i Storbritannien har regeringarna tvingats till hårda besparingsåtgärder. I Förenta staterna har som bekant presidenten ansett sig tvungen att skära ned också u-hjälpsanslaget för det kommande året. Vissa tendenser mot ökad protektionism i detta bekymmersamma ekonomiska klimat bidrar inte heller till att göra förutsättningarna gynnsammare för lösningar av u-ländernas handelsproblem.

Nu kan vi hoppas att de ekonomiska svårigheter som flera länder befinner sig i skall övervinnas. I varje fall bör de inte skymma sikten mot ett mera långsiktigt mål. Såsom jag framhållit bör man emellertid under nuvarande förhållanden vara försiktig i sina förväntningar. Det vore olyckligt, om dessa ställdes så högt att de inte kunde infrias.

Men det finns åtminstone några positiva drag i utvecklingen sedan konferensen 1964. I industriländerna har i princip insikten om det trängande behovet av snabba åtgärder vuxit sig starkare. Allt flera industriländer har kommit till klarhet över att organisationen måste utnyttjas för de omedelbart nödvändiga förbättringarna i u-ländernas handelspolitiska och ekonomiska villkor. Bland u-länderna har samtidigt förståelsen för en koncentration av arbetet på ett antal bestämda och konkret

utformade uppgifter i hög grad ökat. Därtill kommer att förberedelsearbetet har varit ofantligt mycket mera intensivt och omfattande än inför den första konferensen.

Det kommer också i fortsättningen att vara de stora industriländernas viljetryttringar och beredvillighet att åstadkomma konkreta och verkningsfulla åtgärder som blir avgörande för om några resultat skall kunna nås. När en liten nation som vår exempelvis reducerar eller avskaffar skatter och tullar på tropiska produkter har detta knappast någon genomslagskraft i u-länderna; jag delar herr Gustafsons uppfattning också i detta avseende. Det är först samfälliga åtgärder, som omfattar de stora ekonomierna, vilka betyder något i ekonomiska realiteter för u-länderna.

Vi är emellertid — jag upprepar detta — från svenskt håll beredda att göra vad vi kan för att denna konferens skall bidra till så stora förbättringar som möjligt av u-ländernas handel och ekonomi i övrigt.

Förslaget till dagordning upptar flera områden på vilka man bör anstränga sig att nå resultat. Inom råvarusektorn upptas sålunda frågor om buffertlager, prispolitiken liksom avvecklingen av handelshinder och problemet att göra u-ländernas ekonomi mera mångsidig och deras produktion mera diversifierad.

Detta är ju frågor som spänner över alla varuområden. På färdigvaruområdet står för övrigt preferensfrågan och marknadsföringstekniken i förgrunden. På finansområdet kan nämnas skuldbördeproblemet, villkoren för långivning, som också innefattar frågan om bunden hjälp, samt frågan om supplementär finansiering, som det numera kallas. Bland övriga frågor kan nämnas regionalt och interregionalt samarbete mellan u-länderna själva.

Råvarorna kommer liksom hittills under en ganska lång tid framöver att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

utgöra ryggraden i u-ländernas exportintäkter. De problem som anmäler sig beträffande råvarorna hänför sig framför allt till de starka prisfluktuationerna och till konkurrensen med syntetiska produkter och andra substitut. Det är främst detta som är orsaken till problemen och mindre det handelspolitiska samarbete som etablerats i regionala sammanslutningar på andra håll i världen. Någon allmängiltig lösning finns inte på dessa problem. Man måste söka sig fram vara för vara.

Från svensk sida har vi ställt oss klart positiva till prisstabiliserande råvaruavtal och tagit aktiv del i de förhandlingar om sådana avtal som förekommit. Det har emellertid visat sig mycket svårt att nå snabba resultat. Några nya avtal har inte kommit till sedan den första världshandelskonferensen. Trots upprepade försök har det ännu inte varit möjligt att få till stånd ett avtal för kakao. Även i samband med omförhandlingarna av kaffeavtalet, vilket löper ut med utgången av september månad i år, har svårigheterna visat sig vara stora. Förhandlingarna om ett avtal för socker har heller ännu inte krönts med framgång.

Syftet med internationella råvaruavtal är bl. a. att uppnå en stabilisering av priserna. Vi anser oss på svensk sida böra syfta till ett pris som på lång sikt skapar jämvikt på marknaden mellan tillgång och efterfrågan. En politik som inriktar sig på högre priser än jämviktspriset skulle vara olycklig bl. a. med hänsyn till kravet på en rationell användning av produktionsresurserna och eventuell konkurrens med andra produkter. På kort sikt och i undantagsfall kan ett högre pris möjligen accepteras, men ju högre kraven ställs, desto större mått av regleringar erfordras, och ju mer omfattande regleringar som krävs, desto svårare blir det att nå fram till överenskommelser som stöds av majoriteten av intresserade stater.

I prisstabiliserande råvaruavtal kan en rad olika tekniska metoder komma till användning. U-länderna har uttryckt starkt intresse för s. k. buffertlager, d. v. s. ett till avtalet knutet lagerarrangemang som, beroende på marknadssituationen, anlitas för köp eller försäljning till stöd för stabilisering av priserna.

Erfarenheterna av buffertlagerarrangemang är ännu små. Denna avtalsmekanism kan för vissa varor visa sig vara ett lämpligt instrument tillsammans med andra medel, exempelvis exportkvotering, för att medverka till jämvikt på en råvarumarknad. Om sådana avtal kan komma till stånd bör det enligt vår mening också vara möjligt att tillmötesgå u-ländernas önskan om industriländernas medverkan i finansieringen av buffertlagren.

Problemen för många råvaror är av mer långsiktig, strukturell karaktär och kan inte lösas genom denna typ av prisstabiliserande avtal. Detta gäller exempelvis varor som har att möta konkurrens med syntetvaror och andra substitut — jag kan som exempel nämna naturgummi kontra syntetiskt gummi. I sådana fall krävs bl. a. tekniskt och finansiellt bistånd för att rationalisera produktionen och förbättra kvaliteten och marknadsföringen av naturprodukter samt möjliggöra — på sikt — en diversifiering av u-ländernas produktion.

U-ländernas förslag beträffande råvaruområdet — sådant det bl. a. framlagts i Alger-stadgan — omfattar också en avveckling av handelshinder i industriländerna. Från svensk sida har vi, senast vid ministermötet i GATT i höstas, på nytt understrukit betydelsen av att tullfri import för tropiska produkter ges hög prioritet. Vi har samtidigt betonat att sådana åtgärder kan få full effekt endast om de sätts in samfällt av alla industriländer. Vi kommer att fortsätta att arbeta såväl i UNCTAD som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

i andra internationella organ på att så sker.

U-länderna har, inte bara på råvaruområdet, utan också när det gäller färdigvaror och halvfabrikat, gett uttryck åt besvikelse över Kennedyrondens resultat — detta med viss rätt. De anser att fortsatta ansträngningar måste göras för att avveckla handelshindren för produkter av särskilt intresse för dem. Vi stöder deras begäran.

Några mer omfattande tullsänkningar på basis av mest gynnad nation kan vi knappast vänta de närmaste åren. Det är knappast politiskt realistiskt. Detta ger frågan om tullpreferenser för u-länderna ökad aktualitet.

Jag har i ett interpellationssvar i december förra året redan utförligt redogjort för den svenska regeringens inställning till preferensfrågan. Jag skall därför endast i korthet återge några huvudpunkter.

Vi söker från svensk sida aktivt verka för ett preferenssystem som så mycket som möjligt gagnar u-ländernas intressen. Preferenserna bör omfatta samtliga industriländer av någon betydelse i världshandeln. Preferenserna bör gå så långt som möjligt och ges efter enhetliga regler. Ett så brett varuutval som möjligt bör eftersträvas. I den mån industriländerna tillåts göra undantag från preferenssystemet bör dessa vara någorlunda likformiga och komma i fråga endast i sådana fall där allvarliga marknadsstörningar kan befaras. Det nya preferenssystemet bör ersätta de preferenser som finns. Så långt som möjligt bör preferenserna få formen av tullfrihet, låt mig få detta sagt. Preferenssystemet får emellertid inte hindra framtida allmänna tullsänkningar. Med hänsyn härtill bör man utgå från att systemet blir av temporär natur. Allteftersom strävandena att frigöra handeln på världsvid basis går vidare förlorar preferenserna med nödvändighet i värde.

Preferensfrågan har nu hunnit utre-

das och diskuteras så mycket att det vid konferensen ej bör vara omöjligt att nå enighet på flertalet väsentliga punkter. Med hänsyn till de meddelanden från andra länder som jag nyligen sett tror jag emellertid att det alltså jämt i första hand blir fråga om ett principbeslut. Även med ett sådant skulle vi få en grund för arbetet med den slutliga utformningen av ett preferenssystem.

Mera öppna marknader i den industrialiserade delen av världen innebär inte någon automatisk exportökning för u-länderna. Det är också nödvändigt för dem att vara informerade om avsättningsmöjligheter, om marknadernas krav på kvalitet, om produktutformning, standard o. s. v.

Vi har redan i olika internationella organisationer — inte minst i GATT — ofta framhållit marknadsföringens betydelse. Vi har också tagit vissa steg på den vägen. Vi har även kunnat märka ett växande intresse hos u-länderna för denna fråga. Vid världshandelskonferensen skall vi söka få ökade resurser för det redan inledda arbetet på detta område, så att det kan bedrivas med ännu större effektivitet. Jag är glad att kunna säga att när en delegation från de 77 staterna — det var i själva verket flera — som sammanträdde i Alger kom hit, så hade de inte heller annat än gott att säga om dessa tankar, och det finns också hänvisning till dem i stadgan.

De finansiella frågorna kommer självfallet att inta en framskjuten plats i diskussionerna i New Delhi. Det är naturligt i ett läge då kapitalflödet till u-länderna har stagnerat och deras ökade skuldbörda hotar att minska nettoutflödet till dem från industriländerna. Världsbankschefen Woods har pekat på att det belopp som u-länderna betalar i dag, 7 miljarder dollar såsom herr Gustafson i Göteborg omnämnde, redan uppgår till hälften av vad de sammanlagt får från i-länderna.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

I ett gemensamt uttalande inför konferensen från u-länderna och industriländerna i UNCTAD:s finanskommitté konstateras, att finansiering utifrån naturligtvis kan bidra till u-ländernas utveckling genom att tillföra dem medel som också gör det möjligt för dem att mobilisera de inhemska resurserna och utnyttja dessa mera effektivt. Vidare uttalas bekymmer för att detta tillflöde utifrån inte visat samma ökningstakt som industriländernas nationalinkomster. Industriländernas strävan bör vara att öka sitt utvecklingsbistånd så att enprocentmålet snarast uppnås.

Man pekar i uttalandet på den negativa utveckling som ägt rum beträffande lånevillkoren under de senaste åren, bl. a. genom minskad andel gåvor, kortare amorteringstider och stigande räntor, och understryker vikten av att fortsatta strävanden görs att uppnå villkoren. Man är överens om att ytterligare analysera effekten av bunden hjälp. Den begränsar ju u-ländernas möjlighet att dra nytta av de fördelar i fråga om priser och kvaliteter som följer av ett fritt val av leverantörer. Man konstaterar också att det privata kapitalflödet kan spela en viktig roll genom att öka de tillgängliga resurserna för u-länderna.

En ledande princip för oss har varit att lägga så mycket som möjligt av stödet i dessa former multilateralt, och det vill vi alltså göra. Har man att välja mellan bilateralt och multilateralt bistånd, anser vi och u-länderna själva att det ligger i deras intresse att den multilaterala formen i allmänhet ges företräde.

Den svenska regeringen kommer senare i vår att framlägga en plan för att uppnå enprocentmålet budgetåret 1974/75. Redan de budgetmässiga ökningarna vi genomfört av vårt biståndsflöde under senare år har lett till en relativ förbättring av vår position som biståndsgivare. Den stagnation som biståndsflödet globalt visar har vi sålunda inte på något sätt bidragit till.

Vi verkar aktivt för en stark ökning av tillskotten till IDA, vars kreditvillkor, bortsett från rena gåvor, är de förmånligaste som tillämpas för utvecklingsfinansiering. De har en löptid av 50 år och ges mot endast en administrationsavgift om tre fjärdedels procent.

Vi anser och kommer att hävda att när multilateral hjälp ges av något internationellt organ skall man inte diskriminera gentemot offentliga projekt. Vi har till Banken och Fonden knuten en institution — IFC, International Finance Corporation — som enligt sina stadgar har uttrycklig skyldighet att bara satsa på enskilda företags projekt. Om staten någon gång går in, så kan IFC satsa endast under förutsättning att statens aktiebidrag inom kort tid placeras på den öppna marknaden. Detta kommer regeringen att gå emot, och jag hoppas att vi även på en sådan punkt skall kunna påräkna den borgerliga oppositionens stöd.

U-ländernas klara önskemål om obunden hjälp ligger sålunda helt i linje med våra strävanden i olika internationella sammanhang att åstadkomma en mindre grad av bindning av det finansiella biståndet.

När det gäller de privata investeringarna anser u-länderna, att stödet för sådana bör göras beroende av den prioritet som de själva anger inom ramen för sina nationella utvecklingsplaner och program. De erinrar om att sådana kan stimuleras genom exempelvis investeringsgarantier. Vi har från svensk sida länge stött tanken på ett multilateralt system för sådana garantier och vi kommer att fortsätta att verka för det. I avvaktan på att ett sådant multilateralt system kan komma till stånd avser regeringen som bekant att senare under vårriksdagen lägga fram förslag till ett nationellt investeringsgarantisystem.

Som herr Gustafson i Göteborg också erinrade om tog Sverige och Storbritannien vid första världshandelskonfe-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

rensen ett gemensamt initiativ som syftade till att skapa ett system för s. k. supplementär finansiering. Det syftar till att ge u-länderna kompensation för oförutsedda exportintäktsbortfall som förrycker genomförandet av deras utvecklingsprogram. I enlighet med en rekommendation vid första konferensen har Världsbanken, såsom också nämndes, utarbetat ett förslag till ett supplementärt finansiellt system. Inom UNCTAD har en expertgrupp med deltagare från fjorton länder i detalj gått igenom detta förslag. Gruppens majoritet, däribland alla deltagande u-länder samt Sverige och Storbritannien, har ansett att, även om ytterligare överväganden erfordras, det avsedda syftet kan tillgodoses genom ett system i huvudsak baserat på grundlinjerna i Världsbankens förslag. Vi anser att det är av stor betydelse om den kommande konferensen kan nå enighet i denna fråga, som förberetts mer i detalj än kanske de flesta andra på dagordningen.

Dess värre råder det stor tveksamhet från vissa större industriländers sida, varför jag inte är alldeles säker på att vi når ett positivt resultat. Det har kommit i min hand ett telegram från För-
enta staterna — från Washington — avsänt i går, där man säger att »vi får lov att hålla oss lugna, även om vi i princip kan godkänna förslaget, eftersom vi inte kommer att ha tillräckligt mycket pengar till vårt förfogande för substantiella bidrag till en fond inom kanske Världsbankens och Internationella valutafondens verksamhetsområde för att kunna lämna denna typ av stöd». Detta gör att utsikterna måste bedömas såsom osäkra.

U-länderna har införd konferensen uttalat att de är beredda att öka sina ansträngningar för att få till stånd ett ökat samarbete sinsemellan. Vi har från svensk sida varit starka förespråkare för ett sådant samarbete på regional basis. Vi har ju själva positiva erfarenheter av vad ett sådant samarbete

kan leda till i form av ökad ekonomisk tillväxt. Initiativen för praktiskt samarbete härvidlag måste naturligtvis komma från u-länderna själva. Vi är emellertid medvetna om att integrationssträvandena kommer att kräva internationellt stöd, och det är vi beredda att ge. Vi har redan genom bidrag till regionala utvecklingsbanker lämnat stöd i viss utsträckning och vi kommer att stödja realistiska initiativ för att främja ökad integration.

Man kan kanske förvåna sig över att dessa embryon till marknadsbildning i frihandelsområdets form som representeras av LAFTA i Sydamerika och SAFTA i Sydostasien inte burit mera frukt. Men detta sammanhänger naturligtvis med att dessa länders ekonomi ännu är så outvecklad och att länderna i så stor utsträckning snarare konkurrerar med varandra än kompletterar varandra.

Sverige har som medlem av UNCTAD:s handels- och utvecklingsstyrelse tagit aktiv del i de direkta förberedelserna. Vi har också medverkat till förberedelserna inom OECD och naturligtvis särskilt inom den nordiska kretsen. Under det hittillsvarande arbetet i UNCTAD har den nordiska samordningen varit i hög grad värdefull, och vi räknar med att även under de kommande konferenserna nära samverka med våra grannländer.

Den svenska ståndpunkten sammanfaller som framgått av min redogörelse i hög grad, ja ganska fullständigt, med utvecklingsländernas syn. Det bekräftades för övrigt vid det besök som delegationen från Alger-konferensen avlade i vårt land i höstas.

Jag vill sammanfattningsvis upprepa: Från svensk sida kommer vi att göra allt vi kan för att få till stånd för u-länderna positiva lösningar på problemen. Men vi är en röst av många. För att våra strävanden skall bli framgångsrika och avsätta praktiska, verkningfulla åtgärder som resultat måste vi få de ledande industriländerna med oss. Vi är be-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

redda, jag upprepar detta, att driva våra synpunkter och arbeta för våra förslag så hårt som det är möjligt.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte förlänga denna debatt med någon polemik. Jag vill bara göra ett konstaterande i anledning av handelsministerns senaste anförande.

Vi är givetvis alla oerhört intresserade av att försöka göra vårt allra bästa för att de fattiga länderna skall kunna få det bättre, så att människorna där skall uppnå en högre standard. För att uppnå detta har man bl. a. velat förbättra råvarupriserna genom särskilda råvaruavtal. Det är naturligtvis av största betydelse att försöken att få till stånd sådana fortsättes och förnyas. Sett mot den bakgrunden kan handelsministern vara förvissad om att vi alla önskar uppnå ett resultat: vi hoppas att den svenska delegationen skall kunna göra sådana påtryckningar att resultat uppnås.

Det är emellertid ganska angeläget att man också försöker se till att de färdigproducerade varor som kommer från ifrågavarande u-länder kommer att betinga så goda priser som möjligt, ty det är detta som så småningom skall kunna höja folkens standard. Därför är det givetvis av stort värde, om man även på detta område kunde uppnå resultat. Man bör även understödja och hjälpa de svenska företag som etablerar sig i dessa länder, då det är dessa som kanske gör den största nyttan.

Handelsministern sade att det inte är mycket värt om Sverige ensamt öppnar sina dörrar genom att ta bort skatter, avgifter och tullar på tropiska produkter, om de stora industriländerna inte gör samma sak. Därom är vi överens. Jag har under flera år kunnat följa dessa frågor i bevillningsutskottet i den mån de där har diskuterats. Inom utskottet har vi kunnat glädja oss åt att

enighet rått om att ta bort skatter, avgifter och tullar där det varit möjligt. Samtidigt har vi också varit lika överens om att man inte bör göra sig fri från påtryckningsmedel för att få de stora industriländerna med sig och på det sättet åstadkomma ett bättre resultat.

Sett mot denna bakgrund är det naturligtvis nu lika angeläget att vi inte ensamma gör oss av med de påtryckningsmedel vi har, utan vi bör försöka att samtidigt dra med oss de stora industriländerna. På den punkten tror jag att vi är helt överens.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Det är tydligt att 1968 kommer att bli ett betydelsefullt år i svensk politik. För första gången på decennier finns en rejäl möjlighet till förändring i ledningen av den svenska staten. För en demokrati som skall kunna fortleva är det nödvändigt med växling vid makten tid efter annan. Om en och samma maktgrupp årtionde efter årtionde sitter kvar i den politiska ledningen i ett land, kommer hela det demokratiska systemet i olag.

Vissa människor vänjer sig vid att alltid vara de som bestämmer. Det innebär risk för att de efter någon tid tar skada av en sådan maktfullkomlighet, visar ovilja att ta hänsyn till andra, gynnar sina meningsfränder i allehanda sammanhang med uteslutande av alla andra osv. Andra samhällsgrupper får finna sig i att aldrig ha något inflytande på viktiga beslut.

Den parlamentariska demokratin förutsätter att partigrupperna då och då avlöser varandra och att samhällsutvecklingen blir ett resultat av att olika meningsriktningar får inverka och göra sina synpunkter gällande. Den nuvarande ordningen har lett till att ingen i denna kammare har upplevt någon annan uppdelning i regeringsparti och opposition än den vi nu har. Vår ålderspresident, herr Erlander, kom in i denna kammare efter 1932 års val, som lade

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

grunden till den nuvarande uppdelningen i regerande socialdemokrati och liberal opposition. Att en ändring i år måste ske står som en livsförutsättning för svensk demokrati.

Hur skall denna ändring åstadkommas? Socialdemokraterna, som känner sig hotade, bereder sig att med alla medel försvara sin maktposition. Vad vore naturligare än att de tre oppositionspartierna — centerpartiet, folkpartiet och högerpartiet, vilka tillsammans utgör det enda realistiska regeringsalternativet — beredde sig på att gemensamt ändra på den nuvarande ordningen. Men tyvärr ser vi ganska litet av sådant samarbete. Partierna envisas med att operera vart för sig. Vi har visserligen fått mittensamverkan som ett värdefullt steg i riktning mot en nyordning i den oscarianska partistruktur som utmärker vårt stelnade politiska liv. Men det behövs ett samarbete som går vidare.

Ingen begär att tre självständiga partier skall utjämna alla olikheter sinsemellan, men de måste med tanke på att de sannolikt inom några månader kommer att samarbeta i samma regering positivt undersöka på vilka punkter ett gemensamt agerande är möjligt. För alla väljare, som otåligt väntar på en förändring, skulle det vara en stor uppmuntran som skulle ge utdelning på valdagen, om våra nuvarande demokratiska oppositionspartier klart deklarerade sitt samförstånd på en rad väsentliga områden, t. ex. beträffande arbetsmarknadspolitik, finanspolitiken, utbildningsfrågorna etc.

Riksorganisationen Samling för framsteg, som har medlemmar inom alla de tre demokratiska oppositionspartierna men som också i sina led har massor med partilösa sympatisörer, vilka alla gemensamt söker en förnyelse av svensk politik, har gång efter annan uppmanat de nuvarande demokratiska oppositionspartierna att arbeta för en samling för att på längre sikt som motvikt mot de socialistiska partierna få till stånd ett

enda stort parti på liberal grund. Tillkomsten av två klara alternativ skulle innebära en förnyelse i svensk politik och skapa helt andra förutsättningar än för närvarande för växling vid makten.

Men det är inte bara partistrukturen som måste förändras utan också hela beteendemönstret hos våra nuvarande demokratiska partier. Tiden har på något sätt sprungit i väg så fort att partierna inte hunnit med. Många av våra politiker agerar utan att förstå att vi lever i en så föränderlig värld, att det som var aktuellt under gårdagen inte gäller under morgondagen.

De nuvarande partierna arbetar år ut och år in efter delvis samma mönster, men tiderna har som sagt förändrats och därmed många gånger även människors synsätt. Våra politiska partier har helt enkelt inte hunnit med i utvecklingen och kan t. ex. inte engagera människor på samma sätt som på den tiden då socialismen och liberalismen bröt fram i vårt land. Partier är fria staters liv, men de måste också vara fria människors. Individen får inte försvinna i mäktiga partiapparater, där ett fåtal människor styr och bestämmer. Politikern är oftast ingen engagemangsmänniska, utan han klänger sig fast vid invanda värderingar och partiprogram med rötter i ett förlegat 1800-tal. Det är så få av dagens politiker som har idéer och visioner om hur framtidens samhälle skall utformas. Det finns ingen global utblick med känsla för de stora världsproblemen — hungern och befolkningsexplosionen. Det är inte taktiskt att i årets valrörelse tala om u-länderna, berättade häromdagen en gammal politiker för mig. Folk skulle enligt den eller den undersökningen inte ha reagerat positivt för ökad u-hjälp. Många politiker förstår inte, att det är han eller hon som skall vara opinionsbildare i frågor som politikern känner för och tror på.

Trots att jag hävdar att politikern många gånger inte är någon engage-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mangsmänniska, har våra politiker en förunderlig förmåga att ta på sig förtroendepost efter förtroendepost i olika styrelser, nämnder och utredningar. En vanlig människa måste fråga sig, hur han kan hinna med så mycket arbete. Svaret måste helt enkelt bli, att han inte hinner med. Samhällets förtroendeposter måste i framtiden spridas på fler människor.

Se bara på riksdagsarbetet! När det är plenum, pågår inget utskottsarbete, men trots detta gapar bänkarna tomma. Jag vill inte påstå att de folkvalda inte arbetar, utan snarare tvärtom. Ofta är man samtidigt sysselsatt i utredningar och kommittéer, och talaren i kammaren får plädera för nästan tomma bänkar. En gång i världen trodde jag, att debatterna här i riksdagen var till för att ledamöterna skulle övertyga varandra om sin mening och att besluten fattades på grundval av synpunkter som framkommit under diskussionen. Numera förstår jag bättre eller — skulle man nästan kunna säga — sämre. Allt är uppgjort på förhand. Många ledamöter talar till protokollet, ofta i den förhoppningen att hembygdens tidning skall uppmärksamma framträdandet. Dagens politiker är ofta alltför låsta i partistrategiska positioner och glömmer väljaren, som bara är aktuell när det stundar till val.

Riksdagsarbetet är i huvudsak förlagt till utskotten, säger den erfarne politikern — ofta med all rätt. Men alla riksdagsmän får inte arbeta i utskott; de som tillhör ett minoritetsparti får ingen utskottsplats. Det är ett underligt förhållande om man betänker, att varje folkvald måste ha ett betydande antal väljare bakom sig för att över huvud taget komma till riksdagen, väljare som givetvis vill att deras representant skall arbeta. Tillhör man ett större parti kan man t. o. m. få sitta i flera utskott. Hur man gör om utskotten sammanträder samtidigt vet jag inte. Trots att politikern ofta är splittrad, kan han ju inte dela på sig.

Enligt förslaget till författningsreform skall den blivande enkammarriksdagen bestå av 350 ledamöter. Detta är enligt min och säkert många andras mening 50 ledamöter för mycket — eller kanske rentav mer än 50 ledamöter för mycket. I många länder ger man avgångsvederlag till riksdagsledamöter när de lämnar riksdagen. Kanske detta skulle kunna stimulera mången att i rätt tid lämna sin förtroendepost åt yngre och mer handlingskraftiga människor.

I år är det valår och mången politiker har redan tagit upp kampen för att trygga en ny mandatperiod. Personligen upphör jag aldrig att förvåna mig över hur litet väljaren har att säga till om vid nomineringen av kandidater. Nomineringarna görs ofta upp i mindre grupper. Fackföreningspampen skall belönas för ett långvarigt och förtjänstfullt arbete, industrin måste ha sin representant, den eller den intresseorganisationen fordrar att få sin kandidat med. Den väljare som inte tillhör något parti får aldrig säga sin mening i ett primärval eller manifesteras sin vilja t. ex. på öppna partikonvent. Ett sådant system — med primärval och öppna partikonvent — hoppas jag kommer i framtiden. Som det nu är får väljaren en valsedel som alltför ofta komponerats med taktik hit eller dit av ett fåtal människor. Visserligen kan väljaren stryka namn men med nuvarande valsätt tyvärr inte numrera kandidaterna eller ens sätta personerna i den ordning han önskar få dem valda.

Ja, mycket mer skulle jag, herr talman, vilja säga i dessa frågor. Gamla erfarna politiker säger att man skall tänka sig för innan man säger något, så att man inte säger vad man tänker. Jag tillhör inte den sortens människor och får väl återkomma i dessa frågor när förslaget till författningsreform läggs fram för årets riksdag.

I dag skulle jag ha velat tala om den försummade åldringsvården. Man talar i våra dagar om ungdomens rättigheter men så sällan om dess skyldigheter.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Det måste vara ett grundfel i vårt samhälle, att de som varit med om att bygga upp det nutida Sverige — åldringar och pensionärer — skall ha det sämst ställt. Se bara på bostadsmarknaden! Vilka bor i de sämsta bostäderna? Jo, våra åldringar. Många av de gamla kan inte ens få en plats på ålderdomshem, och skulle de få en sådan blir inte värden i det jäktade samhälle vi lever i vad vi alla säkert skulle önska. Tänk bara på Lis Asklunds reportage, i vilket hon skildrar åldringar som fick nattas redan på eftermiddagen och som inte hade möjlighet att få en kopp kaffe på kvällen, allt beroende på personalbrist.

Andra talare har redan berört och kommer säkert att beröra vår socialpolitik, vår näringspolitik och andra vitala frågor. Jag skulle bara med några få ord vilja ta upp en av de viktiga frågor som måste lösas under 1968. Jag avser de betydelsefulla kommunikationsproblemen i öresundsregionen. Sedan öresundsgrupperna lagt fram sitt betänkande om en fast öresundsförbindelse och sedan i Danmark undersökningarna om en storflygplats på Saltholm blivit klara måste dessa frågor lösas gemensamt. Stora belopp är att spara på en sådan samordning. Enligt de föreliggande planerna kommer förbindelsen Malmö—Köpenhamn att dras över Saltholm. På så sätt får man en direkt förbindelse med storflygplatsens kommunikationssystem. Hela saken hastar i högsta grad. Om meningslösa investeringar i Kastrup på upp mot miljarder kronor på sikt skall kunna undvikas måste den nya flygplatsen på Saltholm stå färdig 1976. Skall detta mål nås måste besluten om flygplats och fast öresundsförbindelse fattas i år. Sådana eventuella felinvesteringar är inte Danmarks ensak. De skulle visserligen göras av Danmark, men då Kastrups flygplats är en ekonomiskt självbärande inrättning övervältras kostnaderna via flygplatsavgifterna på förbrukarna. Via SAS får Sverige redan i dag bära 35 procent av flygplatsavgifterna

på Kastrup. Enligt de planer som föreligger kommer såväl öresundsförbindelsen som Saltholms flygplats att vara ekonomiskt självbärande på samma sätt som Kastrup. Vad som enligt de senaste undersökningarna erfordras är således inte några omedelbara svenska kapitalinsatser utan en svensk statsgaranti för de lån som måste upptagas. Därtill kommer givetvis kostnader för vägar och dylikt i Sverige, kostnader som emellertid under alla omständigheter är ofrånkomliga. Beslut måste alltså, inte minst med hänsyn till de lokala myndigheterna, fattas under 1968. Genom nuvarande ovisshet försvåras all regionplanering i öresundsområdet. Utredningarna har pågått i mer än 15 år — besluten måste fattas nu!

Så till sist, herr talman, vill jag liksom många gånger förr beröra den svenska u-hjälpen. Jag vet att jag inte behöver tala om den fruktansvärda situation som råder ute i världen, om att inte ens hälften av jordens befolkning äter sig mätt eller om den våldsamma befolkningsexplosionen. Det dröjde från mänsklighetens begynnelse till år 1840 att komma upp till en siffra av en miljard människor i världen. Men redan på några årtionden fördubblades siffran, och år 2000 kommer världens befolkning att ha stigit till ungefär 7 miljarder människor. Vi vet så väl, att hungersnöd råder i massor av länder, men vi vet också att världssvälten alltmånga breder ut sig. Gång efter annan måste man ställa sig frågan: Hur kan så många av dagens politiker drömma om att bygga upp sociala välfärdsstater omgivna av hungrande miljoner medmänniskor? Var finns den internationella förståelsen hos den gamla arbetarrörelsen och hos nutidens förpuppade s. k. borgerliga politiker? Var finns engagemangsmänniskorna inom politiken — ja det finns sådana, men tyvärr alldeles för få. Det är ju ändå politikern, samhällsskaparen, som skall gå i spetsen för de ideal och målsättningar hon eller han vill förverkliga. Bristen i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

svensk u-hjälp är framför allt den bristande informationen från våra samhällsupplysare. Skulle våra medmänniskor känna till hur det verkligen är ute i den stora världen, tror jag aldrig, att resonemangen i framtiden skulle behöva gälla om den eller den procenten av nationalinkomsten.

Glädjande är att regeringen äntligen i år avser att lägga fram en proposition om riktlinjerna för vår u-hjälp och att det är uppenbart att u-landsfrågorna kommer att spela en allt större roll i svensk politik. Det är bara synd att den propositionen inte framlagts långt tidigare. Trots vackra ord och fraser i partiprogram har svensk u-hjälp hittills byggts alldeles för mycket på lösan sand och har varit något sekundärt för dagens politiker. Det har talats så mycket om en satsning på u-hjälp, att det inte är konstigt om vårt folk får intrycket att Sverige gör ganska mycket för de fattiga folken. I verkligheten gör vi så oerhört litet, inte bara i förhållande till de skriande behoven utan också i förhållande till våra ekonomiska resurser. Under detta år kommer vi totalt att öka våra inkomster med 4 300 miljoner kronor. Staten ökar sina utgifter med cirka 2 000 miljoner kronor, men av dessa summor satsar vi endast 100 miljoner på att öka vår hjälp till nödlidande medmänniskor.

Det har så länge talats om att ge en procent av nationalinkomsten till u-länderna. Vad är egentligen en procent av nationalinkomsten? Det är ungefär tre dagsverken årligen. Många med mig resonerar inte i procent eller gör några slags tio i topp-listor i jämförelse med andra länder. Vi är övertygade att vi kan ge ännu mera, men först 1974/75 tänker socialdemokraterna att enprocentmålet skall vara nått. Här gäller sannerligen i framtiden varken en procent hit eller dit utan att ge så mycket man kan ge och därför kanske var tvungen att slopa andra mindre viktiga reformer. Men det är inte våra lägre

inkomsttagare som skattevägen skall behöva satsa. Om över huvud taget u-landshjälp skall tagas ut skattevägen via debetsedeln måste vi komma därhän, att framtidens människa betalar en sådan skatt med glädje, väl medveten om möjligheterna att skapa människovärdiga förhållanden för andra medmänniskor och att en vidgad u-landshjälp är en av de säkraste barriärerna mot krig och våld.

Den svenska u-hjälpen måste alltmer koncentreras till ett fåtal länder. Hela u-hjälpen måste både här hemma och ute på fältet på ett bättre sätt koordineras och koncentreras mellan våra frivilliga organisationer SIDA och FN.

Givetvis skulle jag kunna anföra mängder av exempel på misslyckade u-landsprojekt, men jag tror att sådana misstag inte behöver göras i framtiden, om koordinering mellan frivilliga och statliga organ kommer till stånd. Målsättningen får aldrig vara att här och var plantera ut en liten svensk flagga — nej, problemen måste lösas gemensamt.

En socialdemokratisk tidning i Malmö skrev häromdagen följande i en artikel där den kommenterade den väntade propositionen om riktlinjerna för vår u-hjälp: »Betecknande nog har Sveriges borgerliga partier inte ansett det mödan värt att skaffa sig ett program om u-landspolitik. Ändå vill de regera.» Ja, det finns tyvärr så många politiker som skiljer på arbetare och borgare, men detta är gamla klassgränser som inte längre existerar i vårt samhälle. Alla är vi arbetare oavsett om vi tillhör det socialistiska blocket eller de liberala partierna. Vår u-hjälp måste bli något som lyfts ovanför snäva partigränser, och därför behöver inte varje parti i detalj utarbeta ett eget program. Tillsammans måste vi alla samarbeta för att lösa 1960- och 1970-talens viktiga fråga, den svenska u-hjälpen. Frågan om den västerländska kulturens fortbestånd och utbredning kom-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mer att sammanhålla med vår förmåga att skapa opinion för en verklig insats för u-länderna.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Det är ju vanligt att man i början av ett år gör tillbakablickar, och det kan kanske också ha sitt intresse att något se tillbaka på det gångna årets riksdag, alltså 1967 års.

Tyvärr måste man säga att det årets riksdag efterlämnar ett beklagligt minne, nämligen *den motivering* som regeringen anförde för sitt anmärkningsvärda tillbakadragande av en till riksdagen avlämnad och av vederbörande utskott sakbehandlad proposition, den om hyresregleringslagens avveckling. Från såväl demokratisk som parlamentarisk synpunkt var motiveringen utomordentligt anmärkningsvärd. När nu lidelserna har dämpats och som jag hoppas regeringens nerver något har lugnats, går det kanske att se detta bedrövlige skådespel i dess rätta perspektiv och anlägga några mer principiella synpunkter på det från parlamentarisk synpunkt.

Att dra tillbaka en proposition bör ju i och för sig inte vara någon anmärkningsvärd sak. Det avgörande är alltid den motivering varmed en sådan sällsynt händelse åtföljs. Regeringen skall naturligtvis ha rätt att omarbета ett förslag, om det är så att förutsättningarna eller underlaget har ändrats. Vid några enstaka tillfällen har det också inträffat att propositioner dragits tillbaka.

Men då har anledningen alltid varit en *ändrad situation i själva sakfrågan*. Ett på sin tid mycket uppmärksammat fall var när riksdagen 1938 efter framställning av dåvarande statsministern Per Albin Hansson återförvisade ett antal punkter under fjärde huvudtiteln. Anledningen den gången var att det internationella läget hade försämrats genom Hitlers annektering av Österrike.

Året därpå, alltså 1939, återkallades en proposition angående skyddet av Ålandsöarnas neutralitet. Motiveringen då var att världskriget stod för dörren.

Vid 1940 och 1950 års riksdagar återtogs propositionsförslag i ett par ekonomiska frågor, och vid 1951 års riksdag återkallades en proposition angående viss sjukvårdande verksamhet. I fråga om dessa fem återkallade propositioner var tre återkallelser motiverade av en allvarlig förändring i den internationella situationen. Den fjärde propositionen, den som rörde sjukvård, avläts 1951 i samband med en hotande landsomfattande sjuksköterskestrejk. Riksdagen inkallades då till extra session för att behandla en i anledning av strejken framlagd proposition, men uppgörelse träffades och propositionen togs tillbaka.

Ur konstitutionella synpunkter var det fullt godtagbara motiveringar för att dra tillbaka propositionerna, men några motiv av det formatet fanns inte vid återtagandet av hyresregleringspropositionen. *Då var läget i sakfrågan oförändrat*. Det rådde enighet om att hyresregleringen borde avvecklas, men regeringen tog tillbaka propositionen därför att mittenpartierna hade föreslagit ändringar i övergångsbestämmelserna. Regeringens motivering för att dra tillbaka den propositionen sades inte vara *innehållet* i de motioner som väckts i anledning av propositionen, utan motiveringen var *motionernas syfte*. Och syftet var, sade man, att motionernas ändringsyrkande rörande övergångstiden var partipolitiskt betingat.

Det har aldrig inträffat tidigare att en regering i vårt land har handlat på det sättet, och det torde vara första gången som ett sådant motiv för återtagande av en proposition skrivits in i riksdagens handlingar. Men om man ser närmare på regeringens motivering, skall man finna att anledningen till återtagandet var att mittenpartierna föreslagit ett bättre skydd mot häftiga

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

hyresstegringar. Regeringen sade rent ut att den inte ville ha något beslut alls i frågan, därför att mittenpartierna hade lagt fram ett förslag som var mera tilltalande för hyresgästerna än regeringens.

Vi har alltså en regering som inte vågade ta en debatt för att i vanlig demokratisk och parlamentarisk ordning försvara sitt förslag och bevisa att det var regeringen som hade rätt, när förslaget utsattes för ändringsyrkanden.

Ja, nivåskillnaden mellan detta argument och de argument som hade anförts för tidigare tillbakadragna propositioner är avskräckande.

Hur skall vårt fortsatta parlamentariska arbete gestalta sig, om vi skall övergå till sådana bedömningar och låta vårt arbete och uppträdande här i riksdagen dirigeras utifrån dessa? Skall regeringen i fortsättningen sätta det partipolitiska intresset i centrum och i så fall hur mycket? Var någonstans går gränsen mellan en saklig motivering och en motivering som är fotad på — såsom man sade — partitaktiska synpunkter, och vem anser sig vara kompetent att göra denna gränsdragning?

Det får väl bli godtycket som får spela den väsentligaste rollen. Såvitt jag begriper äventyras allt parlamentariskt arbete i riksdagen om vi skall följa sådana bevekelsegrunder för vårt uppträdande, som regeringen har tillämpat när det gällt hyresregleringspropositionen. Hur mycket av det arbetsmaterial som regeringen kommer att förelägga riksdagen är grundat på partipolitiska spekulationer och intressen och hur mycket har en annan motivering? Skall vi nu från oppositionen först försöka svara på den frågan innan vi inlåter oss på en sakbehandling i utskottet?

Om vi skulle finna att syftet med en proposition är av partitaktiskt slag, skall vi då begära att den dras tillbaks eller skall vi inskränka oss till att yrka avslag på den? Samma problem gäller de

motioner som avlämnas från oppositionens sida. Enligt vårt parlamentariska system för demokratins spelregler är motionsavlämnandet den form, som oppositionspartier har för att presentera sina förslag och meningar. De viljeyttringar som på detta sätt underställes ett demokratiskt parlament bör tillmätas samma betydelse som de som under namn av propositioner avlämnas av ett eller flera regeringspartier. De utgör nämligen alternativ till regeringspolitiken och det är graden av den respekt och det likaberättigande man tillmäter dessa motioner, som i stor utsträckning skiljer demokrati från diktatur.

Skall ett parti t. ex. i kraft av sin majoritet ensamt svara för populära förslag men avvisa sådana, om de råkar komma från ett minoritetsparti? Ett lands styrelse och förvaltning kan inte fungera efter demokratiska och parlamentariska principer om vi i allmänhet skulle nedlåta oss till sådana motiveringar för vårt handlande.

Det är emellertid en tröst att detta egendomliga föredöme inte kommer att bli vägledande för oppositionspartiernas handlande. Många regeringsförslag har förelagts riksdagen under årens lopp, där syftet uppenbarligen har varit att tjäna ett partipolitiskt intresse, men mig veterligt har aldrig oppositionspartierna yrkat avslag på dessa framställningar med en sådan motivering.

Vi fick vidare höra att det finns oskrivna lagar i det politiska arbetet. Ja, visst finns det sådana, t. ex. att en regering inte föregriper en pågående utredning såsom skedde den 14 mars 1966 när regeringen hoppade in och gjorde uttalanden, som måste anses ha bundit dess representanter i den då ej avslutade jordbruksutredningen. Det kan väl aldrig tänkas, att det inhoppet hade något som helst med partipolitiskt intresse att göra?

Och hur var det med behandlingen

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

av frågan om investeringsbanken; det var ju en mycket viktig sak?

Här lade man fram en proposition utan att egentligen ha utrett någonting. Man visste över huvud taget inte vad man ville utom att man ville ha en mäktig statlig investeringsbank. Hur mycket partitaktik låg i det handlandet och den brådskan? Hittills har vi inte sett så mycket av praktiskt resultat. Det hade kanske varit lämpligt att låta riksdagen få veta på förhand vad den skulle besluta om.

Om det emellertid är så att förhandsöverenskommelser har träffats på det man kallar topplanet brukar det vara en oskriven lag att inte kräva avgörande ändringar efteråt. Det kan vara av intresse att fundera något över konsekvenserna i dylika sammanhang av regeringens nya bedömningsgrunder.

I det aktuella fallet i höstas fanns ingen förhandsöverenskommelse mellan partierna, vilket regeringen emellertid felaktigt ville påstå. Men det räcker med att regeringen anser att en sådan överenskommelse fanns.

Nu föreligger en kompromiss i författningsfrågan, vilken innehåller åtminstone två ganska kontroversiella punkter, nämligen dels frågan om riksdagens storlek och dels frågan om den gemensamma valdagen. En mängd remissinstanser har avstyrkt tanken på ett så stort antal ledamöter som 350. Om regeringen finner att den på grund av dessa remissinstansers yttranden har anledning att ändra sitt förslag i detta hänseende och föreslå ett mindre antal ledamöter, betyder det då att de som är kritiska mot den gemensamma valdagen får rätt att kräva ett återtagande av kompromissöverenskommelsen? Analogt borde det förhålla sig så. En minskning av antalet ledamöter i enkammarriksdagen från 350 till låt mig säga 300 eller 250 kan ju tänkas vara en partitaktiskt användbar sak, vilket enligt regeringens nya bedömningsgrunder borde vara ett fullt godtagbart argument för att vägra effektuera kompromissen.

En annan överenskommelse gäller utredningsförslaget rörande mervärdeskatt. Därvidlag var ju alla partier överens, även om regeringspressen försöker inbilla sina läsare att det var bara oppositionspartierna som stod för överenskommelsen. Nu signalerar regeringen avsteg från denna överenskommelse, bl. a. genom särbehandling av vissa jordbruk. Jag hoppas att regeringen låter bli att verkligen göra dessa avsteg, inte minst med tanke på den opposition sådana avsteg har väckt bland de berörda. Det kan ju räcka med avsteget beträffande lönekostnadsavgiften.

Men hur är det med principen om ansvaret för gjorda överenskommelser? På mindre än en månad har regeringen hunnit göra en helomvändning. Före jul var en påstådd överenskommelse i hyresregleringsfrågan lag för däri deltagande parter och, för resten, även för dem som inte deltog. Efter jul är överenskommelsen i mervärdeskattefrågan inte alls bindande för regeringssidan. Regeringen är, kan man säga, konsekvent inkonsekvent när det gäller sådana saker.

Önskvärdheten av förhandsöverenskommelser kan naturligtvis ifrågasättas. De binder den enskilde riksdagsmannen och berövar honom hans konstitutionella rätt och frihet att ge sin mening till känna. Dock har naturligtvis en sådan samling kring ett stort projekt ett betydande värde.

Under årens lopp har regeringen vid flera tillfällen sökt att på förhand försäkra sig om ett tillräckligt underlag i riksdagen för propositioner som regeringen tänker lägga fram. Så har alltid varit fallet när det gällt mindre populära ting, där regeringen inte har vågat stå på egna ben. *En regering måste dock våga ta risker och sedan i parlamentarisk ordning söka övertyga andra om det riktiga i sina förslag trots avvikande meningar från en opposition.* Med det uppträdande som regeringen visade i höstas bör nog oppositionspartierna i fortsättningen inte inlåta sig i några för-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

handsbindningar eller någonting som kan tolkas som sådana. Regeringspartiets handlande i hyresregleringsfrågan är beklagligt därför att det inte respekterade andra partiers konstitutionella rätt att hävda sina meningar. Regeringspartiet åsidosatte också hittills vedertagna parlamentariska arbetsformer och bedömningsgrunder i det politiska arbetet.

Hur kommer det stundande riksdagsarbetet att gestalta sig om det huvudsakligen skall ledas av hänsynen till det partipolitiskt taktiska uppträdandet? Ja, den avlämnade statsbudgeten ger vissa anvisningar.

Jag hoppas emellertid att vi slipper alltför många jippon och upptåg från regeringssidan. Det kan räcka med det märkliga presenterandet av syndabocker för att dölja det egna misslyckandet.

Som jag sagt en gång tidigare, försökte man 1966 göra jordbrukarna till syndabocker för prisstegringarna, men det försöket misslyckades skändligen. På sommaren och hösten 1967 framställdes den s. k. storfinansens såsom syndabock för företagsnedläggelserna, även om regeringen var medveten om att den egna politiken var den egentliga orsaken. För att förklara och försvara de höga byggnadskostnaderna framställde man i höstas markägarna som syndabocker, och när, som jag har nämnt, oppositionen inom de egna leden mot hyresregleringspropositionen blev för stark och vännerna på vänsterkanten yrkade avslag, togs mittenpartierna fram som syndabocker för propositionens tillbakatagande. När den rigorösa räntehöjningen vidtogs före jul, gjordes herr Hedlund till syndabock för detta, och det har upprepats ytterligare i dag.

Man frågar sig vad som skall bli nästa jippo. Kan man inte tänka sig att t. ex. herr Hedlund har varit framme och är skuld till USA:s åtstramningspolitik gentemot Europa? Ligger han måhända bakom den misslyckade kungakuppen i Grekland också? Man vet aldrig. Där-

emot tror jag att en sak är bergsäker efter detta, nämligen att regeringen icke kommer att våga framlägga något som helst förslag som kan tänkas vara mindre populärt, även om ett sådant förslag skulle vara aldrig så starkt sakligt motiverat. Nej, jag har den uppfattningen att regeringen kommer att regera utslutande efter *en* handlingslinje: att kunna sitta kvar i kanslihuset till varje pris. Men en regering som kryper bakom syndabocker för att dölja egna misslyckanden och som inte vågar ta risker för mindre populära förslag även om de är nödvändiga, den regeringen har slutat att själv regera; den låter sig i stället regeras.

Det är med tillfredsställelse vi har konstaterat att det kommande årets politiska arbete i stor utsträckning skall ägnas de problem som den ökande arbetslösheten aktualiserar. Särskilt, heter det, skall den äldre arbetskraftens problem iakttas, och det är gott och väl. Svårigheterna är emellertid minst lika allvarliga för de yngre — särskilt för familjeförsörjarna — som drabbas av näringslivets anpassningsprocess. Regeringen har så mycket större anledning att med kraft ägna sig åt dessa frågor som skulden till den situation vi har hamnat i inte minst ligger i den ovänliga politik som har förts gentemot näringslivet. Man har behandlat näringslivet som en mjölkko, som man har försökt pressa ut så mycket som möjligt ur men som man har glömt att utfodra därefter.

För inte så länge sedan skrev man i ett regeringsprogram om behovet att så snabbt som möjligt bortrationalisera de mindre jordbruken i vårt land för att därigenom, sades det, friställa arbetskraft för annan sysselsättning, främst inom industrin. I den programskrift om jordbrukspolitiken som presenterades för den extra partikongressen i höstas refererar man ett uttalande från det s. k. utspelet den 14 mars 1966. Där heter det: »I dag har vi full sysselsättning

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

och vi ser fram mot ökad brist på arbetskraft.»

Detta var också huvudriktmärket för regeringspartiets ledamöter i jordbruksutredningen, och den målsättningen kom också att prägla majoritetsbeslutet där. Den tidigare takten i nedläggningen av mindre jordbruk ansågs inte tillräcklig; beslutet i jordbruksfrågan avsåg att ytterligare forcera denna omvandlingsprocess genom statsmakternas direkta ingripande.

Ingen vill väl förhindra denna rationalisering inom svenskt jordbruk. Den drives med ganska god takt av jordbrukarna själva, men med hänsyn till den arbetslöshetssituation vi har just nu kan man ställa frågan, om man med statliga ingripanden bör forcera denna friställning av jordbrukens innehavare.

Jag vill i det sammanhanget påminna om ett uttalande som riksdagen gjorde i fjol när vi behandlade jordbruksfrågan. Då sade riksdagen bl. a.: »Vad gäller den fortsatta utvecklingen» — alltså av rationaliseringen — »torde få förutsättas att frigörelsen av de i jordbruket bundna resurserna får ske i en takt som möjliggör att desamma kan absorberas inom annan sysselsättning och produktion på ett ur samhällsekonomisk synpunkt så ändamålsenligt sätt som möjligt.»

Ja, om de nedlagda jordbrukens friställda arbetskraft såsom nu sker skall utöka arbetslöshetsköerna, torde detta knappast vara en samhällsekonomiskt försvarbar sak eller situation. Men så sker säkerligen i betydande utsträckning just nu. Det är här fråga om huvudsakligen äldre arbetskraft, just den arbetskraft som enligt uttalande från regeringshåll skall ägnas särskild uppmärksamhet. Jag hoppas därför att den proposition rörande hjälp åt äldre arbetskraft som drabbas av arbetslöshet, vilken förebådas, också skall omfatta de mindre jordbrukens folk. Dessa har nämligen i fjolårets jordbruksbeslut ansetts kunna inrangeras bland de arbets-

lösa och bör därför på något lämpligt sätt anknytas till de nya hjälpformer som denna proposition kan komma att anvisa.

Naturligtvis kan inte och bör inte omvandlingsprocessen vare sig inom jordbruk eller industri styras av kortsiktiga förhållanden, men det är statsmakternas skyldighet att styra och leda dessa omvandlingsprocesser så att största möjliga hänsyn tas till de människor som drabbas av dessa processer. Det kan därför, som jag sade, diskuteras om man medvetet skall förstärka omvandlingsprocessen i ett konjunkturläge där de friställda får ta de hårda konsekvenserna.

De nya riktlinjer som lantbruksnämnderna tycks ha börjat tillämpa för att realisera den nya jordbrukspolitiken inger vissa betänkligheter, och jag tror att det finns all anledning att följa utvecklingen med uppmärksamhet.

När vi behandlade jordbruksfrågan i fjol gjorde jag ett uttalande som har återgivits något ofullständigt. Jag sade då att jag gärna framdeles ville röka fredspipa med jordbruksministern, och det menar jag ännu skulle vara i hög grad önskvärt.

Men jag tillade en mycket viktig sak som inte har återgivits, nämligen att detta fredstillstånd komme att vara beroende av det sätt på vilket regeringen effektuerar riksdagens beslut och den tillämpning som besluten kan komma att få hos myndigheterna. Ännu är detta, som jag sade, ingalunda klart.

I en synnerligen viktig detalj kunde riksdagen inte enas. Det gällde den målsättning som rationaliseringsarbetet skulle inriktas på. Oppositionspartierna ville att strukturrationaliseringen i främsta rummet skulle avse åstadkommande av s. k. familj jordbruk av de många tusentals ofullständiga enheter som nu finns i vårt land, framför allt i de norra delarna. Riksdagsmajoriteten avsåg det yrkandet.

Det stora och allt överskuggande pro-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

blemet inom svenskt jordbruk är just att det finns så många små enheter som icke kan ge tillräcklig inkomstnivå och på vilka heller inga ungdomar vill ta vid. Av alla våra jordbruk är ungefär 80 procent under 20 hektar. Det är därför som strukturrationaliseringens främsta uppgift måste vara att göra dessa enheter bärkraftiga. De medel som vi anslår till strukturrationalisering bör därför i första hand gå till sådana uppgifter.

Inom jordbrukets utredningsinstitut har gjorts en utredning som visar att enheter av familj jordbrukets typ genom specialisering på animaliesidan kan ta upp konkurrensen med s. k. fabriksmässig produktion. Det är därför felaktigt att tro att ju större enheter vi gör, desto billigare blir produktionen. Den åberopade utredningen vederlägger detta. Jag vill därför till sist slå fast att det gäller att gå varsamt fram när vi med statsmedel försöker uppmuntra mycket stora animalieproducerande enheter, särskilt som man är så kritisk mot den överproduktion som tidvis uppstår inom jordbruket. De som på samma gång försvarar den fabriksmässiga produktionen och kritiserar överproduktionen har dåliga kunskaper om det de talar om. Vi bör naturligtvis inte vara avvisande till att även nya former prövas för jordbruksproduktionen. Under relativt lång tid framöver måste emellertid ett successivt uppbyggande av bärkraftiga familj jordbruk bli riktmärket.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag har några blandade önskemål, målsättningar och konstateranden, och jag har specialkonstruerat anförandet — som jag hoppas talmanen till välbehag på grund av den sena timmen — i några få punkter.

1. Varje politiker borde ha läst och tillgodogjort sig

a) åttonde budet jämte framför allt Luthers förklaring därtill;

b) berättelsen om hönan som värpte guldägg;

c) H. C. Andersens berättelse om kejsarens nya kläder.

2. Vi bör skaffa oss

a) en riksdag som kan uppställas som föredöme för världens övriga parlament;

b) riksdagsledamöter som är föredömen för övriga medborgare;

c) medborgare som vid utlandsresor tänker på att deras land kommer att bedömas efter dem.

3. Vi må komma ihåg att en människa som dras med en last, vilken som helst, är en potentiell säkerhetsrisk.

4. Reaktionär är den som strävar efter att drifter och instinkter skall få kontrollera människan i stället för tvärtom — således en utveckling mot djurstadiet.

5. En människa utan en idé, en ideologi att leva efter, är bara en halv människa, dömd till en vegeterande tillvaro.

6. Ingen vill väl göra gällande att världen fungerar tillfredsställande. En ändring är tydligen av nöden.

Jag påstår att lösningen ligger i en värld styrd av människor som är ledda av Gud. Man kan kanske uttrycka det på annat sätt, men alla förstår nog vad jag menar.

Varför inte göra ett försök, ett experiment i den riktningen? Vad skulle det innebära för risk? Man kan ju alltid, när man vill, hoppa tillbaka ned i sitt gamla elände igen.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Efter denna vackra betraktelse av herr Dickson är jag ledsen över att behöva tala om mera materiella ting. Men även sådana hör hemma i detta parlament, och i huvudsak har de också upptagit kammarens tid denna dag som nu gått över i en ny.

Det var en gruvlig salva som herr Hansson i Skegrie nyss avfyrade mot regeringen med understrykande av alla

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

de fel och misstag som socialdemokraterna här i en mängd olika frågor gjort sig skyldiga till.

Han började med hyresregleringslagen. Han talade om oskrivna lagar, partitaktik, kom in på investeringsbanken, där man inte visste något. Han fortsatte med författningen och kom så småningom in på att det hela var jippo och upptåg och ingenting annat.

Det var en ytterst gruvlig salva, en salva som säkerligen inte skulle bli obesvarad om det inte var vid just denna tidpunkt. Annars skulle man ju punkt för punkt kunna ta upp de här olika rubrikerna till en saklig diskussion, där man också skulle kunna — om inte annat så till kammarens protokoll — få antecknat vad som ligger bakom de olika ställningstaganden som herr Hansson nyligen beskrev på ett som jag tycker mycket ensidigt sätt.

Det var inte bara en gruvlig salva, utan det var ett helt reaktionärt talesätt som kom till uttryck, och det var praktiskt taget kränkande i många av de olika stycken som herr Hansson i Skegrie åberopade. Men det finns ju tillfälle att ta upp det här i annat sammanhang, och jag föreställer mig att herr Hansson kommer att göra det och då också bereda företrädare för regeringspartiet möjlighet att ingå i svaromål.

Vi har också tidigare här i denna debatt fått föra till torgs olika uppfattningar när det gäller ställningstagandet i försvarsfrågan. Vi har fått se något av gladiatorernas uttåg ur den pågående försvarsutredningen. Men även det kan anses vara tillräckligt sagt för denna gång. Vi får tillfälle att återkomma i samband med att fjärde huvudtiteln kommer att behandlas och då de aviserade partimotionerna också är avlämnade.

Jag tänkte på några minuter här ta upp ett annat ämne till behandling, ett ämne som kanske sammanfaller med

lokaliseringspolitiken och sysselsättningen.

Jag vågar säga, herr talman, att alltsedan andra världskriget har vårt land befunnit sig i en oerhört expansiv utveckling som berör varje mänskligt verksamhetsområde. Att samhället skall leda och forma målsättningarna för denna utveckling betraktas numera som något självklart. Men det har inte alltid varit så. Vi har alla i gott minne de borgerligas hätska angrepp mot socialdemokratin såsom bärare av idén om de mångas inflytande genom ett ökat samhälleligt engagemang, vilket blott är ett annat uttryck för en fördjupning av demokratin.

Men de borgerligas ambivalenta inställning till folkmakten tränger ofta igenom. Samtidigt som man i riksdagen och andra beslutande församlingar kräver allt kraftigare initiativ från samhällets sida söker man vinna proselyter inom valmanskåren genom tal om att »staten lägger sin förlamande hand över näringslivet» och att »socialdemokratin vill ta död på det enskilda initiativet». Men dess bättre har de stora grupperna genomskådat denna tvetydighet, och det råder väl inget tvivel om att så kommer att ske också vid det val som ligger framför oss.

Det finns anledning att erinra om den ideologiska förskjutning som ägt rum och borgerlighetens vacklande inställning till statsmakten. Vårt land är nu underkastat en ekonomisk strukturomvandling som berör varje medborgare. Men vårt folk har genomlidit sådana förändringar förr. Den senaste ligger ett knappt århundrade tillbaka, då landet förändrades från ett agrar- till ett industrisamhälle. Alltid har det tidigare varit de egendomslösa, de som endast haft sin arbetskraft att sälja, som drabbats hårdast. Lidandena födde upprorstankar mot ett samhällssystem som såg som enda uppgift att slå vakt om ett fåtal kapitalägares privilegier.

Det var i det klimatet som socialis-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

men grodde och den moderna arbetar-rörelsen började ta form. Dess betydelse för den fortsatta samhällsutvecklingen kan inte överskattas. Från att ha varit ett typiskt u-land i västvärldens periferi har Sverige under några få decennier förvandlats till en av världens tio ledande industrinationer med ett välstånd som icke står någon annan nations efter. Socialdemokratiens samhällssyn präglar de åtgärder som nu vidtas för att underlätta för medborgaren att anpassa sig till den strukturomvandling som näringslivet genomgår.

Som en svallvåg flyttar nu arbetskraften ut mot främst några stora industricentra vid kusterna, och aldrig tidigare har en ekonomisk strukturomvandling skett så snabbt och varit så litet förutsedd av ekonomer och samhällsvetare. Förhållandet är detsamma i hela västvärlden. Men det samhällssystem som bär socialdemokratiens prägel visade sig tåla påfrestningarna. Genom industrinedläggelser hotas hela bygder att avfolkas, men löntagarna kan erbjudas utkomstmöjligheter på andra orter. Flertalet accepterar omflyttningen och har väl lyckats anpassa sig i sina nya miljöer. Det är ett gott betyg åt vårt folk att det i största utsträckning avvisar borgerlighetens ofta infama försök att slå mynt av det missnöje som självfallet finns hos människor som oförskyllt rycks upp med rötterna ur sin hembygd.

Det är min mening att samhället knappast kan anklagas för att för kraftfullt ha gripit in för att styra näringslivets omdaning. Tvärtom kan det ifrågasättas om inte alltför stor hänsyn har tagits till kapitalets lika kortsynta som många gånger begränsade intressen. Att klumpa ihop människor i sterila stenhägar kan knappast vara ett mål att eftersträva. Omtanken om de enskildas önskan att få leva i mindre farliga miljöer ligger i botten på den lokaliserings- och arbetsmarknadspolitik som

den socialdemokratiska regeringen bedriver. Och fråga är om inte denna samhällssyn borde få komma till ett ännu kraftigare uttryck.

Genom en mängd olika åtgärder underlättar staten för de löntagare som friställts att söka sin utkomst på andra orter. Men lika viktigt och kanske ännu viktigare är att samhället genom sin lokaliseringspolitik söker skapa nya arbetstillfällen på orter där befintliga företags produktion nedlagts eller överflyttats på större företag på andra orter.

Kopparbergs län är ett av de län som drabbats mycket hårt i den omvandlingsprocess som näringslivet genomgår. Verkningarna har emellertid mildrats av de snabba och okonventionella motåtgärder regeringen satt in med arbetsmarknadsstyrelsen som ett effektivt instrument. Inte minst Kopparbergs län har fått del av dessa åtgärder. Således har länet av det hittills beviljade lokaliseringstödet erhållit 7,5 procent som fördelats mellan 37 företag till ett sammanlagt belopp av 41,2 miljoner kronor. Resultatet av dessa åtgärder kunde också avläsas vid det senaste årsskiftet, då man för första gången på flera år kunde konstatera att utflyttningen visar en klar tendens att minska. Såvitt bekant är de åtgärder, som nu vidtas för att lindra verkningarna för den enskilde löntagaren och hans familj vid den genomgripande strukturomvandling av näringslivet som nu pågår, unika i västvärlden. Dessa åtgärder och den politik regeringen för kan inte överskattas. Men systemet har också fortfarande sina brister. Möjligheterna för den äldre arbetskraft som friställts att erhålla nya arbeten är begränsade, vilket också uppmärksammats av regeringen. I skogslänen är situationen särskilt svår. Men många har fått nytt hopp och ser mindre ångestfyllt på framtiden sedan de tagit del av det förslag som riksdagen har att vänta och som innebär att löntagare som fyllt 60 år

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

och haft svårt att få nytt arbete skall få möjlighet att erhålla vad jag vill kalla för »statslön». Måtte detta förslag snabbt kunna tillämpas och må man också skapa garantier för att administrationen inte onödigtvis byråkratiseras och för att denna »statslön» inte onödigtvis får understödskaraktär.

Bäst vore, synes det mig, om man kan finna en form som lägger administrationen och ansvaret på fackförbunden och deras avdelningar. Naturligtvis bör dessa då — liksom när det gäller de erkända arbetslöshetskassorna — ha ett nära samarbete med arbetsförmedlingen. Vi har råd och moralisk skyldighet att tillämpa vidsynta principer och generösa bedömningar när det gäller att fastställa vem som skall äga rätt att uppbära denna statslön.

Kanske kan det i detta sammanhang vara värt att aktualisera tanken på en mera flexibel ålder för erhållandet av ålderspension. Det är för alla bekant att i vårt land finns yrkesgrupper, t. ex. skogs- och gruvarbetare, som har ett så fysiskt hårt arbete att det knappast är värdigt vårt samhälle att kräva en fullgod arbetsprestation av dem ända till dess de fyller 67 år. Frågan om en tidigareläggning av ålderspensionen för sådana grupper bör enligt min mening bli föremål för en utredning.

För att återknyta till lokaliseringspolitiken, så synes det mig angeläget att även den blir föremål för en översyn. Nuvarande bestämmelser begränsar samhällets möjligheter genom att lån och bidrag regelmässigt endast kan beviljas antingen till nylokalisering eller till redan etablerade företag som expanderar och skapar nya arbetstillfällen. Som en tumregel gäller att varje nytt arbetstillfälle får dra en investeringskostnad av i runt tal 130 000 kronor. Möjligheter bör emellertid finnas för redan etablerade företag, som riskerar nedläggning i brist på kapital för en nödvändig rationalisering som skulle säkra fortsatt drift, att erhålla loka-

liseringsstöd. Ur såväl den enskildes som samhällets synpunkt är detta att föredra, då de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som måste vidtagas blir betydligt kostsammare än att trygga ett företags fortbestånd även om antalet arbetstillfällen inte ökar.

Tiden synes mig slutligen mogen för samhället att ställa ökade krav på insyn i näringslivet och de enskilda företagen. Företagare och kapitalägare måste ta konsekvenserna av demokratiseringsprocessen och åläggas ett större ansvar än tidigare. De moderna och tidsmedvetna företagarna känner ofta ett djupt samhällsansvar och ser sig följdriktigt nog mera som förvaltare än som ägare av kapital.

Men motsatsen finns också — företagare som i arbetskraften endast ser en produktionsfaktor som kan vrakas när detta gagnar vinstintresset. Samhället kan inte längre finna sig i att sakna insyn och medbestämmanderätt i företagen och i att få börja agera först då företagens vinstintressen slutar. Att skapa former för en sådan samhällets medverkan blir den stora uppgiften under 1970-talet. Ideologiskt står socialdemokratin väl rustad att ta itu med den problematiken och anvisa förnuftiga lösningar.

Fru NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Det har på senare tid, inte minst inför nomineringarna till riksdagsvalet, talats mycket om kvinnornas aktivitet i politiken. Med läpparnas bekännelse bjuder man över varandra i fråga om kvinnovänlighet. Men vad är det ofta annat än just läpparnas bekännelse? Visst är kvinnor många gånger oengagerade, ointresserade och ovilliga, men vad krävs inte av dem?

Det finns så mycket av den sortens generösa inställning som Johan Ludvig Runeberg visade mot sin hustru Fredrikas författarskap: Visst skall du skriva. När du har skött mathållningen, gett

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

order till tjänarna, tagit hand om gästerna, skött om barnen, klarat hushållningen och skapat arbetsro och tystnad i huset — visst skall du skriva! Så generösa är också de flesta mot kvinnorna i dag. Visst får de gå ut och arbeta, men de måste behålla huvudansvaret för hemmets skötsel. Visst får de delta i de politiska föreningarna men de skall helst också koka kaffe på föreningsmötet, och de skall dessutom vara verkamma i politiska kvinnoföreningar och där helst genom lotterier och annat finna former för att ekonomiskt stötta det vanliga politiska arbetet.

Det är inte tillräckligt att tala vänliga ord om att kvinnorna skall behandlas lika vid nomineringarna. Det behövs ett nytänkande och en bred opinion för ett annorlunda handlande. Vi har i dag en stor generation av manliga politiker som inte bara själva är lyckligt omedvetna om Martasbestyren utan som dessutom är utrustade med egen personlig service av betydande mått. För sådana är det svårt att förstå kvinnornas villkor. Manliga politiker borde kunna göra en stor insats för att öka det kvinnliga inslaget i politiken genom att skapa opinion för en förskjutning av hushållsansvaret och själva leva upp till det.

När man studerar kostnadsuppgifter för barn i olika åldrar undrar man hur många barnfamiljer över huvud taget kan dra sig fram. Vi har väl vuxit ifrån det synsättet att barnen i sig själva är glädje nog och att man därför inte behöver tala om det ekonomiska. Det kan inte längre accepteras att barnfamiljer skall leva på väsentligt lägre standard än andra. För alla som länge väntat på den utlovade stora familjepolitiska reformen måste därför årets förslag uppfattas som en besvikelse. Den stora reformen uteblev också nu. Man får ännu titta i kikaren efter de stora familjepolitiska greppen. Barnfamiljerna har länge fått kämpa med den ständiga inflationen och det som utmålats som ök-

ningar av barnstödet har inte ens varit tillräckligt för att låta det bidrag hänga med i utvecklingen som en gång tillkom som en ren avlösning av ett skatteavdrag för alla vuxna. När det allmänna barnbidraget kom 1948 uppgick det till 260 + 30 kronor eller sammanlagt 290 kronor. Timlönen för manliga industriarbetare var då 254 öre. 1967 var timlönen cirka 1 100 öre men barnbidraget bara 900 kronor. Barnbidragsökningarna är alltså inga egentliga ökning av stödet, inte ens en följsamhet till utvecklingen för industriarbetarens timförtjänst.

När vi talar om familjerna är det så lätt för de ensamstående att känna sig bortglömda, men det är viktigt att vi uppfattar familjebegreppet så att alla kan känna sig berörda. Familjer kan vara fullständiga eller ofullständiga, barnlösa eller barnfamiljer. De ensamstående har så länge lämnats åt sitt öde — för dem är det svårare att få bostad, svårare att få vård och de är hårt klämda av skatten. Men i allt familjepolitiskt tänkande måste de ensamstående också finnas med. Alla ogifta är inte barnlösa och alla gifta har inte barn. Men kring den felaktiga föreställningen har vi byggt upp vårt skattesystem. Det blir ingen rättsida på familjebeskattnings och barnstöd förrän man är beredd att teckna en helhetsbild av barn och familj. Det samordnande greppet har regeringen hittills inte lyckats med. Regeringens väg är en plottrandes väg och det tycks bekymra föga att effekten av en åtgärd elimineras av en annan.

Regeringen aviserar i år en ökning av stödet till barnfamiljerna med cirka 300 miljoner kronor. Låt mig göra tankeexperimentet att inga skattefäbörer på grund av civilstånd finns. Alla skulle beskattas som ensamstående. Då skulle vi ha 3 250 miljoner att fördela till barnen. En sådan förändring nu är orealistisk, och jag vill understryka att det ingalunda är något förslag.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Det behövs mjuka övergångsregler, om familjebeskattningen på något sätt radikalt förändras. Men siffrorna ger en antydning om hur nödvändig en samordning faktiskt är. Jag hoppas att det skall stå klart även för regeringen. Olika åtgärder får inte upphäva verkan av varandra. Regeringen har talat om stöd till barnen men givit stöd till helt andra inslag i familjebilden. Regeringen har gjort beställning på särbeskattningsförslag men i väntan på detta ökat sambeskattningsinslagen. Med den arbetsmetodiken när man aldrig dit man vill.

Hela anslaget som i år föreslås till trafiksäkerhet är, om man räknar bort vissa eftersläpande högertrafikåtgärder, cirka 20 miljoner kronor. Det är inte mer än ungefär en procent av kostnaderna för trafikskadorna på ett år. Då har jag ändå hållit mig till väginstitutets utredning som slutar på två miljarder. Det finns mera heltäckande kalkyler, t. ex. Teknologföreningens, som slutar på betydligt högre belopp. Vilken siffra man än väljer, är det obestriddigt att trafikskadorna går upp till oerhörda summor. Då har man ändå inte i pengar översatt allt mänskligt lidande som hör samman med trafikskador. Om trafikskadorna kunde minskas med en enda procent, vore hela trafiksäkerhetsarbetet därmed finansierat. Kanske t. o. m. sjukvårdskrisen vore löst.

Att satsa på forskning som driver fram trafiksäkerhetsfrämjande åtgärder är därför i högsta grad en lönande affär. Den tankegången blev förra året närmare utvecklad i den skrift som en folkpartigrupp utarbetat i trafiksäkerhetsfrågor. Trafiksäkerhetsforskningen är ännu klart otillräcklig. De begärda pengarna — mer än en miljon utöver vad propositionen föreslår — har också av förslagsställarna angetts vara ett absolut minimikrav. Forskningen måste snabbt utvecklas, och man bör överse på vilka vägar det bör äga rum. Man bör hålla i minnet att en satsning på trafiksäkerhetsforskningen inte är en

minuspost. Den ger i stället ovanligt god utdelning. Intill en viss gräns betalas kostnaderna för forskningen av de minskade skadorna. Det här är en av de många synpunkter där man saknar den dynamiska aspekten, när regeringen behandlar frågan.

Jag hade avsett att tala något om den trafikpolitiska målsättningen, men jag skall med hänsyn till den sena timmen lämna det kapitlet. Jag förutsätter att vi får lov att återkomma till det ämnet under vårriksdagen. Låt mig bara säga, att jag tror det är synnerligen angeläget att man snarast gör en översyn av tillämpningen av det trafikpolitiska beslut som fattades år 1963. Många frågor som särskilt har kommit i brännpunkten under den senaste tiden understryker detta angelägenhetskrav.

Just nu befinner vi oss mitt uppe i den allmänna motionstiden. På ett par veckor skall oppositionen med ytterligt begränsade personella resurser hinna göra egna förslag och granska det arbete som en jättestab av människor från kanslihuset har behövt månader för att arbeta fram. Vi får arbeta under en fruktansvärd tidspress och utan det allra enklaste av hjälpmedel för ett rationellt arbete. En stol att sitta på kan man i allmänhet hitta, men det är många gånger också det enda. En telefon högt uppe på väggen i en varm och trång telefonhytt får man köa länge för. Kors och tvärs genom huset får man jaga för att hitta ett rum att vara i, och när man äntligen hittar det är det kanske ett litet krypin utan fönster och ventilation, ett rum som på en annan arbetsplats än riksdagen aldrig skulle bli godkänt ur arbetarskyddssynpunkt.

Det brister helt i förutsättningarna för ett effektivt arbete i detta hus, och riksdagen har naturligtvis sig själv att skylla. När nu lösningarna för riksdagens framtida lokalmässiga placering diskuteras, är det nödvändigt att reagera så att vi inte får en permanentning av de tokiga förhållanden som nu råder.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

Svenska folket har rätt att kräva av oss att vi möjliggör ett heileffektivt arbete.

Men det är inte bara de yttre förutsättningarna för arbetet som är så väsentligt olika mellan regering och opposition. Det finns uppenbarligen inte på båda sidor samma obestridda rätt att utnyttja de politiska medel som grundlagen anvisar. Det är tillåtet att kritisera ett regeringsförslag, men kritiken får inte vara för skarp. Det är tillåtet att i en motion tala om att man vill tillgodose en grupps intressen, men man får inte tillgodose dem för mycket. Det är tillåtet att avvika från en utredning, men man får inte avvika för mycket. Man skall avvika precis lika mycket som regeringen gör. Regeringens avvikelser betyder att man står fast vid en uppgörelse — t. o. m. om den aldrig har blivit träffad. Enligt samma språkbruk betyder oppositionens avvikelser att man springer ifrån en uppgörelse — som lika litet har blivit träffad. Om regeringen avviker från en icke träffad uppgörelse är det högsta grad av anständighet, men om oppositionen avviker från en icke träffad uppgörelse är det fiffel, agerande, oanständigt eller att inte vara rumsren. Den vokabulär som använts för att reda ut dessa begrepp har rymt invektiv, som jag tycker passar dåligt i en aktad statsråds-
mun.

Det skulle naturligtvis vara av utomordentligt värde om man i denna remissdebatt kunde få klarhet i vilken eller vilka punkter i statsverkspropositionen som det anses särskilt oanständigt att motionera om. Eftersom upplysningarna i propositionen om remissbehandling och annat bakgrundsmaterial stundom är bristfälliga — eller kanske rent av tendentiösa — vore det också av vikt om upplysning kunde ges huruvida det finns några punkter där regeringen har gjort någon avvikelse från en icke träffad uppgörelse. Annars kunde det ju hända att någon motionär kunde hitta på en annan avvikelse än

regeringens och därmed stimulera fram en mindre klädsam demonstration av hur det går till att på högsta nivå tappa besinningen.

Utan vägledande anvisningar får vi väl ta risken att motionera i vanlig ordning, att plädera för motionen i utskotten och att arbeta för en uppgörelse, om man därmed kan ta ett steg i motionens syfte. Men allt detta, som våra väljare kräver av oss och som grundlagen anvisar vägar för, betecknas av regeringen som oanständigt agerande. Är det, herr talman, en anständig beskrivning?

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! Finansministern sade tidigare i dag bl. a. att arbetslösheten just nu är den stora och dominerande frågan. Jag vill gärna hålla med honom om detta. Finansministern redogjorde därefter för arbetslöshetssiffrorna i en rad andra länder och kunde konstatera, att arbetslösheten i vårt land var lägst. Av de arbetslöshetsförsäkrade är i dag 2,2 procent arbetslösa och genomsnittssiffrorna för åren 1967 och 1966 var respektive 1,7 och 1,2 procent. Vid en internationell jämförelse intar vi en mycket hedrande ställning.

Finansministern påpekade också att man i vår arbetslöshetsstatistik inte inräknar människor som är engagerade i beredskapsarbeten och i omskolning. Dessa aktiviteter är ju arbetsmarknadspolitiska åtgärder, och om de inte funnes skulle de allra flesta som är engagerade genom dessa åtgärder vara arbetslösa. Det antal personer som är i beredskapsarbete och under omskolning ger en god bild av hur många sysselsättningstillfällen som behövs i vad vi väl kan kalla för det reguljära näringslivet. Då blir inte vår statistik lika gynnsam. Jag tror inte heller att vår fina officiella statistik upplevs som någonting särskilt njutbart i dagens samhälle, där säkerligen hundratusentals människor känner otrygghet inför

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

framtiden, inför kommande företagsnedläggelser, inskränkningar o. s. v.

I årets statsverksproposition ökas satsningen på arbetsmarknadspolitiska åtgärder med över 40 procent eller i runt tal 470 miljoner kronor. Denna ökning ger dels i ett nötskal bilden av sysselsättningsläget i landet och dels ett uttryck för den vilja som finns att försöka skapa trygghet för den enskilde arbetslöse individen. Jag vill särskilt välkomna åtgärderna för de handikappade och äldre arbetslösa, som har speciella svårigheter i dagens arbetsmarknadssituation.

För centerpartiet har tryggheten i arbetet alltid varit en fråga av första rangen. Vi värderar måhända sysselsättningsskapande åtgärder något mer än socialdemokraterna gör och uppskattar flyttningsspolitiken i något mindre utsträckning än socialdemokraterna gör. Båda dessa slag av åtgärder utgör ändå led i försöken att skapa trygghet åt den enskilde. Vi anser också att den säkraste försvarslinjen *mot* arbetslöshet och *för* trygghet i arbetet går inom företaget. Det förhållandet framgår inte minst klart i dag när det ena företaget efter det andra — inom olika näringsområden — inte kan klara konkurrensen, utan måste friställa arbetskraft och helt eller delvis upphöra med driften. Dylika inskränkningar beror inte på ineffektiva företag eller företagare. Även från regeringshåll framhålls våra företagare som en elit bland världens företagare.

Herr talman, jag tror att det är kostnadsläget, inflationen och prishöjningarna under en följd av år som i de allra flesta fall orsakat dagens svårigheter, vilka regeringen inte kunnat förutse och bemästra. Givetvis måste i ett näringsliv som vårt företagsenheter upphöra och nya metoder och företag komma till. Men det är ju inte detta som nu accentuerar sysselsättningsproblemen.

Finansministern för med mycket lätt hand, tyckte jag, över orsakerna till de

synnerligen omfattande nedläggningarna och friställningarna inom vårt näringsliv. En mera näringsvänlig politik, som stärker våra företag så att de kan ge trygghet åt de anställda, klarar konkurrensen och har medel för rationalisering och utveckling är något mycket angeläget i dag. Och det borde ha varit det i gårdagens politik. Regeringen var varskodd. Kvaliteten i en politik ligger inte minst i hur negativa utvecklingstendenser kan förebyggas.

Åtskilligt har gjorts under fjolåret för att stödja sysselsättningen. Investeringsfonderna har släppts, vissa s. k. oprioriterade byggnadsföretag har fått igångsättas, byggandet av ett inte oväsentligt antal ålderdomshem har startats och bostadsbyggandets igångsättning har ökats med 8 000 lägenheter.

Jag är säker på att alla partier, när vi i fjol våras diskuterade bostadsbyggandets omfattning, skulle ha betraktat det som oansvarigt, i varje fall riskabelt för samhällsekonomin och för industriinvesteringarna att gå upp till en så hög nivå för bostadsbyggandet som 98 000 lägenheter. Bland annat på grund av att det s. k. oprioriterade byggandet hållits tillbaka genom investeringsavgiften och på grund av att industriinvesteringarna har stagnerat måste ett större byggande genomföras för att upprätthålla sysselsättningen. Bostadsbyggandet har således kunnat ökas med 13 procent mot planerade 9 procent. Det goda med detta är att vi har fått flera bostäder — något som vi sannerligen behöver för att kunna klara av bostadsbristen så snabbt som möjligt — men det är beklagligt att sysselsättningssvårigheterna är den egentliga orsaken.

Bostäderna skall vi ju inte sälja till utlandet. Bostadsproduktionen är av den karaktären att den är skyddad i allt väsentligt från utländsk konkurrens. Bostadskostnaderna skall betalas av oss var och en i framtiden. Även om de nu är på väg att bli så höga att det är

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mycket stora svårigheter för många att betala hyror och amorteringar skall det ändå göras av oss som bor här hemma. Alla åtgärder som är möjliga bör vidtagas för att pressa byggkostnaderna. Det kan ske bl. a. genom att skapa konkurrens mellan byggmetoder och byggherrar.

En annan väg att pressa bostadskostnaderna är att sköta bostadsbyggandet riktigt. I år har tydligen kapitalfrågorna kunnat lösas på ett någorlunda tillfredsställande sätt. Igångsättningarna har skett, såvitt vi nu vet, på ett ganska gott sätt. Detta har medfört att vi har fått kortare byggtider som i sin tur betyder flera bostäder till billigare pris än vi kunde åstadkomma under åren 1965 och 1966. Då var igångsättningarna fördelade under all kritik över året, då var kapitalfrågorna inte lösta. Det gnisslade i hela bostadsbyggnadsmaskineriet. Vi fick då färre bostäder, vi fick dyrare bostäder och vi hade längre byggtider än som var nödvändigt. Detta var ett förhållande i vår bostadspolitik som vi från vårt håll har kritiserat relativt hårdhänt. Vi kan i dag konstatera att den kritiken verkligen var befogad.

Vi har också från vårt håll sedan lång tid tillbaka pekat på de vinster i form av ett bättre utnyttjande av samhällsinvesteringar, miljöplanering, konkurrens, tillgång till arbetskraft och planering m. m. som ett mera decentraliserat näringsliv och samhällsbyggande skulle ge. Vi kan förmodligen inte inom överskådlig tid lösa brist- och köproblemen i våra stora tätregioner, om den hittills förda koncentrationspolitiken skall fortsätta. Jag tror att allt fler människor även inom just dessa områden får detta mer och mer klart för sig. Dessa förhållanden kommer ytterligare att utvecklas i centerpartiets förslag om lokaliseringspolitiken.

Lokaliseringspolitiken är ingen speciell glesbygdspolitik, även om den

givit glädjande och påtagliga resultat just i glesbygderna. Den är i lika stor utsträckning ett instrument i en långsiktig och planerad tätortspolitik. Lokaliseringspolitiken måste ytterligare utvecklas och innehålla många fler och mera finstämda instrument än för närvarande. Tyvärr inger inte inrikesministerns förslag i år några förhoppningar i den vägen.

Herr talman! I anslutning till dessa synpunkter vill jag också ta upp en fråga som är mycket väsentlig i dagens läge. Den har behandlats i dagens nummer av Aftonbladet under rubriken »Den svenska glesbygden». Aftonbladet säger att Sverige har en del sociala problem som är geografiskt betingade. Den värsta sorten av detta slags problem kan man definiera som glesbygdsproblem. Efter en kort redogörelse för vad Kungl. Maj:t föreslår säger Aftonbladet att den intressanta posten är de fem miljonerna till hemarbete. Man förutsätter att tillgången på hemarbete skall kunna stimuleras om staten svarar för vissa kostnader, t. ex. utbildning, distribution av material till hemarbetarna och transport av färdiga produkter till beställarna.

Regeringens aviserade åtgärder är ett ambitiöst första steg, menar Aftonbladet men säger i fortsättningen att man har rätt att hävda att glesbygdsproblematiken bör underkastas långsiktiga planeringssträvanden. Jag vill i anslutning till detta påpeka att en motion i det syftet avslogs av riksdagen så sent som i våras.

Aftonbladet tecknar i fortsättningen en alldeles riktig bild av detta stöd när man säger att det är möjligt att en stor del av den äldre arbetskraften i glesbygderna kan bli hjälpt till följd av denna femmiljonerssatsning. Men man förändrar verkligen inte näringsstrukturen, åldersfördelningen eller könsfördelningen i glesbygderna med de insatser som det här är fråga om.

Man löser sannerligen inte de pri-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mära problemen genom denna s. k. satsning. Jag vill verkligen sätta citationsstecken kring ordet »satsning».

Kungl. Maj:ts enda förslag speciellt för att skapa ökade sysselsättningsmöjligheter i glesbygderna är tämligen fattigt och minst av allt ambitiöst, men det beror naturligtvis på vilken ambitionsnivå man går ut ifrån. I detta fall måste ambitionsnivån hos regeringen och regeringspartiet vara beklagligt låg.

Regeringens s. k. satsning har i pressen liknats vid en gammal man som sitter och håller en garnhärva åt en gammal tant, som nystar på garnet. Även om det är en viss överdrift, ligger det mycket av sanning i beskrivningen av vad detta stöd till hemarbete förmodligen kommer att innebära. Det rör sig om stöd till den äldre arbetskraften och till marginalgrupper, men det bidrar inte nämnvärt till att behålla liv i bygden.

Förhåller det sig faktiskt så att regeringen och socialdemokraterna inte vill göra någonting för att ens upprätthålla ett minimum av befolkning i exempelvis Norrlands inland och därmed få till stånd en rimlig samhällsservice där? Åldersfördelningen bland befolkningen i Norrlands inland är faktiskt ganska fördelaktig än så länge. De flesta av människorna under medelåldern men, skulle jag tro, även andra måste känna en mycket djup besvikelse över regeringens s. k. satsning på sysselsättningen, som måste vara grunden för en bygds framtid.

Det är nu helt uppenbart — och det har vi påtalat sedan länge från centerpartiet — att jordbruket och skogsbruket i varje fall i Norrlands inland inte kan klara befolkningstalet för en tillfredsställande samhällsservice. Lokaliseringspolitiken i sin nuvarande form kan tydligen inte heller göra det. Nya åtgärder måste därför till. Centerpartiet har redan framlagt åtskilliga sådana förslag, som emellertid har avvisats. Man har tydligen inte uppmärksammat

den situation som vi råkar in i mycket snart.

Enligt min mening kommer riksdagens beslut om den framtida jordbrukspolitiken och jordförvärvslagen att på kort tid utarma det enskilda ägandet och brukandet av jord och skog i glesbygdsområdena. Landskapet kommer att mycket snart förslummas. Detta är förmodligen oundvikligt för vissa byar och områden, men jag befärar att det kommer att drabba praktiskt taget all nu öppen bygd i dessa områden.

Någon kanske tycker att jag är en obalanserad olycksbarn när jag nu målar i så här mörka färger, men jag kan ändå inte undgå att, när jag tror mig känna problemen, säga en osminkad sanning inför riksdagen; jag tror att det verkligen behövs. Och den tid är inte avlägsen när vi kommer att befinna oss i den situation — det är jag övertygad om — som jag har beskrivit här, såvida ingenting mera görs än vad regeringen föreslår.

Regeringens förslag beträffande sysselsättningen värderar jag till praktiskt taget ingenting när det gäller att på sikt rädda dessa bygder. Jag kan därför inte riktigt förstå herr Mellqvists belåtenhet med lokaliseringspolitiken. Han kräver ju att den skall ändras, och jag hoppas att han går med det budet till inrikesministern, som i ett interpellationssvar till mig på höstriksdagens sista dag sade att han inte vill ändra lokaliseringspolitiken. Han har i det svaret sagt till mig att generella åtgärder inte hjälper i dessa bygder. Men han är ändå lika obenägen att påbörja *särskilda* åtgärder för att hjälpa bygden i fråga.

Vad vill då centerpartiet? Jag har en känsla av att tidpunkten inte är särskilt lämpad just nu för en uppräknings av de åtgärder vi tänker föreslå vid årets riksdag. Åtskilliga förslag är som sagt redan framlagda och kommer att upprepas. Vi anser att man genom en rad åtgärder — det räcker inte med bara en eller några få åtgärder — kan föra

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

in utvecklingen på spår som leder till att en samhällsbildning kan upprätthållas i de områden som jag här har pekat på. Men det betyder en i dagsläget kanske något djärv satsning. Man kan tycka så i dag — i framtiden bedöms måhända de förslag som vi tänker komma med som en för obetydlig satsning. Avgörande är emellertid att man gör någonting snart.

Om vi gör satsningen medan folk ännu bor kvar, kan den bli betydligt mindre än om den dröjer ännu några år. Centerpartiet vill nu tala om en uppbyggnadspolitik, en politik som inom ramen för den nuvarande lokaliseringspolitiken kan kompletteras och föras med sikte på att ytterligare stimulera näringslivet. Jag skall inte heller på detta område nu ta upp tiden med en uppräknings. Här berörs emellertid hela lokaliseringsområdet, jordbruk, skogsbruk, naturvård, kommunikationer och åtskilligt annat. När det gäller den sociala sidan har jag betydligt större förhoppningar om att de åtgärder som regeringen föreslår blir effektiva, och jag vill gärna ansluta mig till det förslag som Kungl. Maj:t lägger fram på detta område.

Vi tror att de åtgärder som vi föreslår för att skapa sysselsättning kan genomföras snabbt och kan få en omedelbar verkan.

Jag vill, herr talman, sluta med att säga att det är min förhoppning att riksdagen och svenska folket skall känna solidaritet med de bygder och de människor som så aktivt och jag vill också säga storslaget har bidragit till vår höga standard. Jag är trots allt optimistisk nog att tro att vårt folk har den känslan. De kostnader det här är fråga om måste räknas som obetydliga i detta sammanhang.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! För de flesta av oss svenskar är frågan om biståndet till u-länderna en ganska ny fråga. Kunska-

perna om den är hos oss begränsade och jämnt spridda. Det är ganska naturligt att det är så. Sverige har aldrig varit en kolonialmakt, och bara ett litet fåtal svenskar, huvudsakligen inom missionen och inom vissa humanitära organisationer, har ända tills för några år sedan haft någon direkt personlig erfarenhet av förhållandena i u-länderna.

Det är därför inte förvånande att opinionen hos oss i dessa frågor är mycket splittrad — från av idealitet och indignation uppåt till entusiasm till sval likgiltighet eller ren negativism. Och ändå är det av stor betydelse för vår världs fred och framtid att den påträngande nöden i u-länderna lindras, att dessa folks kunskapsnivå höjs och att en ekonomisk utveckling där kommer i gång. Dessa tre saker hänger samman. Utan ett näringsliv med produktion, förädling och handel med därav följande tillfällen till sysselsättning och rimliga försörjningsmöjligheter är den eftersträfvade och nödvändiga standardhöjningen i u-länderna inte möjlig. Detta gäller vare sig de rika länderna satsar 1, 5 eller 10 procent av bruttonationalprodukten. Men ett sådant näringsliv kan inte fungera, om arbetskraften består av svältfödda analfabeter.

Så ser det stora problemet ut för vår och våra barns framtid, naket och starkt förenklat. Om vi genom våra insatser i u-landsarbetet kan bidra till att lösa dessa problem, ökas därmed möjligheterna till fredlig avveckling av en rad interna och mellanfolkliga konflikter. Samtidigt minskar riskerna för att nya konflikter skall uppstå. Hur angeläget detta är framgår av att konflikterna runt omkring oss i världen blir flera för varje år. Samtidigt tycks deras svårighetsgrad tilltaga.

En anledning till detta är att klyftan mellan de rika och de fattiga folken fortsätter att vidgas, trots allt u-landsbistånd.

En rent förnuftsmässig bedömning av de utrikespolitiska möjligheterna att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

medverka till fred i världen anvisar alltså ett aktivt och effektivt u-landsbistånd som ett väsentligt medel. Men det finns naturligtvis också andra argument för vår u-landshjälp. De rent humanitära har stor styrka. Vi har inte heller anledning att glömma bort eller dölja att på lång sikt måste ett införande av u-ländernas befolkningsmassor i en någorlunda effektiv produktion verka som en väldig hävstång för att höja levnadsstandarden och välfärden för hela jordens befolkning. All erfarenhet säger oss i dag att hur gärna vi än vill att vårt biståndsarbete i u-länderna skall ge snabbt resultat, kommer det att dröja mycket länge innan i-ländernas försprång är inhämtat eller avsevärt förminskat.

I det läget är det betydelsefullt att både det offentliga och det privata biståndet till u-länderna ökas så långt det är möjligt utan att effektiviteten går förlorad. Men det är också viktigt att vi lär oss se sammanhangen mellan olika åtgärder och förstå behovet av åtgärder på ett område för att andra åtgärder skall ge avsedd och full effekt.

I en sådan helhetssyn på bistandsverksamheten måste inbegripas såväl det direkta statliga stödet över budgeten och näringslivets, missionens och de humanitära organisationernas arbete som handelspolitiska åtgärder och administrativ samordning. Men lika viktigt är att vi lär oss att man aldrig skall mäta problemen och prestationerna i ett u-land genom direkta jämförelser med förhållandena i ett i-land. Om man inte iakttar dessa enkla regler löper man mycket stora risker att göra allvarliga felbedömningar såväl vid valet av bistandsåtgärder och metoder som vid värdering av de ernådda resultaten.

Det är angeläget att vi fortsätter att inrikta vår u-landspolitik på familjeplanering, vilket kräver en institutionell utbildning i befolkningsfrågor av svensk och inhemsk personal. Genom utbildningsinsatser måste vi också bi-

dra till att höja u-landsfolkens kunskapsnivå.

Det är vidare nödvändigt att i olika former stimulera svenska företagsinvesteringar i u-länderna för att skapa sysselsättnings- och försörjningstillfällen. I det senare avseendet släpar de svenska statliga åtgärderna efter såväl ur skatte- och handelspolitiska synpunkter som med hänsyn till skyddet för politiska risker för investerat kapital. Och ändå har de direkta företagsinvesteringarna också den viktiga fördelen framför alla andra u-landsinsatser att de innebär ett kapitaltillskott som inte ökar u-ländernas skuldbörda.

Slutligen måste vi söka oss fram till möjligheter att fördjupa informationsflödet mellan bistandsorganen, näringslivet, riksdagen och allmänheten. Saklig information till den sistnämnda parten är inte minst viktig. Man kan inte med enbart känslomässiga argument bygga upp den samlade opinion som är nödvändig för statliga insatser av den storleksordning det här är fråga om; inom ett fåtal år — det förefaller realistiskt att räkna med budgetåret 1974/75 — gäller det ju att komma upp till ett årsanslag för svenskt statligt u-landsbistånd om ungefär 1 700 miljoner kronor i dagens penningvärde.

Fru EKENDAHL (s):

Herr talman! Jag hade tänkt att i mitt anförande något beröra LO:s arbetsmarknadsprogram, som är refererat och citerat i inrikesministerns förslag till årets riksdag. Jag skall inte göra det eftersom tiden är så långt framskriden — både herr talmannen och våra stenoografer måste ju vara trötta efter en så lång arbetsdag och är säkert glada om man litet grand kortar av sitt anförande. Det inlägget, som skulle gälla de borgerligas tal om sysselsättningsförsäkring osv., väntar jag alltså med till dess den huvudtiteln behandlas.

Men jag vill ta upp en annan fråga,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

som också har arbetsmarknadskaraktär och som tillhör de frågor jag brukar betrakta som angelägna när man diskuterar arbetsmarknaden.

De svårigheter som vi just nu har på arbetsmarknaden och som torde vara uppenbara för oss alla är inte av samma slag som de problem vi kommer att möta när den nuvarande konjunkturunedgången har vänt i uppgång. Då blir arbetskraftsbristen åter en faktor som verkar hämmande på produktionslivet.

Här är — vi har många gånger tidigare talat om det — de tusentals gifta kvinnorna den naturliga arbetskraftsresursen som vi har att ta av. Men stora hinder möter ännu på arbetsmarknaden och i samhället denna tillgång på arbetskraft. Familjedaghemsutredningen har visat att cirka 210 000 mödrar, som nu är hemarbetande, önskar gå ut i förvärvsarbete om tillsynen av deras barn kan ordnas på ett tillfredsställande sätt. Det är en utomordentlig tillgång att ta vara på, men det är samtidigt en förpliktelse för samhället att ge dessa kvinnor den rätt att välja som fäderna till barnen har.

Det beslut som på regeringens förslag fattats om ett kraftigt stöd till kommunerna i deras strävan att bygga ut den samhälleliga barntillsynen har fått god effekt, och den stegrade ökningstakt som föreslås i årets statsverksproposition tillsammans med förslaget om statligt stöd på vissa villkor till familjedaghemsverksamheten kanske gör det möjligt för oss att i en inte alltför avlägsen framtid kunna möta inte bara dagens efterfrågan på barntillsyn utan också framtidens.

Men nu gäller det för kommunerna att planera för den fortsatta utbyggnaden. Där finns en hel del kvarvarande brister, och hur det skall gå nu med de nya borgerliga majoriteter vi har i en del kommuner återstår verkligen att se. Jag är minst sagt oroad.

I en debatt här i kammaren för ett par år sedan sade fru Nettelbrandt nå-

got, som redan då framstod som helt häpnadsväckande men som jag på grund av bristfälliga informationer inte genast kunde vederlägga. Hon hävdade: »Samhället, som haft att fullgöra dessa uppgifter» — dvs. hjälpa familjerna att ordna barntillsynen — »vilka inte fullgjorts, är lika med den regering som vi har och som först nu kommer med ett initiativ av någon betydelse. Samhället är också lika med de många socialdemokratiska majoriteterna ute i kommunerna som skött sig mindre väl i dessa avseenden.»

Det kan i och för sig vara riktigt att det finns socialdemokratiskt ledda kommuner, som när detta yttrande fälldes skött sig mindre väl i det här avseendet. Men man får ju fråga sig, vad de folktopartistiska ledamöterna i dessa kommuner gjort för att sätta fart på dessa enligt folkpartiets uppfattning gamla trötta socialdemokrater. Särskilt intressant måste det vara att få veta, hur såväl socialdemokrater som andra partiers fullmäktigeledamöter skött sig efter beslutet om det större statliga stödet till kommunerna. Kort sagt: Har frågan om en utbyggnad av barninstitutionerna fallit framåt ute i landet, sedan fru Nettelbrandt höll sitt anförande, och vilka har i så fall tagit initiativet?

Nu vet jag besked. Vi har inom det socialdemokratiska gruppkansliet gjort en undersökning om detta. Vi gick ut till samtliga kommuner i landet, som hade 10 000 invånare eller fler, med ett frågeformulär. Det blev sammanlagt 127 kommuner. Utredningen är ännu inte helt bearbetad, bl. a. därför att svar fortfarande saknas från några av kommunerna.

Av de 100 kommuner som svarat har 93 haft frågan uppe till allvarlig behandling. Antingen har en utredning tillsatts eller också har direkta beslut om medelsanvisning eller liknande fattats.

Det är inget tvivel om vem som tagit initiativet. Helt klart är att initia-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

tivet är socialdemokratiskt i 73 av kommunerna. I några fall är läget litet mindre klart; initiativet har då kommit från en barnstugestyrelse, en skolstyrelse, en drätselkammare eller liknande. Detta gäller 12 kommuner. I inget av dessa fall finns det ens en tillstymmelse till folkpartiaktivitet. I några få kommuner har högern eller vänsterpartiet kommunisterna tagit ett initiativ samtidigt som socialdemokraterna.

Men var finns folkpartiet? Man får verkligen leta med ljus och lykta, och i detta vårt letande har vi funnit tre — säger tre — folkpartiförsök att verka som pådrivare. I en av dessa tre kommuner har folkpartiet gjort en liten insats tillsammans med mittenbrodern centern — visserligen efter en socialdemokratisk motion, men det är i alla fall något.

Hur ser det ut i fru Nettelbrandts egen kommun, Solna? Illa! Intet folkpartiförslag så långt ögat når.

I en annan kommun i stockholmsområdet röstade de borgerliga ledamöterna visserligen inte emot ett socialdemokratiskt förslag till utbyggnad, men när det sedan gällde att höja skatten för att finansiera detta ville de borgerliga inte vara med längre. I en annan kommun föreslog centern tillsammans med folkpartiet att de pengar, som skulle reserveras för barndaghem, i stället skulle gå till en dansbana. I någon kommun föreslog folkpartiet och högern en ny utredning som skulle syfta till att bygga ut familjedaghemsversamheten i stället för barnstugorna. I en stad ville folkpartiet, förmodligen för att slippa ta något ansvar, ha en rundabordskonferens — varifrån de nu har fått det — för att diskutera avgifterna vid barndaghemmen.

Centerpartiet är av naturliga skäl inte särskilt väl representerat i denna undersökning; den gäller ju som jag sade kommuner med 10 000 invånare eller mer. Jag kan alltså inte för dagen säga om detta parti i denna fråga håller sig

bättre framme än vad mittenbrodern folkpartiet gör.

Låt mig summera: folkpartiets insatser för den samhälleliga barntillsynen är knappt mätbara ute i kommunerna, d. v. s. just där de reella besluten om barninstitutionen skall fattas. Svar saknas emellertid från 27 kommuner. Jag vet alltså inte just nu, vilken aktivitet som folkpartiet kan ha utvecklat där. Jag är dock generös till min natur, som fru Nettelbrandt och andra vet, och ger er initiativet jämte aktiviteten i samtliga dessa kommuner, men era ord här i riksdagen och er kritik mot regeringen och socialdemokratiskt styrda kommuner saknar ändå helt relevans när man ser vad ni uträttar — d. v. s. vad ni *inte* tar initiativ till ute i kommunerna på detta område. Här finns det verkligen anledning att säga som i så många andra avseenden: Det är vi socialdemokrater som har initiativet!

Jag vill nämna en sak till i denna fråga, herr talman, och den hänger ihop med barninstitutionerna. Jag syftar på familjedaghemmen.

Jag är säker på att fäder, mödrar och barn bör vara glada över att de oövertänkta förslag till statsbidrag till familjedaghemsversamhet, som ställts i detta hus från mittenpartihåll, inte har kunnat förverkligas. Det kan inte vara i familjernas intresse att ge statsbidrag till en sådan verksamhet, om man inte får garantier för att kommunerna — i all synnerhet tydligen de borgerligt styrda — gör allt vad de kan för att samtidigt bygga upp barnstugeversamheten. Det kan inte heller vara i dessa familjers intresse att ha en så bristande kontakt mellan barnstugeverksamheten och familjedaghemmen som nu. Det kan inte heller vara i föräldrarnas intresse att barnen i barnstugorna är så mycket bättre försedda med lekredskap och har så mycket större möjligheter till hälsokontroll och övrig samhällsservice än de barn, som vistas i familjedaghem. Det kan knappast hel-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ler vara riktigt att samhället stöder en verksamhet, där krav på yrkeskunskaper över huvud taget inte ställs.

Statsrådet Odhnoff har i allt väsentligt byggt sitt förslag på familjedaghemsutredningens betänkande, och jag är särskilt angelägen att betona vikten av att statsrådet har ställt en maning till skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen om kurstidens längd vid utbildning av familjedaghemsvårdare, nämligen att de synpunkter som framförts bl. a. av LO och TCO beaktas, när kursverksamheten skall ges en mera definitiv utformning.

Fru NETTELBRANDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste verkligen be om ursäkt för att jag tar till orda vid den här tidpunkten, men jag hoppas att det kan tillåtas mig att efter fru Ekendahls anförande ändå få säga några ord.

Det är nog alldeles riktigt att fru Ekendahl i allmänhet är en generös natur, men det hindrar ju inte att hon ibland kan vara mindre väl vägledd i fråga om att ge informationer.

Bara ett par ord om familjedaghemmen. Det av fru Ekendahl som oövertänt betecknade förslaget överensstämmer i stort med det förslag, som den socialdemokratiska enmansutredaren Gördis Hörnlund kommit med och som blivit föremål för mycket positiva omdömen under remissbehandlingen.

Vad beträffar fru Ekendahls övriga angrepp så är det tydligen den nya linjen i det socialdemokratiska försvaret för regeringspolitiken, att när det inte går att åstadkomma ett försvar på regeringsnivå så flyttar man över diskussionen till kommunal- och till landstingsplanet, som ju ändå ligger utanför vad vi här egentligen har att ta ställning till.

I de kommuner som fru Ekendahl här syftar på, där det har blivit borgerlig majoritet, har de borgerliga övertagit

makten helt nyligen. Jag vet av uppgifter som lämnats i sådana här frågor just i Stockholms län ifrån socialdemokratiskt håll, att man mycket dåligt har brytt sig om hur ansvaret har varit fördelat mellan majoriteten i fullmäktige och ordförandeskap i den nämnd eller styrelse, som handhar dessa frågor. Jag tror inte att man med siffermaterial av den typ som fru Ekendahl nu levererade kan komma fram till ett rättvisande svar på vilka aktiviteter som har bedrivits på detta område.

Men det väsentliga är, att i dessa kommuner har det funnits socialdemokratisk majoritet i decennier — i allmänhet har det varit så. Och så litet har hänt i dessa frågor, att vi under många år haft ett platsantal på cirka 10 000 som bör jämföras med ett behov av cirka 200 000. Sedan blir det en politisk förändring ett år, och genast kräver man att omedelbart mycket genomgripande åtgärder skall vidtas.

Det finns inte tid för mig att här närmare utveckla detta och inte heller har jag med mig det material som behövs för den saken, men låt mig bara ta upp en enda punkt. Här nämndes, och jag förmodar att det var avsett som en fullträff, att inte ens i min kommun Solna något initiativ hade tagits från mittenpartiernas sida. Låt mig tala om att denna statistik är missvisande av det skälet, att man helt lämnar åsido en familjeserviceåtgärd av mycket större betydelse än vad enbart daghemmet är, därför att den inkluderar daghem och dessutom ger så mycket mera. Det är nämligen krav på servicehus, som jag personligen vid flera tillfällen har fört fram just i Solna — inte enbart detta decennium utan tidigt under förra decenniet. Men det finns över huvud taget icke med i denna statistik.

Det är ett krav som enligt min mening är så oerhört mycket mera väsentligt därför att det tar även andra hänsyn förutom att det inkluderar daghemmen. Men det kravet har socialde-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

mokraterna konstant motarbetat, liksom de har motarbetat saken här i riksdagen ända fram till förra året, då de plötsligt har fått ett nymornat intresse för denna fråga.

Fru EKENDAHL (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår att fru Nettelbrandt som vi andra kan vara trötta vid denna sena timme och därför inte riktigt uppfattar vad jag säger.

I det här fallet har ju kommunerna ansvaret för att det tas initiativ. Det spelar inte så stor roll om vi här voterar fram flera miljoner kronor om inte kommunerna tar initiativ till byggande av daghem. Därför har det varit av intresse för oss att få reda på hur stort det borgerliga intresset varit i sakfrågan då det verkligen gäller att få till stånd barntillsyn.

Den här statistiken sträcker sig över 1966 och 1967, så det är ingalunda bara från tiden med borgerlig majoritet. Jag sade att jag är oroad över hur det skall gå när det t. o. m. blir borgerlig majoritet. Det har inte tagits några folktivistiska initiativ! Fru Nettelbrandt kan aldrig komma ifrån att det ligger till på det sättet.

Fru Nettelbrandt sade att vi försöker gömma våra misslyckanden i regeringsställning genom att gå ned till landstings- och till kommunplanet, då regeringens förslag anses dåliga, men så förhåller det sig inte. Nej, det här är en sak som kommunerna *skall* ta initiativet till, och därför har vi undersökt vad kommunerna gjort, och därvid har vi funnit detta för fru Nettelbrandt ganska besvärande material.

Jag skall återkomma till materialet från de 27 kommunerna när det blir klart.

Fru NETTELBRANDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om fru Ekendahl rätt har uppfattat situationen i Solna. Detta är *ett* av exemplen. Även
6 — Andra kammarens protokoll 1968. Nr 2

om materialet kommer ifrån »Kungl. socialdemokratiska partikansliet» går det inte att med användande av detta material påstå att ingenting har hänt, när man som i det just nämnda exemplet kan ta fram såväl interpellationer som motioner i frågan. Att det har tagits ett större grepp än vad fru Ekendahl här har talat om kan inte vara någon nackdel utan bör bedömas som en fördel.

Fru EKENDAHL (s) kort genmäle:

Herr talman! Till skillnad mot fru Nettelbrandt talar jag om vilka källor jag har. Fru Nettelbrandt bara kritiserar och säger att socialdemokraterna misskött hela den här saken.

Lägg märke till, fru Nettelbrandt, att det här gäller daghemmen. Fru Nettelbrandts kritik för två, tre år sedan gällde daghemmen, och därför fanns det ingen anledning för oss att i den här undersökningen ta upp servicehusen.

Jag skall gärna ge fru Nettelbrandt ett erkännande för initiativet i Solna — men någonting skall ni väl göra och inte bara kritisera.

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Jag har inte särskilt ofta besvärat kammaren med remissdebattanförenden. Under mina 16 riksdagsår har jag väl nu och då funnits antecknad på talarlistan, men när det blivit afton den första dagen och afton den andra dagen har det blivit allt mera uppenbart, att kvarnen har malt om samma säd flera gånger eller — för att ta en kanske något vanvördig bild — att idisslandet verkade att gå på fjärde varvet. Vanligen har jag då — och jag är inte ensam om det — funnit det lämpligast att försvinna i solnedgången eller, som det hänt ibland, i soluppgången.

I år har jag fått en betydligt tidigare placering på talarlistan, varför det skulle vara ofint eller åtminstone otacksamt att inte säga några ord. Med tanke

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

på att jag har avböjt förnyad kandidatur för nästa mandatperiod har jag också måst säga mig själv, att tiden är kort härefter. Låt mig alltså, herr talman, ge uttryck för några funderingar, medan dagen varar. Det må också vara min ursäkt inför presidiet och stenograferna klockan två på natten.

Medan dagen varar — det låter patetiskt och en aning pessimistiskt. Nåja, åtskilligt har jag blivit beskyldd för under mina verksamhetsår men knappast pessimism. Snarare har det varit tvärtom. Jag erkänner gärna att jag som kristen har varit optimist och kommer att förbli det, åtminstone beträffande slutmålet. Jag tror inte att våldet, ondskan och oförnuftet skall ha sista ordet. Alla dessa destruktionens krafter bär domen inom sig. När solen går upp spricker trollen, och jag hör till dem som väntar en soluppgång.

Men det kan hända åtskilligt under resan till målet, och det är den perioden som oroar oss ibland och som vi är ansvariga för. Det skulle vara en lätt-sinnig optimism att bara ropa »Hurra vad vi är bra» eller »Vi har aldrig varit bättre» eller »Det blir bättre och bättre dag för dag». I ett demokratiskt samhälle har i varje fall inte oppositionen rätt att hänge sig åt en så billig optimism — och naturligtvis inte en regering heller, om den rätt besinnar sitt ansvar.

Det hoppas jag få tillfälle att i någon form påminna också nästa regering om. Alla makthavare behöver någon som sitter någonstans på triumfvagnen och erinrar dem inte bara om deras dödlighet utan främst om deras ansvar, till och med inför en mycket högre Herre. Det behöver inte med nödvändighet vara en slav!

Vi lever i ett välfärdssamhälle, ett privilegierat land, och vi är ett i många avseenden skonat folk. Det skulle vara svart otacksamhet att hävda någonting annat. Ingen svensk generation har upp-

levat en formell och yttre standardstegring sådan som vår.

Det oroande är, herr talman, att resultaten inte alltid motsvarat insatserna. Det måste finnas något spill efter vägen, några demokratins döddrävare, som ödelägger vad vårt folk under hårt arbete och social ansvarskänsla åstadkommit.

Sedan jag för 16 år sedan började mitt arbete i denna kammare och i andra lagutskottet, som ju företrädesvis sysslar med sociallagstiftning, har våra socialutgifter ungefärligen sjudubblats. Som bekant upptar socialhuvudtiteln i år den svindlande summan av mellan 10 och 11 miljarder kronor. Vi har ingen anledning att ångra denna satsning på social välfärd, även om vi ständigt på nytt måste ompröva medlens användning. Personligen har jag känt stor tillfredsställelse över att i åtta år i socialpolitiska kommittén ha fått medverka till en kartläggning av hela vårt sociala liv och till förslag på en rad åtgärder. Mitt parti har också bevisligen hört till de socialt pådrivande, när det gällt det parlamentariska genomförandet av reformerna. Men just ur den synpunkten är jag bekymrad inför det faktum, att det ännu fattas så mycket i utformningen av det idealsamhälle vi drömde om.

Jag skall här inskränka mig till ett par synpunkter på hälsofrågorna och på den låt mig säga idémässiga miljöpolitiken — starkt förkortade med tanke på tidens snabba flykt.

De flesta av oss torde vara ense om att en sådan företeelse som alkoholhanteringen hör till våra stora missräkningar. Det finns naturligtvis personer, t. o. m. i framskjuten social ställning, som vad som än händer framhärdar i sin roll som alkoholens försvarsadvokater i nöd och lust, i vått och torrt — mest vått.

Hur svåra sociala skadeverkningar som än kan påvisas försöker man försvara och bagatellisera, ibland gyckla

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

bort allvaret i denna folksjukdom, som nu kostar oss enbart i ekonomiskt mätbara förluster omkring 4 miljarder om året. Vem kan därutöver mäta värdet av förlorade människoliv, krossad familjelucky och av att barn fått sina ljusaste barnår förmörkade av alkoholiserade fäder och numera i ökad omfattning även mödrar? Jag vet vad jag i detta stycke talar om efter jämnt tjugo år i samhällets vård av alkoholskadade.

Jag undrar inte på att en av våra alkoholist- och mentalvårdsläkare, doktor Carl Carlsson vid Lillhagens sjukhus i Göteborg, har tröttnat. Som bekant hotar han nu att stämna Nya system AB med ansvarsyrkande för alkoholens skadeverkningar i några bestämda konkreta fall. Yrkandet är kanske orealistiskt. Det är ju staten själv som tillhandahåller giftet, och även om statsverket i andra fall kan fällas till ansvar förmodar jag, att man i detta fall klarar den juridiska sidan. — Cæsars hustru får ju inte ens misstänkas och knappast Potifars heller. Det kommer att finnas gott om försvarsadvokater.

Icke desto mindre har doktor Carlssons temperamentsfulla hot om rättsliga åtgärder sitt utomordentliga värde — som tankeställare och folkväckare. Tänk om vi med ledning av detta exempel skulle försöka att åstadkomma något mera av en självsanering, om nu inte rättengängen verkligen genomförs. Det vore den värd. Kung alkohol äntligen på de anklagades bänk! Jag vet att många av spritens offer skulle anmäla sig villiga att vittna. Enbart bland mina olyckliga vänner i den s. k. undre världen finns det några som redan har anmält sig.

Doktor Carlsson uppger att han enbart under sin egen verksamhet på Lillhagens sjukhus behandlat drygt 3 000 svårt alkoholskadade patienter. Han räknar med att cirka 300 000 alkoholskadade människor i Sverige skulle behöva vård. Han nämner som särskilt anmärkningsvärt, att cirka 5 000 döds-

offer per år måste skrivas på spritens konto. Det betyder, ärade kammarledamöter, att lika många personer som motsvarar invånarantalet i en mindre svensk stad, av Vaxholms eller Sätters storlek, årligen utplånas som offer för alkoholen.

Doktor Carlsson tvivlar på möjligheten av ett totalförbud, men han drömer om ett samhälle som av rena förnuftsskäl gör sig kvitt alkoholen. »Den höga tekniska standarden och kraven på den enskilda människan kommer att bringa mänskligheten till insikt om att detta gift är för farligt att använda även i små mängder», säger han.

Ja, det där med de små alkoholdoserna skulle jag haft lust att ägna särskild uppmärksamhet i belysning av alla rapporter om mellanölets skadeverkningar bland barn och skolungdom liksom mot bakgrund av debatten kring den friare starkölsförsäljningen i vissa provområden. Jag tycker att skolmyndigheterna i Arvika förtjänar ett hedersomnämmande för att de har slagit larm. Heder också åt kungl. skolöverstyrelsen, som anser att denna försöksverksamhet inte bör fortsätta efter de erfarenheter som vunnits. Tyvärr finns det andra som avstyrker besvären. Vad gör det om några tusen skolungdomar går vilse i livet, bara statistiken kan räddas! Man vill gärna instämna med tidningen Accent som häromdagen skrev att »unga människor ändå inte är några marsvin som man offrar för att kunna sätta upp ett snyggt försöksprotokoll».

Det vore, herr talman, frestande att härafter ta upp sådana problem som den växande kriminaliteten, nedbusningen av det mänskliga samlivet, språk- och smakförskämningen i våra massmedia m. m. Jag måste emellertid förbigå det och sluta med följande:

Det finns ett avsnitt av folkhälsokapitlet som liksom visar inåt. Det hölls i Stockholm nu i januari en konferens kring temat »Stress i arbetslivet». En

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

av våra forskningsläkare, doktor Lenart Levi, lämnade där en del siffror som vi säkert alla uppmärksammat i pressen. Han påpekade bl. a. att en tredjedel av sjukfrånvaron på våra arbetsplatser orsakas av stress, som i sin tur utlösts av psykiska påfrestningar.

Han talar också om de 250 000 män här i landet som missbrukar alkohol och om de 250 000 som varje år får socialhjälp. Bakom de två sifferserierna, säger han, döljer sig ofta vantrivsel på arbetsplatsen eller känslan av otillräcklighet. Lägg därtill fruktan för arbetslöshet, som är en skrämmande verklighet i dagens Sverige.

Här är varken tid eller möjlighet att gå in på alla de olika orsakerna till det som plågar människor i vår tid. Bilden är säkert inte enhetlig. Dock kan jag inte, herr talman, freda mig för tanken att det inte enbart är fråga om yttre påfrestningar i atom- och maskinåldern, även om dessa är betydande. Många människor orkar säkerligen helt enkelt inte leva i takt med teknikens utveckling.

Men sjukdomssymtomen har säkert också att göra med vad en tidigare ledamot av denna kammare, Fabian Månsson, en gång kallade »fattigdomen i våra glömda själar».

Det är fråga om en inre problematik som inte kan lösas med ekonomiska stödåtgärder, lyckopiller eller knark, ja inte ens med inoperering av nya hjärtan. Nya hjärtan behöver vi nog, men då avser jag ett annat slag av transplantationer än de som nu intresserar våra massmedia. Det är fråga om en förvandling och förankring av det innersta i vår personlighet i något som finns utom och över oss. Jag vet att detta aldrig kan åstadkommas genom riksdagsbeslut. Å andra sidan tror jag det är nyttigt och nödvändigt att också vi lagstiftare — inte minst i frågor som rör människovärd och sociallagstiftning — någon gång funderar över hur en människa ser ut invärtes.

Med tanke på människans höga bestämelse vore det underligt om inte bortträngandet av gudsmevetandet ur tanke och livsföring skulle leda till ett vakuum, som i sin tur skapar ångest, fridlöshet och i vissa fall livsleda. Antalet av dem som inte orkar leva överstiger ju årligen antalet av dem som trafiken tar på våra vägar. Andra orkar leva, men i ständig kamp. Har samhället inget ansvar för dem? Måste vi inte söka läkedom för dem där sådan läkedom finns, även om sökandet skulle leda oss till den för många förödmjukande upptäckten att den har att göra med andliga och etiska kraftkällor, som vi ofta varit frestade att glömma bort.

Jag bestrider inte ett ögonblick, herr talman, att det mesta av denna problematik och dessa arbetsuppgifter hör den kristna församlingen till. Jag delar inte KDS-ledarens övertro på riksdagen, när det gäller att förvandla vårt folks andliga situation.

Men vi kan heller inte göra oss urarva. Det finns två områden där samhället kan fungera också här. Vi kan lagstiftningsvägen göra åtskilligt för att motverka nedbusningen, brutaliseringen av vår demokratiska samhällsgemenskap. Det finns skrämmande tecken på att vi håller på att bli ett laglöst samhälle. Det kan inte ligga i någons intresse, inte heller i de laglösas. Förlorar vi både lag och evangelium, då går det illa för oss. Jag tror alltså på en viss skyddslagstiftning. Inte för att skydda Gud, han klarar sig utan polisskydd. Egentligen inte heller för att skydda de kristna; de har ofta klarat sig bäst när de har varit oskyddade.

Nej — och det är det sista jag skall säga — det är samhället som behöver skydda sig självt, om det vill förbli ett kultursamhälle. Det är människovärdet, människans värdighet som behöver återupprättas och skyddas, gärna i avslutning till deklarationen om de mänskliga rättigheterna. Det kan i någon mån

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.

ske genom skyddslagstiftning. Bäst av allt främjar vi dessa uppbyggande krafter i vårt folk genom ett positivt stöd åt allt som lever och växer, allt som är ett stycke evighet, mitt ibland oss, allt gott verk i en vrång och fattig tid, en tid som ändå rymmer så rika möjligheter. Det är inte paragraferna det i första hand gäller utan den positiva anda i vilken vi vill arbeta, till varaktigt gagn för vår folkhälsa i vidaste mening, fysisk, social, kulturell, andlig.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på herr förste vice talmannens förslag att upp-

skjuta den fortsatta överläggningen till morgondagens plenum.

§ 2

På hemställan av herr förste vice talmannen beslöt kammaren, att Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 och 2 skulle uppföras sist å föredragningslistan för kammarens nästkommande sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 2.09 på natten.

In fidem

Sune K. Johansson
